

ДВА САНДЖАКА ОТЪ ИСТОЧНА МАКЕДОНИЯ.

Описва Z.

Неще, мислѣ, и дума. че изучаванъето на Македония за насъ, българетѣ, прѣдметъ отъ първостепенна важность. Но нехайството въ това отношение е непростително лѣмо. Чужденцитѣ сж написали много по-вече отъ насъ много по-добрѣ знажтъ нашата кжца. У насъ интелигенцията може обширно да ви расправя за Конго и за истиницитѣ на Нилъ; а щомъ дойде работата за Македония, имъ тя мълчи. Въ училищата ни се прѣподава много по-вече за Австралия, отколкото за родината ни. Тази неохотность къмъ своето — да си го исповѣдаме — е днесъ цна отъ характернитѣ ни чърти като българе.

Между простия и учения свѣтъ за Македония има всевъзможни и едни на други противорѣчиви мнѣния. Пжтучи, които бързо-бързо минжли по страната, не сж били въ състояние да ѣ изучжтъ подробно и както трѣбва. Укъ не е дума, разбира се, за чисто техническитѣ работи, както височина на планинитѣ, посоката и геометрическото астояние между градоветѣ, и други такива; за да изучимъ живѣячката (бита) на единъ народъ, неговия духовенъ животъ, нуждитѣ му и стремленията, ние трѣбва и да приадлежиме къмъ този народъ, па и да сме живѣли съ неговия животъ. Но и между самитѣ насъ сж распрѣснжти най-скривени понятия. По-вечето си прѣдставяме Македония въвършено погърчена; а други, и то малцина, си фантамираме, че тука българщината се държи яко, царува.

Съ цѣлъ да хвърлж истинска свѣтлина върху работата, ако ще би само върху единъ дѣлъ отъ неж, заловихъ е да напишж тая статия както за самитѣ насъ, така и за чужденцитѣ.

Да, се изучи Македония, този новъ лабиринтъ на всевъзможни пропаганди, не е лесно. Да прѣдставж едно цѣло

описание на страната не мож: време нѣмамъ; затуй ще се ограничъ само съ источната ѳ часть, Сѣрския и Драмския санджакъ, — мѣста, които сж наймалко извѣстни. За западната Транзаксинска Македония, дѣто българщината се крѣпи нѣкакъ по-яко, срѣщаме у насъ по нѣидѣ нѣщо; обаче за источната, дѣто българщината е потѣпкана, освѣтъ книгата на Верковича друго нищо не знаѣ да има въ книжнината ни.

При нарежданѣто на статията съмъ гледалъ да не се водѣ по никого; па и да съмъ искалъ да се съвѣтвамъ съ нѣкой авторъ, невъзможно ми бѣше да го направѣ въ тоя затѣтенъ край, дѣто само грѣцката книга има право на гражданство. Заради туй гледахъ да издирѣ всичко самичкъ лично; тамъ, дѣто ми бѣше невъзможно, събиралъ съмъ материали отъ най-сигурни мѣстни источники по найправъ пѣтъ, непосредствено. Ималъ съмъ прѣдъ очи и нѣкои грѣцки съчинения и учебници, само за да видѣ, до какѣ отиватъ. Нѣкои свѣдѣния съмъ черпилъ отъ официалния календаръ „Салнаме“ на Солунския вилаетъ за годинитѣ 1302 и 1309 егира.

За да се увѣрѣ въ всичко и да го видѣ съ очитѣ си, прѣдприехъ едно дълго трудно пътуванѣ въ по-големата часть отъ страната, що описвамъ: оставихъ неспоходенъ само Драмския санджакъ.

Въ изложението на онова, що съмъ набралъ отъ пътуванѣто, ще да има много недостатѣци. Ала тѣ сж повинителни, защото произлизатъ отъ лишене отъ литература и отъ мѣнотни за обстоятелни и открити наблюдения въ страната. Авъ бѣхъ довършилъ вече статията си, когато се сдобихъ съ единъ екземпляръ отъ Верковичовия „Топографическо-Етнографическій очеркъ Македоніи“. Единъ бѣгливъ погледъ на книгата въ онази часть, дѣто се говори за страната, що се описва и у мене, ме убѣди, че той най-много се е доближилъ до истината отъ всички онѣзи, що сж писали прѣди него. Но има у Верковича и такива недостатѣци, които отеднѣжъ ударятъ на очи. Политическото, административно дѣленіе на много мѣста е сѣто съ черковното (напр. въ Драмско нѣма Кавалска каза). На повечето мѣста раздѣленіето е вече старо, и когато е из-

лѣзла книгата, то не е съществувало. Така отъ 1881 г. насамъ има *Горно-Джумайска каза*, за която Верковичъ нищо не казва. Нѣкои села сж записани въ Мелникъ, а сега сж подъ Петричъ; други пъкъ, записани въ Петричко, сега влизатъ въ състава на Струмичката каза. На много села имената и числото на къщите сж погрѣшно записани.

Статията ще обнима тѣзи части:

- I. Орография и хидрография.
 - II. Административно дѣление; градове и села.
 - III. Население.
 - IV. Поминѣкъ и търговия.
 - V. Природни богатства.
 - VI. Църкви и училища.
 - VII. Нѣрави, обичаи и езикъ на българското население.
- Къмъ тѣхъ ще се придадѣтъ въ края и нѣкои при-
турки.

I.

Орография и хидрография.

Това е найзаплетената частъ въ описанието на Македония, особно посоката и имената на планинитѣ. За планинитѣ, както и за всичко, що се отнася до Македония, сж се распространили много заблуждения и много несъзнателни, па често и тенденциозни невѣрности. Чужденци пътувачи, които сж спходили Македония, не сж били въ състояние да изучѣтъ страната както трѣбва. Гърцкитѣ списатели, за да заблудѣтъ свѣта, запретили се да казватъ имена, които ни единъ отъ мѣстнитѣ жители не е ни чувалъ, нито пъкъ и отбира; ала има у тѣхъ и погрѣшки, които сж неизбежни. Планинскитѣ вериги у насъ рѣдко носѣтъ общо име, но всѣко село нарича извѣстна частъ отъ планината съ отдѣлно име. Има и случаи, когато една и сжща планина жителитѣ отъ една страна именуватъ съ едно име, а другото население ѝ знае съвсѣмъ подъ друго име. При това българе и турци даватъ на една планина двѣ разни имена; а тамъ дѣто има и гърци, тя се кръщава и съ трето име. Отгукъ се вижда, каква каша е излѣзла. Всѣкой записалъ каквото чулъ, а други пъкъ и измислилъ за разнитѣ имена и отдѣлни нѣща. И до сега по картитѣ, що издава

книжарницата Дановъ, *Бѣласица*, грамадната планинска верига, известна и на малкитѣ дѣца по тѣзи страни, не фигурира никакъ! Въмѣсто нежъ по-долу сръщашъ *„Султаница“*, неизвестна за жителитѣ планина, или въ краенъ случай нѣкой незабѣлжителенъ клонъ отъ Бѣласица. *Чаурли* се казва една частъ отъ Сенгеловската планина надъ Валовища. Нѣкои съ това име наричатъ цѣлата Бродска планина; други Сенгеловската сливатъ съ *Круша* и *Бешикз*. Повечето списатели нищо не сж написали за *Бутковското езеро*, което оставаше съвсѣмъ неизвестно до послѣдното найново издание на Кипертовата карта. Въ найголѣма мѣнотия се намира г. М. Димза¹⁾, който е написалъ въ два тома „*Архивъ Геоурафа тѣс Македонίας*“ подъ авторското име *Дмитѣ*. Тука г. Димза — нѣка ми е позволено да го наричамъ тѣй, както си го казватъ въ родината му — показва богати знания и черпи изъ всевъзможни источники отъ европейската литература. Обаче за съжаление трудътъ му напразно прѣкърстилъ всичко съ грѣцки имена и по такъвъ начинъ прѣдставилъ Македония единска страна! Той слива Анджиста съ Струмица; нищо неспоменува за Бутковското езеро, види се, защото го нѣма у Херодота, и др. такива. Въ своето описание азъ взехъ за водачъ послѣдното издание на картата отъ австрийския генераленъ щабъ, която не е лишена отъ много грѣшки. Поправки и допълнения, които сѣмъ направилъ, черпилъ сѣмъ отъ найсигурни мѣстни источники, безъ да обръщамъ много-много внимание върху това, що е писалъ тоя, или оня. Общитѣ имена на планинитѣ — съ малки нѣкои измѣнения — сѣмъ оставилъ сжщитѣ, както си сж въ речената карта. При все това Родопитѣ, Бабекъ и Рупчосъ си оставатъ и за други любознатели малоизвестни, понеже рѣдко кой може да проникне до тамъ. Въ нѣкои отъ селата имъ е билъ Захариевъ и прѣдалъ любопитни и цѣнни свѣдѣния въ своето Географико-Историко-Статистическо Описание на Татаръ-Пазарджишкѣтъ каажъ.

¹⁾ Негова милость е погърченъ българинъ отъ Охридъ, професоръ въ Атина. Той е написалъ и едно историческо съчинение върху Охридската Архиепископия и много е работата за Македония, у грѣцитѣ минува за оракулъ, повнепогърѣшилъ и отъ Пития. Родинитѣ му и доднесъ — живѣйтъ въ Охридъ, неотбратъ на бѣзель грѣцки и нито сж се досетили за славата, що имъ приготви тѣхниятъ ученъ родинка, и за класическото потекло, що имъ той опрѣдѣля.

Слѣдъ тѣзи прѣдварителни обяснения да прѣминемъ съмъ планинитѣ въ *Источна Македония*.

Источна Македония прѣдставя планиниста мѣстность, наклонена отъ С. къмъ Ю., къмъ Егейско море. Възелтъ, отъ който се спущатъ всички планини, е Рила. Найвисокиятъ ѝ връхъ, отъ дѣто трѣгватъ границитѣ на България, Тракия и Македония, е надъ Якоруда (Разложко), въ мѣстността *Кърджалъкъ*. Рила дѣли улеитѣ на Черно и Егейско море. Отъ неж извираатъ Искъръ, Марица и Места. На Ю. отъ Рила сливатъ два планински трупа: Источнитѣ Родопи и Западнитѣ. Тѣ и тѣхнитѣ расклонения обхващатъ коритата на Струма и на Места, та се свършуватъ въ морето. Источнитѣ Родопи, съ мѣстното българско название Доспатъ, откъсватъ се отъ Рила и въ началото малко нѣщо вървижтъ къмъ И. до селото Аврамово. Тукъ се свършува Кърджалъкътъ и се започва проходътъ за Татаръ-Пазарджишко прѣзъ с. *Каменица*. Отъ тукъ по посока отъ С.-З. къмъ Ю.-И., успоредно съ Места, Доспатъ върви до селото Борово срѣщу Арда въ Ахъ-Челебийско. Върховетѣ на Доспатъ служатъ за вадодѣлъ между коритата на рѣкитѣ Струма и Места, а заедно съ това съставятъ естествена граница между Тракия и Македония. Отъ Аврамово до Чукурли-Чайлъ е мѣстността *Бабекъ*, а надолѣ *Рунцусъ*. Разбира се, тукъ се говори само за западнитѣ ребра на Родопитѣ, които спадатъ въ Македония.

Отъ Борово Родопитѣ се разпадатъ на много вѣйки. Едни сливатъ направо до морето, а други се распърсватъ къмъ И., та пълнежтъ Тракия.

Споредъ мнѣнието на всичкитѣ почти географи Доспатъ е найвисоката планина въ Балканския полуостровъ слѣдъ Рила. Има много върхове, които носѣтъ разни имена: *Чадъръ-мене*, *Чалъ-мене*, *Чукурли-чайлъ*, *Чегла*, *Крушово*, *Яласи* и *Доспатъ*. Найвисокъ отъ тѣзи върхове е *Гъозъ-мене* (7200 стѣпки), на Ю. З. отъ Пловдивъ. Други казватъ, че найвисокъ връхъ билъ *Чадъръ-мене*. Вѣрва се, че отъ този връхъ може да се види и Архипелагъ, и Черно-море. Мнозина сж се опитали, но не сж сполучили да ги видѣжтъ, поради разни прѣчки, както мъгла и др. Отъ тоя високъ и снѣженъ връхъ гледката е магическа; вижда се Тракия

и Македония до дѣ ти око стига. Отъ Чадъръ-тепе се спущатъ много клонове по Тракия и Македония.

Между двата върха на *Чалъ-тепе* има тѣснина, прѣзъ която се минава въ Тракия. Тукъ минавалъ въ старо време римскиятъ друмъ, който свързувалъ Римъ съ Цариградъ. Сега има шосе, което върви до границата. Този проходъ се казва „железни врата“, защото византийскитѣ царѣ го оградилъ съ железна прѣграда за да се запазѣтъ отъ нахлуванъята на варваритѣ.

По вишина и ширина Доспатъ твърдѣ приличалъ на германскитѣ Алпи. Политѣ и долините на Родопитѣ представятъ една отъ найочарователнитѣ планински мѣстности въ свѣта, нѣщо сходно съ швейцарскитѣ краини (пейзажи). По цѣлата си дължина тѣ сѣ налитени съ роскошни лѣсове, засмѣни равнини, тлѣсти пасища и прѣлестни долини, които рѣдко ще срѣщнешъ другдѣ по Македония. Богатитѣ въковни лѣсове даватъ работа на мнозина отъ жителитѣ, помаци; по разселенитѣ ливади и поляни пасѣтъ безъ брой стада овце, кози, конѣ. Всичко това прави Родопитѣ единъ райски кжтъ въ Македония.

Между источнитѣ и западнитѣ Родопи е долината на рѣка Места.

Другия планински трупъ въ источна Македония, западнитѣ Родопи, съставятъ много планини съ разни имена. Отъ рилския върхъ *Ай-Гедикъ*, на истокъ отъ Горня-Джумая, се захваща и върви къмъ З. до Струма блянинското бяло *Арисваница*. Подолѣ отъ Джумая, по посока отъ къмъ Ю. И. успоредно съ Родопитѣ върви величествениятъ *Пиринъ*, до Сърското поле, дѣто се расклонява и се губи постѣпенно. Отъ Джумая до върха *Гедикъ* Пиринъ носи името *Прѣдѣлъ*; отъ тамъ слѣдва *Кръсна-планина* до Ель-тепе. Отъ тукъ се протека собствено Пиринъ въ двѣ успоредни бърда: источно и западно. Първото се свършува надъ Неврокопъ, а второто надъ Мелникъ. До тукъ и Пиринъ се прѣсича отъ *Бистрица* и изгубва първата си посока; захващатъ клонове, но диаметрално противоположни, — отъ Ю.-З. къмъ С.-И. Въ западнитѣ Родопи найвисоки върхове сѣ *Гедикъ*, *Ель-тепе*, *Пиринъ*, *Баирли*, *Арнаутъ* и *Алабурунъ* (2208 м.).

Между жителитѣ се говори, че надъ найвисокия върхъ, *Ель-тепе* (2680 м.), има забитъ железенъ колъ съ железна

опка. Него забилъ ужъ дѣдо Ное, когато си вързалъ ко-
лаба слѣдъ потопа. Мнозина помаци се въскачватъ до върха
а поклонение и се смѣтатъ тогава за половина хаджии.
За западното бърдо отъ Пиринъ найвисокиятъ връхъ е
Бленъ въ *Бождовската* планина; *Плоска*, гола и камениста,
Кръсна, клонъ отъ Пиринъ. Кръсна е поветето камениста;
нажда само гроздье. Въ източното бърдо на Пиринъ е *Кор-*
ница планина и *Арами-Бунаръ*. Между източнитъ и западни
Родопи е прѣходътъ *Къзъ-дервентъ* (момина Клисура), дѣто
минува *Места* и пѣтьтъ отъ Неврокопъ за Разлогъ; твърдѣ
страшно и харамийско мѣсто. Расказватъ, че по Пиринъ
имало до 73 Алпийски езера; очевидецъ ме увѣри, че срѣ-
щналъ само 14.

Подъ Неврокопъ, въ западнитъ Родопи, Пиринъ свива
по противоположна посока, та образува *Али-Ботушъ*, бигор-
иста и гола планина, и *Сенгеловската* планина, която се
свършува до *Рутелския* проходъ срѣщу Бѣласица. Сенгелов-
ската планина носи мѣстни имена: *Бешъ*, *Рамянъ*, *Кали* и
Прѣсѣкъ (дѣто се свързва съ *Али-Ботушъ*). Редомъ съ Сен-
геловската планина надъ Броди почва и едноименната пла-
нина *Бродска* (Чаирли), съ върха *Баба*, та се свършува
надъ Демиръ-Хисаръ (Валовица). Между *Бродската* и *Сен-*
геловската планина къмъ С.-И. е *Страгачъ*; а *Червилото*
(*Сариеръ* по турски) и *Шарли*, *Дрисли*, сж части отъ *Брод-*
ската планина.

Черна-Гора (Кара-дагъ) захваща мѣсто между Сенге-
ловската, Страгачъ и Али-Ботушъ. Черна-гора е пълна съ
лѣсове, въ които живѣятъ всѣкакви звѣрове. Прѣзъ нея
минува пѣтьтъ отъ Сѣръ за Неврокопъ. Найюжниятъ и
найголѣмъ клонъ е *Бозъ-даа*; захваща надъ Сѣръ, върви
къмъ С.-И., забикаля Драмското поле и подъ Борово прѣ-
сича се отъ Места (Кара-су). Надъ Драма отъ Бозъ-дагъ
се испуща една доста дълга мишка (плечо). *Бозъ-дагъ* не е
отъ високитъ планини; а разгледанъ отъ Неврокопско има
сравнително твърдѣ малка височина. Той нѣма и остри вър-
хове, но високи равнища, обрасли съ буйна трѣва. Ребрата
на *Бозъ-дагъ* сж поветето голи, каменисти. Между *Страгачъ*
и *Бозъ-дагъ* е планината *Шилка*, а между селата Карлуково
и Каляпотъ въ Зхненско е *Шминица*. — клонове отъ
Бозъ-дагъ.

Отъ Ча-язи до Кавала, близу до морския брѣгъ и успоредно съ него, се простира друго осамотено било, *Пърнаръ* (*Крушица планина*). Надлъжъ Пърнаръ се протека до 80 километра; найвисокиятъ му връхъ е до 1500 м. И отъ двѣтъ страни политъ му сж напичени съ раскошна растителностъ и розови градини, има и богати сребърни рудници. *Кавалскиѣ* планини сж клонъ отъ Пърнаръ.

Отъ Рупелския проходъ, право на З. отъ Сентеловската планина, почва другъ планински трупъ, *Бѣласица*. Отъ Струмица нататѣкъ Бѣласица си мѣнява посоката и се свива къмъ С.-З. до Радовичъ, съ частно име *Благуца* планина. *Бѣласица* откъмъ С. е гориста (съ боръ, букъ и кестенъ), откъмъ Ю. повечето е гола, камениста. Расказватъ, че на найвисокия ѳ връхъ имало голѣмо езеро, отъ което истичалъ потокътъ въ с. Порой. Бѣласица е любимото свърталище на всѣкакви звѣрове и хайдути. Задъ *Дорянското* езеро отъ Бѣласица се отдѣля другъ единъ клонъ, *Круша планина*; посоката ѳ е отъ С.-З. къмъ Ю.-И., сжщата оная посока, която иматъ Пиринъ и Родопитѣ. *Круша* слиза подъ Кукушъ. Изворитѣ и притоцитѣ на р. Галикъ отдѣлятъ Круша отъ *Бешикската* планина, която е като нейно продължение по сжщата посока. Тази планина задъ Тахиносъ постѣпенно се снишава и се свършува въ Ча-язи. Между Бѣласица и Круша е *Ова-тепеси*, прѣзъ дѣто минува пѣтътъ отъ Порой за Дорянъ. Планинитѣ Бѣласица и *Малешовската* (*Кюкошъ-Балканъ*) не слизатъ отъ сжщия вѣзелъ. Рила; отъ тѣхъ само частъ слиза въ Сѣрския санджакъ.

Между западнитѣ Родопи отъ една страна и *Малешовската* планина, Бѣласица, Круша и Бешикската отъ друга страна е коритото на рѣка *Струма*. Слѣдъ Вардаръ Струма е найважната рѣка въ Македония. Извира отъ Радомирско, прави пѣтъ 80 мили, токо речи равенъ съ пѣтя на Вардаръ; при *Радомирската* и *Кюстендилската* равнина и при Бобошево влиза въ *Джумалийската* равнина. Последната долина е твърдѣ плодородна; дълга е до 4 часа, но е пѣкъ тѣсна. До селото Крушникъ и при едноименния връхъ отъ Малешовската планина Струма се вѣвира въ тѣсния *Крѣсенски* проходъ, който се протека цѣли 8 часа пѣтъ и се свършува при *Крива-ливада*. Отъ тукъ вече долината на Струма се расширява до *Рупелския* проходъ.

който не е толковъ дълъгъ и тѣсенъ, както Кръстенскиятъ. Тоя проходъ е дълъгъ само два часа и се образува отъ Сенгеловската планина и насрѣща Бѣласица; свършува се съ *Маркова* скала. Сега вече Струма се вижда на широко, търкаля водитѣ си пѣтихо и пѣтихо. Прѣдъ нея се растила широкото *Сърско* поле, надлъжъ 14 часа отъ И. къмъ З. и на ширъ 5 часа. Сърското поле е найплодородно въ цѣла Македония, по голѣмина дохожда слѣдъ Солунското. Отъ всѣкъждѣ е заобиколено съ планини, които постѣпенно, като лѣствици се снижаватъ до Чаязи (Орфано). Сърското поле пѣпли отъ села, които най-много се притискатъ до брѣговетѣ на Струма. Числото на селата, распърснати по това пространно равнище, надминува 200. По това поле се обработватъ всѣкакви жита, памукъ и тютюнъ. На Югъ отъ Съръ, на едно разстояние отъ два часа, Струма се влива въ езерото *Тахиносъ*, или по-добрѣ леглото ѝ се расширява, та образува това езеро.

Тахиносъ не прилича на другитѣ голѣми езера въ Македония, както Охридското и Прѣспанското: нѣма строго опрѣдѣлени брѣгове; тѣ се мѣстятъ споредъ количеството вода, що донася Струма; зимѣ се расширяватъ, а лѣтѣ се прибиратъ. На много мѣста брѣговетѣ на езерото сж обрасли съ трѣстика; наоколо има пространни блатата, тѣй наречени *бари*, въ които ловятъ сжщо тѣй риба. Съ своитѣ миязми тѣзи блатата заразяватъ въздуха и хранятъ трески по цѣлото поле. Найголѣми бари сж *Паната*, до селото Виржини, и *Върнарската бара*. На длъжъ, ако смѣтаме отъ устието на Струма до *Ени-къйскитѣ* тѣсенини, Тахиносъ захваща едно пространство повече отъ 40 километра. Найголѣмата му ширина, срѣщо Нигрита е до 15 километра. По езерото се прѣминува съ единъ видъ прѣдпотопни ладии, които служатъ главно за ловене. Въ езерото се ловятъ повече отъ 8 вида риби: *турна*, *платана*, *кефали*, *кадифе-балаги*, *кранъ*, *ягуля*, *сомъ* и *косникъ*. *Тахиносъ* се продава отъ правителството заедно съ баритѣ за 1800 лири *мирия*. Рибата се распродава по Съръ и околнитѣ градове. Една частъ отъ езерото, источната, влиза въ Зжхненско и се експлоатира отъ тамошнитѣ села. Около езерото сж населени най-много егюпци, които специално се занимаватъ съ рибарство. Това езеро било извѣстно на старитѣ: около него били накол-

нитѣ построѣнки на древнитѣ *Иони*. Херодотъ го споменува нѣколко пѣти подѣ името „*Κερκινίτης Λίμνη*.“

Излизайки отъ езерото, *Струма* минува прѣзъ едни тѣснини, *Ени-къйскитѣ*, които се образуватъ отъ Пърнаръ и Бешпшката планина. Тоя проходъ е твърдѣ тѣсенъ и скалистъ; природата тукъ явно говори, че и двѣтѣ планини нѣкога били съединени. За да си прокара пѣтъ Струма сѣкашъ ги прѣсѣкла и ги раздвоила. Откакъ излѣзе отъ тѣзи тѣснини до Орфанския заливъ, дѣто се втича, Струма не прави повече отъ 10 кил. пѣтъ.

По Сърското поле Струма често прави наводнения и си мѣни дори старото легло. Тя не е плавателна, но лесно би могла да стане поне до Съръ прѣзъ Тахиносъ. Съ такава цѣль о врѣме се е дало отъ правителството „имтиязъ“ (привилегия) на една компания, която и до днесъ нищо не е направила. Да стане Струма плавателна до Съръ е най-лесна работа: трѣбва да се разширѣтъ само тѣснинитѣ и да се направи единъ каналъ не подѣлъгъ отъ 10 километра. И безъ тоя каналъ Съръ би станѣлъ едно морско пристанище, не подалечъ отъ 2 часа пѣтъ отъ брѣга. Сега само малки корабчета плаватъ отъ устието на рѣката до брѣговетѣ на Тахиносъ; по горнето ѣ течение откъмъ Крѣсна се спускатъ салове съ градиво, и туй е всичко. Старитѣ историци расправятъ, че въ това езеро Великий Александъръ си държалъ флотата.

Долината на Струма сравнително съ Вардарската е много *пѣтъсна*; Крѣсенскиятъ и Рупелскиятъ проходъ особно сж толковъ тѣсни, че едвамъ се намѣрило мѣсто да се прокара пѣтъ. Надъ тебе скалисти стрѣмнини, подъ възѣтъ ти распѣнената Струма. Найживописна е долината прѣзъ *Крѣсенския* проходъ. Цѣлиятъ лѣви брѣгъ на Струма е обсипанъ съ лозя; лози висѣтъ по скалитѣ надъ самата рѣка; тукъ-тамъ стърчатъ отдѣлни колибки, дѣто се събира и се пази хубаво вино. Надъ Струма има три моста: единъ до Орлякъ, на шосето отъ Солунъ за Съръ; други при Крѣсна и трети до Градево. На всѣкъдѣ другѣдѣ съобщението става съ *кораби*.

По дългия си пѣтъ отъ дѣсно, а найповече отъ лѣво, Струма приема много притоци, отъ които на първо мѣсто идѣтъ *Струмица* и *Анджиста*.

Струмица извира отъ Бѣлица въ Радовичко; слѣдва лѣкатушкитѣ на Бѣласица и се втича въ Струма, малко нѣщо подъ Петричъ, срѣщу Мелникъ. Дължината ѝ е значителна, до 64 километра. Много важна е Струмица за плодородието на *Петричкото* поле, което се простира между Бѣласица и Малешовската планина, на дължъ по Струмица 4 часа. Много потоци и рѣчици се вливатъ въ Струма отъ Малешовската планина; отъ тѣхъ заслужва да се спомене само *Брѣзничката*.

Анджиста се образува отъ три помалки рѣки: *Куручий*, която минува подъ Драма, *Зигакти*, която забикаля Доксатъ, и *Панега*. И тритѣ се събиратъ подъ Алистратикъ и взиматъ името Анджиста. Тази рѣка се влива въ Тахиносъ малко нѣщо погорѣ отъ мѣстото, дѣто излиза Струма. *Панега* извира отъ *Страгачъ* при селото Въземъ, на $\frac{1}{2}$ часъ разстояние отъ Места; минува прѣзъ Зърнево и при Елешница (Лисе) прѣзъ една бигориста почва, исчезва подъ земята, за да се прояви отъ другата страна на Бозъ-дагъ, надъ селото Кобалица, слѣдъ единъ дългъ подземенъ пътъ отъ 3 часа. Това мѣсто, дѣто Панега, срѣщайки непрѣходими прѣчки, си пробила пътъ отъ Бозъ-дагъ, носи името *Елешки-дунки*. Надъ самия брѣгъ на Места се издигатъ високи върхове отъ Страгачъ и Бозъ-дагъ, които съ Али-Ботушъ образуватъ една безисходна котловина. Всичката юда, която се набира наоколо, истича прѣзъ *Елешки-дунки*, които прѣдставятъ твърдѣ интересно географическо явление. До Алистратикъ и Панега си губи вече името.

Долината на Анджиста, между Бозъ-дагъ и Пърнаръ, образува *Зжхненското*, *Драмското* и *Правишкото* поле. И тритѣ полета сѣ едни отъ найплодороднитѣ; Зжхненското изгарва найдобро качество памукъ, Драмското наймного и найхубавъ тютюнъ слѣдъ Евидженския. Единъ часъ до панквата *Правища* е едноименното блато между Драма и Какала; то е малко и незначително, покрито съ шаваръ и тръстика. Отъ това блато, което се продава за 100 л., излизатъ два вида риби.

Други помаловажни притоци на лѣво отъ Струма сѣме: *Хоцувската* рѣка, *Влашката*, *Бѣлица*, Мелничката *Бистрица*, *Мелничката* рѣка, и Демиръ-Хисарската *Бистрица*. Последната извира отъ Елътепе и тече между двѣтѣ била

на Пиринъ. При селото Германъ се губи подъ земята и слѣдъ $\frac{1}{2}$ часъ пжтъ се появява пакъ надъ Валовища. Освѣнъ тѣхъ има още двѣ *Бѣлици*, Валовишка и Сѣрска; първата извира отъ Сентеловската планина, минува прѣзъ Валовища и се влива до Спатово; другата, Сѣрската, истича отъ Бродската планина, минува подъ Сѣръ и съ р. *Таяни* се влива въ Тахиносъ.

Къмъ коритото на Струма принадлежи и *Бутковското* езеро. То се намира отъ лѣво на Струма, въ западния жгълъ отъ Сѣрското поле, който се образува отъ една котловина между Бѣласица и Круша. Бутковското езеро е твърдѣ малко и носи името на близкото село Бутково; то може да се забиколи вжтрѣ въ два часа. Малцина пжтувачи съ го забѣлѣжили; то поскоро прилича на блато, нежели на езеро. Само въ срѣдата му ще видишъ малко вода; всичкото друго е обрасло съ трѣстика и единъ особенъ видъ *перники* и *орѣшка*. Между трѣстиката се подържатъ пжтища за съобщение, по които се движжтъ дѣдо-Ноеви кораби. Въ срѣдата има едно малко островче. Ако и малко, Бутковското езеро е твърдѣ богато съ риба. Искарва всичко 6 вида: *ягуля*, *расперъ*, *шаранъ*, *щука*, *сомъ* и *линеиъ*, найвкусната и найрѣдката между всичкитѣ други. Рибата се распродава по околията дори до Горна-Джумая и донася добра печалба на околнитѣ жители. Има села наоколо, които поминуважтъ исклучително съ риболовство.

Въ Бутковското езеро се влива рѣката *Дебровникъ*, която се набира отъ Бѣласица. Езерото се излива въ Струма прѣзъ доста широкъ ржавъ срѣщу Долна-Джумая. Нѣкогжъ — расправяше ми единъ бей въ Сѣръ — прѣзъ това езеро минувала Струма; тогава то било трижъ поголѣмо отъ колкото е днесъ. Съ течение на врѣмето Струма донасяла нарой и по такъвъ начинъ си прѣградила пжтя до езерото. Но и сега прѣзъ силни порои рѣката и езерото се сливажтъ.

Слѣдъ Струма друга рѣка въ источна Македония иде Места.

Места или *Кира-су* извира отъ Разложко и тече между Родопитѣ и Пиринъ. Нѣкои взиматъ за глава рѣчицата, що минува прѣзъ Мехомия; въ този случай изворѣтъ на Места е на западъ отъ Мехомия, между върховетѣ Гедикъ и Прѣ-

дълъ. Обаче поправото е, че Места извира и отъ третѣ планини: Доспатъ, Рила и Пиринъ, отъ планинския възелъ на Рила. Пръвъ Якоруда минува едноименна рѣка, която съставятъ двѣтѣ рѣки *Бѣла* и *Черна Места*. Надъ Якоруда тия двѣ рѣки се съединяватъ и подъ името Якорудска р. вървятъ дордѣ срѣщатъ оная рѣка, що дохожда отъ Мехомия и Баня. Въ Якорудската рѣка се влива още и *Бѣлица*.

Места е покъса отъ Струма и помаловодна; дължината ѝ е до 65 мили; коритото ѝ е твърдѣ ограничено. Слизайки отъ високо, течението на Места е буйно, лудо. Стѣснена отъ расклоненията на Пиринъ на дѣсно и отъ расклоненията на Родопитѣ отъ лѣво, Места си прокарва пътъ както може. Тя търкала камене, дърва и прави големи пакости съ своитѣ наводнения. Места нѣколко пѣти си е мѣнила и матката. Отъ Борово надолъ *Кара-су* остава Родопитѣ и течението ѝ служи като граница между Тракия и Македония.

Долината на Места се захваща съ околчестата *Разложка* равнина, на дължъ и на ширъ по десетина часа, която е твърдѣ плодородна и богата най-много съ кукурузъ. Отъ Разложкото високо равнище долината на Места се стѣснява въ разстояние на цѣли 12 часа, та образува *Момината* клисура (*Къзъ-дервенъ*), до селото Цирополе. Отъ тукъ почва *Неврокопското* равнище $3\frac{1}{2}$ часа на дължъ и 2 на ширъ; то се растила отъ къмъ дѣсния брѣгъ на рѣката и прилича на полукръгъ. Надолъ вече долината нестая до тамъ тѣсна както при Къзъ-дервенъ; тукъ се редятъ *Старчишкото* и понавѣтрѣ *Каракъойското* равнище.

Най-много притоци Места приема отъ лѣво, откъмъ Доспатъ. Найважниятъ притокъ е р. *Доспатъ*, която извира отъ едноименния връхъ и прибира *Сушица*; други притокъ, *Бистрица*, извира надъ Ковачовица; *Канина* — слиза отъ *Бараджово-балканъ* и минува до селото Халовище и Хисарлъкъ; *Буланакъ* извира отъ Парилъ и Мездекъ. Отъ дѣсно поважни притоци сж: *Попово-дере*, която извира отъ *Попово езеро* въ Пиринъ. То е едно алпийско езеро между върховетѣ Ель-тепе и Пиринъ; и въ него ловятъ твърдѣ вкусна риба. *Топлица*, подъ Неврокопъ.

Слѣдъ единъ пѣтъ отъ 60 мили Места се влива въ Бѣло-море, срѣщу островъ Тасосъ. До устието си тя се

дѣли на два рѣкава, отъ които западниятъ пакъ се подраздѣля на двѣ; така Места въ устието си образува една дѣлта съ три клона. Поради буйното течение на водитѣ и устията на Кара-су сѣ твърдѣ широки. При Сари-Шабанъ Места образува низка, рѣдко населена и блатиста поляна, която често наводнява и прави пакости. *Malaria*-та по тѣзи страни, прави ги невъзможни за живѣние на чужденци. Надъ Места сѣ прѣхвърлени много мостове: между *Абланица* — *Тепленъ*, *Борово* — *Лакавица*, *Ракищенъ* — *Сбища* и при *Цирополъ*. Най-големиятъ отъ тия мостове е построенъ по нѣтя отъ *Сари-Шабанъ* за *Окечъ*. Тоя мостъ е здрава направа; пѣтъници пѣши неплащатъ нищо, а съ конѣе плащатъ по 20 пари. Мостътъ се дава отъ града за 200 л. т. мирия.

Освѣнъ изброенитѣ до тукъ рѣки и притоци има и други малки и незначителни рѣчици, които се спускатъ направо отъ Пърнаръ въ морето. Отъ тѣхъ е *Правишката* рѣка, която минува прѣвъ едноименната полянка и се втича въ Чаязи, близо до самото устие на Струма.

Крайбрѣжната ивица на источна Македония почва отъ *Вряста* подъ Орфано и се свѣршува до устието на Места. Тѣзи брѣгове отъ Бѣло-море не притежаватъ ония условия, които сѣ потрѣбни за безопасни морски пристанища, каквито сѣ Солунъ, Касандра, Св. Гора. Най-добритѣ заливи и пристанища сѣ *Орфанскиятъ заливъ (Чаязи)* и *Кавалскиятъ*. Въ Орфанския влиза и древното прѣкрасно пристанище „*Ελευθεριούπολις*“. То е до селото Левтера въ Правешко и за сега е притежание на рускитѣ калугери въ Св. Гора.

II.

Административно раздѣление; градове и села.

Вардаръ дѣли Македония на двѣ: Источна и Западна. Трансаксинска (Задъ-Вардарска) и Цизаксинска (Прѣдъ-Вардарска). Цѣлата источна Македония съ изключение на вѣкон сѣверни кази, които влизатъ въ Скопския вилаетъ, сѣставя Солунския вилаетъ. Страната, за която ще се говори, Сърскиятъ и Драмски санджакъ, сѣ часть отъ Солунския вилаетъ и захващатъ мѣстата на источна Македония по коритата на Струма и Места. Найзападна граница имъ служи вододѣлътъ между Вардаръ и Струма, а найисточна Родо-

гѣ и течението на Места, които сж и естественитѣ прѣли между Тракия и Македония. Исклучава се Касандрий-та каза и частъ отъ Лагадинската (полуостровътъ Хал-дике), населени съ гърци, които си иматъ отдѣлно корито

Бѣло-море. Солунскиятъ вилаетъ се распада на три му-сариФлъка (санджака): Солунски, Сѣрски и Драмски. Тѣ управляватъ отъ единъ началникъ, нареченъ мутесарифъ. Санджацитѣ можтъ да се сравнятъ до нѣидѣ съ бившитѣ сточно-Румелийски департаменти, а мутесарифитѣ съ пре-ектитѣ. Пълниятъ съставъ на едно департаментално упра-вение (хукюметъ) е:

1). Административенъ Съвѣтъ: (Идаре-меджлиси):

Прѣдседателъ: Мутесарифинъ;

Члѣнове (ази) по право: Члѣнове по изборъ:

Кадия; двама турци

Муфтия; двама християне

Гърцкиятъ владика;

Главни смѣтовникъ (счетоводителъ, мухасебеджи).

Главенъ секретаръ (тахриратъ мудури).

2). Канцелария (тахриратъ одаси). Управлява се отъ главния секретаръ; той си има помощникъ, двама писари и трима прѣписвачи.

3). Отдѣление на даждията (виргю-калеми), подъ на-чалството на единъ чиновникъ (мемуръ). Той си има по-мощникъ, секретаръ, писаръ, смѣтовникъ и една смѣсена комисия, отъ трима турци и толковъ християне ази. Ра-ботата на тази комисия е да се грижи за правилното и наврѣменно размѣтане на даждията.

Найглавнитѣ данъци сж: ашаръ (десетъкъ), вергю (надъ имота), беделъ (харачъ), бегликъ (надъ овцетѣ), гюмрукъ (акцизно право надъ вино и други пития), темегуатъ (патентъ).

4). Отдѣление за десетъка (ашаръ-одаси), съ началникъ (мудуръ), секретаръ и два писаря.

5). Отдѣление за владала (тапу-одаси) е подъ единъ чиновникъ (тапуджу), който има помощникъ, секретаръ и писаръ. Въ сжщото отдѣление влиза и евкафъ-мудури, чи-новникъ надъ вакуфитѣ.

6). Отдѣление „тахсилъ“ (бирница). Състои се отъ тахсилдаръ (главенъ бирникъ), неговъ помощникъ и 19 души прости бирници.

7). Смѣтовно отдѣление (Мухасебе-калеми). Състои отъ единъ смѣтовникъ надъ доходнитѣ статии, другъ надъ расходитѣ, трети надъ хавалетата²⁾ и единъ касиеръ (саедъкъ-емини).

8). Администрація на обществения дългъ (деюнъ-умуми). Има единъ началникъ, касиеръ и двама писари. Тукъ влизатъ всичкитѣ косвени даждия.

9). Режи (монополъ надъ тютюна), обнима много чиновници: управителъ, смѣтовникъ, секретаръ, касиеръ, писаръ, депозитеръ, началникъ на стражаритѣ и цѣлъ корпусъ стражари (колджии) срѣщу контрабандата.

Режи-и-деюнъ умуми се считатъ като отдѣления вънъ отъ хукюмата. Особно режи си има и частно помѣщение.

10). Градски съвѣтъ (беледие): прѣдседателъ (реизъ), трима турци и трима християне ази по изборъ, писаръ, касиеръ, инспекторъ (афие-мемури), градски докторъ и четима слуги (чауши).

11). Комисия за народното просвѣщение (меарифъ-комисионъ). Зависи отъ министерството на народното просвѣщение и има за цѣлъ да отваря турски училища и надзирава другитѣ училища. Прѣдседателъ, четворица членове турци и единъ секретаръ. Фондътъ на тая комисия е прибавката при десетъка на 10-тѣ.

12). Сѣдилище отъ първа инстанция (бедайетъ). съ сѣдия (хакимъ), члѣнове (ази) и отдѣлна канцелария. По нѣманье още способни сѣдии, кадитѣ (наипъ) изпълняватъ тази дължностъ.

13). Сѣдилище отъ втора инстанция (истинафъ): прѣдседателъ (наипъ), подпрѣдседателъ и прокуроръ (мудей умуми муавини); двама турци и двама християне члѣнове; секретаръ (башъ-кятипъ), двама писари и двама слуги. Въ сѣдилището има и отдѣление „шеряе“ (религиозно сѣдилище) пакъ подъ прѣдседателството на кадията; секретаръ, помощникъ и чиновникъ (мемуръ) надъ сирацитѣ (етипи). Тукъ се отнасятъ и Мукавелятъ кятипи (нотариусъ) и идждра мемури (испълнителъ на рѣшенията).

²⁾ „Хавале“ се нарича правителственъ дългъ на прѣдприемачи, които се донесватъ до нѣкое провинциално ковчежничество за да си прибератъ паритѣ.

14). Търговско съдилище, състои отъ единъ прѣдсегель (реизъ), назначенъ отъ страна на правителството, единъ турчинъ и единъ християнинъ постоянни члѣнове по двама избрани отъ търговцитѣ; има си секретаръ и два писари.

15). Углавно съдилище (джеза) съ отдѣленъ прѣдсегель (реизъ), двама члѣнове, единъ секретаръ и единъ писаръ.

16). Статистическо отдѣление (нуфусъ-одаси): началникъ, секретаръ и писаръ.

17). Отдѣление на общественитѣ сгради и пжтищата. Обима тѣзи длѣжности: индженеринъ (мухендисъ), конукторъ, инспекторъ, двама нагледници, единъ слуга. Тукъ е отнася и горскиятъ началникъ (орманъ-мемури).

18). Земледѣлска каса (менафи-съндѣги), съ цѣль да има пари на земледѣлци. Управлява се отъ една комисиѧ, въ която влизатъ: прѣдседателъ, двама члѣнове и секретаръ.

19). Полицейско отдѣление: комисеръ и 15—20 прости полицейски.

20). Жандармерията (забтие) съставятъ една рота (булюкъ) пѣшаци и една рота конница. Началниците се казватъ сувари-булюкъ „агаси“ — въ конницата и пияде-булюкъ „агаси“ въ пѣхотата.

21). Телеграфо-почтенска служба, броеи 7 чиновника: началникъ (мудиръ) и шестима подвѣдомствени. Таково устройство иматъ всичкитѣ санджаци, съ малки нѣкои видоизмѣнения. Нѣйде едно лице съединява нѣколко длѣжности; вмѣсто да има единъ секретаръ и писари, има само единъ писаръ, съобразно съ нуждата.

Въ военно отношение Сърскиятъ и Драмскиятъ санджакъ сѣ „лива“ подъ третия румелийски корпусъ (Манастиръ-меркези).

А. Сърски санджанъ.

Сърскиятъ санджакъ се дѣли на 8 кази: Сърска, Жжненска, Неврокопска, Разлошка, Джумалийска, Мелничка, Петричка и Валовишка (Демиръ-Хисарска). Казитѣ се управляватъ отъ каймаками. На казитѣ отговарятъ околитѣ, а на каймакамитѣ — околийскитѣ началници. Въ казитѣ

има само сѣдилище отъ първа инстанция — бедайетъ. Ина кази, които се подраздѣлятъ на нахии. Нахия съставятъ нѣколко села, които се управляватъ отъ единъ мудуринъ. Властѣта на мудуринѣ е много послаба отъ властѣта на единъ мировни сѣдия. Прѣди нѣколко години имало повече нахии; сега остоятъ само нѣкои, доста пространни. „Колъ“ се наричатъ части отъ една каза, останжли още отъ врѣмето на спахиитѣ. Всѣкой „колъ“ билъ едно врѣме въ рѣцѣтъ на единъ феодаленъ владѣлецъ — „спахия“.

1. Сѣрска каза.

Центъръ на цѣлия санджакъ е градътъ *Сѣръ*, расположенъ при послѣднитѣ расклонения на Бродската планина и на Бозъ-Дагъ. Къмъ С. захващатъ бърдата Капакли, Ляля, — части отъ Бродската планина; къмъ И. направо се издига високъ връхъ отъ Бозъ-Дагъ, който нѣкои наричатъ съ несществуещето име „*Меникионъ*“. Погълѣмата частъ отъ града е съградена по хълмове и долчини, която даватъ съвсѣмъ неправилна повърхность. По двѣ отъ тѣзи долчини, Чомлекъ-дере и Кешишъ-кьопру, въ врѣме на силенъ дъждъ текжтъ суходолици, които причиняватъ доста пакости. Освѣнъ тѣхъ отъ двата края на града минаватъ отъ З. Клокотница, и отъ И. Сѣровица. Само Сѣровица има постоянна вода, колко за двѣ воденици; другата е тѣй сѣщо суходолица. По причина на опустошението на горитѣ послѣднитѣ рѣчици, въ порои, донасятъ много гравии и пѣськъ, та причиняватъ голѣма врѣда. Така прѣди 20 години нѣщо Сѣровица излѣзла отъ матката си, та напълнила съ налей (нарой) джамията Св. София, — прѣкрасно архитектурно произведение.

Градътъ се извива като джга по подножията на хълмоветѣ и се простира отчасти по полето. Надъ махалата Варошъ се издига единъ хълмъ съ остатки отъ древна твърдиня — хисаръ.

Отъ върха на тоя хълмъ прѣдъ тебе се рисува прѣлестна картина: на Ю. пространното Сѣрско поле, заржбено отъ единъ поясъ планини, които постъпенно се снижаватъ отъ С.-З. къмъ Ю.-И. до Чаязи; найъ на Югъ едвамъ се различава конусътъ Св. Гора; срѣдъ полето блѣщи тукъ-тамъ нѣщо като срѣбро: то е тихата Струма, която дохажда

отъ далечна страна; къмъ Ю.-И. езерото Тахиносъ лъщи като огледало; направо къмъ И. се възвишава осамотениятъ Пърнаръ, — грамадна камила съ чудновати гърбушки; на З. величествената Бѣласица се вижда до тамъ, дѣто отива да се рѣжува съ Вардаръ; надъ главата ти се издига скалистъ върхъ отъ Бовъ-дагъ. И въ това прѣлестно черчево — пространно поле, нажитено съ гъсти села, съ нива и ливади, придава магически изгледъ и те опива съ своята роскошность. Самиятъ градъ вънкашно прѣдставя хубава гледка и много придава на общото впечатление. Градътъ е забиколень отъ всѣкъдѣ съ градини; къщитѣ сѣкашъ сж потънѣли въ зеленина, а минаретата, звънарниците и кубетата на много джамии и черкови даватъ изгледа на единъ чисто ориенталски градъ.

На длъжъ Сѣръ е прѣсѣченъ отъ една улица, която почва отъ единия край и се свършува до другия, отъ Демиръ-Хисарската капия до Беледийското кафене, едно расстояние отъ 2½ километра. По тази улица и около неж е чаршията. Половината отъ главната улица е доста широка и добръ послана; останѣлата частъ е твърдѣ искривена и тѣсна. И другитѣ улици сж тѣй сжщо тѣсни, криви и мръсни. Въ Сѣръ, нѣма отдѣлни здания, които би могли да се сравнятъ съ нѣкои въ Солунъ, или Битоля; но за туй пѣкъ всичкитѣ къщи сж удовлетврителни, сгодни, чисти и съ вкусъ мобилирани — „алафранга“. Къща безъ градина тукъ е рѣдкость. Отъ тукъ и сумата на къщитѣ въ Сѣръ е много похубава отъ сумата на къщитѣ въ Битоля и Скопие.

Сѣръ е богатъ съ джамии и църкви. Църквитѣ на брой възлизатъ до 42, но само въ 23 отъ тѣхъ се служи; три сж манастири, а въ останѣлитѣ или понѣкога само се служи, или пѣкъ сж съвършено изоставени. Джаминтѣ, и тѣ сж колкото църквитѣ. Колкото църкви има, толковъ сж и махалитѣ. Всѣка махала си има мухтаръ (кметъ) и носи името на енорийската църква. Само нѣкои махали, и то крайнитѣ, иматъ си особни названия: Арабаджийска, Катакуносъ, Хазнатаръ, Горна и Долна Каменица. Найдобрата махала е „Варошъ“. Отъ всичкитѣ църкви найдобра и найстара е катедралната „Св. Тодоръ“. Отъ джаминтѣ на първо мѣсто стои Ески-джами въ центъра на чаршията. Тази джамия е

великолѣпенъ моделъ .отъ арабска архитектура; има богата библиотека и царски доходи.

Градътъ е заобиколенъ съ раскошни градини, обрасли съ плодови и сѣнчасти дървеса. Отъ всѣка страна има расходки и кафенета; найдобритѣ сж откъмъ источната страна на града; беледийското и близкитѣ кафенета сж найгостоемнитѣ. Отъ тукъ до Св. Георги пжтьтъ прѣдставя алея, обсадена отъ двѣтѣ страни съ кичасти върби и явори. Найотдалечената расходка по тая посока е „Таяни“ (Св. Иванъ), дѣто има рѣчица и воденици. Отъ моста „Кешишъ“ Сървица е заградена съ гжсти редове дървеса, между които се крижтъ спретни кафенета. Найпрѣлестна е мѣстността „кьошкове“ — долъ, забиколенъ съ ридица отъ всѣждѣ покрай Сървица. Отъ тукъ прѣзъ хълма, надъ който се възвишава Душановата крѣпостъ, се отива въ мѣстността Чомлекъ-дере, — расходка по край едноименната суходолица. Расходки има още и отъ другата страна на града, при Горна-Каменица и на Ю. при лагеритѣ. Надвечеръ тѣзи мѣста се съживяватъ и взиматъ празниченъ видъ; въ недѣлитѣ пѣкъ и други празници гъмжтъ (пѣпжтъ) отъ народъ. Тукъ расходката се е вкоренила вече, влѣзла въ мода, станжала е обичай. Въ това отношение Съръ отстѣпя само на Солунъ. Да седнешъ на страна и да гледашъ да се нижѣтъ прѣдъ тебе дами съ скжпи туалети, турнири и капелни, копирани отъ послѣдния брой на модния журналъ, или често поржчани направо отъ „Louvre“; ще се забравишъ и ще се помислишъ прѣнесенъ въ нѣкой европейски градъ. Благодарение на гърцкитѣ дѣвически училища, „криворазбраната“ отдавна се всадила особно между „дамското общество“. Куафюритѣ, туалетитѣ на женитѣ, всичко е ала-франга и отъ послѣдната мода. Рѣдкостъ е кжща безъ нѣкой музикаленъ инструментъ, пияно или физармоника.

По пжтя за Демиръ-Хисаръ отъ Съръ е мѣстността „Ляля“, дѣто сж лѣтнитѣ кжщи на бейоветѣ и „чорбаджиларьето“. Има около 400 кжщи, дѣто дохаждатъ до толкозъ фамилии да прѣкарватъ лѣтнитѣ горещини. Други прѣкарватъ лѣтото въ манастира Св. Иванъ.

Съръ е далечъ отъ морето до 50 километра. При все това климатътъ по цѣлото Сърско поле е морски, понеже между Съръ и морето нѣма никакви възвишения, които да

прѣчятъ на топлитѣ южни вѣтрове: тукъ е по̀то̀пло отъ Солунъ. Що е мразъ, снѣгъ, тукъ е неизвѣстно; зимата се прѣобръща на прохладна пролѣтъ, а лѣтото на тропически пекове: 42° целзиеви тукъ не сж рѣдкость! По Сърско растѣтъ всички южни плодове: маслини, нарове, лимони и портокали; послѣднитѣ само като украшения по градинитѣ.

Съръ е твърдѣ старъ градъ. Испърво той се ограничавалъ въ прѣдѣлитѣ на една твърдѣ древна стѣна, развалини отъ която сж запазени до сега. Тази стѣна забикала „хисара“ и обхваща само махалата Варошъ. Отъ другитѣ старини въ града е и споменѣтата твърдиня, която по прѣдание се разказва че е направена отъ сърбския краль Стефана Душанъ, когато той прострѣлъ държавата си до Места и билъ достигналъ върха на славата си. Отъ Душановата крѣпость стоѣтъ развалини, между които найдобрѣ сж запазени една черквица и една кула. Отъ къмъ западния край на кулата се чете приложениетъ въ притурката подъ No. 15 надписъ. Димза казва, че тоя надписъ е словѣнски и такъвъ трѣба да е. Нѣкои си го четѣтъ произволно така: ΠΥΡΓΟΣ ΟΝ ΕΚΤΙΣΕΝ Η ΕΛΕΗΝ. Надписътъ е отъ черпици; отъ двѣтѣ страни има колела като слѣнца, а помежду чертежъ, все отъ тухли, които прѣдставятъ нѣщо като човѣкъ съ кѣлбо — вѣроятно слѣнце — въ рѣцѣтѣ си. Този човѣкъ, струва ми се, прѣдставя нѣкой царь. Оставямъ компетентнитѣ да отгатнатъ тоя ребусъ. Въ архивата на митрополнята се пази и единъ твърдѣ кратъкъ кодексъ още отъ 16-я вѣкъ. Катедралната църква — тукъ всѣкой знае това — е старина, съградена сжщо тѣй отъ Душана. Въ Св. Тодоръ има стълбове отъ излѣнъ камѣкъ (сомаки) и украшения отъ мозаика. Расправяли ми сж, че прѣди двайсетина години гръцкиятъ владика повикалъ единъ зидарь дебрянинъ да направи нѣкои поправки въ алтаря. Накарали го да прѣобърне една каменна плоча, постлана съ словѣнски надписъ. Майсторътъ това позналъ, защото прочиталъ нѣкои букви. До Ески-Джамия, срѣдъ чаршията има древенъ безистенъ съ шесть свода, дѣто се помѣщаватъ сега чохаджитѣ. По здравата си направа и архитектурата си тая стара сграда напомня венецианскитѣ търговски арсенали; може би е още отъ римско врѣме. Отъ раскопкитѣ, които сж направени въ тоя безистенъ, излѣзли мѣдни шлемове, щитове и други

оржжия, прилични на римскитѣ. Върху тия старини азъ незнамъ мнѣнието на археоложитѣ. Отъ найнова епоха старина е джамията Ахмедъ-паша — вѣнъ отъ града, заровена до половина, както споменажхъ погорѣ, отъ Сѣровица. Зидоветѣ ѿ сж постлани отъ вѣзъ съ дѣланъ камѣкъ. Наоколо има много зарити келии за ходжи и една гробница, която раскопахъ и подновихъ тази година. И тая джамия има пространни вакуфи и княжески доходи.

Нѣщо прѣди трийсетъ години Сѣръ билъ важенъ търговски пунктъ, стоварище на износна стока по цѣла Македония и вѣнъ отъ неж. Тогава не бѣ още развитъ Солунъ, който погълна търговията на всичкитѣ други градове въ Македония. Отъ 15-й февруарий до 18-й мартъ ставалъ прочутиятъ по цѣлия полуостровъ „Керванъ-панаиръ“. Търговци дохождали отъ Одринъ, Пловдивъ, Ц-градъ, Битоля, Призрѣнъ, Шкодра и дори отъ Сараево. То било врѣмето, когато цѣвтѣлъ градътъ. Сега има само жалки остатѣци отъ кервана: отъ година на година все ослабва, и не е далечъ врѣмето, когато ще се затвори, както се затвори Прилѣпскиятъ, Уаунджовскиятъ и други панаири. Прѣди петъ години прѣзъ тоя панаиръ станжло едно обръщение отъ 50 хил. лири приблизително. Безистенътъ, дѣто става панаирътъ, е до правителствения домъ. Той стои затворенъ прѣзъ цѣлата година, а се отваря, и то само частъ, въ врѣме на панаира. Той е притежание на чорбаджи Маркиди. Търговията, както на всѣкждѣ, и тукъ постѣпенно отпада. Всичката износна стока състои отъ жито, памукъ и тютюнъ; па и на това бъркатъ наймногo Кавала и Чаязи. Отъ день на день градътъ осиромашава, понеже е истѣщена земледѣлската класа и по други причини. Нѣкои се надѣватъ, че градътъ ще се избави чрѣзъ планираната вече желѣзница, която ще свърже Солунската линия съ Деде-Агачката. Туй е съмнително: за страхуване е да не стане противното. Търговията е въ ржцѣтъ на нѣколцина власи и българе, стѣлповетѣ на гърцизма въ Сѣръ. Прѣди 10-на години имало фабрики, отъ 25 коня сила, за памукъ. Сега стојатъ затворени. Намѣсто тѣхъ работятъ машини съ конѣе. Въ града има много станове, които искарватъ добра аладжа. Всичкитѣ занаяти се упражняватъ въ града, но ослабватъ отъ день на день. Занаятчинитѣ се дѣлжатъ

на съсловия (еснафи), между които се пази до нѣкъдѣ срѣдно-вѣковното цехово устройство. Всѣкой еснафъ си има глава, първо-майсторъ; прави заседания, има си каса, често богата; прави увеселения, помага и пр. Сѣрѣ господствува надъ цѣла Источна Македония; въ много отношения той е вториятъ градъ слѣдъ Солунъ; само по зданията и улицитѣ отстъпва на Битоля, но далечъ е по-напрѣдъ отъ Скопие въ всѣко отношение.

Въ никой други градъ погърчванъето не е напредвало до толкова, колкото тукъ. Има градове като Валовища, Струмица, дѣто всички се гърчежатъ, но си упазили поне езика. Тукъ и той е изгубенъ, и се губи отъ день на день. Центъръ на гърцката пропаганда по цѣла Македония, седалище на Силогоса, който управлява училищата на всѣкъдѣ, Сѣрѣ е твърдината на еленизма въ Македония. Нийдѣ нѣма тѣй многочислена и тѣй силна интелигенция, както тукъ. Солунъ е еврейски градъ, и въ това отношение стои по-долу. Солунскитѣ гърци прѣди да се занимаватъ съ общественитѣ работи, трѣба да идятъ на магазата си; тукъ става обратното. Има многобройна аристокрация, която безъ работа бидейки, занимава се съ това: постоянно дири срѣдства и работи за погърчванъето на българетѣ. Въ Сѣрѣ има трима консули: австрийски, английски и гърцки: прѣди година имало е и италиански. Първитѣ двама сж почетни и държатъ тѣзи длѣжности само поради влиянието и безопасността, що даватъ тия служби. Гърцкиятъ съ митрополита заедно реди черковно-училищнитѣ работи въ града, а при случаи прави и обиколки по околията, назначава и настанява гърцки учители — тамъ, дѣто никой ги не търси, изглажда настанжилитѣ несъгласия и прѣмахва распритѣ; съ една дума, располага се, като у дома си. Има цѣла чърда, около 10, доктори, повечето свършили въ Атина, а нѣкои и въ Европа, всички гърци. Тѣзи скромни послѣдователи на Хипократа, покрай званието си намиратъ врѣме и за други занятия.

Гърцкитѣ учебни заведения прѣди десетина години, въ врѣмето на прочутия управител Марули, били единствени въ страната. И сега тѣ непадатъ по-долу отъ другитѣ училища. Гърцитѣ поддържатъ: мжжка и дѣвическа гимназия, нормално училище за учители, двѣ централни

основни и петъ махаленски, — всичко десетъ училища. Двѣ отъ основнитѣ въ Горна и Долна Каменица, сж само и само да прѣчжтъ на българското училище. Нормалното (педагогическиятъ курсъ) тази година се прѣнесе отъ Солунъ съ сжщата цѣль. Числото на учителитѣ е безъ четъ. Поголѣмата частъ отъ професоритѣ сж отъ Гърция, и такива гърци, що си крожтъ и дрѣхитѣ дори въ Атина. Всѣка година дохажда отъ тамъ шивачъ, взима имъ мѣрка и имъ испраща готови дрѣхи. Отъ фанатизъмъ ли? Ни единъ гърцки учителъ не е снабденъ съ правителствена диплома; училищната програма не е потвърдена. Гърцитѣ още продължаватъ да се противжтъ на правителственитѣ распоряжания.

Фондътъ на гърцкитѣ училища се съставя отъ прихода на братя Думба, прочути власи богаташи въ Виена. отъ постояннитѣ помощи на атинския и цариградския силогосъ. Освѣнъ училищата гърцитѣ поддържатъ твърдѣ добрѣ уредена болница съ доста много легла. Зданието на болницата е ново, твърдѣ сгодно и на добро мѣсто. Въ Сѣръ има и нѣщо като аристократически клубъ „лески“.

Погърчанъето въ Сѣръ се е почнжло отдавна. Като търговски и близъкъ до морето, тоя градъ привлѣкълъ съ врѣме доста власи и гърци, които послужили като ядка на гърцизма. Въ 1849 година повече отъ половината на града изгорѣла. Повечето отъ старитѣ жители се распърснжли и на мѣстото имъ дошли жители отъ селата, та образували новитѣ махали: Арабаджийска и двѣтѣ Каменици. До появението на църковния въпросъ само богатшитѣ и щогодѣ ученитѣ се губили; масата никой не закачалъ. Намѣрили се търговски книги отъ прѣди петдесетъ години, написани съ гърцки букви, а български думи. Първитѣ чорбаджии сж подигнжти въ послѣднитѣ години и сж чисти българе или власи. Отъ тѣхъ Паришъ е отъ Чу-чулигово, попъ Марко (Маркиди) отъ друго българско село. Като оставимъ на страна кжцитѣ, въ които се говори български и които спорадически сж распърснжти между другитѣ, оставатъ новитѣ махали, населени съ чисти българе. Тѣзи махали тѣй сж и записани въ статистиката (нуфусъ), защото не сж си изгубили още езика. Въ Вароша се говори гърцки; обаче нѣма сѣрянинъ, който да не знае български,

защото той е чаршийскиятъ езикъ, езикъ, съ който става зимање-давање. Гърцкиятъ езикъ се има на почетъ и модата го иска. За распространението на гърцкия езикъ сж помогнали тѣзи нѣща: училищата, които се спохаждатъ отъ 1700 ученика, а наймногo дѣвическитѣ и женитбата. Погърчањето е пуcнѣло дѣлбоки корени; върви съ бързи крачки и съ зинѣли уста погѣлща всичко, що му се испрѣчи: модата, училището и женитбата убиватъ българския езикъ. Още десетина години българскиятъ езикъ ще може да се задържи тамъ, дѣто се е запазилъ досега; подиръ вече всичко ще бѣде изгубено!

Между това, що иматъ гърцитѣ, и нашето сжествува такава разлика, че и дума за сравнение не може да става. Ние далечъ нетрѣбва да си мислимъ, че можемъ да конкурираме съ гърцитѣ: за това би трѣбвалс грамадни срѣдства и дѣлго врѣме. Едничкото, що можемъ да искаме, е да неcтаваме прѣдметъ на заслуженъ присмѣхъ — не отъ страна на гърцитѣ, но отъ страна на безпристрастнитѣ. Църква и училище трѣбва да имаме както прилича, или никакъ да ги нѣмаме. Българщината въ Сѣрѣ, централния градъ на една страна, която има 1,600.000 българско население, се прѣдcтавя отъ едно взаимно, четворокласно училище и единъ параклисъ. Училищата се спохаждатъ отъ 130 ученика съ 9 учителя. Помѣщенieto на училището е cѣвcѣмъ неудовлетворително.

Фанатизмътъ срѣщу българина и срѣщу всичко българско се намира въ своя апогей въ Сѣрѣ. Въ градъ, който праца прѣдcтавитель при коронацията на гърцкия наслѣдникъ; въ градъ, дѣто ставатъ тържествени молебни въ деня на царя Гьорги и подъ затаха на консула народътъ акламира „жито“, въ такъвъ градъ на българина гледатъ като на мечка. Наймногo гърцитѣ немогѣтъ да смѣлѣтъ българинъ образованъ, и тѣхниятъ истгнченъ мозъкъ се развълнува при подобна противоестествена мисль; българинъ ученъ, — то би било чудовище! Зарадъ туй всѣкой образуванъ българинъ е гъркъ, който се е побългарилъ за интересъ! Фанатизмътъ срѣщу българетѣ се проповѣдва систематически. За да неотпадне духътъ, сегизъ-тогизъ се казватъ слова въ 23-тѣ сѣрски черкви: схизматици, еретици, — съ найчернитѣ бои се рисуватъ българетѣ. Четѣтъ се ана-

теми и отлъчвания срѣщу всѣкого, що си позволява да говори съ българинъ и да има сношения съ него. Найпрѣсната анатема е струпана надъ главитѣ на онѣзи нечестивци, които се осмѣлили да купятъ свѣщи отъ българския параклисъ! О, християнство, — православие! Слѣдниятъ фактъ дава понятие, до дѣ може да отиде една гърцка митрополия. Прѣди двѣ години нѣщо умрѣлъ свещеникътъ на българския параклисъ от. Илия. Българетѣ нѣмайки гробища, потърсили да го погребатъ въ общитѣ. Насѣскани, махаленетѣ се дигнали на тѣлпи и два дѣня прѣчили на погребението подъ прѣдлогъ, че тѣ недопускатъ да си осквернятъ гробищата съ единъ схизматикъ. Едва слѣдъ два дѣня по правителствено распореждане допуснали да се погребѣ мъртвецътъ. И кои били тѣ? Братя, българе!

Въ Сѣръ има още 24 турски училища: идадие (прогимназия), руждие (семинария), 11 медресета и взаимни училища. Идадието е ново училище, по програма сходно съ нашитѣ; спохажда се отъ 45 ученика съ 4 учителя. Забѣлжителна е апатията, ако не отвращението, съ което гледа населението къмъ това училище. Има още и еврейско училище.

Числото на кѣшитѣ въ Сѣръ е 3491 съ 1300 дукана и 80 гостилници и ханища. Въ числото на кѣшитѣ влизатъ и тѣй наричанитѣ „чишлици“, здания, въ които живѣятъ подъ наемъ отъ 10 до 20 челяди. Жителитѣ се въскачатъ до 25,000 души. Повече отъ една третя, около 9000 сж турци; тѣ се увеличихж още повече отъ надолитѣ бѣжанци (мухаджири), които образувахж цѣла махала вънъ отъ града. Останжилитѣ 16000 сж християне. Отъ тѣхъ 4200 си говорѣтъ дома български; но сж гъркомани; остатъкътъ се смѣтатъ гърци. Има повече отъ сто челяди евреи, доста цигане въ отдѣлна махала вънъ отъ града.

Сѣрска каза.

Въ Сѣрската каза има 11,535 кѣщи; съ града заедно. 14,993 кѣщи съ 85,328 жители, 172 села и чишлици; (въ Салмането стоѣтъ 219 по погрѣшка). 96 села сж турски, 39 български, 20 гърцки, 2 цигански и 22 смѣсени. Всичкитѣ села въ казата се дѣлятъ на 4 кола: Баница, Сармусакли, Ова и Джумая. Въ Сѣрската каза влиза и Нигритската нахия.

Баница колу.

Манастиръ Св. Иванъ Прѣдтеча (Маргаритѣ) се намира на разстояние 2 часа отъ града къмъ С.-И. надъ Бозъ-Дагъ; разположенъ въ долъ, който се протека до Броди. Съграденъ заедно съ митрополията и отъ сѣщия Ст. Душанъ, тоя манастиръ е твърдѣ хубавъ, а околността му обсадена съ маслини, кипариси и други дървета. Числото на калугеритѣ възлиза до 25; повечето сж распърснжти по селата и имотитѣ на манастира. До манастира сж лѣтнитѣ кжщи (вили) на мнозина богаташи сѣряне. Въ манастира има и едно отъ найстаритѣ гърцки училища. Запазилъ се е хрисовултъ на Душана и други старини, които ми бѣ невъзможно да виджъ. Калугеритѣ не търпжтъ името българинъ, а камо ли да му прѣдставжтъ такъва светиня. Пжтътъ е стрѣменъ, тѣсенъ. Расправихъ ми, че между хрисовулитѣ единъ билъ отъ Ив. Палеолога. Имало на гърцки житието на Стефана Душанъ съ изображение на челядъта му.

Лакосъ — малко селце на С. отъ манастира $\frac{1}{4}$ часъ. Понеже мѣстото е каменисто и нѣма земя за оранъ, жителитѣ се распърсватъ по ближнитѣ села за работа; повечето сж бѣдни дървари. Църкуватъ се въ манастира; училище нѣма; 25 кжщи съ 175 д. жит. българе.

Горно-Броди, на С. отъ града 6 часа, на края на сѣщия долъ, въ който е разположенъ и мѣнастирътъ. Пжтътъ искривенъ и стрѣменъ, ту отъ едната страна, ту отъ другата; има два моста, отъ които поголѣмиятъ се казва „Шейтанъ-къопруси“. Отъ тоя мостъ на З. пжтътъ става твърдѣ стрѣменъ по върха на планината Капакли; надолу пжтътъ е посланъ съ каменье до ханицата и самоковитѣ, единъ часъ нѣщо прѣдъ Броди.

Броди е паланка, разположена въ една котловина, образувана отъ клоноветѣ на Черна-Гора, Бозъ-дагъ и Бродската планина съ мѣстни имена: Углемъ, Шушорибекъ, Сминица, Бабина гора, обраснжли съ гжста гора — джбъ, букъ, лѣска, боръ, габеръ и хвойна. Отъ тѣзи хлѣмове тече бистра ледена вода, която се набира въ потоцитѣ Раждевица и Мурева. Всичката вода отъ тая котловина се набяра въ Панега, прѣди да е минжала тя прѣвъ Елешкитѣ-

дупки. Земя за оранъ е твърдѣ малко, за това брождане сж принудени да отиватъ по околнитѣ села на работа. Планинската природа и нуждата е направила отъ брождане единъ отъ найпрѣдприимчивитѣ, изобрѣтателни и остроумни селяне. Вжглярѣ и ножари сж наймногo. Мнозина сж рудокопци: искаратъ желѣзо отъ руда, която наносватъ суходолицитѣ. Рудата е магнетитъ; обработватъ ѝ въ твърдѣ оригинални пещи — „пехци“, съ твърдѣ интересенъ махенизъмъ. Шивачитѣ не сж малко. Единъ брожданинъ Никола Димковъ направилъ самичкъ парна воденица; употребилъ е три години, и подиръ ѝ продалъ за 22 хиляди гроша. Сжщиятъ отишълъ въ Европа, изучилъ се машинистъ — и станжлъ прочутъ майсторъ. Зидаритѣ отъ това село сж прочути; има таквизъ саморасли архитекти, които сж направили църкви, темпла, кжщи за очудване. Има двѣ църкви: поголѣмата Св. Димитъръ и Св. Богородица. Последната е съградена прѣди 18 години; и въ двѣтѣ четжтъ смѣсено: български и гърцки. Училища двѣ: гърцко съ единъ учителъ и 40 ученика, и българско съ 2 учителя и повече отъ 120 ученика. Българското училище тая година се отвори отново съ „емиръ“ отъ Солунъ и тази е първата година, която проживѣ мирно. Населението въ тази паланка е чисто българско и расте твърдѣ бързо. Има отъ 1200 кжщи нагорѣ съ 6000 и повече жители. Забѣлжителна е тая паланка и съ ожесточената борба, която се води между българска и гъркоманска партия — отъ трима-четире инаети българе. Прѣди три години въ Броди имало християнинъ мюдюринъ — сегашни върлѣ гъркоманинъ.

Кжщитѣ сж твърдѣ притиснжти и като натрупани една възъ друга. Смѣтатъ ги до 1020 кжщи само българе.

Баница, по пжтя отъ Сѣръ за Броди, расположено въ единъ долъ, образуванъ отъ върховетѣ Ляля, Саригаръ и Капакли. Мѣстото бидейки каменисто, повечето жители слизатъ по полето за работа. Останжлитѣ сж вжглярѣ и кириджии. Църква Св. Богородица; пѣжтъ гърцки, и училище съ 20 ученика, тѣй сжщо гърцко. 90 кжщи съ население 450 души само българе.

Долно-Францани, село на сѣверъ отъ Сѣръ 3½ часа, и на Ю.-З. отъ Баница. Сжщото състояние. Църква Св. Бо-

гъродица, чете се гърцки и български, съ гърцко училище съ 25 ученика. Къщи 60; жители 350 чисто българе.

Горно-Фрацане, село $\frac{1}{4}$ часъ на С.-И. отъ *Долно-Фрацане*. Пътътъ е сжщо тѣй стрѣменъ; сжщото състояние на жителитѣ. Църква Св. Духъ, дѣто се чете смѣсено; гърцко училище съ 15 ученика. 60 къщи, всички българе.

Мертатово, село на Ю. отъ Фрацане, отъ Съръ на 2 часа расстояние. Расположено е надъ едно възвишение, до долъ. Пътътъ отъ всѣкъдѣ е стрѣменъ и каменистъ. Работена земя съвсѣмъ малко; сѣжътъ пченка, фасулъ. Слизатъ по полскитѣ села за работа. Пóвечето сж дърваре и скотовѣдци. Църква Св. Димитъръ; чете се гърцки. Прѣди нѣколко години имало българско училище. Сега нѣма никакво. 80 къщи съ 400 души жители, всичкитѣ българе.

Метохъ, село на Ю. отъ Мертатово, отъ града около 1 часъ расстояние. Сжщото състояние и много пóлошо. Църква Св. Димитъръ, чете се гърцки. 40 къщи съ 200 души българе.

Ряховица, село на С. отъ града и на С.-И. отъ Мертатово. Сградено на единъ високъ върхъ, клонъ отъ Бозь-дагъ. И това село е прочуто съ своя чисто планински въздухъ, съ студенитѣ си води. Поради здравия му климатъ мнозина си прѣкарватъ лѣтото тамъ. Земя за работа нѣма. Въ Ряховица има нѣколко фамилии власи овчаре; овчаре има тѣй сжщо и отъ българетѣ. Църква гърцка. Имало е гърцко училище; сега нѣма никакво. 80 къщи, 400 жители, чисто българе.

Дутли, малко селце на Ю.-З. отъ Ряховица. Въ това село има каменна църква, сградена по всѣка вѣроятность въ едно и сжщо врѣме съ манастира Св. Иванъ и съ митрополията въ Съръ. Пътъ твърдѣ мжченъ. Къщи 60, жители 300, само българе. Въ църквата четжтъ гърцки.

Сармусанли-нолъ.

Дервешане, чифликъ на манастира Св. Иванъ, $\frac{3}{4}$ часъ на И. отъ Съръ при подножието на Бозь-дагъ. Земя плодородна, пой се отъ рѣчицата Та-Яни. Прѣди нѣколко години жителитѣ му бѣхж постоянни; сега се набиратъ отъ околнитѣ села само лѣтѣ. 25 къщи, 125 души жители, българе. Има си гърцка църква.

Субашъ-къой, на И. отъ Съръ 1 часъ, при политѣ на Бозъ-дагъ. Политѣ на Бозъ-дагъ надъ това село сж по-стлани съ богати лозя, гроздьето отъ които се распродава въ града или се прави на вино; полето подъ Субашъ-къой между другитѣ произведения дава и тютюнъ сръдно качество. 130 кжци, съ 650 души гърци.

Карли-къой, на С.-И. отъ града до единъ върхъ отъ Бозъ-дагъ, който го отдѣля отъ мѣнастира Св. Иванъ. Жителитѣ си минуватъ само съ лозията, които сж тукъ много и даватъ удовлетворително вино; орна земя нѣма никакъ. Около селото сж наредени дълбоки ями, въ които напластяватъ снѣгове прѣзъ зимата, та ги продаватъ лѣтъ въ Съръ. Има 45 кжци български и нѣколко влашки; власитѣ сж овчаре. Има и църква.

Дрѣново, село на Бозъ-дагъ, на расстояние повече отъ 1 часъ на И. отъ Карли-къой. Сжщото мѣстоположение, както и въ това село, отъ което се раздѣля съ дълбоко трапище. Поминъкътъ на селянетѣ съставя гроздьето и продаването снѣгъ. Бѣдностъ извънъ мѣрка. Пжтьтъ е твърдѣ лошъ и стрѣменъ. 25 кжци, 200 жители, само българе; има църква, въ която се чете по гърцки.

Мъгленъ, малко село надъ Бозъ-дагъ, на С.-И. отъ Съръ, подъ Дрѣново. Сжщото състояние, както и въ горнитѣ двѣ села. 35 български кжци.

Везникъ, доста голѣмко село съ 110 кжци и 260 жители гърци. Расположено е при политѣ на Бозъ-дагъ на И. отъ града, на расстояние отъ 1½ часъ. Пжтьтъ отъ града за селото е правъ, равенъ; а отъ Мъгленъ и Дрѣново удоленъ и каменистъ. Околната частъ на полето е твърдѣ плодородна и между друго дава добро качество тютюнъ и гроздье. До Везникъ, малко на З. е и новиятъ манастиръ Св. Духъ, на прѣкрасно мѣстоположение, отъ дѣто се виждатъ всичкитѣ села по Сърското поле. Има гърцка църква и гърцко училище Св. Констандинъ.

Довища, голѣмо село на И. отъ Съръ при политѣ на Бозъ-дагъ. Пжтьтъ 3 часа е добъръ и правъ. Жителитѣ на това село сж доста разбудени; нѣмайки достатъчно земя за обработване, отиватъ по другитѣ села на работа. Въ Довище се обработватъ жита, гроздье, памукъ и тютюнъ.

Има гърцка църква и гърцко училище. 230 кѣщи съ 1100 жители дърнаци.

Горна-Нуска, малко село на С.-И. отъ Довища; при политѣ на Бозѣ-дагъ. То е прѣдѣлъ между Сърската и Зхненска каза. *Долна Нуска*, на разстояние отъ $\frac{1}{4}$ часъ, принадлежи на Зхненската каза. Земя плодородна; искарва добъръ тютюнъ. Гърцка църква. 45 кѣщи, 200 жители. Всички християне, говорѣтъ турски безъ исключение.

Сармусакли, село 3 часа на Ю. отъ града, на пѣтя за Зилихово и Драма; зарадъ това има ханища и нѣколко дюкяна. Прочутъ е тютюнътъ, който се ражда тукъ; може да се сравни дори съ найдоброто качество Енидже-духани. Гърцка църква и училище. 125 кѣщи; 550 жители, всички дърнаци.

Тумба, послѣдно село отъ Сърската каза; на Ю.-И. отъ Сармусакли. Отъ това село до Съръ има около 4 часа; пѣтътъ е добъръ, равенъ. Земята плодородна равнина за всичко. Въ Тумба, както и въ околнитѣ села тютюнътъ невѣрви. Църква, въ която се чете гърцки. Една малка частъ е чифликъ на нѣкой си сѣрянинъ Сердаръ-оглу. Кѣщи 30; жители 150 дърнаци.

Вернаръ, село расположено почти до самото езеро Тахиносъ, на $\frac{1}{4}$ часъ разстояние. Намира се на единъ часъ пѣтъ на Ю.-И. отъ Тумба. Това село е чифликъ; ако и да има много земя и плодородна, тя повечето остая необработена поради нехайството на стопанина, та жителитѣ сж принудени да се отдаватъ на риболовство. Пѣтътъ е добъръ, но става тинястъ зимѣ. 35 кѣщи, 170 души. Едни отъ жителитѣ сж българе, други дърнаци; точно не ми бѣ възможно да ги опрѣдѣлѣ.

Кешишлѣкъ (Тумбица), чифликъ отъ мѣнастира Св. Иванъ, е на Ю.-И. отъ Съръ, на разстояние нѣщо $2\frac{1}{2}$ часа. Земята изобилува съ всичко. Постояннитѣ жители сж твърдѣ малко; лѣтъ дохождатъ мнозина отъ околнитѣ села и седѣтъ до като приберѣтъ берекета.

Бейлѣкъ-махала, чифликъ на х. Тахиръ-бей, на Ю.-И. отъ Тумбица, 1 часъ. Селянетѣ работѣтъ земята на половина. Бейликъ-махала е до рѣката, за туй често страда отъ наводнения. Църква, въ която се служи по гърцки. 30 кѣщи съ 150 жители българе.

Какараска, на Ю.-И. отъ Бейликъ-махала, чифликъ отъ Тефикъ-бей. Църква гърцка. 26 кжци съ 150 жители българе. Пжтьтъ равенъ, но на мѣста всѣкога блатистъ.

Ени-махала, чифликъ на Ю.-И. отъ горното село, на расстояние около 4 часа отъ града. Това село е до сама Струма, та въ врѣме на наводнение плава надъ водата, като островъ. Нивята му сж твърдѣ плодovити. Кжци 45. съ 180 души българе. Въ църквата се чете по гърцки.

Салъ-махала, чифликъ, който принадлежи на мнозина; намира се на Ю.-И. отъ Сѣръ. Земя плодородна, както въ Ени-махала. 25 бълг. кжци; гърцка църква.

Кжзъ-никеси, на З. отъ Салъ-махала, чифликъ на Тахиръ-бей. Сжщото състояние, както въ Ени-махала, кжци 20; българе 100 души.

Адата, на Ю.-И. отъ града 2 часа, близо до рѣката Та-Яни. Околното поле блатисто, но твърдѣ плодородно. Жителитѣ се ползватъ на половина отъ житнитѣ произведения, 20 кжци, 100 жители българе.

Ново-село (Нихоръ), правителственъ чифликъ (махлюъ) съ 40 кжци и 200 жители българе. Гърцка църква. Земята се poi отъ Та-Янската рѣка и е твърдѣ плодородна. Нихоръ (Ново село) е на Ю.-И. отъ Сѣръ, близу 3 часа, едно отъ найплодовититѣ села по цѣлото поле.

Ени чифликъ, чифликъ на Анаст. Чорапчи, сѣрянинъ. 1/2 часъ на С.-И. отъ Нихоръ; пжтьтъ твърдѣ добъръ; сжщото положение, както въ погорното село. Кжци 20; 90 жители българе.

Али-бей-кьой, на Ю.-И. отъ града, чифликъ на Ая-бей и Сулейманъ бей. Надъ селото има 7 воденици на послѣдния бей. Твърдѣ плодородна почва, но занемарена. 25 кжци; 20 български и 5 цигански.

Ова колу.

Вишенъ, на С.-З. отъ Сѣръ, чифликъ, който принадлежи на Зеки бей; 1 часъ расстояние. Пжтьтъ е равенъ; почва умѣрена. Прѣди стотина години това село било доста голѣмо. Има 2 църкви, подобрата е Св. Димитъръ. Кжци 30 съ 120 жители българе. Въ църквата се чете гърцки.

Ристосъ, чифликъ на Ада-бей сѣрянинъ, на З. отъ Вишенъ при политѣ на една вѣйка отъ Бродската планина.

Отъ Съръ пѣтътъ е равенъ и държанъ пѣщо около 1 $\frac{1}{2}$ часъ. Расказва се, че това село било чифликъ на мѣнастира Маргаритъ. Кѣщи 30 само български. Гърцка църква Св. Гьорги.

Мелникичъ, на И. отъ Ристосъ 1 часъ, при политъ на сѣщата вѣйка, както реченото село. Това село е чифликъ на сѣрянина Михалъ и се отличава съ църквата си и вилитъ на притежателя. Земята като въ Ристосъ е отъ най-добритъ; произвежда всичкитъ жита, памукъ, сусамъ; само лозя невирѣжтъ. Въ църквата Св. Архангелъ се чете гърцки. 90 кѣщи чисти българе.

Кула, правителственъ чифликъ (махлюлъ), расположенъ при политъ на сѣщия клонъ отъ Бродската планина, къмъ С.-И. отъ града, 3 часа расстояние. Нивята сѣ по полето и сѣвсѣмъ малко надъ селото. Църква, въ която се чете гърцки. 80 кѣщи съ 360 души чисти българе.

Елшанъ, полско село 4 часа на западъ отъ Съръ. Най-плодородна почва; произвежда всичкитъ видове произведения и тютюнъ. На З. отъ Елшанъ е „Коприва къпруси“, мостъ на Струма. Пѣтътъ минува прѣзъ блатисти мѣста, та мѣчно сѣ пѣтува зимно врѣме. Въ църквата Св. Петка се чете гърцки. 70 кѣщи само българе. Гърцко училище.

Чучулигово, на Ю.-И. отъ Елшани нѣщо 3 $\frac{1}{2}$ часа пѣтъ. Въ срѣдъ поле, както горнето село. Има частъ отъ нивята, чифликъ Нашикъ-бейовъ отъ Съръ. Църквата Св. Атанасъ е гъркоманска. Кѣщи 50 български.

Неолинъ, чифликъ на мнзина, „найголѣмата частъ е на Парипа“, нѣщо 1 $\frac{1}{2}$ часъ на Ю.-И. отъ Чучулигово. Сѣщата почва. Кѣщи 30, български.

Топалъ-ова, ново село отъ 7 години насамъ, расположено до моста на Струма и населено само отъ мухаджири и черкези. Всичкитъ речи кѣщи сѣ колиби. Повечето отъ бѣжанцитъ сѣ колари; прѣнасятъ стока отъ Съръ въ Солунъ и обратно. 40 кѣщи.

Просеникъ, 2 $\frac{1}{2}$ часа на З. отъ Съръ; пѣтъ равенъ, но блатистъ. Една частъ отъ земята е чифликъ на много притежатели. Нова гъркоманска църква св. Гьорги съ хубава звънарница; гърцко училище съ 45 ученика. 70 кѣщи, български.

Календра, чифликъ на Ю.-И. отъ Просеникъ, на 1 часъ отъ него и два часа отъ града, 45 кѣщи, български.

Хумандосъ, чифликъ на х. Думба и Ингилизъ бей; на Ю.-З. отъ Съръ 1 часъ. Почва твърдѣ плодородна, но зато пъкъ често въ врѣме на голѣми наводнения и свършено ялова. 40 кѣщи, български.

Кавакли, чифликъ на х. Зеки бея, както и Вишенъ. Кавакли е найплодородното село по цѣло поле; пространна земя за оранъ, градини, ливади, кошари за овци. Намира се на З. отъ града $\frac{1}{2}$ часъ. 50 кѣщи, български.

Джами-махала, на Ю. отъ Кавакли до Струма, 3 часа до Съръ; въ врѣме на много вода плава като островъ. Почвата е прѣкрасна, но често страда отъ наводнения. Пътътъ равенъ, но всекога тинѣстъ. 26 кѣщи, български.

Камила, при дѣсния брѣгъ на Струма, на сѣщия редъ както споменѣтото село. Сѣщото състояние, поради сѣщитѣ причини. На Ю. отъ Съръ и на С.-З. отъ Джами-махала 1 часъ. 25 кѣщи; гърцка църква. Насрѣща се виждатъ развалинитѣ отъ друго село, Горна Камила, което разрушила рѣката.

Агова-махала, чифликъ на сѣрския докторъ Атанаски. на Ю.-З. отъ града близу 3 часа. Ако и да е до рѣката и при сѣщитѣ условия, както горнитѣ два чифлика, но съ усилията на притежателя Агова-махала много надминува съседнитѣ си села. 30 кѣщи.

Кумаргия, на С.-З. отъ Агова-махала, на едно расстояние помалко отъ 1 часъ. Расположено е сѣщо тѣй при дѣсния брѣгъ отъ Струма. На И. отъ селото се простира гъста гора на 1 часъ расстояние. Пътътъ е сѣщиятъ: равенъ, но тинѣстъ. 60 кѣщи, юруци.

Долно Караджа-кьой, чифликъ $\frac{1}{2}$ часъ на С.-З. отъ Кумаргия, до дѣсния брѣгъ на Струма. Караджа-кьой принадлежи на Арнаджията и Рифатъ ефенди. Отъ другата страна на Струма, насрѣща е *Горно Караджа-кьой*. 35 кѣщи, българе. Гърцка черква.

Ели-кьой, на Ю.-З. отъ Съръ $\frac{1}{2}$ часъ до рѣката. Прѣзъ това село минува шосето за Солунъ. Има 45 кѣщи, 50 души българе, а остатъкътъ турци.

Нигритска нахия.

Нигрита е паланка на Ю.-З. отъ Съръ $4\frac{1}{2}$ —5 часа: отъ Струма има пъкъ около $1\frac{1}{2}$ часъ. Старата Нигрита била

и друго мѣсто, което днесъ се нарича Палибхори (Старо-ло). Днешното ѝ положение е много поцентрално и погодно. При Палибхори сѣ запазени останки отъ стѣни и каменни гради. Прѣданието расправя за начина, по който се опустошила Нигрита, и какъ жителитѣ испобѣгали, та се заелили въ онова мѣсто, дѣто сега е градътъ. Нигрита бѣше централенъ пунктъ, дѣто се кръстосвахъ пѣтищата за Св. Гора, Солунъ, Сѣръ и други мѣста. Слѣдъ направата на посето изгуби доста въ това отношение. Тази паланка е бѣдалище на мюдюринъ, който управлява нахията.

Главното занятие на жителитѣ сѣства тъканьето „аладжи“, които се распродаватъ по цѣла Македония. Занаятчиитѣ, които изработватъ тѣзи платове, около 1800 год. се прѣселили отъ нѣкои олимпийски села, та прѣсадили занаята въ Нигрита. Упражняватъ се и други занаяти. Отъ нѣколко години насамъ мнозина се прѣдадохъ на бубитѣ; има и шарлаганджийница. Въ сѣбота става пазаръ. Има 2 гърцки църкви и добръ уредени гърцки училища, мъжко и женско. Прѣди 15 години Нигритскитѣ учебни заведения били прочути въ околията. Въ тази паланка и речи въ всичкитѣ околни села гърцкиятъ въ Сѣръ консулъ направо си назначава учителитѣ. Къмъ И. 1 часъ отъ паланката има лѣковита минерална вода. Кой е съставътъ на тѣзи горещи води, немогъ каза; но че сѣ сулфурни, е явно отъ миризмата. Въ тѣзи води, които не сѣ никакъ запазени, е една тиня, дѣто едва могатъ да се търкалятъ два бивола; наймного се лѣкуватъ болни отъ ревматизъмъ. Въ Нигрита има около 600 кѣщи, всичкитѣ гърцки.

Сѣрна, на С.-З. отъ Нигрита, расстояние по малко отъ 1 часъ и раздѣлено само съ едно трапище. Сѣрна може да се счита като махала отъ Нигрита. Жителитѣ си иматъ дюкянитѣ въ Нигрита. Поминѣкъ и състояние — сѣщитѣ. 150 кѣщи, гърцки; църква и мъжко училище.

Чирпица, на С.-З. Отъ Нигрита, при подножието на Бешишката планина, на расстояние $1\frac{1}{2}$ часъ. Това село нѣкогажъ въ цѣвтещо състояние, сега е отпаднало съвсѣмъ: жителитѣ сѣ задължени до уши. До Чирпица се виждатъ развалини отъ стари стѣни отъ незвѣстна епоха. 120 кѣщи, половината турци и половината християне — гърци. Иматъ сѣ църква.

Негославъ, населено отъ турци и гърци, 4 часа на Ю.-З. отъ Съръ, 1 часъ отъ Чурпища. Пътътъ е равенъ и добъръ лѣтъ; зимѣ неструва. Негославъ е расположенъ при политѣ на планината; произвежда всичкитѣ хлѣбни растения и всѣкакви овоция, които се распродаватъ по Съръ и Солунъ. Гърцка църква; 20 кжци турци, 25 гърци и 20 българе.

Суха-Баня (Ксилотро), село на С.-З. отъ Негославъ, на разстояние $\frac{1}{2}$ часъ. Пътътъ е сѣщия; тукъ си иматъ чифлици Тахиръ ага и Ахметъ ага отъ Съръ. Гърцка църква. 60 кжци гърци; има и нѣколко черкески кжци.

Гудели, село до Струма, на С.-З. отъ Суха-баня. Отъ Съръ до Гудели $3\frac{1}{2}$ часа. Зимѣ го залива рѣката, та пътътъ става твърдѣ мжченъ. 50 кжци само българе.

Апидия, село 4 ч. на Ю.-З. отъ Съръ. Тукъ си има чифликъ х. Ахметъ-ага. Почва доста плодородна. Гърцка църква. 50 кжци гърци и 9 цигански.

Абдамалъ, село расположено въ поле, около 4 часа на З. отъ Съръ. Часть отъ земята е чифликъ на Али-бей. Нѣкога жителитѣ на това село сѣ живѣли въ изобилне; сега сѣ въ крайна бѣдность. Гърцка църква; 70 кжци гърци и нѣколко турски.

Копачъ, село на 4 часа къмъ Ю.-З. отъ града при подножието на планината. Плодородна почва въ всичко, и въ вкусни овоция; излизатъ много добри любеници и пѣпеш. Ближната суходолица, която се спуска отъ планината, прави не малко пакости по нивята. Гърцка църква; 70 кжци българе.

Мерянъ, чифликъ на братия Конту, богаташи гърци отъ Съръ. Расположено е на полето $\frac{3}{4}$ часа на С. отъ Копача. Отличава се съ каменни амбари, хубави вили и великолѣпна гърцка църква. Почва твърдѣ плодородна. Има и гърцко училище. 50 кжци, българе.

Димитричъ, 1 часъ на Ю.-З. отъ Мерянъ; земя — равнище, съ много овощни дървета. Въ това село мнозина си иматъ чифлици. Пътътъ е равенъ, но труденъ зимѣ; 120 кжци: 70 гърцки и 50 български. Има още и двадесетина турски кжци.

Турбешъ, чифликъ на Стерия Дуру, на З. отъ града до 5 часа. Расположено е при подножието на планината не

далечъ отъ Струма. Земя за работа съвсѣмъ малко въ полето. 30 кѣщи, българе; гърцка църква.

Драгошъ, чифликъ близу до Струма. Отъ Турбешъ на С.-З. 1 часъ. Сѣщото състояние; 25 български кѣщи.

Коприва, чифликъ на мнозина притежатели, въ никакво състояние. Това село е на З. отъ Сѣръ, на планина, клонъ отъ Круша. Има доста грънчаре. Църква, въ която четятъ гърцки. 45 български кѣщи.

Равна, политически непринадлежи на Сѣрската каза; черковно то влиза въ Сѣрската епархия. Голѣмо село на Круша планина; вижда се отъ пѣтя Солунъ — Сѣръ. Наоколо много юручки села (махали).

Фетокъ, село на С.-И. отъ Нигрита, до Струма, която прави пакости въ врѣме на порои и дъждове. Фетокъ е чифликъ на мнозина, на разстояние 4½ часа отъ Сѣръ. 30 кѣщи българе; 20 цигане.

Абдула-махала, расположено на дѣсния брѣгъ на Струма, 4½ часа на Ю.-З. отъ Сѣръ, чифликъ на Солунския Изетъ-бей. Пѣтъ твърдѣ мѣченъ. 20 кѣщи цигански жители и 10 български.

Байрактаръ-махала, чифликъ на Измаилъ-бей; сѣщо тѣй край дѣсния брѣгъ на Струма. Отъ Абдула-махала се намира на И. на 1 часъ разстояние. Пѣтътъ е сѣщиятъ. 70 кѣщи цигански и 20 български.

Георгула, село на С.-И. отъ Нигрита до 1 часъ; тукъ сѣ и споменѣтитѣ минерални води. Георгула е чифликъ на Н. Михайлъ, който го подарилъ на общественитѣ заведения, училище и болница въ града.

Секавче, на З. отъ Сѣръ 4½ часа, до рѣката. Земя благата, но твърдѣ плодородна въ памукъ, сусамъ. Пѣтътъ мѣченъ въ дъжделиво врѣме. Гърцка църква. 40 кѣщи българе.

Орлякъ, на З. отъ Сѣкавче, при подножието на планината Круша. Стариятъ пѣтъ за Солунъ вървѣлъ прѣзъ това село; сега шосето го забикаля. Тукъ има ханища за пѣтници. Въ Орлякъ имало фабрика за буби, сега затворена. Една частъ е чифликъ на солунчанина Керимъ ефенди. Църква, въ която се чете гърцки. Сѣрскиятъ силогосъ на послѣдѣкъ обѣрнѣлъ сериозно внимание върху това важно село: подѣржа 1 учителка. 70 кѣщи, българе. Има и турци.

Макешъ, при политѣ на Круша, на З. отъ Димитричъ $\frac{3}{4}$ часа. Прочуто по найдобро качество сусамъ; 30 кѣщи българе; има и турски.

Троица, чифликъ на Мехметъ Арнаутъ бея, на Ю.-З. отъ Сѣръ при подножието на сѣщата планина. Отъ Турбешъ до Троица има помалко отъ единъ часъ, отъ Сѣръ 5 часа.

Хункосъ, село на И. отъ Нигрита, на расстояние 5 часа отъ Сѣръ до планината. Произвожда добро гроздье и удовлетворително вино. 120 кѣщи гърци.

Жервохоръ, село нѣкогажъ цѣвтещо; сега прѣдставя развалини; на И. отъ Хункосъ $\frac{1}{4}$ часъ. 10 гърцки кѣщи.

Сайта, село тѣй сѣщо растурено, на Ю.-И. отъ Жервохоръ. Расположено е на върхъ планината, та поради това малко орна земя притежава. Повечето жители сѣ овчаре по планината. Отъ Сайта до Сѣръ 10 часа, до Жервохоръ 3 часа близу. Пѣтътъ е твърдѣ каменистъ, тѣсенъ и блатистъ. Гърцка църква и 40 гърцки кѣщи.

Стефания, село въ оттатъшната страна на Бешишката планина, на Ю.-И. отъ Сѣръ. Мѣстоположение хубаво, но твърдѣ нездраво по причина на близкото блато. Жителитѣ главно се занимаватъ съ дърводѣлство. Отъ Стефания до Сѣръ прѣзъ планината има 13 часа; прѣзъ полето и Еникьойскитѣ тѣснини цѣли 15 часа; до Сайта има 3 часа. 60 гърцки кѣщи; църква.

Масларъ, частъ отъ това село е чифликъ на солунския бей Инезъ. Намира се на И. отъ Стефания. Сѣщото расстояние, както до Стефания; 40 кѣщи гърци. Църква.

Вряста, чифликъ на неврокопчанина Мехмедъ бея при подножието на Бешишката планина. Отъ Масларъ 2 часа къмъ Ю.-И.; отъ Сѣръ прѣзъ Еникьойския проходъ 14 часа.

Селата Вряста, Масларъ, Стефания се казватъ „мадемски“ села. Това название имъ останѣло отъ сребърнитѣ рудници, що се разработвали тукъ. Граждански сѣ подъ Лагадинската каза; жителитѣ сѣ всички гърци, земледѣлци: обработватъ близкото край морето поле.

Долно-Крушово, село расположено надъ единъ баиръ при Орфанския заливъ. Отъ Сѣръ на Ю. 10 часа; отъ Вряста на С.-И. 4 часа. Мѣстоположението на Долно Крушово е

отъ прѣкраснитѣ; отъ тукъ се вижда морето, цѣлото Сѣрско поле и езерото Тахиносъ. Къмъ Ю.-И. е манастирчето св. Димитъръ, светогорски метохъ. 30 кѣщи, гърци; гърцка църква.

Горно-Крушово, село на сѣщото мѣсто, $\frac{1}{4}$ часъ по на С.-И. отъ Долно-Крушово, пѣтъ и състояние сѣщото. На край отъ селото е църквата, сградена надъ развалини отъ древни стѣни. 45 кѣщи, гърци.

Кастри, село на С.-З. отъ Горно-Крушово 1 часъ; сградено на Бешинската гора, $9\frac{1}{2}$ часа пѣтъ. До това село е прочутата църква Св. Архангелъ, която се слави съ чудотворната си икона. 20 кѣщи.

Айдонѡхори, село доста голѣмко на С.-З. отъ Кастри. Малко земя, но отлично обработена. Селянетѣ лѣтъ се распърсватъ по околнитѣ полски села за работа. Отъ Сѣръ до Айдонѡхори 9 часа; отъ Кастри 1 часъ. До селото е и новото манастирче св. Иванъ, въздигнато едвамъ прѣди 15 години. Тукъ се намира и група отъ мраморъ, която прѣдставя двама атлети. 120 кѣщи, отъ които 70 български, а останѣлитѣ турски.

Кучосъ, 9 часа на Ю. отъ Сѣръ; на С.-И. отъ Айдонѡхори. Земя равна и плодородна; пѣтътъ отъ Сѣръ сѣщото е твърдѣ равенъ. Въ Касрикъ има чифликъ и метохъ отъ Светогорския манастиръ Култумустяну. 80 кѣщи: 50 гърцки и 30 български. Гърцка църква.

Стара баня (Палиотросъ), село на С.-З. отъ Кучосъ, 8 часа отъ Сѣръ; тукъ има чифликъ К. Чекесаръ. Почва твърдѣ добра. Гърцка църква. 30 кѣщи гърци, 50 турци.

Ниверо, чифликъ на светогорския манастиръ Иверъ; $8\frac{1}{2}$ часа на Ю.-И. отъ Сѣръ: 12 гърцки кѣщи, 8 български. Гърцка църква.

Тахиносъ, расположено при едноименното езеро. Отъ Сѣръ на Ю.-И. $6\frac{1}{2}$ часа. Околното поле ако и да прѣдставя найдобра почва за оранье, занемарено е. На селянетѣ полесно е да се занимаватъ съ риболовство и за това всички сѣ прѣдадени на ловенье. Гърцка църква и училище. 120 кѣщи гърци.

Джиджасъ, 1 часъ на Ю.-З. отъ Тахиносъ; 6 часа отъ Сѣръ. Поминѣкъ на жителитѣ сѣщиятъ, както въ Тахиносъ. Пѣтътъ равенъ и правъ. 90 кѣщи карагуни. Гърцка църква.

Ежово, побскоро паланка, отколкото село, расположено 1 часъ на Ю.-И. отъ Тахиносъ и $7\frac{1}{2}$ часа далечъ отъ Съръ. Въ това село става пазаръ всѣкой вторникъ; има чаршия съ много ханища и дюкани. 60 български кѣщи и 60 гърци. Църква гърцка и училище.

Амуръ-бегъ, село токо-речи на върхъ Вешпшката планина, съ хладна вода и гѣста гора. Намира се на Ю.-И. отъ Ежово $\frac{3}{4}$ часа; отъ Съръ 8 часа. Пътътъ щомъ доближишъ до селото става труденъ и стрѣменъ. Нѣмайки земя за работа, селянетъ се прѣскаатъ по околнитъ села. 30 кѣщи гърци. — *Чаязи*, пристанище на Егейско море при едноименния заливъ. Има само складове за стока. 12 часа до Съръ.

Джума колу.

Джумая, Баракли или Долна-Джумая е паланка на 3. отъ Съръ, 4 часа разстояние. Лежи въ съвсѣмъ равно и твърдѣ плодородно поле. Струма носи налей и всѣка година периодически го наводнява. Поради испаренията, които излизатъ отъ Бутковското езеро и отъ околнитъ блата, климатътъ наоколо не е никакъ здравъ. Прѣди 60 години Джумая била чифликъ отъ 25 кѣщи; оттогазъ взела да расте твърдѣ бързо; сега наброява до 1000 кѣщи съ 8000 жители. Заедно съ това и търговията взела да напръдва отъ день на день. Това накарало да притекжтъ много власи, които брожтъ до 150 кѣщи. До прѣди нѣколко години Джумая политически била подъ Съръ и подъ Валовища. Подъ Съръ била *влашката* махала, сѣверната; подъ Валовища била българската, южната. Двѣтъ махали сж раздѣлени чрѣзъ една доста широка улица, която прѣсича градеца надлъжъ. Макаръ и да е чисто български този градецъ, българщината се намира въ съвсѣмъ незавидно положение. Едва се поддържа едно взаимно училище съ 60 ученика. Гърцитъ наопаки си иматъ четверокласно и взаимно училище съ 545 ученика; иматъ и дѣвическо училище съ 160 ученика. Учители и учителки сж 12. Взаимнитъ гърцки училища иматъ доходъ 150 л. т. на година отъ единъ капиталъ 1000 л. т., посветенъ отъ гражданина влахъ Панульо.

Мантаръ, чифликъ на С.-З. отъ Джумая, $2\frac{1}{2}$ часа. Принадлежи на х. Лазови и е до самото Бутковско езеро откъмъ

источна страна. Земледѣлци и рибари. 10 български кѣщи и 10 цигански.

Бахтиаро, село на З. отъ Джумая 2½ часа; до езерото има едва ½ часъ. Струма прави чести наводнения, донася утайка и прави земята една отъ найплодороднитѣ. По край езерото и Струма има гѣстъ лѣсъ. Занимаватъ се съ риболовство и земледѣлие. Църква Св. Илия; четжтъ гърцки. Има само училищно здание. 60 кѣщи чисти българи.

Голѣма-махала, чифликъ на Акифъ-бея на С.-З. отъ Джумая 2 часа. Почва изредна, която дава най-добро качество кукурузъ. Църква Св. Богородица, чете се гърцки; училище сѣщо тѣй гърцко съ 15 ученика. 60 кѣщи български и 10 цигански.

Мръсло, на И. отъ Голѣма-махала помалко отъ ½ часъ. Чифликъ на Исмаилъ-бея отъ Сѣръ. Земя еднаква съ околнитѣ села. 70 кѣщи български и 20 цигански.

Порлида, малко селце, 1½ ч. до Джумая, на З. до Струма. Отъ пакоститѣ на рѣката селянетѣ сѣ принудени да се изселяватъ, тѣй че за сега сѣ останѣли само 15 кѣщи българи. Чифликъ. Равнището, въ което сѣ расположены горнитѣ 4 села се казва „Прокопанско поле“, и е едно отъ найплодороднитѣ. Струма изобилно го пои и често си мѣнява дори матката. На Ю. е орманътъ, гѣстъ съ вѣковни вѣрби и тинѣсти блата, тѣй че климатътъ е нездравъ и подържа всеѣкви миазми. Въ ормана има много диви свини, язовецъ, чакали; развѣждатъ още по крайщата и питомни свинѣ.

Бурсукъ, чифликъ, частъ отъ който принадлежи на х. Ахметъ ефенди; 2 часа на З. отъ Джумая. Излизатъ прочути дини; 60 кѣщи българи.

Хазнатаръ-махала, чифликъ на една сѣрска бейска кѣща; на И. отъ Бурсукъ ½ часъ. Църква Св. Богородица; четжтъ гърцки. 50 български кѣщи и 10 цигански. Училище гърцко съ 30 ученика.

Али-паша, чифликъ на Паришъ Андоначи отъ Сѣръ; до Джумая ¾ часа; пѣтъ равенъ. Земя плодородна до нѣмай-кѣдѣ. Черкуватъ се въ Хазнатаръ.

Ени-махала, чифликъ на сѣрянина Бадн на Ю.-З. отъ Джумая 2½ часа; малко селце отъ 7 кѣщи българи.

Ирни-кѣй, старото му българско название *Едно-кукѣво*, голѣмко село на С. отъ Баракли Джумая; произвежда най-

добра пшеница и лозя. Къщи 40 български, 40 турски, 15 черкески и 150 цигански.

Орманли, $1\frac{1}{2}$ часа на Ю. отъ Джумая. Всички земледѣлци; земята дава освѣнъ жита и добро качество памукъ и малко тютюнъ. 12 български къщи, 90 турски, 40 черкески и 30 цигански.

Бутково, на З. отъ Джумая 4 часа; на Ю. отъ Порой. Жителитѣ се занимаватъ найглавно съ риболовство; расположено е на западния брѣгъ на едноименно езеро. Църква, въ която четятъ гърцки; гърцко училище съ 10-на ученици. 100 къщи турски, 50 черкески, 25 цигански и 40 български. Орждията, които употребяватъ за ловење, сж *канджа*, — голѣма вѣдица; *санксинг* — копие до 5 метра дълго съ бодли на края; и *мръжи* — грипъ, даулъ.

Ложница, село край Круша планина на разстояние 6 часа на Ю.-З. отъ Порой. Искарва добъръ тютюнъ. 80 къщи турски и 30 цигански.

Чали-магале, селце на И. отъ Ложница съ 40 турски и 5 цигански къщи. Нивя по планината и по полето.

Кайли, расположено на политѣ на Круша, близу до источния брѣгъ на Бутковското езеро. Намира се на Ю.-З. отъ Джумая $3\frac{1}{2}$ часа. 120 турски къщи и 10 цигански.

Къмъ Сѣрската каза се отнасятъ сжщо тъй и повече отъ 20 села конярски, разположени при подножието и политѣ на Круша, а нѣкои по Лаханската планина — тамъ, дѣто се съединяватъ Бешикъ и Круша. Менъ не ми стаиъ възможно да приберж подробности за живота, поминъка и число на жителитѣ по тѣзи планински мѣста. Ето само що научихъ отъ единъ старъ бей.

Всички сж юруци отъ Азия и се казватъ „фетишанъ“ — чеда на завоевателя. При завоеванието тѣ сами си избрали тѣзи високи мѣста, мислейки, че е унижение за тѣхъ да слѣзатъ по полето и да се занимаватъ съ полска работа, прилична само на раята. При това учениятъ улема притури, че тѣ нарочно се заселили тамъ за да пазятъ страната отъ нахлуване. Въ послѣдното виждамъ твърдѣ благоразумна стратегическа мѣрка.

Юручки и Конярски села сж распърснати на махали и по Бродската планина (Кали) надъ Сѣръ. Главниятъ имъ поминъкъ е скотовѣдството.

Тузчели, на 3. отъ Джумая, оттатъкъ Струма до езерото. Почва богата; мѣстоположение на равно поле, което напоява съ своитѣ излияния Струма. Околното поле, което сѣщо тѣй се казва „Тузчели“, страда много отъ наводнения: Струма често мѣнява матката си, та прави опустошения. 70 кѣщи само турски. И името на селото е турско и значи „Солно“ ето защо. Едно мѣстно прѣдание расправя, какъ въ „врѣме оно“ до тукъ било морето, та селото било до брѣга и искарвало соль. И сега показватъ на единъ вѣковенъ джбъ, на който има желѣзна халка; о нежъ вѣрзвали корабитѣ. Това прѣдание прѣдавамъ само за любопитство. Найвѣроятнo тълкуванье, що може да му се даде, е, че въ неотколѣшно врѣме тукъ сѣ добивали нѣкакъ соль.

Старошово, чифликъ на Сари-бея отъ Солунъ; $\frac{1}{2}$ часъ до селото Бутково, 3 часа на Ю. отъ Порой. Гърцка църква; ново училищно здание, въ което учѣтъ смѣсено. 70 кѣщи българе земледѣлци.

Дели-асанъ, на разстояние $\frac{1}{4}$ часъ до Старошово, на подножието отъ Круша; чифликъ на поройчанина Еминъ-бея. 20 кѣщи турци, 30 българе и 10 цигане.

Чаиръ-махалъ, на И. отъ Старошово $\frac{1}{2}$ часъ; турско село съ 40 кѣщи.

Джума-махала, чифликъ на сѣрския чорбаджия Андо-наки Паришъ, между Бутково и Порой; равно мѣсто. 60 кѣщи турци и 40 българе.

Демиръ-Хисарска каза.

Демиръ-Хисарската (Валовишка) каза захваща долината на Бѣлица (притокъ отъ Струма между Пиринъ и Бродската планина) и частъ отъ Сѣрското поле. Въ цѣлата каза има по селата 8100 кѣщи. Околията се дѣли на три кола: Поройски, по подножията на Бѣласица, Тимурджи по Бѣлица и Ова-колъ по полето.

Градътъ *Валовица* (Демиръ-Хисаръ) се пада на С.-З. отъ Сѣръ на разстояние $4\frac{1}{2}$ часа. Той е сграденъ на ридъ и отъ двата брѣга на рѣка Бѣлица, която въ самия градъ минува прѣзъ твърди високи и скалисти тѣснини. Двѣтъ части на града сѣ съединени съ високъ камененъ мостъ. Въ южната частъ живѣятъ турци; въ сѣверната махала живѣятъ власи и българе; тукъ сградитѣ сѣ похубави, поспретни.

Откъмъ южната страна, отвѣсно надъ брѣга се издига гранитна стѣна до 100 м. висока. Надъ нея има развалини отъ древна крѣпостъ „хисаръ“. Нѣкои мѣстни жители ми сж расправяли, че тукъ нѣкога се бранилъ български царъ. Щомъ влѣзешъ въ града, откъмъ источната страна има двѣ врати, приковани и издѣлбани въ камѣка. Тѣ водили въ пространни подруми и пещери. Има и остатѣци отъ църква, която се rozpoзнава. Въ Вароша се запазила и една кула.

Подъ хисара сж наредени многобройни *табаклани*. Тоя занаятъ нѣкогажъ цѣвтѣлъ тукъ; сега е отпадналъ. Въ търговско отношение Валовища е важенъ само съ пазара за околията. Въ града брожатъ до 1100 кѣщи; между тѣхъ 600 тур. и 500 български; власи има само 50 кѣщи. Ако и да нѣма нито единъ гъркъ въ този градъ, той нѣма българско училище. Власитѣ сж взели всичко; тѣ се гърчешъ и водятъ простото българско население. Само че Валовища не е до тамъ погърченъ, както Съръ и Мелникъ; тукъ поне се запазилъ българскиятъ езикъ. Но гърцкитѣ училища работятъ неуморно. Въ града гърцитѣ подържатъ 2 мажеи училища и едно дѣвическо съ 184 ученика.

Германъ, село на разстояние $\frac{3}{4}$ ч. къмъ С.-И. отъ Валовища. Планинисто мѣсто; нѣколко градини съ овощия и нивя по Бѣлица. Въ черквата и училището четатъ смѣсено; има до 40 ученика. 60 кѣщи българе.

Радово, единъ часъ на С.-З. отъ Валовища. Камениста почва и баири. Главното занятие на жителитѣ состои въ направата на каменни мелнички, които се распрацатъ дори въ Драмско. Малко жители и земледѣлци. Гърцка църква: въ училището, което спохождатъ 20 ученика, учатъ по нѣкоя книга и български. 50 кѣщи само българе.

Пулово, расположено на $\frac{1}{4}$ ч. на З. отъ Радово; чифликъ на много притежатели; $\frac{3}{4}$ ч. до дѣсния брѣгъ на Струма. Поле твърдѣ плодородно. Занимаватъ се още и съ скотоводство. До самото Пулово, на $\frac{1}{2}$ часъ до Струма сж Валовишкитѣ минерални бани, около които 7—8 стапчки за болнитѣ и една градинка. Въ Пулово нѣма ни черква, ни училище. Селянетѣ сж само българе, до 15 кѣщи.

Елешница, на И. отъ Валовища, при лѣвния брѣгъ на Бѣлица, при политѣ на Бродската планина. Отъ Валовища до Елешница $1\frac{1}{2}$ часъ пътъ, стрѣменъ и особно каменистъ

отъ Дервента насамъ. Земледѣлци скотовѣдци. Прочути черешни. Една черква, въ която четжтъ и български. 45 кѣщи българе.

Кара-ташъ се наричатъ тритѣ сѣла — Кара-ташъ махала, Буюкъ-махала и Умарли-махала, твърдѣ близки едно до друго. Расположени сѣ при политѣ на Сенгелската планина, 2½ часа къмъ З. отъ Валовища. Твърдѣ бѣдни; малко земледѣлци; останжалитѣ сѣ дървари по Крушово и Демиръ-Хисаръ. Населението сѣ чисти коняри. Въ Кара-ташъ 25 кѣщи, въ Буюкъ-махала 40, и въ Умарли 9.

Цървища, на С.-И. отъ Вдовища 3 часа, при политѣ на Лялята. Селянетѣ живѣжтъ охолно. Ражда се твърдѣ хубава пченица. Въ църквата и училището четжтъ смѣсено; има 10-на ученика. Кѣщитѣ сѣ на брой 100.

Крушово, по сѣщата посока на С.-И. отъ Демиръ-хисаръ 4 часа. Расположено на полянка близу до Бѣлица. Пжтътъ удовлетворителенъ. Пѣвечето сѣ земледѣлци; почва доста плодородна. Искарва наймного и найдобро качество мисиръ. Тютюнъ се сѣе, найдобриятъ по цѣло Демиръ-Хисарско; лозя, отъ които вино се распродава по Неврокопско. 3 църкви; богослужението на български. Въ това голѣмо село за сега училище нѣма. 425 кѣщи, между които само 8 турски.

Кърчово, ¾ часа отъ Крушово; при подножието на Цървилово, клонъ отъ Лялята. Понеже почвата е камениста, селянетѣ наймного се занимаватъ съ скотовѣдство; има и вжгляре. Въ това село и въ Крушово около 8 кѣщи и днесъ се занимаватъ съ добиванье желѣзо. Църква и училище български; до 50 ученика съ 1 учитель. 180 български кѣщи. Въ това село при църквата Св. Атанасъ е намѣренъ надписъ, помѣстенъ въ притурката подъ Но. 15.

Голешово, расположено при политѣ на Али-Ботушъ планина, 7 часа отъ Валовища къмъ С.-И. Пѣвечето овчаре, козаре; почва планиниста и неплодородна; ражда се само ржжъ и пченка. Отъ боровата гора приготвятъ вжглица, които се специално употребяватъ за топенье желѣзна руда. Църква и училище съ 60 ученика; четжтъ по грѣцки, а понѣкога и български. 170 кѣщи.

Бѣлово, по сѣщата посока 1 часъ нѣщо отъ Голешово. Планинско мѣсто; главното занятие скотовѣдство. Въ това

село има и единъ самоковъ. Въ църквата четжтъ по български; има и смѣсено училище съ 40 ученика. 120 кжци българе.

Храсна, 1 часъ близко до Бѣлово, при политѣ на Пиринъ. Вжляре, овчаре и малцина земледѣлци. Църква и училище; учжтъ по двата езика (гърцки и български); до 18 ученика. 110 кжци.

Пиринъ, 2 часа на С. отъ Храсна; при двата брѣга на Бистрица. Почва само планиниста, която образува долище отъ двѣтѣ паралелни билá на Пиринъ. Дърводѣлци, вжляре и желѣзари; има 2 самокова; рудата се докарва отъ Тарлинъ и Крушово. Отъ жито става само рѣжъ и овесъ. Пжтъ стрѣменъ и опасенъ. Въ църквата четжтъ гърци. Училище нѣма. 90 кжци.

Спанчово, до Бистрица, на С. отъ Валовища 6 часа. Пжтътъ лошавъ и твърдѣ каменистъ; слѣдва течението на Бистрица. Земледѣлци, овчаре и желѣзари; има единъ самоковъ. 1 гърцка църква, и училище сжщо таково съ 32 ученика. 60 кжци.

Ковачово, село на Ю. отъ Спанчово около 1 часъ; при политѣ на Пиринъ. Главното занятие земледѣлие и лозарство. Въ църквата четжтъ по гърцки. Броятъ на кжцитѣ е 80 само българе.

Черешница, на С.-И. отъ Валовища, $\frac{1}{2}$ часъ до Ковачово. Почва плодородна въ жита и гроздѣ; изнася се п вино. Въ църквата се чете по български; училище нѣма. Кжци 70.

Катуници, чифликъ на дѣския брѣгъ отъ Бистрица. 5 часа на С. отъ Демиръ-Хисаръ. Тукъ става пазаръ всѣкой вторникъ, дѣто се стичатъ селяне отъ Пиринъ и Мелничко. Почва плодородна; има и оризници. Чисто гюпско село; и 3 кжци турци. 22 цигански кжци.

Кашина, чифликъ на Иверския манастиръ при политѣ на Пиринъ на С. отъ Черешница 2 часа. Пóвечето дърводѣлци. Училище нѣма. Броятъ на кжцитѣ е 30, само български.

Петрово, на С. отъ Валовища 6 часа; равнище до единъ притокъ отъ Бистрица. Почва твърдѣ плодородна въ всичко. поради многото води, що ж пожтъ. Става и много арпа-

джикъ. Църква, въ която се чете смѣсено, и училище сѣщо. 170 кѣщи: 400 турци и 450 българе.

Яново, чифликъ на сѣрянина х. Адамаки. Отъ Яново до Петрово близу 1 часъ; твърдѣ плодородна земя. Гърцка църква; 40 кѣщи само българе.

Пиперица, чифликъ на единъ мелнички чорбаджия. На С. отъ Валовища 4½ часа, до Петровската рѣка. Поляна съ найдобра земя. Гърцка църква; 25 кѣщи само българе.

Лѣхово, 5 часа на С. отъ Валовища; равна поляна и хубава почва. Въ Лѣхово се обработва още памукъ, сусамъ. Църква св. Атанасъ, въ която се чете гърцки; 1 смѣсено училище съ 45 ученика. 160 български кѣщи.

Сингелово, голѣмо село при подножието на едноименната планина, която тукъ се казва Бешъ. Около Сингелово извирайтъ изобилни води, които сѣ притоци на Бистрица. Дели-крава, рѣка, мѣчно се прѣгазва съ конь. Пѣтътъ, минавайки прѣзъ Рупелския дервентъ, е добъръ, равенъ. Занятието на селянетѣ е земледѣлие. Богата почва въ всичко. Недалечъ се намиратъ минералнитѣ води. Църква, въ която четжтъ смѣсено, и училище сѣщо тѣй, съ 40 ученика. 350 кѣщи турци и 400 българе.

Ходжа-чифликъ, на единъ сенгелски ага, на Ю. отъ Сингелово 1 часъ. 25 кѣщи български.

Вранковъ-чифликъ, на Ю. отъ горния чифликъ ¼ часъ. Принадлежи на единъ демиръ-хисарски ага. И въ двата тѣзи чифлика почвата е блатиста, та благоприятствува на разработване много оризници. Църква Св. Атанасъ, въ която се черкуватъ венчикитѣ околни чифлици. Има и училище съ 20 ученика. Четжтъ смѣсено. 12 кѣщи българе.

Манджиковъ-чифликъ, принадлежи на Налбантъ-оглу отъ Сингелово, на Ю. отъ Вранково ¼ ч. отъ дѣсния брѣвъ на Бистрица. Малко селце съ 8 кѣщи българе.

Трънковъ чифликъ, на К. Златковъ, богаташъ сѣрянинъ. Отъ Валовища на С. 3 часа; до една отъ Сенгеловскитѣ рѣки, която прави почвата твърдѣ плодородна. Жителитѣ сѣ всички българе и се смѣтатъ до 25 кѣщи.

Чавдарли се наричатъ четире махали при политѣ на Бешъ, къмъ С. отъ Валовища 3 часа. Слабо се занимаватъ съ земледѣлие, найглавно съ скотовѣдство. Развъждатъ много пчели. 40 кѣщи турски.

Спанча, 6 часа на С.-И. отъ Валовища, $\frac{1}{2}$ часъ до Бистрица. Било е прѣди петъ години чифликъ Сердаръ, който се изселилъ. Останжалата земя се обработва отъ околнитѣ села. Пътъ равенъ. Гърцка църква. 40 турски къщи и 20 български.

Марикостеново, има чифликъ една частъ, на единъ арнаутинъ Рушенъ. Расположено на поляна $\frac{1}{2}$ часъ до Струма; отъ Спанча има $1\frac{1}{2}$ часъ пътъ на сѣверъ. Селянетѣ всички речи се занимаватъ съ земледѣлие. До това село сж прочутитѣ минерални лѣковити води. Отъ май до септември се реджтъ болни, особно отъ ревматизмъ и повечето пкти здрави се връщатъ. Болнитѣ живѣжтъ въ 3—4 къщички, като ханища, до самата вода. Въ старата църква има икона „Св. Дим. и Св. Глѣбъ“ по словѣнски; четжтъ гърцки. 70 къщи само българе.

Кромидово, на С. отъ Демиръ-Хисаръ 7 часа. Расположено при двата брѣга на Мелничката рѣка. Почвата твърдѣ плодородна. Има и много градини съ зеленчукъ, който се распродава въ Мелникъ. Гърцка църква. 20 къщи турски, 30 български.

Кула, чифликъ въ Рупелския проходъ на ридъ. Нивитѣ му сж до Бистрица; има и много оризници. До Кула Бистрица се влива въ Струма; прѣзъ това село минува и пътътъ за Джумая, Мелникъ. Околното поле е плодovitо въ всичко, понеже земята кисне тѣй да се каже въ водата. 20 къщи български.

Марино-поле, чифликъ на С. отъ Кула $\frac{1}{2}$ часъ. Пътъ тинѣстъ и труденъ; прѣзъ срѣдъ село е и шосето. 9 къщи българе.

Дервентъ-чифликъ, принадлежи на Дервишъ-бея отъ Демиръ-Хисаръ, отъ него 3 часа на С. Расположено до лѣвния брѣгъ на Струма. 16 къщи българе.

Рупелъ, къмъ С. отъ Валовища $2\frac{1}{2}$ часа; на единъ ридъ. Отъ тукъ се почватъ едноименнитѣ тѣснини. Най-стрѣменъ и найтѣсенъ пътъ е при тѣй наречената „Маркова скала“, грамадна стѣна, вертикално надъ Струма. $\frac{1}{2}$ часъ по́долу сж ханищата Дервентъ, дѣто и става прѣминуване чрѣзъ салове за Порои, Кукушъ и Дорянъ. Покрай земледѣлието главното занятие на жителитѣ е и скотовѣдството. Гърцка църква. 60 къщи само българе.

Райковци, една частъ е чифликъ на нѣкой си Христати отъ Демиръ-Хисаръ и на Ваки. Отъ Сенгелово има една единъ частъ. Искарва оризъ и арпаджикъ. Въ гърцката му църква Верковичъ и Гологановъ видѣли изображение на седмочисленицитѣ. 52 кѣщи българе.

Чифлиджикъ, $\frac{1}{2}$ часъ на С.-З. отъ Валовища, близу до Струма. Равно поле. 20 кѣщи само българе.

Вѣтрина, голѣмо село при подножието на Бѣласица, на С.-З. отъ Валовища $2\frac{1}{2}$ часа. Прѣминува въ салове прѣзъ дервентата. Изобилна планинска вода. Почва отъ най-плодороднитѣ. Ражда се и памукъ, сусамъ. Църква, въ която четятъ гърцки. 220 турски кѣщи, 30 български, 30 цигански и 25 черкески. Всичкитѣ турци сѣ бѣжанци арнаути, които си донесли и нравитѣ. Убийствата тукъ сѣ едно отъ найобикновенитѣ занятия. Мнозина упражняватъ разбойничеството като наслѣдствено занятие. Въ недѣля става малъкъ пазаръ. 25 кѣщи българе, 200 цигане и 30 черкези.

Тополница, на дѣсния брѣгъ на Струма срѣщу Кула. Тукъ е прѣдѣлтъ между Петричко и Демиръ-Хисарско. Расположено е на источния края на Бѣласица, на С.-З. отъ Валовища 6 часа. На първо мѣсто е скотовѣдството. Отъ това мѣсто излизатъ прочутитѣ Тополнички волове. 30 кѣщи турци, 25 българе.

Хаджи-бейликъ, чифликъ на единъ сѣрски бей, на С.-З. отъ Демиръ-Хисаръ 7 часа, при политѣ на Бѣласица. Повечето сѣ дърводѣлци и овчаре, за които има пространна гора и всѣкакви дървета. Църква, въ която четятъ смѣсено; българско училище съ 15 ученика. 60 кѣщи българе.

Кешилизкъ, чифликъ на пѣтя отъ Валовища за Порой, $7\frac{1}{2}$ часа на С.-З. Броятъ на кѣщитѣ възлиза на 40, само турци.

Юрукъ-махалеси, до Бутковското езеро. Населено съ 220 турци-юруци, земледѣлци. Почва плодородна.

Горни-Порой, голѣмо село въ политѣ на Бѣласица. Отъ Сѣръ на С.-З. 12 часа пѣтъ. Кѣщитѣ сѣ сградени гжсто, та изглеждатъ като натрупани едни възъ други. Това село, както и Долни-Порой страдатъ отъ чести порои, които се стичатъ отъ Бѣласица въ врѣме на силенъ дѣждъ; отъ тукъ и имената имъ. Земята бидейки камениста, жителитѣ

се прѣдаватъ на разни други занятия; коприната иде на първо мѣсто, затуй селото е обиколено съ градини, обсадени съ черници. Има и скотовѣдци, шивачи, ботушари, ковачи. Сѣе се и тютюнъ, наймного ленъ. Власитѣ както на всеѣждѣ, поддържатъ гъркоманска партия; иматъ си църква св. Богородица и св. Никола и училище съ двама учителя и 70 ученика. Българетѣ сж отъ найразбуденитѣ; иматъ си църква св. Георги и св. Димитъръ и училище съ 56 ученика. 50 турски, 350 български и 200 влашки кѣщи.

Долни-Порой, $1\frac{1}{2}$ часъ на Ю. отъ Горни Порой въ една дунка. Прѣзъ него минува Вързичката рѣка. Дѣли се на три махали: Тошлска, Църковна и Вързичка. Въ недѣля става пазаръ, дѣто притичатъ търговци дори отъ Кукушъ и Дорянъ. Въ това село всеѣка кѣща искарева на годината сръдно число до 100 оки кожурци. Прѣемѣтнѣли сж, че въ 1888 год. и отъ двата Пороя излѣзли 2.400 оки кожурци по 30 гр. оката, — въ селата останѣли до 72.000 гроша. Сѣе се сжщо тѣй и тютюнъ, ленъ, мисиръ, ржжъ. Селянетѣ работѣтъ всеѣкакви занаяти. Това село е едничкото, което признава Екзархията въ цѣло Демиръ-Хисарско. Има си църква св. Иванъ. Въ църковния дворъ е и училището, съ I класъ, 2 учителя и 40 ученика. 120 турски и 110 български кѣщи. Надъ селото е „Крали-Марко и коньтъ му“ — стѣна, на която споредъ прѣданието останѣлъ знакъ отъ стѣналото на шарколия.

Махмуди, конярско село, което се раздѣля на четире махали подъ разни имена и недалечъ една отъ друга. На И. отъ Валовища единъ часъ при политѣ на Ляля. Нѣма орна земя; жителитѣ сж повече скотовѣдци и едва се прѣхранватъ. 65 кѣщи.

Савекъ, голѣмо село при подножieto на Ляля до Сѣрското поле; то се намира на $1\frac{1}{2}$ часъ на Ю. отъ Валовища и е граница между Сѣрско и Демиръ-Хисарско. Земледѣлци и кираджии. Църква св. Никола, четѣтъ гърцки, и въ училището учѣтъ по гърцки. 290 кѣщи българе.

Камаретово, чифликъ на Ю. отъ Демиръ-Хисаръ единъ часъ. Църква гърцка. 25 кѣщи българе.

Латрово, чифликъ и село на Ю.-З. отъ Валовища $1\frac{1}{2}$ часъ. Произвежда всеѣкакви жита и прочути свинѣе. Гърцка църква. 110 кѣщи българе.

Слатово, село и чифликъ на Ю.-З. отъ Демиръ-Хисаръ, срѣдъ пѣтя за Джумая. Блатиста и твърдѣ плодовита почва; азвѣжда свинѣе. Гърцка църква, наврѣмени, и училище.

Кюпри, на Ю. отъ Демиръ-Хисаръ 2 часа, на Сърското поле. Земя плодородна и суха; произвежда памукъ и суамъ. Гърцка църква и училище. Къщи 50 турски и 30 християнски.

Кумли, село и чифликъ на Ю. отъ Валовища 1 часъ до Струма. Всички земледѣлци. 10 къщи турски съ 120 български. Има гърцка църква и гърцко училище съ около 30 ученика.

Равна, на И. отъ Порой и на С.-З. отъ Валовища, на Бѣласица. Жителитѣ сж само власи, които наймного се занимаватъ съ скотовѣдство. Гърцка църква; 60 къщи власи.

Мандраджикъ, на Ю. отъ Порой 2½ часа до Бутковското езеро. Селянетѣ сж земледѣлци, рибари; нѣкои ловѣтъ пиявици и обработватъ коприна. 45 къщи турски и 15 гюпски.

Мишили, петъ часа далечъ на З. отъ Съръ. Жителитѣ сж орачи, овчаре и говедаре. 35 къщи само турци.

Джаферли, при политѣ на Бѣласица, на И. отъ Порой. То е чифликъ на х. Лаво отъ Солунъ. Освѣнъ земледѣлнето, селянетѣ се занимаватъ и съ дърварство. 60 къщи само българе

Липошъ, чифликъ на поройския богаташъ Омеръ-бегъ. Земледѣлци, дърводѣлци и скотовѣдци; развѣждатъ свинѣе. Има гърцка църква и гърцко училище съ 15 ученика. Ако учителятъ знае български, понѣкога учи и български. 10 турски и 50 български къщи.

Тодоричъ, на ½ часъ отъ Липошъ; расположено е тѣй сжщо при подножието на Бѣласица. Селянетѣ минуватъ съ сжщия занаятъ, както въ горното село. Нѣматъ ни църква, ни училище. 30 къщи турци, 10 българе.

Матница, голѣмо село ½ часъ на З. отъ Порой, на Бѣласица. тамъ, дѣто се сливатъ съ Круша. Жителитѣ биватъ земледѣлци, овчаре и дърводѣлци. Гърцка църква и училище съ 28 ученика. 200 къщи турци, 50 българе.

Шугово, на З. отъ Порой нѣщо два часа. Мѣстоположение и занятия сжщитѣ, както въ Матница. Иматъ си

църква и училище съ 20 ученика, въ които четътъ по гърцки. 30 кѣщи турци и 60 българе.

Св. Петка, на З. отъ града 10 часа пѣтъ. 75 кѣщи българе съ 50 турци. Има си църква, въ която четътъ по гърцки:

Палмишъ, нѣколко махали на З. отъ Порой, 6 часа пѣтъ по политѣ на Бѣласица и Круша. Приблизително 200 кѣщи, всички помаци. Говорѣтъ български съ малка разлика отъ Порой; обличатъ се съ особна червена дрѣз-антерия, и потури. Доказдатъ на пазаръ въ Порой съ риба отъ Дорянското езеро.

Кеседжи, чифликъ на Ю. отъ Порой около единъ часъ. Орачи и овчаре; доста плодородна земя. 30 кѣщи български.

Враня, на С.-И. отъ Валовица 4 часа. Околностъ рѣдѣста и плодородна. Има църква и училище. Четътъ смѣсано. 120 кѣщи българе.

(Слѣдва).

ДВА САНДЖАКА ОТЪ ИСТОЧНА МАКЕДОНИЯ.

Описва Z.

(Продължение отъ книжка XXXVI).

Зъхненска каза.

Зъхненската каза е една отъ наймалкитѣ; състои се всичко отъ 48 села, разположени по Бозъ-дагъ и по долината на Анджиста, между Сърско и Драмско.

Съдалището на каймакамина е *Зиляхово*, паланка, 4 ч. на И. отъ Съръ. Има прилична чаршия; гърцка църква и гърцко училище. Числото на кжщитѣ е 550 съ 2000 и повече жители. Поголѣмата частъ сж гагаузи — християне, които говорѣтъ по турски и се казватъ гърци. Други такива села въ Зъхненско сж: *Порно*, *Ряхово* и *Росилово*. Малко по-насамъ отъ Зиляхово се виждатъ развалинитѣ на *Зъхна*, цѣвтещи нѣкога си градъ. Сега между развалинитѣ стоѣтъ 39 кжщи.

Въ 48-тѣ села има 6148 кжщи и 35.610 жители. Отъ тия села 4 сж гагауски, 18 български 14 гърцки и 12 турски. Подробни свѣдѣния за всичкитѣ села не ми бѣ възможно да съберѣ. Ето що научихъ само за българскитѣ:

Скрижово, голѣмо село забиколено отъ всждѣ съ хълмове. Отъ Зиляхово 2 часа на С.-И. Околностъ камениста; нивята се намиратъ на 1 часъ, въ едно долище до Грачанъ. Тукъ се ражда и гроздѣе, найдобро по цѣло Зъхненско. Една българска църква св. Богородица (Успѣние). 220 кжщи само българе.

Каланотъ, голѣмо село разположено между *Щудеръ* и *Шминица*, клонове отъ Бозъ-дагъ; на С. отъ Зиляхово 3 ч., въ единъ тѣсенъ проходъ, прѣзъ който се минува за Елесъ и други Неврокопски села. Главното занятие на жителитѣ е кираджилѣкъ. Ражда се гроздѣе, отъ което има за изна-

сяние. Найдобрата църква св. Богородица, въ която се чете смѣсено. Има още 8 други църкви. До селото новъ манастиръ св. Димитъръ. Училище смѣсено съ 20 ученика. Двуетажно прѣкрасно здание. 440 кжци само българе.

Карлуково, на Ю.-З. отъ Калапотъ 2 часа. Расположено въ подножието на Шминица. Първо мѣсто отъ произведенията захваща тютюнътъ; гроздье пализа тѣй сжщо. Гърцка църква и училище съ 35 ученика. Въ Карлуково стои и чаушинъ за да пази тишината и съобщенията. 400 кжци; 750 души турци съ 1250 българе.

Горенце, село на С.-И. отъ Зиляхово 4 часа; пжтъ, ту равенъ, ту стрѣмънъ. Расположено на една полянка подъ върха *Бесленъ*, клонъ отъ Бозъ-дагъ. Занятието на жителитѣ е земледѣлие. Отъ произведенията наймного се обработва тютюнъ. Въ селото църква св. Маринъ, а извънъ св. Никола, и двѣтъ гърцки. Училище нѣма.

Ери-дерѣ, на С.-И. отъ Скрижово 1 часъ и по-малко. Расположено е на хълмове, до Анджиста $\frac{1}{2}$ часъ. Искарватъ найдобъръ тютюнъ; между другитѣ гроздье и анасонъ. 2 гърцки църкви: св. Атанасъ и св. Петка. Мжжко гърцко училище съ 30 ученика. Въ Ери-дере има 10 влашки кжци, 170 български.

Грачанъ, село на С.-И. отъ Зиляхово, расположено до единъ баиръ. Отъ Алистратикъ до това село нѣма $\frac{1}{2}$ часъ. Расте наймного памукъ. Гърцка църква; 60 кжци българе.

Алистратикъ, паланка на С.-И. отъ Зиляхово 3 часа. Расположена е на неравно мѣсто, между хълмове и долища. Има доста голѣма чаршия; става пазаръ въ петъкъ. Освѣнъ занаятитѣ, жителитѣ обработватъ памукъ и гроздье. Тукъ е сѣдалището на Драмския владика. Има 2 стари гърцки училища и църква. Около 500 кжци; 1000 д. турци, 1250 българе и 250 власи, които говорятъ влашки.

Клѣпоушна, село на С. отъ Зиляхово, не подалечъ отъ 1 часъ. Лежи въ подножията на Бозъ-дагъ. Голо и каменисто мѣсто; нивята имъ сж въ Зиляховско. Църква, въ която четжтъ смѣсено; училище смѣсено съ 40 ученика. Кжци 140 само българе.

Мандилъ, голѣмо село до пжтя отъ Зиляхово за Алистратикъ. Сградено на единъ хълмъ. Поминъкъ земледѣлие.

Гърцка църква и гърцко училище. Около 200 кжци българе, които никакъ не сж покътнжти.

Драчево, намира се на И. отъ Зиляхово на 1½ ч. Сжщото мѣстоположение и сжщата почва, както въ Мандилъ. Църква гърцка и училище въ църковния дворъ съ 15 ученика. 60 кжци българе.

Нуска, село на прѣдѣлитѣ между Сърската и Зъхненската каза. На ½ ч. отъ него е *Горна-Нуска*, която принадлежи на Сърската каза. 60 кжци българе, между които има и нѣколко турски.

Изброенитѣ до тукъ села сж 11; въ 3 отъ тѣхъ прѣобладаватъ българетѣ; 9 останжли чисто български. Числото на всичкитѣ български кжци е 1990, съ 9950 жители, — кажи 10,000 души българе. Числото на българетѣ само въ тѣзи села могохъ да опрѣдѣлж точно. Българе има распрѣснжти и по другитѣ села и чифлици: такива сж: *Раменце*, *Чебелдже*, и други. Названията: Вълчища, Черепянъ, Здравикъ, Коцакъ, Кормища, Лжкотинче, Превища и др. достатъчно говоржтъ, че нѣкогажъ по тия страни българскиятъ елементъ билъ господствуещи и лека-полека се истикалъ отъ гърцкия; той се е поглѣщаль и се поглѣща и днесъ въ широкъ размѣръ.

Селата: Шелиносъ, Петелиносъ, Радоливосъ, Анджиста, Кюпъ-къой, Черепянъ, Вълчища, Шемолто, Коцакъ, Здравякъ, Росилово, Витачища, Коцакъ, Кормища, Лжкотинче, Превища, Шемолто, Зъхна, Черепянъ и Анастасия — всичко 20 сж гърцки съ 16,084 д. жители; останжлитѣ 19 села сж турски или смѣсени.

Зъхненско има найплодородна почва; селата по долината на Анджиста и покрай Пърнаръ даватъ наймного и найдобро качество памукъ, който специално се обработва въ селата Лжковикъ, Кюпъ-къой, Витачища, и Кормища. Тютюнътъ, що се ражда въ Зъхненско, отстѣпва само на драмския.

Водни фабрики за трѣбение памукъ тукъ има много. Есенъ работници — моми, дѣца, цѣли фамилии, на тѣлпи дохаждатъ отъ Кресна и се распрѣсватъ по селата и фабрикитѣ. Всички трѣбжтъ памукъ. Прѣсмѣтнжто е, че само отъ тая каза излиза навънъ количество памукъ повече отъ 1,200,000 оки, за цѣна поголѣма отъ 5,200,000 гроша

*

Трещеница, село на И. отъ Зилиахово 2 часа пѣтъ; на Ю. отъ Скрижово нѣщо $\frac{3}{4}$ ч. Освѣнъ земледѣлие минува съ винарство; сѣе се анасонъ, памукъ. Гърцка църква. Кѣщи 60, българе.

Неврокопска каза.

Въ селата на цѣлата Неврокопска каза има 12650 кѣщи. Распада се на 5 кола: Старчища, Търлисъ, Джечъ, Ортаколъ и Ведерина. За всѣкой колъ въ главното село има по единъ мюдюринъ. Въ Неврокопската каза се числѣтъ още и полу-независимитѣ нахли Доспатъ и Рупчосъ. Цѣлата околия е планиниста и захваща клоноветѣ на Пиринъ и Доспатъ. Само въ нѣкои мѣста, и то въ твърдѣ кѣсо пространство, долината на Места се расширява, та образува равнина, като напр. Неврокопското поле.

Неврокопъ лежи въ подножието на источния клонъ отъ Пиринъ, недалечъ отъ Места, до $\frac{1}{2}$ часъ. Отъ Сѣръ се пада малко нѣщо на С.-И.; расстояние 15 часа. Околността е чисто балканска, обрасла съ гѣста гора. Подъ града се извива като дѣга полето, което сѣкашъ се мѣчи да придружи Места до дѣто може. Рѣката и въ самото поле е буйна; влѣче пѣськъ и камъци. Не рѣдко се е случвало да покрне и цѣлото поле. Близко до града е и устието на *Топлица*. Тя е притокъ на Места, съ топла вода, въ която женитѣ си пергѣтъ. По голѣмата частъ отъ Неврокопското поле е покрита съ зелени ливади и тлѣсти пасища.

Въ Неврокопъ има 1229 кѣщи; броятъ на жителитѣ, повечето турци, се въскачва до 11000 д. Християнски махали сѣ двѣ: Варошъ и Кумсала; аристократическа и пролетарска. Въ първата живѣѣтъ чорбаджиитѣ, българе и власи; въ втората бѣдняцитѣ, плебейтѣ. Найглавната улица, *царски пѣтъ*, прѣсича цѣлия градъ. По този пѣтъ срѣдъ чаршията има два вѣковни дѣба, на които бѣсили хора. Всѣка година въ Неврокопъ става панаиръ за всѣкаква мануфактурна и жива стока. Почва отъ 25-й августъ и трае 10 дѣня. Прѣсмѣтнѣли сѣ, че прѣзъ панаира става обрѣщанье отъ 10,000 лири. Отъ Солунъ и Сѣръ въ послѣднитѣ години сѣ нахлули доста евреи, които отъ дѣнь на дѣнь съсрѣдоточаватъ търговията. Неврокопъ е отпадналъ вече градъ.

Гъркоманитѣ държатъ похубавата църква въ Вароша; българетѣ сж истикани въ Кумсала. Гърцкото мжжко училище брои до 30 ученика; гръцкото дѣвическо и българско се помѣщаватъ въ една и сжща сграда. Числото на българскитѣ ученици, момчета и момичета е 80; има и II-й класъ. За да се характеризира състоянието на българщината въ Неврокопъ достатъчно е една дума: *жалко*. — На С.-З. отъ града е подновениятъ манастиръ *св. Богородица*.

Учз-дурукъ, село на Ю. отъ Неврокопъ 1½ ч. Лежи на стръмно мѣсто при послѣднитѣ клонове отъ Али-Ботушъ. Нивята на селото се намиратъ въ Неврокопското поле. Освѣнъ земледѣлци има и златари и зидари по Света-Гора и другдѣ. Църква, въ която се чете смѣсено; училище гърцко. 90 кжци българе. Прѣди 2 години селото било чифликъ.

Лѣски, село при лѣвия брѣгъ на Топлица. — Пада на З. отъ Неврокопъ 1¼ ч. Земя плодородна въ всичко. Месари въ Неврокопъ. Църква св. Георги; четжтъ смѣсено Кжци 195 българе.

Мосомица, село при дѣсния брѣгъ на Топлица, срѣщу Лѣски. Околностъ равна; плодовито поле. Растжтъ хубави дини и любеници. Св. Никола, смѣсена черква. Числото на кжцитѣ не надминува 80. Българе и турци.

Кѣпривленъ, село на Ю. отъ града 2 часа. Расположено е на равно; прѣзъ него минува друмътъ отъ Неврокопъ за Съръ. Исклучително земледѣлци; излизатъ добри любеници. 50 кжци турски. До скоро имало е до 30 кжци български, които се принудили отъ своитѣ съселяне да бѣгатъ.

Исарлъкъ, село на С. отъ Неврокопъ 1½ ч. Сградено е на каменисто и стръмно мѣсто въ подножията на Пиринъ; кжщата изглеждатъ натрупани една възъ друга. Наоколо пространни ливади; поминуватъ си съ продаване сѣно; има и рибари. Църква и училище български; 22 ученика, 90 кжци българе.

Горно-Сингартия, село на Ю. отъ Неврокопъ 2 часа пжтъ. Лежи на единъ баиръ. Мѣстностъ неравна; земледѣлци. Църква св. Георги откъмъ южната страна на селото. Четжтъ гърцки; 75 кжци българе и турци.

Долно-Сингартия, една частъ отъ което е и чифликъ; на С.-И. отъ Горно-Сингартия, помалко отъ $\frac{1}{2}$ часъ пжтъ, расположено на равнище до единъ потокъ. Поминъкъ съ земледѣлие. Черкуватъ се въ Горно-Сингартия. Кжщи 60, българе и 10 турци.

Ляльово, село на Ю. отъ Неврокопъ 3 часа, до самия пжтъ отъ Сѣръ за Неврокопъ. Голо и каменисто мѣсто; ражда се добро гроздье; винарство е главниятъ поминъкъ на селянетъ. Нѣколко нивя има по Либахово и Копривленъ. Кжщи 80; всичкитъ сж мусулмане по вѣра, говорѣтъ гърцки и сж прѣселени прѣди стотина години отъ Зѣхненското село Лжквица до Скрижово. Отъ Лжквица и сега се откриватъ остатки.

Лжки, село на Ю. отъ Неврокопъ 4 часа, намира се на С. отъ Либахово, лежи въ долище до единъ незначителенъ притокъ отъ Кара-су. Жителитъ си поминуватъ съ вжглярство, което упражняватъ на чужбина, по Нигритско, Солунско и по Халкидическия полуостровъ. Минуватъ лѣтъ по Солунско за жетва и коситба. Кжщи 76. Говори се, че това число немогло и неможе да се увеличи: ако нарасте до това число кжщи, захваща да измира и спада тогазъ до minimum 65 кжщи. Българска църква.

Тешово, на Ю.-З. отъ Неврокопъ 4 часа. Лежи отъ Источната страна на Али-Ботушъ, на стръмно мѣсто. Надъ селото има джбрава, отдѣто извира потокъ, минува прѣзъ селото и прѣзъ Лжки. Вжгляре и косачи, които работѣтъ по чужбина, както въ Лжки. Българска църква св. Димитъръ; българско училище съ 45 ученика. Сега се появи и гъркоманска партия. Причината била силниятъ градъ, испратенъ нарочно отъ Провидѣнието да накаже нечестивцитъ, които не рачѣтъ да припознаѣтъ гърцкия владика. Кжщи 230: българе 200 и 30 турци.

Садово, на Ю.-З. отъ Неврокопъ 2 часа. Сградено до единъ хълмъ „Кендикъ“. Наоколо плодородна равнина. Въ църквата четѣтъ смѣсено. Училище смѣсено, съ 15 ученика. 65 кжщи; 20 турци и 56 българе.

Коняри, нѣколко села на З. отъ Неврокопъ до найюжнитъ склонове на Пиринъ. Не сж населени отъ постоянни жители, но отъ Качауни и Коняри, които дохаждатъ съ стадата си само лѣтъ. Коняри дохаждатъ наймного отъ

Зъхненско и Драмско по *Папа-чаиръ* и *Дахъ-кьой*. Власитѣ захващатъ *Беглика*.

Гайтаниново, село въ подножията на Али-Ботушъ планина. Отъ Неврокопъ се пада на Ю. съ разстояние отъ 5 часа. Пътътъ до Копривленъ е лошъ, подирѣ става равенъ. Работна земя недостатъчна, та селянетѣ сж принудени зимѣ да бѣгатъ по чужбина, дѣто минуватъ съ зидарство. Лежи въ дупка, тѣй че неможе да се види отъ никждѣ наоколо. Българска църква св. Никола; училище съ 1 учителъ и 26 ученика. Къщи 200 само българе.

Парилъ-чифликъ, на Ю. отъ Гайтаниново. Прѣди нѣколко години било чифликъ; селянетѣ си искупили земята. Земледѣлието е на първо мѣсто; сѣятъ: ржъ, ечмикъ и мисиръ. Лежи въ единъ долъ при подножието на Али-Ботушъ. Църква, въ която се чете по гърцки. Между Гайтаниново и Парилъ-чифликъ се виждатъ развалини отъ замъкъ, които и сега се казватъ „Кулата“. Подолу има „Градища“. Броятъ на къщитѣ възлиза до 50; българе.

Лофча, на Ю. отъ Неврокопъ 6 часа. Сградено е на равнище между Али-Ботушъ и Страгачъ, равнище голо и не плодородно; земята е суха и съдържа много желѣзни примѣси, които ѝ даватъ червена боя. Гърцка църква и училище. Прѣди двѣ години испждихъ българския учителъ. Има 20 ученика. Къщи 120, българе.

Кара-кьой, село на Ю. отъ града 7 часа пътъ. Положено е всрѣдъ една камениста върла мѣстность, която се образува отъ клоноветѣ на Черна-гора.

Али-Ботушъ и *Страгачъ*. Къщииѣ сж сградени на склонъ отъ Али-Ботушъ. Селянетѣ речи всички сж принудени да отиватъ по чужбина въ св. Гора и по околнитѣ градове дори до Скечъ. Работятъ що намѣржатъ; земята не ги прѣхранва. Найизобилно растятъ орѣхи и лѣшници по Черна-гора. Въ църквата св. Богородица четятъ смѣсено; прѣкрасно училищно здание до църквата съ единъ учителъ и 65 ученика, които се учатъ гърцки и български. Къщи 300, българе.

Зърнево, голѣмо село на Ю.-И. отъ Кара-кьой 3 часа пътъ. Сградено е на двата брѣга на Панега. Наоколо плодородно поле, дѣто се сѣятъ наймного картофи и коношье. Нѣколцина сж вжжаре. Понеже прѣзъ Зърнево минува пѣ-

тътъ отъ Драма за Неврокопъ, има и добри ханища. Църквата и училищното здание сж твърдѣ хубави, но и двѣтъ погърчени. Ученика 70. Кжщи 350, българе.

Елесз (турски Лисе), на Ю.-И. отъ Кара-кьой, 4 часа пжтъ. Лежи въ подножието на Бозъ-дагъ при лѣвия брѣгъ на Панега. Подъ селото сж „Елешкитѣ дупки“, дѣто се загубва на рѣката подъ Бозъ-дагъ. Въ околното високо равнище Елешката поляна е найплодородната. Гърцка църква, издигната съ ферманъ отъ Екзархията. Жителитѣ сж смѣсени. 40 кжщи българе съ 90 турци.

Тарлисз, голѣмо село на Ю. отъ Неврокопъ, 6 часа пжтъ. Лежи въ политѣ на Черна-гора до Али-Ботушъ; до него сж селата *Лобча*, *Старчица* и *Кара-кьой*, до $\frac{1}{2}$ ч. расстояние. На И. се простира високо равнище, нажитено съ нивя, ливади и на мѣста съ полски елхи. По плодородието това мѣсто не отстъпя на Елешкото. Наоколо богати гори; между друго сѣжтъ и тютюнъ. Всѣка недѣля става пазаръ за околнитѣ села на отдѣлно мѣсто. Отъ 1 октомврий всѣка година се отваря панаиръ „св. Петка“ и трае до 15-й; главната стока е едъръ и дребенъ добитѣкъ съ мануфактура. Панаирѣтъ става на чаиритѣ, $\frac{1}{2}$ часъ до селото. Става едно обръщание отъ 2000 лири и пѳвече. Църква св. Никола; четжтъ смѣсено; и училище смѣсено съ 80 ученика. 380 кжщи, 500 д. турци, 1500 д. българе.

Старчица, голѣмо смѣсено село при политѣ на Черна-Гора, на Ю. отъ Неврокопъ 8 часа. До него минува суходолицата *Цървенишка*; кжщитѣ сж сградени на хълма „Кукуль“. На И. се простира едноименното поле. Земята тукъ найплодородна по цѣло Неврокопско; сѣжтъ освѣнѣ житнитѣ растения, тютюнъ и ленъ; на много мѣста по полето блата, покрити съ елхи. По полето, отъ Зърново като почнемъ до Долно-броди, се виждатъ 6 тумби отъ искусствена направа (tumulus), каквито ги има и по други мѣста на Балканския полуостровъ. Училища има 3: българско съ 80 ученика; гъркоманско съ 30 ученика (поддържа го силогосѣтъ) и турско. Българска църква и гъркоманска.

Осиково, расположено до единъ притокъ отъ Места на изравнено високо мѣсто. Намира се на С. отъ Неврокопъ на расстояние отъ 4 часа. Пжтъ по нѣкога равенъ. Орна земя недостатъчна; затуй селянетѣ се занимаватъ съ ското-

водство и дърводѣлство; има, които сж зидари; мнозина отиватъ на всѣкждѣ по Македония по златоноснитѣ рѣки да искарватъ злато. Тоя занаятъ е наслѣдственъ въ селото. Искарватъ и катранъ. Сравнително съ околнитѣ села жителитѣ сж пѣваможни. Българска църква св. Димитъръ; българско училище съ 30 ученика. 120 кжщи, половината българе, остатъкътъ помаци.

Осѣново, право на С. отъ Неврокопъ, 6 часа пжтъ. Лежи въ една котловина, образувана отъ клонове на Доспатъ. Околностъ гориста; поминѣкъ зидарство и скотоводство. Повечето отиватъ на гурбетлъкъ по България и Румелия. Църква, въ която се чете български. Кжщи 65, само Българе.

Илиново, селце въ единъ жгълъ, който се образува отъ лѣвия брѣгъ на Места и единъ неинъ притокъ, що минува до Осѣново. Почва пѣсѣчлива и слаба. Поминуватъ се на гурбетлъкъ съ зидарство. Българска църква. Броятъ на кжщитѣ е 40, по половина българе и помаци. Владѣе крайна сиромашия. Отъ день на день жителитѣ се изселятъ.

Рибно, село на Ю. отъ Илиново $1\frac{1}{2}$ часъ, между Осиково и Илиново. Мѣстоположение планинисто; поминѣкъ: дърводѣлство. Жителитѣ сж само помаци, — 80 кжщи.

Ковачовица, на С.-И. отъ Неврокопъ $4\frac{1}{2}$ часа. Лежи въ единъ долъ между скалисти бърда. Канина е твърдѣ блиско до селото. Скотовѣдци и зидари; нѣкои излизатъ искусни майстори по чужбина. Църква българска св. Никола, и училище съ 50 и повече ученика. Българското училище е твърдѣ старо. 250 кжщи българе.

Скребатно, намира се на С. отъ Неврокопъ $3\frac{1}{2}$ часа пжтъ. Сградено на неравно мѣсто въ една котловина. Планинска мѣстностъ. По политѣ на планината добри нивя и лозя; има селяне, които се занимаватъ и съ зидарство. Църква св. Петка; четжтъ и чели сж само по български; старо училище съ 50-тина ученика. На временни сж отваряли нѣщо като I и II-й класъ. Числото на кжщитѣ е 140, около $\frac{1}{3}$ помаци, които се занимаватъ съ кираджилѣкъ.

Горно-Дрѣново, помашко село отвждъ Канина, на разстояние $\frac{1}{2}$ часъ отъ Ковачовица къмъ И. Токо речн всички сж кираджии съ конѣе. Кжщи 50, помаци.

Долно-Дръново, $\frac{1}{2}$ часъ на Ю.-И. отъ Горно-Дръново. Планинесто мѣсто; сѣщиятъ поминѣкъ; има дърводѣлци. 40 кжци помаци.

Фотовища (бълг. *Фотегушъ*), при устието на Камина, отъ Неврокопъ на Ю.-И. Почва плодородна; главниятъ поминѣкъ е земледѣлието. Българска църква и училище съ 30 ученика. 100 кжци, 70 български 30 помашки. Половина часъ на С. отъ Фотовища до Канина се намиратъ минерални горещи води.

Есирлъкъ, отвѣдъ Канина, $\frac{1}{4}$ ч. отъ Фотовища на И. Равно поле, сгодно за земледѣлие. Излизатъ всичкитъ житни произведения. 35 кжци българе. Мѣстно едно прѣдание разказва, че тукъ билъ нѣкога стариятъ градъ Неврокопъ. Развалини отъ стѣна и сега се забѣлѣзватъ на И. отъ селото.

Балдево, лежи на лѣвия брѣгъ на Места; пада на Ю.-И. отъ Неврокопъ 2 часа. Поминуватъ съ земледѣлие; земя доста плодovита. Църква св. Димитъръ и училище съ два-сетина ученика. Училището и църквата сж български. 50 кжци.

Цирополе, на С. отъ Неврокопъ. Расположено е въ една долинка до *Надуминища*, притокъ отъ Места. Жителитъ сж всички помаци, земледѣлци. 50 кжци. Около Цирополе се виждатъ развалини отъ нѣколко стари църкви. Една отъ тѣхъ помациитъ и сега си ъ казватъ „св. Духъ“.

Доленъ, на С.-И. отъ Неврокопъ; расстояние 6 часа, по-неже пѣтътъ е стрѣменъ и каменистъ. Околностъ планиниста; богато съ вѣковни гори. Селянетъ биватъ дърводѣлци и кираджии; работѣтъ шаяци и кебета. Българска църква и училище смѣсено съ 25 ученика. Прѣди 3 години образувала се гъркоманска партия отъ побогатитъ, които признали владиката. 250 кжци, четвъртината помаци.

Ляцинъ, село въ политъ на единъ доспатски клонъ, $\frac{1}{2}$ часъ до лѣвия брѣгъ на Канина. Пѣтътъ отъ Неврокопъ до Фотовища е равенъ, а отъ тукъ се захваща тѣсенъ и стрѣменъ. Обикновенъ ходъ захваща 4 часа. На първо мѣсто стои скотоводството. Българска църква. Кжци 56, българе. Найпослѣдно българско село; отвѣдъ захваща Рупчусъ. Като найзатѣнтено въ Ляцинъ, селянетъ сж страшни сுவѣрци. За да се лѣкуватъ или свѣтватъ отъ цѣлата околия, дохаждатъ при врачкитъ въ Ляцинъ.

Сатовче, на С.-И. отъ Неврокопъ 4 ч. Лежи въ самия Доспатъ. Околностъ гоориста. Жителитъ сж повечето дърводѣлци. Въ църквата четътъ славянски. 130 кжци: 90 д. турци и 500 д. българе.

Гръменъ, на С.-И. отъ Неврокопъ 3 часа. Сградено е въ подножието на Доспатъ отвждъ Кара-су. Орна земя недостатъчна; нѣкои си поминуваатъ съ зидарство. Българска църква и училище съ 25 ученика. Кжци 50, българе.

Крушово, на С.-И. отъ Неврокопъ 3½ часа. Въ околността се раждатъ изобилно овоция. Всичкитъ жители сж помаци. 60 кжци.

Дебренъ, на Ю.-И. отъ града 7 часа. Пжтъ тѣсенъ и стръменъ. Въ политъ на Бозъ-дагъ, 1½ часъ до Кара-су. Скотоводци и земледѣлци. Околностъ планиниста. Всичкитъ помаци, 180 кжци.

Кременъ, на С.-З. отъ Неврокопъ 7 часа. Расположено въ политъ на Пиринъ до единъ притокъ отъ Места; тоя притокъ раздѣля селото на двѣ. Овчари, козари и зидари. Църква и училище български. 1 учителъ, 50 ученика. Кжци 160, българе.

Обидуиъ, лежи на едно възвишение въ Пиринъ. Отъ Кременъ 1 часъ на Ю.-И. Поминъкъ скотоводство. Църква и училище български, 47 ученика. Броятъ на кжцитъ е 200, само българе.

Корница, на С.-З. отъ Неврокопъ, до единъ притокъ отъ Места. Овчари, козари и дърводѣлци. Наоколо гора.

Лъжница, село въ подножието на Пиринъ, 4 часа на С.-З. отъ Неврокопъ. Околностъ планиниста. Раждатъ се овоция: круши, ябълки. Кжци 35, помаци.

Буково, 3 часа на С.-З. отъ Неврокопъ, ½ часъ до Кара-су. Дърводѣлци; правятъ катранъ, продаватъ борина. 40 кжци, помаци.

Гостунъ, 6 часа на С. отъ Неврокопъ до лѣвия брѣгъ отъ Струма. Планинисто и каменисто мѣсто. Овчари и малцина зидари. Българска църква. Кжци 80, българе.

Баничанъ, при политъ на Пиринъ при Тополница. Най-плодородна земя въ цѣло Неврокопско: раждатъ се всичкитъ житни растения и прочутъ бѣлъ кромитъ. Църква българска. Кжци 60, българе.

Черешово, расположено е на стръмнини надъ дѣсния брѣгъ отъ Места при подножията на Бозѣ-дагъ. Отъ Неврокопъ пѣтътъ държи тъкмо 8 часа, а отъ Драма цѣли 11 часа. Пада се на Ю.-И. отъ Неврокопъ и служи за прѣдѣлъ между Неврокопско и Драмско. Повечето отиватъ задари по Драмско, Скеча и България. Селянетѣ бѣдни. Църква св. Богородица, въ която се чете смѣсено. Смѣсено училище, което се помѣщава въ прѣкрасно триетажно здание. 30 ученика. 180 кѣщи; българе, 75 д. помаци. Има и гъркомане.

Бутимъ, на С.-З. отъ Черешово 1 часъ. Сѣщата почва и сѣщиятъ поминѣкъ. Мѣстоположение още по̀каменисто и стръмно. Църква, въ която четятъ български, българско училище съ 15 ученика. Кѣщи 70, българе.

Бѣлотинци, расположено е на Шилка, клонъ отъ Бозѣ-дагъ, при Тартанската рѣка, притокъ на Панега. Кѣщитѣ му сѣ на равно мѣсто, а околността е плодородно поле; растятъ всичкитѣ житни растения. Има една стара и една нова църква, въ която се чете по български. Българско училище съ 45 ученика. 300 кѣщи само българе.

Вѣлково, пада се на З. отъ Бѣлотинци, 1 часъ до лѣвия брѣгъ на Панега. Сградено на хълмисто мѣсто. Жителитѣ сѣ по прѣдимство земледѣлци. 100 кѣщи, турци.

Вземъ, на Ю.-З. отъ Неврокопъ, 6 часа пѣтъ. Лежи на равно мѣсто до извора на Панега. До Места нѣма $\frac{1}{2}$ часъ; но между селото и рѣката се издига високъ рѣтъ, който ъж затуля. Прѣди година тукъ стоялъ мюдюринъ. Занимаватъ се и съ скотоводство. 130 кѣщи българе и турци.

Блачанъ, лежи въ единъ долъ между Черешово и Ливадище. Мѣстность хълмиста; нивята сѣ по странитѣ на баиритѣ. Развъждатъ и много овце и кози. 26 кѣщи турски.

Ливадища, на $7\frac{1}{2}$ часа на Ю.-И. отъ Неврокопъ; лежи въ едно долище между единъ потокъ. Околность планината и богата съ гора: букъ, елха, боръ. Токо речн всички задари; отиватъ по Драмско за работа. Църква св. Богородица, четятъ смѣсено; училище само българско съ 20 ученика. 75 кѣщи само българе.

Ракиценъ, село съ 90 кѣщи българе.

Неврокопски Чеджлъкъ съставятъ слѣднитѣ села: *Лобчица*, *Любянъ*, *Колюшъ*, *Русково*, *Панасъ-къой*, *Владикосъ*, *Граж-*

делъ, Владикосъ, Дображане, Върла Лакавица, Ущица, Прибойни, Чернагово, Лакавица, Сраненъ, Аблайница, Перофъ, Витово, Буранъ, Борово, Пенелъизъ.

Въ *Доспатската нахия* влизатъ нѣколко села съ 680 кжци и 3126 д. жители, разпрѣснати по Родопитѣ срѣщу Пещерския балканъ, надъ Рупчосъ. Центъръ на нахията е *Тумричъ*, сѣдалището на тѣй наречения: „фахри мюдюръ“. По-неже мѣстносттата е планиниста само и гориста, жителитѣ, всички помаци, се занимаватъ найвече съ дърводѣлство.

Рупчоска нахия се счита Неврокопска и се управлява токо речи независимо. Сѣдалището на мюдюра е въ с. *Настанъ*. Има 7680 жители, всички помаци.

Разложка каза.

Разложката каза, ако и доста пространна, има само 12 села; тя е нова и се образува на 1886 год. Напрѣдъ бѣше нахия подъ Неврокопъ. Поголѣмата ѣ часть е гориста планиниста мѣстность, отвсѣдѣ заобиколена съ бърда отъ Доспатъ, Рила, Арисваница и Крѣсна. Въ околията има всичко 5390 кжци съ 19620 д. българе и 10100 помаци.

Мехомия, паланка на С.-З. отъ Неврокопъ 10 часа. Расположена на всичкото Разложко равнище по двата брѣга на рѣка, притокъ на Места. Здания бѣлѣжити нѣма; кжцитѣ сж повечето дървени и двоетажни. По изгледа и мѣстоположението си Мехомия отстѣпя на Банско. Земя пѣсчлива, която наймного искарва рѣжъ и царевица. Има всѣкакви занаятчи; въ недѣля става пазаръ, главенъ за цѣлъ Разлогъ и доста многолюденъ. Църква българска и едноетажно старо училище съ 3 учителя и 180 ученика. 700 кжци, повече български и помалко помашки.

Банско, паланка поголѣма отъ Мехомия, на Ю. 1 часъ. Пътъ равенъ и широкъ. Банско е расположено на едно възвишение; има добъръ изгледъ, подобъръ отъ Мехомия. Чаршия нѣма; ханове верѣдъ Банско има 5. Водата тукъ е изобилна; всѣка улица и потокъ, всѣкой пътъ и чешма. Кжцитѣ повечето сж каменни и двуетажни. Срѣдъ селото се издига прѣкрасна църква св. Троица съ звънарница отъ дѣланъ камъкъ. Има и часовникъ градски, направенъ отъ саморасѣлъ инженеръ и машинистъ, Т. Х. Радоновъ. Училището не е далечъ отъ църквата, ново грамадно здание,

въ което бихъ се помѣстили до хилядо ученика; дворъ широкъ. Учителитѣ сж 6 души съ 300 ученика; дѣвическо училище, малко подалечъ, съ 2 учителки и до 150 ученички. До 1887 год. двѣтѣ училища били съединени, тогазъ първо се отдѣлили и се образували I и II класъ въ врѣме на учителитѣ Самарджиевъ и Бояновъ. Протестантитѣ, около 50 кжци, иматъ свое училище и молитвенъ домъ.

Главното занятие на жителитѣ е земледѣлие. Табаклъкътъ, който нѣкога е билъ въ добро състояние, сега занимава 50 души въ 3 табакхани. Други занаятчи има всѣкакви. Забѣлѣжителни сж гигантскиятъ ръстъ, яката структура, румениятъ изгледъ и вроденото остроумие на жителитѣ. Мнозина безъ никаква наука сж направили фабрики за вълна, машини за вършение и др. Непомалко искусни сж дърводѣлцитѣ. По мѣкия си характеръ банскалитѣ се отличаватъ отъ другитѣ разложане; сжщата разлика се забѣлѣзва и въ говора. Въ Банско и Бѣлица се говори, че има хора, които специално се занимаватъ съ правение на калпави пари; тоя занаятъ билъ старъ въ мѣстото. Забѣлѣжете, че има много искусни желѣзари. Дърводѣлството значително е напреднало: ковчези, столове и др. издѣлия разнасятъ се по цѣла Македония и по България. Освѣтъ речената църква има още една стара при гробищата. Кжци 1200, само българе.

Бѣлица, голѣмо село 3 часа на С.-И. отъ Мехомия: расположена въ единъ жгълъ, който се образува отъ Якорудската рѣка и отъ Бѣлица. Подъ селото тамъ, дѣто е върхътъ на жгъла, било мѣстото на старя Бѣлица. Расказватъ, че днешната Бѣлица се основала прѣди 250 год. отъ жителитѣ на Стара Бѣлица, които се принудили да бѣгатъ отъ Кърджалиитѣ. На И. отъ селото надъ единъ баиръ е оброчището „св. Илия“, голо отъ всѣкъждѣ. Надъ оброчището се издигатъ до 200 високи бора, които прѣдставятъ грамадна китка надъ църквицата. Срѣдъ селото се издигатъ двѣ високи кули, на 9 етажъ, останжли още отъ яничаретѣ. Църквата св. Гьорги е на едно възвишение край селото; подъ църквата е училищното здание, въздигнато на 1875 година. Трима учители и около 150 ученика, момчета и момичета. Околността е гола; земята е найдобра въ цѣлия Разлогъ. Поради недостатъчната земя мнозина оставятъ се-

лото и прѣкарватъ въ чужбина, наймного по Влашко, дѣто се занимаватъ съ правене боза. Кжци 500, между които 110 помаци.

Якоруда, село равно по голѣмината съ Бѣлица; намира се по сѣщата посока отъ Мехомия, 6 часа пѣть. Расположено на лѣвия брѣгъ отъ едноименната рѣка. Отъ источната му страна се издига една вѣйка отъ Доспатъ, покрита съ гжста гора, боръ и букъ. Земледѣлието върви слабо, понеже почвата невъзнаграждава работника; жителитѣ се прѣдаватъ на скотоводство и кираджилѣкъ. Прѣвъ Якоруда — Аврамово минува пѣтьтъ за Пазарджикъ. Църквата св. Нпокола е едноврѣмешна, тѣсна и тъмна. До неж е училището съ 120 ученика, мжжки и женски, и 2 учителя. И тукъ е останѣла кула отъ врѣмето на яничаретѣ. Въ петѣкъ става пазаръ, главно за Бабечанетѣ. Кжци 500, наполовина бѣлгарски и помашки.

Баня, село на И. отъ Банско 1 часъ, отъ Мехомия 1½ часа. Захваща центъра на всичкитѣ Разложки села; расположено е длѣгнесто на равнище, близу до Глазня. Орната земя е пѣсѣчлива, та земледѣлието неvirѣ; чужбината тукъ и по цѣлия Разлогъ е обикновено нѣщо. Прѣди 1879 година това село било едно отъ нѣйцѣвтешитѣ. Прѣвъ размирицата изгорѣла цѣла една махала, отъ която развалини и сега се сѣглеждатъ. Нова църква и училище съ 60 ученика и 1 учителъ. Около 300 кжци, на половина помашки и бѣлгарски. Отъ бѣлгаретѣ 5 кжци сж протестанти.

Въ Баня извира гореща минерална вода, цѣлъ потокъ. При самия изворъ температурата е тѣй висока, че неможе да се трае. Затуй водата се расхладява съ студена въ отѣлни резервуари, наречени „бани“.

Добриница, село на Ю. отъ Мехомия 3 часа. Расположено е въ едно долище, съ което се свършва на З. Разложкото равнище. Околността е гориста, богата съ боръ и букъ. Подъ Добриница се издига нѣйвисокиятъ върхъ отъ Пиринъ, а на И. се протака клонѣтъ Арами-Бунаръ. Селянетѣ се занимаватъ повечето съ скотоводство; отиватъ и на чужбина. Въ селото има една църква и до неж училище, което се посѣщава отъ 75 ученика съ 1 учителъ. Около 300 кжци, 1/3 помаци и 2/3 бѣлгаре. Отъ источната

страна на Добринища сж лѣковититѣ минерални води. По количество тѣзи води сж помалки отъ водитѣ въ Баня.

Горно-Драглища, чисто българско село 2 часа на С.-И. отъ Мехомия. Пжть неравенъ, каменистъ. Прѣзъ селото минува едноимененъ протокъ, който е отъ притоцитѣ на Мехомийската рѣка. Каменисто и стрѣмно мѣсто; рѣдко гора. Жителитѣ бѣдни, речи всички бѣгатъ по чужбина за щастие. Иматъ си църква, поддържатъ и училище съ 1 учителъ и до 80 ученика. Кжщитѣ въ Горно-Добринища възлизатъ до 250, само български.

Долно-Драглища, $\frac{1}{2}$ часъ къмъ Ю.-И. отъ горното село. Сжщото състояние. Има само една църква. Прѣди врѣме имало повече отъ 120 кжщи, сега останѣли само 80.

Добърско, или *Недобърско*, въ политѣ на Рила, на С. отъ Мехомия 2 часа. Орна земя речи липсува съвсѣмъ, околностъ камениста. Околната природа повлияла и върху селянетѣ; повечето излизатъ просяци; числото имъ се увеличава отъ притока на всеѣкакви събрания. Лѣността направила мнозина отъ тѣзи планински жители неджгави, болничави. Въ това село има двѣ църкви: една нова, въ която се черкуватъ, и друга стара. Последнята е съградена около 1130 год., вѣроятно отъ нѣкой български царъ; и сега е здрава. Прѣди трийсетина години, тукъ се намирали запазени много старини, като пергаменти, надписи. Кжщи 190, само български. Поддържатъ 1 учителъ и 60 ученика.

Годлево, село $1\frac{1}{2}$ ч. на С. отъ Мехомия; расположено е на едно високо равнище между Мехомия и Добърско. Кжщитѣ сж наредени надлѣжъ покрай единъ потокъ. Земята е сжщата, която и въ Добърско; затуй мнозина сж гурбетчии по България и Тракия. Църква има, сжщо и училище съ 1 учителъ и до 50 ученика. Кжщитѣ на брой сж 160, български.

Бачево, расположено на единъ клонъ отъ Арисваница; отъ Мехомия има 1 часъ расстояние на С.-З.: пжтьтъ е каменистъ, но при все това удовлетворителенъ. До селото минува рѣчица, която се казва сжщо Бачевска и се втича на И. подъ Мехомия. Земледѣлието и скотоводството съставятъ главното занятие на селянетѣ; мнозина правѣтъ катранъ; околността е гора отъ боръ и букъ. Църква си иматъ,

и училище съ единъ учителъ; ученицитѣ сж 35. Къщи 200. българе и помаци.

На половина пѣтъ отъ Якоруда за Бѣлица е *Kyru-dere*, село отъ 10 къщи помаци, което се счита като махала отъ Бѣлица, 1 часъ на С.-И. Жителитѣ, около 50 души, занимаватъ се най-много съ скотоводство.

Бабекъ, съ това име наричатъ много махали и групи отъ по 3—4 къщи, разпърснати по върховетѣ и по политѣ на Доспатъ отъ Аврамово до Чукурли-Чайлъ, на едно разстояние отъ 30 часа пѣтъ. Най-голѣмата махала е собствено Бабекъ, на И. отъ Якоруда 3 часа; тукъ въ петъкъ се набиратъ отъ махалитѣ помаци, да се молижтъ въ единствената джамия по цѣлия Бабекъ. Тукъ е сѣдалище и на единъ полу-независимъ управителъ и сѣдия, който държи тѣзи чинове по наслѣдство. Сегашниятъ се казва Х. Мустафа-ага. Отъ махалитѣ поголѣми сж *Аврамово*, *Дагонска* и *Медарската* махала. Мѣстността е само планиниста; гора въковна; високи борове до небето, таквизъ, които сж високи повече отъ 30 метра. Отъ житнитѣ растения става само рѣжъ, и царевича помалко; поминуватъ найвече съ скотоводство и дърводѣлство; правяжтъ катранъ и храняжтъ пчели речи безъ изключение. Животътъ, нѣравитѣ и обичаитѣ на Бабечане сж чисто патриархални. Всѣка къща си е забиколена съ своя гора и нивичка; въ работи, що не се достѣгатъ направо до правителството, управляватъ си се самостоятелно, по старото славенско право; старѣйшина и наслѣдственъ кметъ. Даждие неплащатъ никакъ; рѣдко даватъ — ако искатъ — по нѣщо. Бирникъ тукъ несмѣе да стѣпи; онѣзи, които си позволили да влѣзжтъ, неизлѣзли още еднижжъ. Говорътъ и облѣклото на тѣзи помаци ги отличава отъ съседитѣ имъ помаци и българе. Безъ съмнѣние спазени сж много стари форми въ езика, прѣдания, приказки и др. Бабечане сж планински полудиви хора, които нищо не сж видѣли вънъ отъ своя кътъ, нищо не сж чули, освѣнъ баснословнитѣ раскази за славното имъ минжло. Ако и да сж мухамедане по вѣра, пѣвечето отъ тѣхъ не сж стѣпили прѣзъ живота си въ джамия и незнажтъ, що нѣщо е тя. Слушалъ съмъ разни анекдоти, които доказватъ голѣмата простота на Бабечане. Двама отъ тѣхъ еднижжъ отишли за прѣвъ пѣтъ въ махалата Бабекъ и първото нѣщо,

що имъ привлѣкло вниманието, билъ единъ бѣлосанъ исправенъ валякъ. „Еле са го валяли“, казва единътъ, „ама какъ са го исправили?“ Той мислилъ, че минарето е валяно на земята и подиръ исправено. Другъ единъ помакъ отъ Бабекъ се оплаквалъ на единъ българинъ, защо у тѣхъ да се неражда гроздье; обвинявалъ селянетѣ, които рѣжейки лозитѣ не ги оставяли да достигнѣтъ до тѣхнитѣ кѣщи. Покрай това тѣ сж незлобливи, гостолюбци, и добръ живѣйтъ съ българетѣ. Крайна само бѣдностъ принуждава мнозина да си нарамѣтъ пушкитѣ па да станѣтъ разбойници. И бѣдността е голѣма тукъ: щастливи сж онѣзи, които сж видѣли образа на монета; зиманье — даване се върши съ мѣнка на самитѣ природни произведения. Числото на всичкитѣ кѣщи, които влизатъ въ мѣстността Бабекъ, смѣтатъ до 1000.

Джумалийска каза.

Тая каза е нова, отъ 1879 година, и малка; несѣдържа повече отъ 46 села, между които нѣколко сж турски махали. Кѣщи 5814. Прѣзъ окупацията тя била подъ руситѣ; сега си остая погранична съ България. Джумалийската каза обхваща частъ отъ долината на Струма, отъ Бобошево до Крупникъ надлъжъ, между Прѣдѣлъ и Малешовската планина.

Центрътъ *Горна-Джумая (Джума-бала)*, е спретно градче съ не повече отъ 1200 кѣщи. Прѣзъ бурнитѣ години отъ 1877—1879 поголѣмата частъ отъ населението въ града, както и въ околията, се изселило; градътъ се ограбилъ, опустошилъ. Поголѣмата частъ отъ кѣщитѣ сж нови; а жителитѣ сж прѣселенци отъ разни страни. Наймного нахлунали цинцари и гърци отъ Мелникъ и Сѣръ, които сж прибрали речн цѣлата търговия. Градътъ като пограниченъ, расте и успѣва отъ день на день. Жалко е само, че всичката работа бѣга въ чужди рѣцѣ, а българщината ослабва. Прѣди врѣме тоя градъ билъ единъ отъ найразбуденитѣ; сега страшно е, да не се отвори и въ тоя чисто български градъ грѣцко училище. Въ Джумая има двѣ бани съ минерални води: една въ чаршията, друга понавънъ. Въ подирната има и единъ камѣкъ съ надписъ. Въ черковния дворъ има камѣкъ съ гърцки надписъ, прѣ-

несенъ отъ Струмски чифликъ. 1 училище. Една църква, българска.

Струмски Чифликъ (Кара-су), $\frac{1}{2}$ часъ на З. отъ Джумая. Въ това село една частъ е чифликъ на Н. Влахътъ отъ Джумая и на други. Расположено е до лѣвия брѣгъ на Струма. Почва плодородна, която страда много отъ наводнения. Излизатъ прочути любеници. Църква, въ която се чете български. До лани е имало попско староврѣмешно училище. Кжщи 45, всички българе.

Грамада, на Ю.-З. отъ Джумая, $\frac{1}{2}$ часъ пѣтъ, до Струма $\frac{1}{2}$ часъ. Главното занятие е землѣдѣлие. Сѣе се добро качество тютюнъ. Нѣма ни черква, ни училище. 29 кжщи български.

Хасърлъкъ, село на С. отъ Джумая, нѣщо $\frac{1}{2}$ часъ. Расположено до лѣвия брѣгъ отъ Струма, на една раздалечъ погълѣма отъ $\frac{1}{2}$ часъ. Околностъ хълмиста, по която има доста лозя; растятъ и добри овощия. Броятъ на кжщитѣ е 60; само българе.

Бѣло-поле, селце на С. отъ Джумая до $\frac{1}{2}$ часъ пѣтъ. Отъ Хасърлъка пада на Ю. Сградено на хълмисто мѣсто съ плодородна почва. 72 кжщи, българе.

Добрава, на С.-И. отъ Джумая $1\frac{1}{2}$ ч. Расположено е на политѣ отъ Арисваница до Бистрица, $\frac{1}{4}$ часъ до границата. Тукъ живѣе дѣдо Мито, овчаръ на 125 г., прочутъ по околията саморасълъ докторъ и хирургъ, който лѣкува съ баяние. Почва удовлетворителна. Селянетѣ боравятъ и съ скотоводство. Кжщи 80, българе.

Бараково, на С.-З. отъ Джумая 2 часа, до единъ притокъ отъ Струма. Надъ тая рѣка има мостъ, който е и граница между Турция и автономната областъ България. До Кочариново нѣма половинъ часъ. Жителитѣ сж земледѣлци; обработва се и тютюнъ, има и лозя. Кжщи 90.

Бистрица, на И. отъ Бараково 2 часа пѣтъ. Расположена е на политѣ отъ Арисваница до едноимененъ притокъ отъ Струма. Околностъ планиниста; хората биватъ скотоводци и риболовци. Въ Бистрица се лови изредна пѣстърва. Църква св. Димитъръ; на деня става панаиръ отъ околнитѣ села и отъ Джумая. Границата отъ Бистрица е твърдѣ близу, нѣщо $\frac{1}{2}$ часъ. Кжщи 160; училище съ 24 ученика.

*

Марлево, село при политѣ отъ Арисваница; 4 часа на С.-И. отъ Джумая. Пътъ твърдѣ стрѣменѣ. Селянетѣ по прѣдимство биватѣ овчари. Околността е гориста; растятъ изобилно всѣкакви овощия: круши, орѣхи. Църква, въ която четатъ български. Нѣколко дѣца учатъ въ църковния дворѣ псалтирь и наустница. Кжци 55.

Селище, на З. отъ Джумая, отвѣдъ Струма, 3 часа пътъ. Минува се прѣзъ мостъ, или направо прѣзъ бродъ. Земя плодородна; земледѣлци и скотоводци. Църква, въ която четатъ по славенски; училище нѣма; имало е прѣди 5 години попско. Тукъ излиза пшеница първо качество. Кжци 110, българе и турци.

Симитлия, на Ю. отъ Джумая 4 часа пътъ отъ дѣсния брѣгъ на Струма, на равнище. Срѣдъ селото минува друмъ отъ Джумая за Мелникъ-Сѣръ-Солунъ. Въ Симитлия расте най добъръ по цѣлата околия тютюнъ, какъвто излиза само въ Желѣзница. Въ селото има нѣколко ханища. Кжци 230, всички помаци.

Крутникъ, село по сжщата посока, $\frac{1}{2}$ часъ по на Ю. отъ Симитлия. Расположено въ едно долище до друма. Отъ тукъ надолу пътятъ става твърдѣ тѣсенъ и стрѣменъ, какъвто е въ Рупелския проходъ; особно лошаваъ е пътятъ до Крива Ливада, 1 часъ на Ю. отъ Крѣсна. Кжци 120, помаци. И тукъ се сѣе добъръ тютюнъ; има и градини.

Лисия, село отъ 180 кжци, българе; намира се на Ю. отъ Джумая, 4 часа пътъ. Нѣма нито църква, нито училище. Жителитѣ минуватъ повечето съ земледѣлие.

Дрѣново, лежи въ политѣ на планината, на расстояние 3 часа на З. отъ Джумая. До сега имали сж само едно *оборище*; готвятъ се да правятъ църква. Иматъ си и училищно здание, безъ учителъ и ученици. Кжци 160, само българе.

Логодашъ, лежи 3 часа на З. отъ Джумая; почвата е удовлетворителна за да прѣхранва селянетѣ. Иматъ си една църква, въ която се чете по български. 200 кжци български.

Клисуря, 3 часа на З. отъ Джумая; земледѣлци и скотовѣдци. 40 кжци, българе.

Лешко, голѣмо село на З. отъ Джумая; далечъ 3 часа. Почвата тукъ е плодородна и възнаграждава богато работ-

ниците. Българска църква и училище, съ 1 учителъ и 30 ученика. 300 кѣщи.

Падешъ, 3½ часа на З. отъ Джумая. Околностъ стрѣмна и камениста. 290 кѣщи.

Габрово, село на Ю. отъ Падешъ; далечъ е отъ Горна Джумая около 4 часа пѣтъ. Църква и училище нѣма. 80 кѣщи, българе.

Дубичица, на З. отъ града, на расстояние отъ 5 часа. Околностъ планиниста и гола, селянетъ си минуватъ главно съ скотоводство. 80 кѣщи, българе.

Тросково, село 5 часа далечъ отъ Джумая. Една българска църква и манастиръ св. Арахангелъ. Редовно училище нѣма; когато му се падне само, попѣтъ събира нѣколко момчета и ги учи славенски прочитъ. 140 кѣщи, българе, земледѣлци.

Сушица, съ 120 кѣщи чисти българе; една църква, въ която се чете славенски; училище подобно на училището въ Тросково; занятие: дървари и дърводѣлци. Далечъ е отъ града 5 часа.

Желѣзница, лежи на З. отъ Джумая на расстояние отъ 3 часа. Църква, въ която се чете по български, и 1 попско училище съ 13 ученика. Тукъ се ражда първо качество тютюнъ. Кѣшитъ сж на брой до 200, чисти българе.

Монзанецъ, чифликъ, ½ часъ до града; земледѣлци и овчари. 35 кѣщи българе.

Диямзино, чифликъ на 2 часа расстояние. Искарва много хубава пшеница. Има 35 кѣщи.

Кърджево, на З. отъ Диямзино, 2 часа пѣтъ. 60 кѣщи, българе, земледѣлци.

Бучино, 3 часа на С. отъ Джумая, до самата граница, наоколо е заградено съ кория, която се пази отлично, понеже умиралъ (расправятъ старитъ) всѣкой, който си позволи да отсѣче и клонъ отъ тая гора. 75 кѣщи, 360 д. българе и 75 д. турци.

Докотичево, намира се до Крушникъ, малко селце съ 15 кѣщи български. Тукъ става панаиръ отъ околнитъ села. Има църква, въ която се чете по славенски, и българско училище съ 10 ученика.

Сърбиново, село на Ю. отъ Джумая 5 часа. Лежи до Струма сръщу Симитлия. Искарва хубаво вино и много ке-

стени. Църква, въ която се чете по славенски и училище съ 25 ученика.

Ураново, село 4 часа далечъ отъ града. Селянетѣ сж земледѣлци; правѣтъ хубаво вино и пиперъ. Църква, въ която се чете славенски. 200 кжщи българе.

Градево, на И. отъ Джумая 5 часа; има 2 църкви и едно попско училище. Околността е гориста и стръмна. Прѣзъ селото минува рѣка, която зимѣ нараства значително; въ нея ловѣтъ пѣстърва. 280 кжщи, българе.

Осѣново, на С. И. отъ Джумая, намира се на разстояние $3\frac{1}{2}$ часа; околностъ сжщата, както въ по горното село; селянетѣ си минуватъ съ дърводѣлство и скотоводство. 245 кжщи; 1200 д. помаци съ 30 д. българе.

Цѣрво, по сжщата посока, на 3 часа нѣтъ; поминѣкъ и природа сжщата, както въ Осеново. 60 кжщи, помаци.

Хърсово, съ 36 кжщи, българе. Расположено е въ политѣ на Рила на С. отъ Джумая.

Бачиново, чифликъ 1 часъ далечъ; почва плодородна; 15 кжщи, българе.

Телкиево, махала съ 29 кжщи, българе.

Еленово, чифликъ, $\frac{1}{2}$ часъ до града, 18 кжщи българе, земледѣлци.

Делвино, чифликъ на И. отъ Джумая 1 часъ. Околностъ планиниста и камениста. 20 кжщи българе, овчари и козари. — Селата *Влашка*, *Джерово*, *Дели-Хамзала*рѣ. *Дуканичъ*, *Къпти*, *Караджина*, *Мангалъ Дермен*, *Селиница* сж помашки селца и махали.

Мелничка каза.

Мелничката каза лежи отъ лѣвия брѣгъ на Струма и обнима селата, прѣснѣти по западния клонъ на Пиринъ, отъ Крупничкия мостъ на С. до Рупелскитѣ тѣснини на Ю. Прѣди нѣколко години тукъ влизали и още 12 села отъ сръбския брѣгъ на Струма, тѣй наречената „Карши-яка“. Сега тѣ спадатъ въ Петричката каза. Казата съдържа всичко 63 села съ 5358 кжщи. Земята навсѣдѣ е сгодна за лозя, които съставятъ — особно въ Крѣсна — главния поминѣкъ на жителитѣ. Отъ цѣлата околия излиза хубаво вино; 100 хил. оки само се правѣтъ *пелиначъ*.

Градътъ *Мелникъ* е сѣдалището на каймакамина. *Мелникъ* се пада на С.-З. отъ Сѣръ, на разстояние 12 часа. Мѣсто-

положението на града е чудновато; той лежи въ една яма при политѣ на Пиринъ. Отъ кждѣто и да се приближишъ, градътъ е невидимъ; можешъ да влѣзешъ само прѣзъ два тѣсни прохода: откъмъ Ю.-З. и откъмъ И. Прѣзъ послѣдния проходъ минува пътятъ за Неврокопъ; той е толкова тѣсенъ, че едва могатъ да се разминатъ едни кола. Другиятъ води прѣзъ едноименната рѣчица, поширокъ е. може едва да побере двѣ кола. Цѣлата околностъ прѣдставя ровка земя, изорана отъ рѣчици и порои. Въ дъждовно врѣме всичкитъ се набиратъ въ оная яма, въ она котелъ, дѣто е построенъ Мелникъ. Водата се набира въ двѣ рѣчички: едната суходолица, която минува посрѣдъ града, и друга постоянна, която го забикаля откъмъ З. Такава природа прави това мѣсто много погодно за заточение, нежели за жилище на свободни хора. И наистина прѣдаването говори, че Мелникъ се основалъ отъ заточени византийски гърци, като постъ срѣщу българетъ. Лесно можешъ си прѣдстави подобно мѣстоположение. Расказахъ ми на мѣстото, че тази яма се образувала отъ едно вулканическо понижение на почвата.

Прѣстарѣлъ градъ е *Мелникъ*; въ него има 45 древни църкви, гръцки. Само въ „св. Панделеимонъ“ до 1885 г. имало изображения съ славенски надписи. Кѣщитъ му сж високи, оригинални; намѣсто улици служатъ потоци и суходолицы, които въ врѣме на дъждъ притичатъ бурни и спиратъ всѣко съобщение. Затуй и дюкянитъ сж твърдѣ остроумно сградени: 4 м. високо отъ улицата — порой — е вратата; до тѣхъ се стига чрѣзъ подземни мостове, съ които е снабденъ всѣкой дюкянъ. Мелникъ е едничкиятъ градъ по цѣла Македония, дѣто се говори по кѣщи гръцки. Отъ дѣ сж взети гърцитѣ, споменжхъ по-горѣ; но зато пъкъ цѣлата околия е чисто българска. Всички въ града знаятъ български; по пазаря говорятъ български. Много българе е погълнжлъ тоя градъ и още поглъща. Има 3 гръцки училища съ 7 учителя и 345 ученика. Българското училище едва брои 45 ученика. Броятъ на кѣщитъ е до 850: 200 тур., 300 гърц., и 350 бълг.

Дебреи, село на С.-З. отъ Мелникъ, 3 часа разстояние. Пътъ неравенъ. Сградено е при подножието на единъ клонъ отъ Бождовската планина отъ дѣсния брѣгъ на единъ притокъ

отъ Бистрица. Полянка съвсѣмъ малка, до рѣката; нивята имъ се намиратъ въ Лешница и Поленица. Църква св. Недѣля, една отъ найстаритѣ въ околнитѣ села. Въ църквата се чете смѣсено. Сега нѣма училище; прѣди година имало българско училище, което отворилъ П. Треновъ отъ Гайтаниново. 85 кжщи, само българе.

Калиманци, село въ политѣ на Пиринъ, до единъ отъ притоцитѣ на Бистрица; лежи недалечъ отъ дола, който раздѣля двата паралелни хърбета на Пиринъ. Околностъ прѣлестна, обсипана съ гора и лозя. Има църква, въ която четжтъ по славенски, и българско училище съ 32 ученика. То е селото на даскалъ Костантина — забѣлѣжителенъ дѣецъ и подпора на българщината по цѣло Мелничко. 190 кжщи, българе.

Прѣпеченъ, село край лѣвия брѣгъ на Струма между Ливуново и Марикостово, послѣдно село отъ Мелничката каза. 45 кжщи българе и 10 турци.

Хърсово, село на сѣверъ отъ Кромидово, до Катунци. Лежи на единъ баиръ $\frac{1}{2}$ часъ до Бистрица и до Мелничката рѣка отъ другата страна. Има богати нивя и лозя. Гърцка църква и училище съ 14 ученика. 110 кжщи българе.

Дуляново, село на С.-З. отъ Мелникъ, 6 часа пжтъ. Иматъ си църква, въ която се чете по гърцки. Кжщи 85, само българе.

Плоска, на С.-З. отъ града 17 часа пжтъ. Броятъ на кжщитѣ е до 150: 90 турски съ 60 български. Расположена е въ политѣ на Пиринъ.

Брѣзница, село на С.-З. отъ Мелникъ на расстояние отъ 10 часа, до самия брѣгъ на рѣка Струма. Кжщи 115, $\frac{2}{3}$ турци и $\frac{1}{3}$ българе.

Капатово, на Ю. отъ Мелникъ $2\frac{1}{2}$ часа; пжтъ равенъ покрай Мелничката рѣка. Земледѣлци; обработватъ всичкитѣ видове жита. Църква св. Богородица; четжтъ гърцки. Кжщи около 60 само българе; 3 кжщи сж чифликъ отъ Михо, Мелничанинъ.

Спакъово, на Ю.-З. отъ Мелникъ, до едно дере. Далечъ $2\frac{1}{2}$ часа отъ града по единъ неравенъ пжтъ. Земя добра; наоколо ливади. Църква св. Гьорги, въ която четжтъ гърцки. Кжщи 35, само българе.

Склавие, село расположено на равнище, отъ Спакьово на С.-З. $1\frac{1}{2}$ часъ. Има нѣколко кѣщи, чифликъ на тамошни аги. Раскошни нивя и ливади наоколо. 26 кѣщи, турци, българе и цигане. Прѣдъ св. Троица 1 день тукъ става панаиръ отъ жива стока и трае 2 дѣня.

Чифлици, село на дѣсния брѣгъ отъ Мелничката рѣка, на расстояние 1 часъ отъ Мелникъ къмъ Ю.-З. Въ това село освѣнъ земледѣлието занимаватъ се и съ лозарство; искарватъ вино добро качество. Кѣщи 50, само българе. Расположено е надъ единъ баиръ надъ рѣката.

Манджово, чифликъ расположенъ отъ другия брѣгъ на рѣката срѣщу Чифлици. Мѣстоположение и поминъкъ сѣщи. Надолу между двѣтъ села тече рѣката. Църква гърцка. Числото на кѣщитѣ е речѣ равно съ числото имъ въ Чифлици: тѣ сж 40, българе.

Зегвѣлия, на Ю. отъ Чифлици $1\frac{1}{2}$ часъ пѣтъ. Расположено е отъ дѣсния брѣгъ на рѣката. Поминъкътъ на жителитѣ е сѣщиятъ, както въ горнитѣ села. 45 кѣщи български.

Ливуново, на З. отъ Мелникъ $2\frac{1}{2}$ часа пѣтъ. До Струма има $1\frac{1}{2}$ часъ; до него минува друмътъ отъ Мелникъ за Джумая. Селянетѣ притежаватъ доста ливади и много лозя. Отъ нѣколко врѣме насамъ тукъ сѣжтъ и афионъ. Църква св. Гьорги; четжтъ смѣсено. Около 70 кѣщи, българе и турци.

Гуса-Сушица село на И. отъ Мелникъ 1 часъ пѣтъ. Сградено по хълмове до едно дере. Мисина въ това село си минуватъ съ обрѣчи за бѣчви и каци, които продаватъ въ Мелникъ. Ставатъ и овоция. Църква св. Гьорги, гърцка. 40 кѣщи българе.

Горта-Сушица, по сѣщата посока отъ Мелникъ, малко нѣщо нѣ на С. отъ горното село. Поминъкътъ на селянетѣ сѣщиятъ; околностъ еднаква; 45 кѣщи българе.

Батѣкъ, на З. отъ Мелникъ 1 часъ. Мѣстоположение неравно; нивя слаби, распърсенжти по бърдата. Главниятъ поминъкъ е лозарство. Лозята отъ Батѣкъ се простиратъ далечъ и се смѣсватъ съ Мелничкитѣ. Църква св. Илия, гърцка. 18 кѣщи българе.

Хотово. Това село се намира до Мелничката рѣка, отъ дѣсния ѣ брѣгъ. Сградено въ едно долище. Далечъ е отъ

Мелникъ 2 часа на Ю.-З. Поминъкътъ на жителитѣ сѣ-
щиятъ, както въ Батъкъ. Гърцка църква св. Никола. Въ
селото има още развалини отъ три други стари църкви.
Нѣма училище; прѣди 3 години имало гърцко. Отъ Хотово,
както и отъ околнитѣ села много момчета сѣдватъ въ
гърцкото Мелничко училище; за да се прѣхранятъ слугу-
ватъ у гърцитѣ. 45 кѣщи, само българе.

Св. Врачъ. 3 часа на С.-З. отъ Мелникъ; расположено
отъ лѣвия брѣгъ на Бистрица, надъ единъ хълмъ. Почвата,
като блатиста, е твърдѣ сгодна за читлѣци; оризътъ бо-
гато расте. Кѣщитѣ сѣ затулени между дървета, които му
придаватъ добъръ изгледъ. Въ понедѣлникъ става пазаръ,
въ който дохаждатъ занаятчи и търговци отъ Мелникъ
за да продаватъ стокитѣ си на селянетѣ отъ околността.
За тая цѣль има малка чаршия на южния край отъ селото
съ 25 дюкяна. Църква св. Врачъ, четжтъ гърцки. 160
кѣщи, наполовина българе и турци. До чаршията сѣ ми-
нералнитѣ води; едни извиратъ на мѣстото, други текжтъ
отъ хълма. Наоколо има много изворчета отъ сѣщата вода,
дори въ самата Бистрица. До главния изворъ е зданието,
каменно, съ сводъ, което служи за болнитѣ.

Поленица, село твърдѣ близко до св. Врачъ, помалко
отъ четвъртъ часъ. Расположено е на политѣ и на плоския
върхъ на единъ хълмъ. Поминъкътъ на селянетѣ е сѣ-
щиятъ, както въ св. Врачъ. Сѣжтъ между друго и арпаджикъ.
Турцитѣ иматъ малко лозя. Църква гърцка. 100 кѣщи, 55
турци и 45 българе.

Джигурово, до лѣвия брѣгъ отъ единъ притокъ на Би-
стрица. Отъ Мелникъ до Джигурово има 2¼ часа. Сгра-
дено е на едно ридище надъ рѣката. Този ридъ е успоре-
денъ съ двата, надъ които сѣ сградени Поленица и Бѣли-
вещево. Поминуватъ съ земледѣлие и лозарство; сѣжтъ
тютюнъ. 90 кѣщи, между които 36 българе.

Бѣливещево, село съ сѣщото мѣстоположение както Жи-
гурово и Поленица; на другия брѣгъ отъ рѣката срѣщу
Джигурово. Пада се на С.-З. отъ Мелникъ, 2 часа. Пжтъ
различенъ; ту равенъ, ту, стръменъ. Гърцка църква и учи-
лище. Мѣсто бигориво; нивята имъ сѣ въ Орманъ-чифликъ,
до Струма. 60 кѣщи, само българе.

Роженъ, чифликъ отъ манастиръ Роженъ; расположенъ въ дъното на единъ долъ. Намира се на С. отъ Мелникъ на 2 $\frac{1}{2}$ часа разстояние. Земледѣлци и дърводѣлци. Околностъ планиниста и гориста. Надъ селото е едноименниятъ манастиръ „*Рожна*“, изопачено отъ „Рождество Богородици“. Вѣхто здание, надъ селото. Тоя манастиръ зависи отъ светогорския Иверски манастиръ. На 8 септемврий всѣка година става многолюденъ панаиръ. Вѣрватъ, че иконата, старо едно изображние, въ надвечерието на празника сама се раздвижва отъ мѣстото си искаещи да излѣзе. Тогазъ похващатъ ѝ калугеритѣ и ѝ изнасятъ вѣнъ прѣдъ църковнитѣ врата. Всичкитѣ присѣтствующи минаватъ подъ иконата за здравье. Въ това врѣме трепятъ се, бижатъ се, кой понапрѣдъ да мине. Въ манастира живѣятъ 20 калугери; четятъ гърцки. Селото има около 48 къщи, само българе.

Орманъ, на С.-В. отъ Мелникъ 1 $\frac{1}{2}$ часъ пжтъ. Сградено въ едно хълмисто мѣсто на присой. Расказватъ, че това мѣсто било нѣкога непроходимъ лѣсъ; отъ тукъ си получило и названието селото; и сега подъ селото се виждатъ остатъци отъ тази гора. Къщитѣ сж распърснати на разстояние отъ 1 $\frac{1}{2}$ часъ и се раздѣлятъ на нѣколко махали. Главнитѣ сж *Горни-Орманъ* или *Ласкарево* и *Долни-Орманъ* или *Ладарево*. Мѣстно едно прѣдание расправя, че тия села и Славне се заселили отъ трима братя: Ладаръ, Ласкаръ и Славко, отъ дѣто си получили и имената. Сѣжатъ сусамъ, памукъ, анасонъ и жита; занимаватъ се и съ лозарство. За двѣтѣ махали има една църква св. Марина; четятъ смѣсено; училище нѣма. Въ селото се виждатъ остатъци отъ двѣ още църкви: св. Спасъ и св. Атанасъ. Въ Ладарево 60 къщи, въ Ласкарево 30, всичкитѣ български.

Бождово, чифликъ на единъ Мелнички бей. Расположено е до едноименната планина, съ върхъ Еленъ, на С. отъ Мелникъ 3 $\frac{1}{2}$ часа. Пжтътъ е неравенъ и стрѣменъ. Планинисто мѣсто; орна земя липсува; расте само ржжъ. Жителитѣ биватъ постоянни, българе, до 30 къщи, и врѣмевни, куцовласи, до 40 къщи. Послѣднитѣ слизатъ само лѣтъ и пролѣтъ съ стадата си; българетѣ сж дърводѣлци. Църква и училище гърцки. Училището се отваря само лѣтъ отъ власитѣ и за тѣхъ.

Лъшница, чифликъ на Мелничкия гъркъ Деко. Расположено на полянка до единъ притокъ отъ Бистрица, на С.-З. отъ Мелникъ 2½ часа. Църква, която е затворена отъ нѣколко врѣме пасамъ. Български кжщи само 5 и турски 5. Прѣди 10-тина година било село отъ 20 кжщи нагорѣ.

Любовка, село 2 часа на С. отъ Мелникъ, до Бождово 1 часъ пжтъ. Кжщитѣ му сж сградени на нѣколко бърда. Селянетѣ обработватъ и вино. Гърцка църква, въ която се чете смѣсено. 65 кжщи, само българе.

Ляска и *Махала*, чифлици твърдѣ близки единъ до другъ; принадлежатъ на единъ Мелнички бей, намиратъ се на С.-З. отъ Мелникъ, 4 часа пжтъ. Земледѣлието слабо върви, повечето си минуватъ съ овци, кози; има и дървари. Въ Ляска сж 40 кжщи и въ Махала 18, само българе.

Голѣмъ Цалимъ, село на С. отъ Дебрене ½ часъ пжтъ. Планиниста мѣстность; главно занятие скотоводство. Църква, въ която се чете гърцки. Броятъ на кжщитѣ е 45, само българе.

Малки Цалимъ, на ¼ ч. на И. отъ Голѣми Цалимъ. Сжщата мѣстность и сжщи поминѣкъ, както въ погорното село. Смѣсена църква; училище нѣма. 30 кжщи само българе.

Ливадица, на Ю. отъ св. Врачи, на расстояние по малко отъ ¼ ч.; сградено отъ лѣвия брѣгъ на Бистрица. Главно земледѣлци. 35 кжщи, 13 турски.

Бѣлица, на С.-З. отъ града на расстояние 6 часа. Лежи въ политѣ на Пиринъ въ равно ниско мѣсто. Наоколо има и гора. Гърцка църква. 120 кжщи; 500 души турци съ 120 българе.

Градешница, село по сжщата посока още 1 часъ подалечъ; лежи въ долъ; има твърдѣ плодородна околность. Голѣма часть отъ селянетѣ се занимаватъ съ дърводѣлство, 160 кжщи; всичкитѣ редомъ сж помаци.

Ново-село, на С.-З. отъ Мелникъ, 10 часа пжтъ, до лѣвия брѣгъ отъ Струма, ½ часъ. Мѣстоположение стрѣмно съ равно поле до рѣката: 70 кжщи, отъ които 15 турци, 50 българе и 5 цигане. Нѣма църква.

Власи, голѣмо село на Ю. отъ Крѣсна 2½ часа въ политѣ на Пиринъ, подъ *Ель-тепе*. Мѣстность редомъ планиниста и гориста; селянетѣ си поминуваатъ съ дърводѣлство и лозарство. Както Крѣсна, и това село състои отъ много

кѣщи и махали, расхвърлени по планината. Св. Архангелъ, църква българска; българско училище съ 30 ученика. 300 кѣщи българе.

Кръсна. Съ това име се разбиратъ нѣколко махали разпърснати по западнитѣ поли на едноименната планина, която е частъ отъ Пиринъ. Захваща едно пространство отъ 5 ч. отъ Ю. на С. При подножието на Кръсна, отъ Градево до Яни-кѣой, увива се Струма. Политѣ на планината сѣ стрѣмни; срѣщу махалата Кръсна има мостъ надъ Струма за царския друмъ. Почвата е твърдѣ камениста, твърдѣ слабо произвежда житни растения. Надъ Струма обаче висѣтъ лозя, отъ които излиза добро вино. Частъ отъ населението се занимава съ дърводѣлство, сѣкѣтъ градиво отъ гората и го разнасятъ съ салове по Струма. Що има нѣйдѣ-годѣ орна земя, държатъ ѝ помацитѣ. Изобщо жителитѣ сѣ въ послѣдна бѣдностъ, за окаивание. Зимѣ минуватъ по тѣлни отъ цѣли фамилии и села по Сърско, Зъхненско и по България за работа. На една мома се плаща за цѣлата зима само 30-40 гроша! Струма и притоцитѣ ѝ занимаватъ нѣколко риболовци. Ловѣтъ се разни видове вкусна риба: бѣлвици, рѣдко сомове и дребни рибички „циропки“ наречени. Кръсна е мюдюрлукъ; раздѣля се на 4 махали: собствено *Кръсна*, дѣто е мюдюрѣтъ, съ 85 кѣщи. — *Мечкулъ*, 80 к., *Хошава*, 180 кѣщи, и *Синакосъ*, 90 кѣщи. Всѣка махала си има кметъ, църква и училище. Въ църквитѣ и училищата се чете само български. По околнитѣ мѣста, между найплодороднитѣ, има и помашки села. Всички говорѣтъ подобрѣ български отъ самитѣ християне кръсненчани; живѣятъ си братски и по нищо дори не се отличаватъ отъ братята си. Само найбогатитѣ знаѣтъ криво-лѣвно по нѣкоя турска.

Петричка каза.

Тая каза обхваща една частъ отъ Струмичката долина и источнитѣ поли на Малешовската планина до дѣсниятъ брѣгъ на рѣка Струма. Общо речено тя е една отъ найплодороднитѣ кѣтове по Македония. Състои се отъ 71 село съ 5359 кѣщи.

Градѣтъ *Петричъ*, центърѣтъ на казата, лежи въ подножията на Бѣласица; пада се на С.-И. отъ Съръ на 12 часа пѣтъ. Посрѣдъ града тече планински потокъ, който

въ време на силни дъждове влѣче кжщи и дюкяни. Кжщитѣ сж вѣтхи, дървени; а улицитѣ тѣсни, искривени, както въ всичкитѣ помалки градове въ Македония. Въ срѣда става доста оживенъ пазаръ за цѣлата околия. Специално въ Петричъ се распродаватъ всѣкакви овоция за Съръ. Солунъ и Джумая. Откъмъ западната страна, вѣнъ отъ града се виждатъ развалини отъ една кула, „Гяуръ кулеси“ наречена. Мѣстно едно прѣданне разказва, че тя била частъ отъ една крѣпостъ, която принадлежала на нѣкой си български царъ. Отъ тая твърдиня сега стојтъ само желѣзни затворени врата.

Мѣстоположението на градеца Петричъ е едно отъ найживописнитѣ. Отъ кждѣто и да се доближишъ до града, кжщи неможешъ да различишъ; всичко плава въ зеленина, въ растителностъ, роскошна растителностъ, каквато рѣдко се срѣща. Всичко около града е гора, градина и лозя: Бѣласица до върха кажи е покрита съ гжета кестенова гора; 175 дюлюма сж само градини съ овощни дървета: черѣши, ябълки, круши, сливи, зерзелии, бадеми, орѣхи и други; лозята се простиратъ надлъжъ и наширъ по край Струмица.

До града е „Тодоровата поляна“, оброчище, дѣто става водосветъ на Тодоровъ-день.

Числото на кжщитѣ възлиза до 1150; отъ жителитѣ 3250 сж турци и 2600 българе. Има 2 църкви, въ едната отъ тѣхъ, въ похубавата, се допуска по нѣщо на български. Има мъжко и дѣвическо гръцко училище, съ 3 учителя и 47 ученика. Българското мъжко училище брон 90 ученика съ 2 учителя; дѣвическото: 49 ученички съ 2 учителки. Сравнително съ всичкитѣ други околни градове българщината въ Петричъ найдобрѣ е поставена. Той е едничкиятъ градъ по тѣзи краища, дѣто българетѣ иматъ надвѣсъ надъ гърцитѣ. Петричане при все това признаватъ гърцката патриаршия, Мелничкия гърцки митрополитъ.

Елешница, на 3. отъ Петричъ 2 часа; лежи въ подножието на Бѣласица; жителитѣ си минаватъ съ изобилнитѣ овощни дървета, кестени, круши, ябълки, които тукъ растятъ. Повечето сж орачи и лозари. Църква българска и училище съ 18 ученика. Кжщи 140 въ Долна Елешница и 40 въ Горна Елешница.

Кърналово, чифликъ на Петричанина Хусни-бей; до лѣвия брѣгъ на Струмица, 1 часъ отъ устието ѝ въ Струма. Плодородно поле наоколо. Отъ Петричъ пада се на С. 1 часъ. Къщи 50, българе.

Ляшница, село, една частъ отъ което е чифликъ на същия Хусни-бей. Сградено е въ полето до подножнето на Бѣласица; намира се на Ю.-З. отъ Петричъ $\frac{3}{4}$ отъ часа. Земледѣлци, въгляри; обработватъ и малко коприна. Къщи 60, българе, разпръснати на значително разстояние една отъ друга.

Миново, на С. отъ града Петричъ до единъ часъ. Има 60 къщи, само българе.

Митинъ, чифликъ на Вардовци отъ Петричъ. Расположенъ е до дѣсния брѣгъ на Струмица, до устието ѝ въ Струма; отъ Петричъ $1\frac{1}{2}$ часъ. Къщите му сж сградени на бърдо. Ражда се и оризъ, понеже почвата е блатиста покрай Струмица. Църква, въ която четжтъ български. Къщи 45, българе.

Орманъ, при дѣсния брѣгъ на Струмица на С.-З. отъ Петричъ $1\frac{1}{2}$ часъ; пжтъ равенъ. Лежи въ послѣднийъ склонове на Малешовската планина, на единъ баиръ. Ражда се наймного оризъ. Въ параклиса си четжтъ смѣсено. Къщи 70.

Старчово, на С.-И. отъ Петричъ 2 часа пжтъ. Лежи въ жгъла що образуватъ Струма и Струмица. Околностъ блатиста съ раскошни ливади. Работи се и коприна. Църква, въ която четжтъ гърцки, и училище сжщо тѣй гърцко съ 23 ученика. Числото на къщите е 130.

Шербаново, на З. отъ Петричъ, намира се отвѣдъ Струмица, срѣщу Митинъ, на раздалечъ отъ града близо 2 часа. Околностъ равна поляна. Надъ селото планина *Кожулъ*, отъ дѣто ваджтъ мраморъ. Тукъ показватъ пещери въ планината „Крали-Марковска“. Народното прѣдание разказва, че тукъ нѣкога се крилъ народниятъ герой. Църква гърцка. Къщи 60.

Смолари, на З. отъ Петричъ 6 часа. Сградено е на една тумба при лѣвия брѣгъ на Струмица, срѣщу *Ново-село*. Работжтъ коприна; излиза добро гроздие, оризъ и овощия. Църква, въ която четжтъ български; българско училище съ 21 ученикъ. Броятъ на къщите не е по голѣмъ отъ 110.

Игуменецъ, голѣмо село на С. отъ Петричъ 4 часа пѣтъ. Състои се отъ 12 махали, отъ които поглавни сж: *Зайчине*, *Заного*, *Зарадолъ* и *Зинополъ*. Всички тия махали лежатъ въ Малешовската планина, неособно далечъ една отъ друга. Почвата прѣдставя прѣкрасна орна земя. Ако и да е висока планина, но до върха си близу Малешовската планина е покрита съ ливади. Иматъ си църква, въ която четжтъ смѣсено; българско училище съ 28 ученика. Игуменецъ има 427 кѣщи; Заного 15, Зарадолъ 20, Зайчине 40 и Зинополъ 35 кѣщи, — всичкитъ българе. Селянетъ си минуватъ съ земледѣлие и скотоводство.

Тополница, въ подножието на Бѣласица; пада се на И. отъ Петричъ, два часа пѣтъ; до Струма нѣма $\frac{1}{2}$ часъ; сжщо толкова е разстоянието и до Струмица. Нивята имъ сж покрай тия двѣ рѣки. Има 25 кѣщи, българе.

Богородица, съ 115 кѣщи; 25 турци и 90 българе.

Драмски санджанъ.

По пространство и по население този санджакъ захваща послѣдно мѣсто въ Солунския вилаетъ. Наредбата на централното правителство е сжщата, както въ Сѣрѣ, съ тая само разлика, че тукъ чиновниците не сж тѣй много; нѣколко отдѣления се управляватъ отъ единъ само, и др. Населението въ цѣлия Драмски санджакъ е по прѣдимство турско. Гърцкиятъ елементъ ако и да е твърдѣ слабъ, иде слѣдъ турцитѣ; българе се намиратъ само въ Драмската каза.

Санджакътъ се раздѣля на 3 кази: Драмска, Кавалска и Саринабанска.

Драмска каза.

Центъръ на тая каза и на цѣлия санджакъ е градътъ Драма, сграденъ на западния край отъ едноименното поле. Задъ града се увива суходолицата „Куру-чай“ и къмъ С.-И. други рѣкички, брѣговетъ на тия рѣкички сж найприятнитъ и прохладни расходки и „теферичи“. Откъмъ И. захваща се пространното и богато Драмско поле, дълго повече отъ 75 километра. Драма е старъ градъ, и такъвъ си останжлъ и до сега. Отъ зданията само правителствениятъ домъ, сграденъ прѣди година, е за забѣлѣзване. Въ града има

много джамии; една отъ тѣхъ е направена отъ Султанъ Баязита Илдъръмъ. Тукъ живѣятъ сѣщи потомци, съ доказана генеалогия, отъ самитѣ „гази“, завоеватели на тия страни.

Като търговски градъ Драма е стоварище на тютюна; подирѣ и депо на кавалското пристанище за каква и да е стока. Има и фабрика за спиртъ. Между Драма и Кавала работи шосе. Драма е сѣдалището на „лива“, воененъ началникъ, който зависи отъ III-я корпусъ въ Битоля. Християнското население е подъ Зѣхненския гърцки владика, който живѣе, както се каза на мѣстото, въ Алистратикъ. Между многото първоначални училища и „руждиета“, има и едно ново „идадие“, прогимназия съ европейска програма на реалка. Жители се броятъ 3000 д. турци; има още 100-тина кѣщи християне гърци и нѣколко еврейски. Прѣди 30 години броятъ на християнскитѣ кѣщи билъ 39. Българе тукъ не се чуватъ; ако и да се прѣселяватъ отъ околнята, тѣ бързо се прѣтопяватъ.

Въ Драмската каза влизатъ 178 села, които се подраздѣлятъ на три нахии: Правишка, Просоченска и Чеджка.

Правища, паланка на Ю. отъ Драма 5 часа пѣтъ. Сградена е между клонове, които се спускатъ отъ двата паралелни хърбета на Пърнаръ до едноименна рѣка. Сѣдалище на гърцки митрополитъ, „Елевтериополски“. Тукъ става пазаръ, а на Митровъ-денъ панаиръ, който трае 1 седмица. Обращението прѣзъ панаира е до 3000 л. т. Жители 3000, гърци, съ църква и училище. Правишката нахия съставятъ 16 гърцки села и едно българско, Нжтенъ, съ 40 кѣщи. Вѣроятно е да има и други български села; съ вѣрни свѣдѣния обаче не ми бѣ възможно да се сдобия.

Просоченъ, голѣмо село на С.-З. отъ Драма, расположено на равно поле. Отъ Просоченъ за Драма има шосе, което ще свърже Неврокопъ; разстоянието е 3 часа. Кѣшитѣ сѣ речи всичкитѣ на единъ катъ, низки. Чаршия съ повече отъ 30 дюкяна; въ сѣбота става многолюденъ пазаръ, въ който дохождатъ хора дори отъ Зѣхненско и Сърско. Една гъркоманска църква св. Архангелъ и една българска св. Димитъръ. Българско мъжко и женско училище съ 2 учителя, 1 учителка и 70 ученика, момчета и момичета. Гъркомански училища мъжко и дѣвическо съ 1 учителъ, 1 учи-

телка и 65 ученика всичко. Полето около Просоченъ ражда найдобро качество тютюнъ; обработка се сѣщо тѣй сусамъ, анасонъ и памукъ. Има мнозина разбогатѣли селяне отъ тютюна. По̀голѣмата частъ отъ населението сѣ заможни и живѣѣтъ охолно.

Броятъ на кѣщитѣ е 500, между които 260 турски, а останѣлитѣ бѣлгарски.

Плѣвня, на С.-И. отъ Просоченъ 1 часъ. Расположено е до една суходолица, притокъ отъ Панега, при подножията на Бозъ-дагъ. Околността равно поле, въ което расте най-много пшеница и тютюнъ. Отъ двѣ години насамъ почнѣли да сѣѣтъ и афионъ. Бѣлгарска църква св. Богородица и гъркоманска св. Атанасъ. Дѣвическо и мѣжко бѣл. училище съ 1 учителъ, 1 учителка и 70 ученика и ученички. Около 400 кѣщи само бѣлгаре.

Волакъ, на С.-И. отъ Плѣвня 5 часа. Пѣтъ неравенъ и стрѣменъ. Това село е отвѣдъ Бозъ-дагъ и би трѣбало да принадлежи на Неврокопската каза. Сградено е на високо равнище, заобиколено отъ всѣкъдѣ съ планина. Тукъ планината е гориста и богата съ всѣкакви дървета, които даватъ главното занятие на селянетѣ. Повечето сѣ вѣгляри, дърводѣлци; градиво разнасятъ по цѣлата околия, до Драма. Малкото нивя, що иматъ, сѣ по низкитѣ поли на планината. Прѣди двѣ години сградили ново училище, което и до сега си е безъ учителъ. Въ църквата св. Илия чете се смѣсено. Числото на кѣщитѣ е 180, чисти бѣлгаре.

Кобалища, на С.-З. отъ Просоченъ 1 часъ расстояние. Това село е расположено до рѣката Панега, единъ часъ по̀надолу отъ Елешкитѣ дупки. Нивя плодородни, искарватъ найдобъръ тютюнъ. Въ църквата четѣтъ бѣлгарски. Има училищно здание безъ учителъ. 100 кѣщи бѣлгарски и остатѣкътъ турци.

Гюреджикъ, на С. отъ Просоченъ при политѣ на Бозъ-дагъ, въ едно долище, заградено съ вѣйки отъ Бозъ-дагъ. Расстоянието отъ Просоченъ до Гюреджикъ е 3½ часа; пѣтъ неравенъ и тѣсенъ. Орна земя нѣма; селянетѣ сѣ вѣгляри и дървари. Църква, въ която четѣтъ гърцки, и гърцко училище съ 30 ученика. Броятъ на кѣщитѣ е 70, само бѣлгаре.

Височенъ, на С.-З. отъ Драма 2 часа, до рѣката Куричай. Прѣди 8 години тукъ стоялъ мюдюринъ, който се прѣ-

несълъ подирѣ въ Просоченѣ. Селянетѣ всички сж земе-
дѣлци. Гърцка църква и училище; 200 кжци, между които
около 50 сж турски.

Бѣбълецъ, на С. отъ Драма; минува се прѣзъ Плѣвня,
понеже между Драма и Бѣбълецъ се испрѣчва стрѣменъ
върхъ отъ Бозѣ-дагъ. Отъ Плѣвня 1½ часъ на С.-И. Окол-
ностъ планиниста; селянетѣ вжляри и дървари. Църква,
въ която се чете смѣсено. 30 кжци български и 30 помачки.

Споменжитѣ 5 български села влизатъ въ Просочен-
ската нахия; Височенъ спада въ Драмската каза. Освѣнъ
тия български села, — всичкитѣ по Бозѣ-дагъ и по подно-
жията ѣ, — има и други села по полето и въ Чеджлъка,
промѣсени съ турци, помаци и цигане. По полето има още
и чифлици, населени отъ българе, за които подробни свѣ-
дѣния немогахъ да получж. Български села сж: Едре-
неджикъ, Търкохоръ и други. Въ селата Дрѣново и Кон-
чанъ живѣжтъ българе съ помаци. Надъ Кубалища и Про-
соченъ има 12 конярски махали по Бозѣ-дагъ. Занимаватъ
се исклучително съ скотоводство; развѣждатъ овци, конѣ
и говеда. Лѣтѣ прѣминуваатъ къмъ Доспатскитѣ страни
за да си пасжтъ добитъка.

Чеджката нахия съставятъ 25 села по двата брѣга
на Места, по Бозѣ-дагъ и Родопитѣ. Жителитѣ, до 15000
души, всички сж помаци и се занимаватъ съ дърводѣлство
и скотоводето. Отъ тукъ излизатъ прочути говеда, особно,
мулета. За продаване жива стока става въ Чеджѣ панаиръ,
нареченъ Дерѣ-панаиръ. Панаирътъ става на една широка
ливада между селата Върла Лакавица, Ущица и Прибойно.
Захваща се отъ 26-й октомврий и се свършва на 30-й.
Освѣнъ добитъкъ продава се още аба, аладжа и друга
стока, всичко за 1000 л. т.

Ето имената на 10 отъ селата, които влизатъ въ *Чед-
жката нахия*: Бичово, Чирешово, Черквица, Радибошъ, Бала-
банъ, Жура, Баханово, Ляцинъ, Али-къой, Шебилово.

Между Помациитѣ живѣжтъ и малко българе. Съ тѣхъ,
както и съ близосѣдитѣ, помациитѣ си живѣжтъ братски.

Въ Драмската каза освѣнъ споменжитѣ до тукъ села
остаятъ още 151 село, които читателътъ може да намѣри въ
приложения подъ № 16 списъкъ на градоветѣ и селата.
Отъ тѣхъ 16 сж чифлици.

*

Селата *Китунз*, *Караджа-кьой*, *Горуново*, *Буково*, *Яворз*, *Буюкз-я*, *Деделерз*, *Джами-махале*, *Лажжата*, *Кайнчанз*, *Бѣленз*, *Али-кьой* и *Конища* влизатъ въ Чеджлъка. При Бѣленз, на едно високо бърдо показватъ развалини отъ стари сгради и отъ стѣна. Това мѣсто помацитѣ и днесъ си го казватъ „Момчиловъ-баиръ.“ Ето въпросъ за нашитѣ историци и археолози.

Въ Чеджлъка излиза и добъръ тютюнъ, особно въ селата *Баханово* и *Караджа-кьой*.

Въ Драмската каза влиза и Правнишката нахия съ 31 село и махали. Центърътъ на нахията е паланката *Правнища*, между двата паралелни гребена на Пърнаръ.

Кавалска каза.

Захваща страната на Ю.-И. отъ Драма до Бѣло-Море. Кавалската каза е наймалка; има 35 села, отъ които много сж чифлици. Жителитѣ сж 14.852: 12072 турци и 1699 гърци; българе нѣма.

Кавала, пристанище при Архипелагъ, второто за Македония слѣдъ Солунъ. Кавала е на Ю.-И. отъ Драма 6 ч. Свързани сж двата града съ шосе, наново постлано. Пристанището е малко и запазено отъ една скала, която се спуска отъ Пърнарскитѣ клонове. Градътъ нѣкога билъ понастрана; отъ стария сега се гледатъ само развалини. Жителитѣ се занимаватъ съ занаятъ и търговия; повечето сж заможни, а има и доста богати търговци на тютюнъ и памукъ. Отъ зданията личатъ митницата и складътъ за тютюнъ, който принадлежи на „Режи.“ По брѣга сж наредени кафенета, газина, хотели, магазини и кѣщи, найхубавитѣ. Само нѣкои отъ пароплувитѣ, които работятъ между Солунъ и Цариградъ, допиратъ до Кавала въ една седмица или двѣ единжъ. Има санитарно отдѣление за карантина. Турски и гърцки училища добръ уредени. 3120 кѣщи съ 10000 души.

Сари-Шабанска каза.

Намира се на И. отъ Кавалската и е съпрѣдѣлна между Одринския и Солунския вилаетъ. За прѣдѣлъ се взима Места. Половината отъ пространството, що захваща тая каза, е блатисто равнище, което се образува ту отъ морето, ту отъ Места и устнето ѝ.

Селата, които влизатъ въ Сари-Шабанската каза, на брой сж 64. Отъ тѣхъ има и чифлици. Точни свѣдѣния, кое село съ колко и какви кѣщи е, нѣмамъ. Споредъ официалната статистика отъ 1301 год. жителитѣ сж 16610: 15994 помаци, 118 гърци и 548 гюпци.

Центъръ на кавата е селото „Ханларъ“, което е ново и се е образувало отъ фамилиитѣ на правителственитѣ чиновници и занаятчи чужденци. Това село се е избрало за центъръ поради своето мѣстоположение върѣдъ кавата и поради важността му отъ търговска страна. Числото на кѣшитѣ не е поголѣмо отъ 50. Сега почнжли да се заселяватъ отъ околията постоянни жители. Въ „Сари-Шабанъ“ — така наричатъ понѣкога Ханларъ — има огнена воденица.

III.

Население.

Да се опрѣдѣли точно колко и какво е населението въ Источна Македония, е трудна задача, ако не и невъзможна; до сега поне никой не е сполучилъ. Намъ да ли има друга страна въ свѣта съ толкова пропаганди за народностъ и вѣра. Споредъ гърцкитѣ географи Македония е населена отъ чисти гърци, съ това само ограничение, че тѣ сж βουλγαρώφωνοι (българогласни). Споредъ Матия Банъ, Панта Сречковичъ и Стояна Новаковичъ жителитѣ въ Македония сж чисти „срби“. Въ картитѣ, що издава Апостолъ Маргаритъ, ромѣнски дѣецъ отъ Клисуре, по Македония нѣма никакъ българе; съ една кистца населението е прѣкърстено на ромѣнско. И сѣкашъ нестигаше това. Ако слушаме протестантитѣ и католицитѣ, въ тѣхнитѣ рапорти неостанж нито слѣда отъ православие по Источна Македония изобщо. Науката обаче, истинската наука лети пѣвисоко отъ всички тия тенденциозни заблуждения. Науката има за цѣль истината, и само истината трѣба да намѣри.

Точна статистика на коя и да е страна само едно правителство може да направи. Статистика за Драмския и Сърския санджакъ направи турското правителство съ броежа отъ 1302 год. егира (1884 год.). Но колко е тя точна и вѣрна, нека ми е позволено да се усъмнѣ. Споредъ официалната статистика подъ № 6 турското население по Источна

Македония е 220.000; въ моята статистика имамъ съ 30.000 помалко. Такава погрѣшка не е маловажна: печатна погрѣшка ли е, или друго, не знамъ. Споредъ сжщата статистика гърцитѣ се въскачватъ до 60.671 души; защо и какъ, тукъ вече може лесно да се отговори. Тоя броежъ ставаше прѣдъ очитѣ ми. Трима — четворица кятипи отиджтъ право въ кжщата на селския кметъ; повикатъ попа, — и напрѣдъ, пиши! „Що е Петко?“ — „урумъ ефенди;“ „що е Трайко?“ „урумъ“ и тн. Поголѣмата частъ отъ ония, що припознаватъ гърцката патриаршия, сж записани за гърци. Въ Зъхненско гърци, българе, гагаузи сж записани подъ общо име: „гайри-муслюманъ“ (немусулмане). Власитѣ не сж отдѣлни, и тѣ се сливатъ подъ общия терминъ „урумъ“, равносиленъ — както е извѣстно — въ официалния езикъ съ „православенъ християнинъ“. Освѣнъ тѣзи погрѣшки има и други непомалко важни: казано е, че въ Сърско сж 219 села, а въ списъка сж много помалко. Еднакво погрѣшки и за другитѣ кази. Азъ взехъ селата за толкова, колкото сж въ списъка.

Покрай тия сжществени недостатъци, официалната статистика остава си една отъ найвѣрнитѣ, колкото за броя на кжщитѣ и общата сума по населението. За Рупчосъ съ Доспатъ и цѣлия Драмски санджакъ азъ просто прѣписахъ цифритѣ отъ „салнамето“, съ малки притурки, — тамъ, дѣто по собственитѣ ми издирания се намиратъ българе. Отъ другитѣ статистики, — която е на Верковича, може да се приеме за найблизка до истината. Но отъ когато сж събрани неговитѣ свѣдения има цѣли двацѣтѣ години, а населението нестои; то расте (вж. сравнителната статистика № 8). Азъ трѣбаше да почнж отъ ново. Непретендирамъ да съмъ направилъ точна статистика; казахъ, че то е невъзможно. Ала азъ се помжчихъ, да направж възможното. Подъ № 7 е помѣстена таблица за смъртността и ражданъето по двата санджака. Тя е извлѣчена отъ официални свѣдения и отъ неж би могло да се извади числото на нарастянъето. Обаче вмѣсто туй излиза едно намаление отъ 329 души на годината за Неврокопско. Слѣдъ тоя неочакванъ резултатъ азъ трѣбаше да отхвърлж и това срѣдство. Само за любопитство помѣстихъ таблицата. Тамъ сж невѣрни и числата на браковетѣ. За цѣла Демиръ-Хисарска каза има 400 брака

въ годината, когато само въ Крушово ставатъ повече отъ 600.

За основа на изброяването съмъ взелъ кжщитѣ въ всѣко село и градъ; само по този пѣтъ можеше да се направи една приблизително вѣрна статистика. На всѣка кжща за турци и евреи смѣтамъ по 5 души; а на българска кжща по 6 души. Че това число е вѣрно, доказано е отъ статистиката на българското население по Тракия, България и Македония. Въ първитѣ двѣ страни дори на всѣка кжща се падатъ по 7 души.

Найположителни свѣдения съмъ ималъ за Разложко, Джумалийско, Мелничко, Неврокопско, а особно за Сѣрско и Демиръ-Хисарско. Остая ми само едно Петричко, отъ дѣто несполучихъ да се сдобияхъ съ точни свѣдения. Полученитѣ резултати сж изложени въ статистиката подъ № 2.

Македония, а особно источната ѣ часть е съвсѣмъ рѣдко населена: на 1 □ км. се падатъ по 31 човѣкъ. По естественъ единъ законъ, общи за всѣкъждѣ, найгѣсто населенитѣ страни биватъ покрай рѣкитѣ. Сжщото се забѣлѣзва и тукъ. Найгѣсто населени сж Драмското и Сѣрското поле, по долината на Места и Струма; на всѣкой □ км. тукъ се падатъ по 40 души.

По планинскитѣ мѣста: Неврокопско, Расложко, Мелничко и Джумайско на 1 □ км. едва се падатъ по 6 души.

Населението и въ двата санджака възлиза до 470.000 д.: 348.000 въ Сѣрския и 121.000 въ Драмския санджакъ. По народность то се распада тѣй:

а. *Турци*. Както е извѣстно тоя терминъ е повече религиозенъ, отколкото националенъ; ние ще слѣдваме да наричаме турци всички, които исповѣдватъ мухамеданската вѣра. Турцитѣ сж распърснати навсѣкъждѣ, но прѣобладаватъ въ Неврокопско и по цѣлия Драмски санджакъ. Въ Сари-Шабанско и въ Кавалско тѣ сж дори исключителното население. Турцитѣ възлизатъ на брой до 190.000 д., между които повече отъ 98.000 сж помаци. Отъ цѣлото население по источна Македония турцитѣ съставятъ 51 на сто.

Въ числото на турцитѣ влизатъ още и малобройни *черкези*, до 900 души. Тѣ населяватъ по прѣдимство селата въ Сѣрското поле покрай Баракли-Джумая.

б. *Българе*. Тѣ съставятъ массата на населението въ Разложко, Джумайско, Неврокопско, Мелничко, Петричко, Демирѣ-Хисарско и Сѣрско.

На Ю. кждѣ Драмско, въ Правишката нахия, българскиятъ елементъ се срѣща съ гърцкия. Гърцитѣ захващатъ една крайбрѣжна ивица отъ *Вряста* при Орфанския заливъ до Кавала. Българското население въ источна Македония възлиза до 215.000 д., 46% отъ цѣлата сума¹⁾.

в. *Гърци*. Въ источна Македония живѣятъ гърци покрай брѣговетѣ на Егейско море; тѣ прѣобладаватъ въ Нигритската нахия въ Сѣрско и въ Правишката нахия въ Драмско. Въ вѣтрѣшността има само 350 гърцки кѣщи въ Мелникъ и 90 к. въ Неврокопското село *Дяльово*. Послѣднитѣ сж по вѣра турци²⁾.

Гърци въ Драмския и Сѣрски санджакъ има всичко 48.000 д.; на 100-тѣ се падатъ 10.

¹⁾ Като курйозъ, читателтъ може да прочете и тѣзи редове. Прѣзъ тая година (1890) въ Атина се издаде пространна карта за Македония отъ *Χρυσός*, съ три вида имена за всѣкой градъ, рѣка, планина и др. Интересни сж тия думи на атора въ увода:

„Какъ е могълъ единъ тѣлъ и невѣжда, но земеделчески народъ (говори за българския) да наложи на правителството, надъ стопани, езика си, — това ми е непонятно. Да ги накара да прѣкрѣснатъ съ неговитѣ думи и гори, и рѣки, и градове, и села — и по такъвъ начинъ да измѣни картата на цѣла Македония, то е примѣръ безъ свой подобенъ въ историята. (Вмѣсто да отива до тамъ, нѣка погледне г-нъ *Χρυσός*, какъ станало, та $\frac{3}{4}$ отъ географическитѣ имена по Епиръ, Тесалия и самата Елада сж станали български).

²⁾ Било врѣме, когато цѣлиятъ Балкански полуостровъ, който гърцитѣ и до сега настояватъ да наричатъ напукъ „*Ελληνική Χερσόνησος*“, когато тоя полуостровъ до Карпатитѣ билъ само гърцки. Слѣдъ него врѣме границитѣ дойдохъ до Стара-Планина, малко подиръ до Мустафа-паша, но побнататѣкъ, то е невъзможно; — сѣкашъ че е въ тѣхна рѣка да стѣсняватъ и да расширяватъ границитѣ. Редомъ съ стѣсняването на границитѣ отъ великата гърцка империя вървѣше и уголѣмяването на българския народъ. Едно врѣме нѣмаше българе. Въ 1877 година (споредъ *Ιστορία των Βουλγάρων, υπό Κοκκινού*) изникнахъ 150 хил. души българе, и то въ сѣверната само часть на Македония. Споредъ *Γεωγραφία της Μακεδονίας υπό Κοσταντινίδου*, която се издава отъ сѣлогоза и даромъ се разнася по гърцкитѣ училища, Македония е населена отъ 600.000 гърци, 400.000 турци и 200.000 българе. И на това благодарение; тукъ поне има 50000 повече. Да видимъ да ли ще нарасте още това число. Споредъ сѣщия учебникъ, „на много мѣста гърцитѣ си изгубили езика; тогазъ тѣ биватъ *βουλγαρίζωνος* и *τουρκίζωνος*. Гърцитѣ по тия мѣста се отличаватъ съ варварския и дебелъ изговоръ на *ш* и *ч* вмѣсто *с* и *з*. Гърцитѣ сж прѣобладаещи народъ и по число, и по култура по цѣла Македония. Гърцитѣ още сж православни християне: а българетѣ католици, протестанти и схизматици“. Власи, отъ 10 до 15 кащи, има и въ всичкитѣ поглавни градове по источна Македония: Сѣръ, Неврокопъ, Горна-Джумая, Алистратикъ, и въ Долна-Джумая най-много. Тѣ навсѣдъ сж завзели трговиията и станали чорбаджи. Тѣ сж лихвари, епитрони на църкви и училища, прѣдставители въ правителството, кметове, съ една дума всичко. По такъвъ начинъ тѣ се явяватъ найсилната подпорка на гърцизма. Навсѣдъ власитѣ се учятъ по гърцки, признаватъ Патриаршията и гонѣтъ всичко българско. Малко сж истиния, но голѣма вѣрда принасятъ.

г. *Власи*. По тая страна на Македония не се срѣщатъ толкозъ власи, колкото въ западната ѝ частъ. Власитѣ живѣятъ спорадически и се занимаватъ изключително съ скотоводство. Наймного власи живѣятъ въ селото *Равна*, Демиръ-Хисарско. Всичко власи се набиратъ до 3000 д.

д. *Цигане*. Едни сж постоянни, и такива има наймного покрай Тахиносъ; други сж чергари (гурбети, номади) и такива сж въ Петричко. Едни отъ циганетѣ сж християне, други — мухамедане. Има и такива, които непринадлежатъ къмъ никоя опрѣдѣлена религия. Всичко има цигане 12.000.

е. *Евреи*, живѣятъ по нѣколко фамилии въ пограничнитѣ градове и се занимаватъ съ търговия; до 1300 души.

Въ Съръ и Кавала живѣятъ още нѣкои и други арменци и европейци, но въ твърдѣ малъкъ брой.

По вѣра населението въ источна Македония се распада така: православни 240.000; — мухамедане 190.000; — протестанти 540; — и евреи 1.300. Отъ православнитѣ 206.000 припознаватъ Патриаршията, а само 55.000 припознаватъ Екзархията.

IV.

Поминѣкъ и търговия.

а. *Земледѣлие*. Българинътъ е роденъ земледѣлецъ; съ ралото на рамо той върви напредъ и прави завоювания. Както на всѣкъждѣ, така и тукъ по Источна Македония земледѣлието е главното занятие на нашия селянинъ; почвата чудесно се подава на ралото и богато възнаграждава трудоветѣ на орача. Македония, особно Сърското и Драмското поле сж наистина обѣтована земя, която крие въ нѣдрата си неисчерпаеми съкровища. Но поради нѣкои мѣстни условия земледѣлието никакъ не е развито по тия страни. Има до 1.200.000 дюлюма орна земя; но има още толкозъ, па и повече, за които нѣма ржцѣ да ги работятъ. Послѣ оранието и сѣитбата ставатъ по единъ първобитенъ начинъ, както се казва по дѣдо-Адамовски. При все това Источна Македония се смѣта за една отъ найплодороднитѣ страни въ Балкански полуостровъ. Памукъ като сѣрския и тютюнъ като сари-шабанския нийдѣ другждѣ не се раждатъ. Въ приуржката подъ № 9 има списѣкъ на орната земя; № 10 показва, по колко се сѣе на дюлюмъ и колко дава всѣко про-

изведение; въ № 11 е исписано, по колко кила или оки се раждатъ отъ всѣко произведение, колко чини оката и килото; послѣ е извадена обща сума. Всички тия статистики сж изработени възъ основа отъ официални данни. Ето резултатитѣ отъ изброяванията.

Пшеница, 200.553 дюлюма; сѣе се наймного въ Сѣрско (47.000 дюлюма). На дюлюмъ се сѣе срѣдно число по 1 кило, дава $4\frac{1}{4}$ кила; всѣко кило струва 17 гроша. Всичко се ражда пшеница 991.200 кила, които коштуватъ 13.500.000 гроша. Въ Сѣрско се сѣе по $1\frac{1}{2}$ кило, което дава 6 к. Всѣко кило чини по 15 гроша; всичко 282.000 кила за 4.230.000 гроша.

Ръжъ, 190.000 дюлюма; на дюлюмъ се сѣе помалко отъ кило; раждатъ се 4 кила, по 11 гр.; всичко въ годината върхжтъ 980.000 кила ръжъ за стойностъ отъ 8.000.000 гр. Наймного и найдобро качество ръжъ излиза по Неврокопско; 84.000 дюлюма, даватъ по 5 кила. Всѣко кило се цѣни за 8 гр. Всичката ръжъ, що излива отъ Неврокопската каза, е 422.000 кила за 3.380.000 гр.

Овесъ. Съ овесъ се сѣжтъ и въ двата санджака до 47.430 дюлюма; на дюлюмъ отива срѣдно число помалко отъ кило, а дава по $5\frac{1}{4}$ кила. Всѣко кило струва по 7 гр. Отъ 47.430 дюлюма на година се раждатъ 301.950 кила, които правжтъ 2.049.020 гр. Найдобъръ овесъ става въ Неврокопско; той и посжпо се цѣни, по 6 гр. килото.

Ечмикъ. Съ това житно произведение сѣжтъ до 129.940 дюлюма, по кило на всѣки дюлюмъ; раждатъ се по 6 кила, които се продаватъ по 9 гр. 1.092.050 кила ечмикъ, които се върхжтъ всѣка година, чинжтъ 9.205.900 гр. Найдобро качество ечмикъ прави Сѣрското поле, дѣто за него сж отдѣлени 51.000 уврати.

Просо, захваща наймалко орна земя, 14.776 уврата. Сѣжтъ го по 2 кила на увратъ, а дава по 7 приблизително; продава се 11 гр. килото. Всичко се добива въ годината 104.503 кила просо, които струватъ до 1.151.400 гр.

Маисъ (Пченка). Съ пченка сѣжтъ 205.845 уврата, значи наймного отъ колкото за всичкитѣ други произведения, защото ъж сѣжтъ навсждѣ, найвече въ Неврокопско и Разложко, 50.000 уврата. На всѣкой увратъ хвърлятъ по $\frac{1}{2}$ кило пченка; раждатъ се 8 кила (срѣдно число), отъ

които всѣко се продава за 12 гр. Всичко маисъ излиза всѣка година 1.708.400 кила за 16.833.400 гр.

До тукъ бѣхж житнитѣ произведения, отъ които малко нѣщо се изнася отъ страната. Произведенията, що ще слѣдватъ, сж индустриални, скжпо струватъ и се изнасятъ вънъ речи исцѣло, особно памукътъ и тютюнътъ.

Съ *тютюнъ* сѣжтъ 53.086 уврата земя. Найдобъръ, па и найцѣнни тютюнъ е драмскиятъ, джумалийскиятъ и сари-шабанскиятъ. Въ Сари-Шабанската каза има до 15.000 уврата. Една ока отъ тоя тютюнъ струва 45 гр. на мѣсто. Тютюнътъ прѣди петнайсетина години билъ главниятъ поминѣкъ на жителитѣ по цѣлня Драмски санджакъ. Но отъ основанието на монопола „Regie“ обработването му е изоставено и върви все назадъ. На всѣкой увратъ сѣжтъ по 400 коренчета; раждатъ се 65 ока; цѣната на една ока е 14 гр. И въ двата санджака излизатъ всѣка година 2.907.500 оки тютюнъ, които струватъ 60.490.000 гр.

Памукъ, 94.120 уврата. Найдобро качество памукъ произвежда Зѣхненско, а че подирѣ Сърско. Само въ първата каза 40.000 уврата сѣжтъ съ памукъ. Въ Зѣхненско отъ всѣкой увратъ се взематъ 50 оки памукъ, който струва по 5 гроша срѣдно качество. Всичко памукъ на годината излиза до 4.028.000 оки; 4 гр. е срѣдната цѣна; тѣ правятъ 22.097.500 гр. Речи цѣлото количество памукъ се изнася навънъ чрѣзъ пристанищата Солунъ и Кавала.

Сусамъ. Съ него сѣжтъ 33.240 уврата. Отъ всѣкой увратъ взиматъ 45 оки сусамъ; а отъ 100-тѣ оки сусамъ получаватъ 55 оки масло (шарлаганъ). Всичкиятъ сусамъ, що се добива, отива за направа на сусамово масло. 822.690 оки отъ него произвежда Драмскиятъ и Сърскиятъ санджакъ.

Ленъ. Обработка се слабо по тия страни; сѣжтъ само 3230 уврата. На дюлюмъ се добиватъ 425 драма ленъ; оката се дава по 4 гр. Отъ 3230 уврата излизатъ 4958 оки ленъ, които струватъ 18793 гр. Най много ленътъ се сѣе въ Джумалийската каза.

Оризъ. Съ оризъ сѣжтъ 7410 уврата, наймного въ Драмско (2500 уврата). На увратъ се хвърля по 15 оки и се получава по 125 оки оризъ. Оката $1\frac{3}{4}$ гр. срѣдно число;

541.000 оки оризъ, които се раждатъ всѣка година, струватъ 941.000 гр.

Лозя. Захващатъ 157.400 уврата земя. Отъ всѣкой увратъ на година се получаватъ сръдно число 500 оки вино. Цѣлото количество вино, което излиза отъ страната, се въскачва до 6.255.000 оки; по $1\frac{1}{4}$ гр. сръдна цѣна струва 7.829.000 гр. Най-хубаво вино става въ Мелничко и въ Джумалийско.

Афионъ. Обработка се слабо по тия страни; въ послѣднитѣ години захваняхъ да го сѣжатъ повече. Извѣстни сж до 3170 уврата съ афионъ, наймного въ Сърско (3000 уврата). Излизатъ на годината до 6270 ок. по 200 гр. 1.254.000 гр. Това индустриално произведение найскжпо се продава и богато възнаграждава работника; неизвѣстно е обаче защо ненапрѣдва.

Патати, до скоро сж били неизвѣстни на земледѣлцитѣ. Правителството за да насърчи орачитѣ, освободило това произведение отъ десетъкъ. Тая полезна мѣрка накарала селянетѣ по много мѣста да сѣжатъ патати.

Коприна, производството на коприната, хранението на буби, не е дотамъ распространено, както въ Гевгелийско и Воденско. Наймного буби хранятъ въ Сърско (до 13 оки сѣме). Прѣвъ една година хранятъ 28 оки бубино сѣме; отъ всѣкой драмъ сръдно число се получаватъ $5\frac{1}{4}$ оки кожурци, които се продаватъ по 10 гр. 15 пари оката. На годината излизатъ 50.800 оки кожурци, които се продаватъ за 59.88.000 гр.

б. Пчеларство. Наймного пчели отглеждатъ въ Неврокопската каза (13.000 кошари); а въ двата санджака 43.905 кошари. Отъ всѣка кошара се добива сръдно число по $6\frac{1}{2}$ ок. медъ, който струва по 3 гр. и 30 пари. Излизатъ 316,615 ок. На ока медъ се изважда 250 др. восъкъ, който струва 20 гр. оката. Въ притурката подъ № 12 е помѣстена подробна статистика за пчеларството.

в. Скотоводство. Подиръ земледѣлието, скотоводството съставя главния поминъкъ на жителитѣ. Полята и погълѣмата частъ отъ планинитѣ прѣдставятъ богати пасища, въ които могатъ да пасятъ двойно и тройно повече стада отколкото днесъ. Въ притурката подъ № 14 е помѣстена подробна статистика за скотоводството.

Рогатъ добитъкъ бива два: *дамазлъкъ* (развъждане, *заводъ*) и *работенъ* (*чифтъ*). Отъ първия видъ: биволи, биволици, волове, крави, телета се въскачватъ до 17.569 глави; отъ втория видъ сж 164.634 глави и въ двата санджака.

Кози и овци, наймногo се развъждатъ по Неврокопско, Джумайско и Мелничко. Въ Сърския и Драмския санджакъ има: овни 47.610; — овци 511.780; — ягнета 378.250; всичко овци 948.640 главъ.

Кози: скопци 76.160; — пърчове 85.290; — кози 343.105; — ярета 185.500; — скопачета 52.630; — всичко 732.585.

Вълна и козина. Вълна излияа на година до 396.700 оки по 6 гр. оката, нѣщо за 2.595.000 гроша; а козина 196.200 по 5½ гр. оката, всичко за 3.529.700 гр. Вижъ статистика № 12.

Свинѣ, хранѣтъ ги найвече за мастъта, що се добива отъ тѣхъ, и то разбира се само по християнскитѣ села. Наймногo свинѣ се развъждатъ по Демиръ-Хисарско (8600). Броятъ на всичкитѣ свинѣ въ двата санджака е 30.880.

Товаренъ добитъкъ бива за работа и за дамазлъкъ. Отъ послѣдния видъ има хатове 1682; — кобили 6360; и пършета 6.670; — всичко 16.052.

Отъ работния добитъкъ: конѣ 23845; — мулета 22710; — магарета 27291; — и камили 180; — всичко 86068.

Кожии всѣкакъвъ видъ отъ звѣрове и дивячъ се изнасятъ всѣка година по вѣнъ, особно въ Липиския панаиръ. Ето какви кожи се събиратъ само въ Неврокопско: порове 200; — зайци 15000; — видри 80; — мачки 120; — всичко 15400. — Катерици 1700; — лисици 1000; — кунади 200; — бурсукъ 180; — всичко 3080. — А заедно съ погорнитѣ правѣтъ 18,480 парчета.

Занаяти. Както можеме да си помислимъ, занаятитѣ сж отпаднали и тукъ, както и навсѣдъ по насъ. По нѣколко занаятчин само се подържатъ съ голѣми мъжи въ всѣкой градъ. Като изключимъ обикновенитѣ занаятчин: хлѣбари, воденичари, месари, ковачи, шивачи, ботушари, задари и др., ще останжтъ още занаятчин, които се занимаватъ съ долнитѣ специални произведения.

Платове. По цѣлата Неврокопска каза въ годината се встачватъ отъ женитѣ 32.000 тона *аба*. Една третина отъ стоката си остая, другитѣ $\frac{2}{3}$ се разнасятъ по казата и навънъ по Сърбия и Австрия. Срѣдно число пада се по 8 гр.

аршинътъ. Въ Разлогъ се обработва *шаякъ* до хилядо топа на година по 4 гр. аршинътъ. *Аладжа*. Тъче се по селата Зияляхово, Правища, Кюпкьой, Анджиста, Алистратикъ, Горенце, Калапотъ и по цѣлото Зъхненско до 37.000 аршина на годината; всичко за стойностъ 60.000 гроша приблизително. Но найпрочути платове *аладжа* излизатъ отъ Нигритската нахия и се распродаватъ навсѣкждѣ въ малки топове отъ 10 до 12 аршина. Въ Нигритско има 101 станъ за аладжа; излизатъ до 20.000 топа въ годината и се внасятъ 312.000 гр. Въ Неврокопско работятъ жени съ 510 стана за *аладжа*. Поголѣмата частъ до 10.000 топа се распродава по Сърбско; срѣдна цѣна на топа е 18 гр. И тъй всичко отъ аладжи въ страната влизатъ до 550.000 гр. годишно.

Шамии (забрадки за жени) работятъ се много хубави въ Неврокопскитѣ села Доленъ и Сатофче (до 5.000 топа). Едни биватъ вълнени, други копринени, които чинятъ до 30 гроша аршинътъ.

Чорани работятъ наймного въ Драмско и Демиръ-Хисарско (до 200.000 рала), отъ цѣна 6.000 л. т.

Черги и врътища се работятъ наймного въ Правишката каза; отъ тукъ излизатъ до 10.000 топа за 100.000 гроша.

Рогозки отъ шаваръ се плетятъ въ селата Палиохоръ и Драначъ (Зъхненско) и Дрѣново (Сърско). Всичкитѣ рогозки, що се изработватъ въ една година по тѣзи села, продаватъ се за 50.000 гр.

Отъ нѣколко врѣме насамъ взелo да се въвежда и фабричното производство въ страната; но намѣсто да има напредѣкъ, забѣлѣзва се назадуване. Така въ Съръ прѣди 10 години имало шестъ фабрики; сега нѣма кажи ни една.

Въ Драма има фабрика за спиртъ, искарева на годината до 5.000 оки спиртъ по 5 гр. оката. Тукъ има сѣщо тъй и голѣма фабрика за брашно. Въ Мелникъ има фабрика за кожурци; напредъ имало четири такива фабрики. Сега работятъ 40 жени и 6 мъжѣе работници, та искараватъ до 300 оки коприна на годината. Въ Сари-Шабанъ и Кавала има по една воденица съ парна машина.

Освѣнъ тѣзи европейски фабрики въ страната има други мѣстни, скроени и сградени отъ саморасли българе машинисти. Такива сѣ фабриkitѣ за влачение вълна въ

Мехомия и Банско (Разложко), които се движатъ съ вода. Чаркове, които да се движатъ съ вода, за да трѣбжатъ памука отъ сѣмената му, има много въ Зѣхненско.

Търговия. Търговията по Источна Македония, както и навсѣкждѣ по насъ, отпада отъ день на день. И немощеше другояче да бжде, когато вносятъ въ страната надминува три пѣти износа. По такъвъ начинъ и малкитѣ, иѣстни занаяти свършено се унищожихъ въ послѣднитѣ години съ улеснението на съобщението. Всичката износна търговия, която се искарева отъ пристанищата Кавала, Скечъ, Чаязи и Солунъ, се състои главно отъ житни произведения, памукъ и тютюнъ. Статистика, колко и какъвъ видъ сж вноснитѣ, колко и какви сж износнитѣ стоки, не се държи.

Панаири. Едно врѣме, когато търговията се вършала съ кervани, на всѣкждѣ по Европа търговцитѣ си назначавали rendez-vous прѣвъ извѣстно врѣме въ годината, и така се породили панаиритѣ. Желѣзницитѣ били смъртъ за панаиритѣ. Тѣ ги убили на всѣкждѣ по Европа, убили ги и у насъ. Дѣ сж Узунджовскиятъ и Сѣрскиятъ панаиръ? Остатъци отъ панаири се борятъ и до днесъ за сжцетсувание по Источна Македония, ако и да не сж до тамъ важни, както споменжитѣ.

1. *Неврокопскиятъ панаиръ.* Открива се отъ 25-й августъ до 10-й септемврий; трае всичко двѣ седмици. Покрай живата стока, тукъ се продава още и всѣкаква мануфактура. Прѣсмѣтнали, че обръщанъето въ послѣднитѣ години се въскачвало съ крѣгло число до 10.000 лири.

2. *Дере-панаиръ.* Отваря се всѣка година въ Джечъ (Неврокопско) на 26-й октомврий и се свършва на 30-й. Тържицето е въ една ливада, посрѣдъ селата Лакавица, Ущица и Прибойно. Въ този панаиръ наймного се распродава жива стока, а особно прочути мулета. Зиманъе-даванъе се въскачва до 1000 л. т.

3. *Търлискиятъ панаиръ,* става на 8-й октомврий въ Неврокопското село Търлисъ. Протака се една седмица; обръщание до 2000 л. т.

4. *Правишкиятъ панаиръ* става въ паланката Правища и трае една недѣля. Той е поскоро единъ видъ пазаръ

за близкитѣ села, нежели панаирѣ. Ваеманье-даване нѣма повече отъ 300 л. т.

5. *Керванъ-панаиръ*, прочутъ прѣди 20 години по цѣлия Балкански полуостровъ. Отваря се кждѣ срѣдата на февруария и се протека до 40 дня. Едно врѣме тукъ се прѣнасяли всичкитѣ търговци отъ Солунъ и Кавала за продаване, а за купуване дохаждали отъ Пловдивъ, Битоля, Нишъ, чакъ и отъ Сараево. Днесъ прави едно обръщание до 50.000 л. т.

Пѣтица. Между всичкитѣ пѣтица, които кръстосватъ Источна Македония, четири сѣ само шосета: Солунъ — Сѣръ; Сѣръ — Драма — Кавала — Скечъ; Драма — Неврокопъ — Доспатъ и Сѣръ — Горна — Джумая. Отъ тѣзи пѣтица само двата първи сѣ свършени; другитѣ два сѣ само проектирани и намѣста направени, намѣста недоправени. Пѣтътъ за Джумая слѣдва стария по течението на Струма; само въ Кръстенския проходъ се отбива по планината. На много мѣста мостоветѣ сѣ сринжти.

Пѣтътъ Неврокопъ-Драма ще мине прѣзъ селата Гюреджикъ, Зърнево, Въземъ, Либахово, Копривляно и Садово. Той на повечето мѣста не е още направенъ. Проектирана е и е готова за направа желѣзнопѣтна линия, която да свърже Деде-Агачката линия съ Солунъ-Скопие. Прѣзъ послѣдната година изучи се линията и се одобри съ царско ираде. Отъ тамъ се прѣпрати въ сѣрския „идаре-меджлиси“ за свѣдѣние. Линията ще почва отъ Деде-агачъ, ще допира до Кавала, Драма и Сѣръ; може да ѝ свържѣтъ при Доранъ, а може да ѝ искаратъ и направо до Солунъ. Направата на тая линия ще се даде на нѣкоя европейска компания, съ условие часть отъ капитала да се вложи отъ самото население.

Хора има, които очакватъ богатства отъ тая желѣзница. Азъ се страхувамъ отъ противното. Ползува ли се страната отъ линията Скопие-Солунъ? Македония не е готова още, та да умѣе да се ползува отъ желѣзници. Неѣ ще експлоатиратъ чужденци безъ никаква полза за населението. Може, наистина, нѣколцина търговци да се подигнатъ, но тукъ е думата за массата на населението. Вноснитѣ стоки, които и сега сѣ нахлунажли по страната, тогазъ ще ѣ потонѣтъ, ще задавѣтъ всичкитѣ мѣстни

занаяти, които и безъ това сж на изджхване. Ще се навлѣкжтъ чужденци, нѣмци, евреи, които ще грабнжтъ търговията въ рѣцѣтъ си. Българинѣтъ не е търговецъ; той е земледѣлецъ. Страхъ ме е, да не му отнемжтъ чужденци капиталисти и земята изъ рѣцѣтъ. Ако стане и това — недай Боже, — тогава ще зине найголѣмата пропастъ за населението по Македония.

V.

Природни богатства.

Метали и минерали. Источна Македония крне въ нѣдрата си неисчерпаеми богатства; тя е още непокѣтнѣто съкровище. Пиринъ и Родопитѣ да си откринжтъ пазухитѣ, отъ тѣхъ би потекли рѣки злато. Никакви систематически издирания, колкото за рудницитѣ по тия страни. Азъ ще запишж само онова, що съмъ могълъ случайно да научж отъ распитвания. Нѣкон нѣща съмъ срѣщнжлъ записани и въ „Салнамето“ на Солунския вилаетъ.

Сребро. Въ Драмското село Гюреджикъ, 12 часа до Кавала, открита е сребърна руда, *галениитъ* (*PbS*). Анализата е доказала, че количеството сребро, което може да се получи отъ тая руда, е 2⁰⁰/₁₀₀. Никакво дружество обаче до сега не се е захванжло да експлоатира тия рудници. Сжщата руда се срѣща и около правишкото село Никшанъ, 6 часа до Кавала.

Мѣдъ. Съ мѣдни и сребърни рудници прочутъ билъ въ старо врѣме Пърнаръ; мѣстата, дѣто сж ги раскопвали, и сега се съглеждатъ, но рудницитѣ сега си стојжтъ *баталъ*, — никой ги необработва.

Желѣзо. Цѣлиятъ Пиринъ по течението на Бѣлица е пълненъ съ желѣзна руда, която по всѣка вѣроятностъ трѣбва да е магнитната руда ($Mg_3 O_4$). По Демиръ-Хисарско и Неврокопско обработванѣто на желѣзото нѣкога цвѣтѣло. Отъ тукъ сж останжли и имената „*Демирджи-колу*“, които се даватъ на двѣ нахии въ тия кази. Обработванѣто на желѣзото днесъ за днесъ вѣрви слабо; едно врѣме, прѣди 30 години, само въ Крушово работили 6 самокова и по единъ въ Цървища, Елешница, Германъ, Кърчово и Пиринъ. Сега всичко работжтъ 3 самокова (два въ Крушово и единъ въ Кърчово). Въ Сърско, въ Броди, работжтъ нѣколко са-

мокова. Отдѣлянието на желѣзото става отъ памтивѣка и по прѣдание, по сжщия оня начинъ, който прѣпоръчва днесъ науката.

Рудата се набира покрай рѣката Бистрица и се туря въ една пещъ, („пещъ“, по мѣстния говоръ). „Пещата“ е сжща домашна пещъ до 5 метра висока; хвърлятъ въглища отгорѣ, а отъ страни 2 мѣха подържатъ огъня и го хранѣтъ съ прѣсенъ въздухъ. Мѣховетъ се движатъ съ механизъмъ, както въ валявицата. Ширината на пещъта е до 2 метра въ диаметръ. Отъ пещъта растопената руда поднасятъ подъ чука и ъж оставятъ размѣсена съ въглища подъ дѣйствието на пламъка. Чукътъ, специално нареченъ *самоковъ*, ударя по желѣзото и се движѣ чрѣзъ сжщия механизъмъ съ вода. Самоковътъ тежи до 150 килограма. По такъвъ начинъ сж обработвали и обработватъ и до днесъ желѣзото нашитѣ саморасли механици и машинисти по Демиръ-Хисарско и Неврокопско. Вънкашната обаче конкуренция, английското желѣзо, отдавна е подавила тая наша домашна индустрия. За да проживѣятъ, отъ 1879 година нашитѣ занаятчи лѣжатъ отново вътхи орѣждивѣли желѣзни кжсове. Такова желѣзо съ техническа дума е познато подъ име *шламъ*.

Гипсъ. Въ Черна-гора, около селото Кара-къой намѣрили сж дълги пластове чистъ гипсъ.

Гранатъ. При селото Тешово, Неврокопско, намиратъ се породи отъ безцѣнъ камъкъ гранатъ, само че е отъ долно качество. Има образци голѣми колкото орѣхъ и колкото яйце. Отъ тоя камъкъ селянетъ наоколо си правѣтъ разни украшения; турятъ ги на пръстене, гривни и обѣски.

Каменни въглища сж открити въ едно гористо мѣсто въ Бозъ-дагъ, далечъ отъ морския брѣгъ. Първитѣ пластове били *лигнитъ*, но подирѣ излѣзълъ чистъ *антрацитъ*. Компанията, която почнѣла да ги обработва, въ кжсо врѣме фалирала. Мѣстенъ жителъ ме увѣри, че между Крѣсна и Сърбиново имало пространи пластове каменни въглища.

Антимонъ. Пространенъ рудникъ отъ тоя металъ е откритъ въ Сърско около селата Драгашъ, Турбешъ и Троица. За сега захванѣли да го работѣтъ стотина работници; колкото подълбоко копаѣтъ, толкозъ повече се разширява рудникътъ надлѣжъ и наширъ.

Мраморъ, добро качество срѣща се около Кара-кьой и около Карликово въ Бовъ-дагъ.

Минерални води. Малко сж странитѣ, които въ толкозъ малко пространство, колкото е Источна Македония да иматъ толкова источника минерални води. Всички тия извори сж малко познати; нѣкои пъкъ си оставатъ съвсѣмъ непознати. Нѣма точна химическа анализа нито за една поне отъ тия води. Въ деня, когато това стане, и минералнитѣ извори ще бѣдѣтъ една отъ доходнитѣ страни за страната. Слѣднитѣ минерални води сж познати до днесъ.

Въ разложкото село *Баня* има извори отъ горещи минерални води, — какви именно, неможахъ да опрѣдѣлѣж. Водата извира въ голѣмо количество и въ такава висока температура, че не се трае. Има 2 резервуара (хауза) въ двѣ здания (*бани*): едното е за турцитѣ, другото за българтѣ. Къпѣжътъ се въ тия бани слѣдъ като ги охладѣтъ съ студена вода. Тѣ не сж до тамъ лѣковити, колкото банитѣ въ Добринища.

Добринишкитѣ минерални води сж чисто сулфурни; само джѣтъ и вкусътъ имъ сж достаточни за да те убѣдѣтъ въ това. Тѣ се намиратъ до едноименното село въ Разлога. Количеството на водата е помалко отколкото въ Баня и температурата значително пониска. *Добринишкитѣ* бани сж твърдѣ лѣковити за ревматизъмъ и за кожни болести; лѣкуватъ и отъ вжтрѣшни болести, като искарватъ нечистотиитѣ вѣнъ, прѣзъ кожата. Тукъ сж станжали — расправятъ — истински чудеса.

Елешнишкитѣ минерални води сж до едноименното село въ Неврокопско. Тѣ сж въ два извора, и отъ двата брѣга на Места. Отъ лѣвия брѣгъ на рѣката има два источника съ вѣхти, изоставени здания. Отъ дѣсно единъ источникъ, до оброчището св. Варвара. По количество водата е малко; неприлича нито на Добринишката, нито на водата въ Баня. Но каква е точно, немогахъ да узнаѣж. Температурата има срѣдна. Нѣкои случаи доказватъ, че тя е лѣковита за много болести.

Фотовишкитѣ бани носѣтъ името на близното село Фотовища, 1 часъ на И. отъ Неврокопъ. Тукъ има три источника, единъ до други: два симпурни и единъ желѣзенъ. Надъ всѣкой изворъ има здание и вжтрѣ резервуаръ.

*

Тѣ не сж твърдѣ горещи; търпятъ се. Около симпурнитѣ извори се напластила твърда сѣра; въ единъ отъ тѣхъ водата извирайки, клокоти размѣсена съ прѣстъ и образува тиня. Тоя изворъ е погорещъ и полѣковитѣ. До тѣхъ малкъ единъ изворъ си издѣлбалъ самъ единъ камѣкъ въ видъ на корито. Въ желѣзната баня се въджѣтъ твърдѣ дълги, червеникъви змии, които сж безвръдни. Зданията около тия бани станѣхъ притежание на градския съвѣтъ отъ Неврокопъ. Жителитѣ отъ Фотовища се принудихъ да си направѣтъ нова баня, малко нѣщо по настрана. *Фотовишкитѣ* минерални води лѣкуватъ отъ всѣкакви болести, главно отъ ревматизмъ.

Марикостенскитѣ води сж чисто желѣзни. Водата е много гореща, нетърпима; извира отъ единъ чучуръ. Напрѣдъ имало двѣ здания, бани; сега останѣла само една. Тукъ притичатъ да се лѣкуватъ наймного разслабени; други пъкъ идѣтъ само за да пиѣтъ отъ водата, слѣдъ като истине хубавичко. Болнитѣ първо влизатъ въ една тиня, дѣто мѣчно се търпи; отъ тамъ прѣминуватъ въ единъ хавузъ отъ чиста вода; но понеже е невъзможно да се стои въ такава вода и за найакия човѣкъ, охлаждаатъ ѣ съ студена. Сѣщата вода тече наоколо въ едно пространство отъ 5 дюлюма. Съ околната прѣстъ селянетѣ си перѣтъ и си бѣлѣтъ дрѣхитѣ много похубаво, отколкото съ сапунъ.

Марикостенскитѣ бани принадлежали на селото; сега ги дава подъ наемъ меарифъ-комсионъ отъ Валовища за 32 жълтици. Болнитѣ плащатъ за всичко отъ 5 до 10 гр. на день.

Сенгеловскитѣ минерални води сж желѣзни и студени; намиратъ се между селата Сенгелово и Райковецъ въ Демиръ-Хисарско. Селянетѣ сж навикнѣли да пиѣтъ отъ тази вода.

Свети-Враченскитѣ минерални бани сж срѣдъ едноименното село въ Мелничко. Надъ извора има здание; водитѣ сж топли; но кой е химическиятъ имъ съставъ, немогахъ да узнаѣ. Наоколо има много извори отъ сѣщата вода, дори и въ самата рѣка Бистрица. Единъ отъ тия извори е до самото село *Поленица*.

Валовишкитѣ (Демиръ-Хисарски) лѣковити води сж до самия градъ; тѣ сж стипцени и наймного помагатъ на

ревматизъмъ. Водата извира изъ единъ чучуръ, колкото за воденица. Надъ банитѣ е единъ виръ „миро“ дѣто водата е много гореща: едва се търпи, но зато пѣкъ е и полѣковита. Около извора камъцитѣ сж само стипца.

Нигритскитѣ бани сж на И. отъ паланката Нигрита, до селото Гьоргула. Точно кой е съставътъ на тѣзи горещи води, не е опрѣдѣлено; явно е обаче, че сж сулфурни, отъ миризмата. Банитѣ не сж никакъ запазени; водата въ малко количество, извирайки образувала тиня. Въ тая имено тиня се ваятъ болнитѣ за лѣкъ. Наймного помагатъ за ревматизъмъ.

Нигритскитѣ минерални води не се ползоватъ съ такова име, както изброенитѣ погорѣ; за това и малцина ги посѣщаватъ.

Горно-Джумалийскитѣ бани сж двѣ: една въ чаршията, а друга вѣнъ отъ града. Въ резервуара на послѣдната намира се единъ камъкъ съ надписъ.

Лѣсове. Источна Македония, като планиниста мѣстность, е пълва съ лѣсове; но тѣ не се пазятъ и не се гледатъ както трѣба. При всичко че има особни чиновници „орманъ-мемури“ (горски стражари), гората отъ день на день се разрѣдява и по такъвъ начинъ донася врѣда въ много отношения.

Найбогати съ лѣсове сж казитѣ Мелничка, Петричка и Демиръ-Хисарска; съ други думи Пиринъ, Малешовската планина и Бѣласица, особно послѣдната, цѣли сж покрити съ гора и отъ двѣтѣ страни. Гора има сжщо така и по Бешинската планина и по Пърнаръ, но незначителна. Най-обикновенитѣ дървета по тѣзи лѣсове сж: суха, боръ, джбъ, бука, върба, брѣстъ, липа, кастенъ и др. Всички тия лѣсове лежатъ по долината на Струма и би могли по найлесенъ начинъ, по естественъ пѣтъ да се искарватъ до морето, въ Чаязи. Но до сега нищо не е направено. Отъ Крѣсна само и отъ Градешница спускатъ гориво и строителенъ материалъ на салове. Тия салове, които сж прѣдзначени за Съръ, ни развалятъ до Копревския мостъ; другитѣ ги пускатъ по Струма; прѣзъ Тахиносъ ги искарватъ до Чаязи. Прѣсмѣтнѣто е, че всичкото пространство, що обхваща гората по долината на Струма, е 2,700 хиляди дюлюма.

Въ Джумалийската и Неврокопската каза „орманитѣ“ захващатъ едно пространство отъ 4,300 хил. дюлюма; цѣлитѣ Родопи сж покрити съ гора; пообикновенитѣ дървета, що се срѣщатъ, сж сжщитѣ, както по Пиринъ. По рѣката Доспатъ спускатъ много градиво и паливо за Тракия.

Въ Драмско лѣсоветѣ не сж тѣй важни и пространи. Щогодѣ лѣсове се намиратъ по Пърнаръ; отъ тѣхъ правжтъ вѣглища, които ги изнасятъ отъ Кавала и Чаязи или пѣкъ ги распродаватъ по вжтрѣшността. По Сѣрския и Драмския санджакъ прѣсмѣтнжто найблизу до дѣйствителността, че лѣсоветѣ захващатъ въ кржгло число пространство отъ 7.100.000 дюлюма. Кои отъ тѣзи лѣсове сж държавни, кои общински и частни за това нѣма никакви свѣдѣния.

Катранъ работжтъ наймного по Разложко. Начинътъ по който го добиватъ е още староврѣмски. Катранътъ за цѣла источна Македония се донася отъ Разлогъ и отъ нѣкои други Доспатски села: Осиково, Рибно и др.

VI.

Църкви и училища.

Тая глава е за цѣло съчинение. Неpravж история на възражданието въ Источна Македония; давамъ само кратки нѣкои свѣдѣния набрани на бърза ржка и въ найкжсо врѣме. Тѣ можтъ да послужатъ като пжтеводителна ниптка на оногова, който би поискалъ да направи посистематически и попълни издирияния.

Църква и училища у насъ сж неразривно свързани помежду си: появи ли се нѣйдѣ български параклисъ, на слѣдната година чакай и училище; и наопаки, затвори ли се нѣйдѣ българското училище, ослабнува и църквата. Ето защо и азъ не ги разглеждамъ отдѣлно.

Отъ появението на църковния въпросъ до днесъ българската църква и българското училище въ Македония сж прѣминжли три различни фази: борба, реакция и сегашното състояние. Първиятъ периодъ захваща отъ къмъ 1862 г. и се свършва до 1876; реакцията почнува отъ тая година и се протака до 1882 г. Отъ тогава насамъ настжпя новъ периодъ за бъл. църква, а особно за училището, периодъ, който тѣ още проживяватъ.

Жалъ ми е, че се виждамъ принуденъ да не споменж вмената на пóвиднитѣ борци, които би трѣбало да личжтъ на първо мѣсто; до-ще обаче день, когато тия благородни труженици сѣ почетѣ ще се споменуватъ въ историята на народното ни възраждане.

а. Борбата.

Гърцкото училище и гърцката книга въ църквитѣ никога непрѣскачали Неврокопъ и Мелникъ; тѣ сж послѣднитѣ прѣдѣли, додѣто е достигало гърцкото влияние. Цѣлата страна на С. отъ тѣзи два града си е запазила отъ паметивѣка български училища и старославенска (българска) служба въ църквата. Неврокопско, Разлогъ, Горна-Джумая, Крѣсна въ това отношение прѣдставятъ източно-македонски Дебъръ, дѣто влиянието на гърцкото духовенство не е успѣло да проникне прѣзъ компактната масса на населението. Въ Банско и Бѣлица запазили сж се трѣбникъ и други църковни книги, печатани прѣди два вѣка. Въ Крѣсна сжщо тѣй непомнжтъ да се е чело нѣкога гърцки въ църквата; исклучение ставало само тогава, когато дохождалъ владиката, — тогавъ нѣкой учителъ въ Мелникъ пѣялъ по гърцки.

И така сѣверната частъ отъ източна Македония, както и цѣлата сѣверна Македония, при повдиганьето на църковния въпросъ намѣрила се готова и се присѣединила отднжжъ къмъ общото движение. И безъ това отъ напрѣдъ още Разлогъ и Джумая, които спадали тогавъ въ Самоковската епархия, управлявали се почти независимо въ църковно-училищнитѣ си работи. Много любопитни анекдотн расказватъ за единъ свещеникъ, п. Илия отъ Бѣлица. Той живѣлъ кждѣ 1855 г.; когато дохождалъ гърцкиятъ владика, п. Илия го принуждавалъ да говори български въ църквата и да чете славенски, ако се случало да знае; ако владиката го неслушалъ, той ималъ начинъ, съ който го убѣждавалъ. Той билъ отъ типа „дели-папасъ“; на едного, който му се закарналъ за нѣщо си, п. Илия отговорилъ: „незнаешъ ли, че главитѣ на хора, като тебе, се търкалятъ по сокацитѣ“. П. Илия се чувствувалъ дотамъ силенъ, че никога непузволнлъ на Самоковския владика да събира даване.

Найстарни български училища имало по всичкитѣ Разложки села: Банско, Бѣлица, Якоруда. Тукъ не се помни да е било безъ българско училище. Разбира се, че всички тѣзи училища били попски. Още въ 1865 г. въ Банско се прѣобразувало училището отъ учителя Атанаса отъ Татаръ-Пазарджикъ. Той билъ първиятъ, който устроилъ испитъ; съ въسخищение расправятъ старцитѣ, какъ се стичали отъ цѣлата околия да видѣтъ и да чуѣтъ испита на учителя Атанаса.

Прѣди 30 години въ Кръсна български учителъ билъ п. Костандинъ отъ Годлево. На 1865. нѣколко Кръсенчета, ученици въ Мелничкото гръцко училище, връщайки се у дома опитали се да кажѣтъ нѣщо въ църква по гръцки; селянетѣ въстанѣли; появила се распря въ църквата, та граматицитѣ се видѣли принудени да отстѣпѣтъ. Това обстоятелство е интересно: когато навсѣкѣждѣ се подигнахъ гонение срѣщу гръцкия езикъ, въ това врѣме става първата опитна за да направи той една стѣпка напредъ.

Въ Горна-Джумая сѣщо тѣй не се помни друга книга освѣнъ българската и друго училище освѣнъ българско. Къмъ 1875. Джумалийското училище достигнало до най-цвѣтещо състояние въ врѣмето на учителитѣ Босилковъ, Расолковъ и Костенцевъ; тогавъ тукъ имало и III кл. Отъ това училище сѣ излѣзли много дѣйци.

Отъ казаното до тукъ става явно, че борбата въ тия страни била твърдѣ слаба, понеже нѣмало кой да се опре. Не такъва борба се водила и по другитѣ мѣста.

Единъ отъ градоветѣ, които найрано се събудили, билъ Неврокопъ и околията му. Зародиши на народното ни събуждане намираме още въ 1840 г., прѣди отварянето на българското училище въ Неврокопъ. Къмъ 1840 отъ Неврокопското село Тарлисъ излѣзълъ единъ ученъ по гръцки българинъ, Ив. Симеоновъ (Балабановъ). Той минувалъ за единъ отъ найученитѣ въ онова врѣме и билъ дълго врѣме учителъ въ тогавашното гръцко училище въ Търново (Горна България). Още тогавъ въ нѣкои гръцки съчинения, що издалъ, Балабановъ прокарва мисли, сходни съ ония, що проповѣдвалъ 70 години прѣди него Паисий: съвѣтва българетѣ, че тѣ трѣбва да си изучаватъ богатата славенска литература, желае да види славенския езикъ въ

църквитѣ, намѣстѣ и мѣмри своитѣ съотечественици за тѣхната немарливостъ къмъ своето. Както виждате, тѣзи идеи нѣматъ оная сила, която е въ словото на Паисия; но при все това има много общо помежду имъ.

На връщанье отъ Търново Балабановъ донесълъ въ църквата на родното си село едно славенско евангелие, което подарилъ съ тая фраза: „посвещавамъ го на църквата св. Никола, за да послужи като основа за въвеждане на родния ни езикъ по църквитѣ“. Това евангелие е запазено и до днесъ въ Тарлисъ и думитѣ се четжтъ на грѣцки. Въ сѣщото врѣме Симеоновъ намислилъ да снабди родното си село съ училище, и се заловилъ да гради първо училищното здание.

Неговъ помощникъ въ тоя случай се явилъ другъ единъ Тарлисчанинъ Теодосий Лазаровъ (Гологановъ), игуменъ на манастира св. Иванъ въ Съръ. Още прѣди него въ тоя манастиръ е работилъ дѣдо Исая. Тоя старецъ билъ игуменъ въ манастира още отъ 1850 година. Съученикъ на Неофита Рилски въ Мелничкото грѣцко училище, той прѣнесълъ и неговитѣ идеи въ манастира. За въздиганье училището въ Тарлисъ Теодосий подарилъ 80 л. т., съ които се довършило първото „Българско народно училище въ Тарлисъ“. Испърво то било грѣцко; подирѣ постъпено се въвеждалъ българския букваръ и бъл. наустница; сѣщо и въ църквата захванжло да се чете по нѣщо на славенски. Всичко туй се вършило мирно, тихо, безъ да досѣти никой нѣщо, до 1868 г., когато избухва явна борба: селянетѣ въставатъ, отхвърлятъ грѣцкия владика, а заедно съ него грѣцкия езикъ отъ църквата и училището. Прѣзъ това врѣме старецътъ Теодосий турилъ своитѣ подвизи. Той подучвалъ х. Димка, х. п. Атанаса, даскала Гьорги, дѣйци, съ които ще се запознаемъ подолу, той позволявалъ, дори каралъ калугеритѣ си да четжтъ славенски по селата и да споменуватъ бъл. свещеноначалникъ въ Орта-къой. На 1862 г. българскиятъ езикъ се увежда въ грѣцкото до тогава Неврокопско училище. Учителъ билъ Тодоръ Неновъ отъ Т.-Пазарджикъ само 3 мѣсеца, и слѣдъ него Атанасъ. Това станжло съ знанието и одобренieto на новия Драмски владика, който ималъ частни причини да постъпни тѣй. Слѣдъ 2 мѣсеца когато видѣлъ, че тукъ не е шега,

испждилъ даскала Атанаса. Но късно; искрата се подаде, и огънътъ избухналъ буенъ, ужасенъ. Въ Неврокопъ распрята между българе и гъркомане взела грамадни размѣри. Съ бой, трошение глави, дори съ убийство на единъ гъркоманинъ, българетъ сполучили да задържатъ по̀добрата църква св. Богородица. Също така и училището си останало въ ржцѣтъ на българетъ. Обаче до тукъ не е спрѣла работата; въ църква ставали чести смущения и расправи съ тояги. Отъ това се въсползувалъ Драмскиятъ владика и съ помощта на правителството отнелъ църквата отъ българетъ. Последнитъ се прибрали въ помалката църква св. Архангелъ, която е въ махалата Кумсала. Училището българе и гъркомане си го раздѣлили. Народни водители прѣзъ борбата въ Неврокопъ се появили мнозина. Първо мѣсто захващатъ Дуковъ. Илия и даскалъ Никола. Отъ Неврокопъ движението се распространило повънъ, та обхванало цѣлата околия; всичкитъ села, които и прѣди това не бѣхъ яко подчинени подъ гърцкия владика, сега се отказахъ отъ него. Отхвърлянето на владиката влѣчало подиръ си необходимо слѣдствие отварянието български училища въ ония Неврокопски села, дѣто е нѣмало до тогавъ училище, или дѣто е било то гърцко. Танецътъ водили двѣтъ села Гайтаниново и Либахово; тѣ стояли на чело въ борбата срѣщу владиката. Отъ Гайтаниново билъ и К. Сарафовъ, распаденъ патриотъ, който се избралъ като прѣдставителъ отъ Неврокопската епархия въ врѣме на църковния въпросъ.

Български училища въ Неврокопско съществували въ Ковачовица, Скребатно, Осиково и други села още отъ памти вѣка.

Гайтаниново отъ Неврокопскитъ села найрано се разбудило. То заедно съ Либахово и Старчища били на чело въ борбата срѣщу владиката; Гайтаниново испърво се отрекло отъ владиката. Още отъ 1850 г. тамъ съществувало гърцко училище; 10 години слѣдъ това евява се учителъ Гьорги Ивановъ, който първъ увелъ българския езикъ паралелно съ гърцки; но това станало твърдѣ късно, къмъ 68-а година. Тогавъ само Ивановъ поглежда ясно и прѣобръща училището на българско. Отъ това училище излѣзли подиръ венчки по̀видни работници въ страната. Даскалъ

Гьорги е единъ отъ найстаритѣ български учители; той хвърлилъ първитѣ сѣмена не само въ Неврокопско, но и въ Сѣрско и Драмско. Слѣдъ него български учителъ въ Гайтаниново билъ Захарий Бояджиевъ отъ Хаскъой. Кждѣ 1870. наслѣдилъ го Спасъ Прокоповъ, въ чието врѣме училището цѣвтѣло: имало повече отъ 100 ученика отъ селото и околията, и — необикновена раскошъ — Прокоповъ си пмалъ и *другарь*.

Въ кратко врѣме училищата се расплодили навсѣдѣ по Неврокопско. Кждѣ края на 1875-та година въ повече отъ 21 село се отворили бѣлг. училища. Пѣглавнитѣ били въ Тарлисъ, Старчища, Гайтаниново, Ливадища, Черешово, Добринища, Елешница, Тешево, Бѣлотинци, дѣто и до днесъ живѣе единъ забравенъ пионеръ, дѣдо Вѣлко.

Успѣхътъ на българщината по Неврокопско, а отъ тамъ и по цѣла источна Македония, дължи се главно на нѣколцина народни труженици — учители, които отъ душа и сърдце се прѣдали на священото дѣло да разбудятъ народа си, да го просвѣтитъ. Имената на пѣвиднитѣ отъ тия мѣченици сж: Пѣдаревъ, Гологановъ Никола, Гоцановъ, П. Сарафовъ, х. п. Атанасъ Прокоповъ, Ивановъ Гьорги, Хаджи Ивановъ и други. Отъ тѣхъ не трѣба да се отдѣлятъ и немакедонцитѣ: Салганджиевъ, Джансѣзовъ, Бояджиевъ и др. Пѣдаревъ отъ Гайтаниново се училъ въ сѣрското гърцко училище и станжлъ гърцки учителъ въ Старчища. Тамъ отворилъ и първото българско училище. Послѣ вече учителствувалъ като распаленъ български учителъ въ Броди и Гайтаниново.

Гологановъ (Никола), сегашни архимандритъ и прѣдсѣдатель на сѣрската община, е родомъ отъ Тарлисъ. Училъ се по гърцки въ Сѣръ и въ патриаршеското гърцко училище на Фенеръ. Отъ тамъ той излѣзълъ фанатикъ гъркоманинъ и заклетъ врагъ на всичко българско. Въ Сѣръ и Неврокопъ рѣспрѣскалъ издавания отъ него вѣстникъ „Пальовулгаросъ“, единъ видъ сатирически леки листове, пълни само съ ядъ срѣщу българщината. Пѣсетнѣ братъ му, сегашни скопски владика Теодосий, го закаралъ въ Пловдивската българска гимназия, дѣто училъ 3 години. На връщане Гологановъ билъ вече распаленъ българинъ. Той се нагърбилъ да стане пионеръ въ една отъ найпомраче-

нитѣ и заглушени страни, въ Зъхненско, дѣто прѣзъ 1871 година имало вече по главнитѣ села 4 български училища.

Гоцановъ билъ отъ Старчища и единъ отъ найдѣятелнитѣ ученици на Пждарева. Отворилъ българско училище въ Черешово; дѣйствиува въ Демиръ-Хисарско, Кърчово и Крушово.

Прокоповъ отъ Гайтаниново увелъ българския езикъ въ Каланотъ, дѣто съ успѣхъ работилъ четири години. На послѣдъкъ той подновилъ българското училище въ Мелникъ, дѣто непрѣкъснато билъ учителъ 6 години.

П. Сарафовъ, родомъ отъ Гайтаниново; първи български учителъ въ Мелникъ. И той е гърцки възпитаникъ и испърво билъ гърцки учителъ въ Зърнево. Дѣятелността на х. п. Атанаса отъ Старчища и на даскала Гьорги отъ Либяхово обхваща не само Неврокопско, но и цѣла Источна Македония. Даскалъ Гьорги училъ въ Сърския манастиръ св. Иванъ. Тукъ той се напоилъ съ идеи, които рано още проповѣдвалъ (ако и скритомъ) игуменътъ на манастира. Въ Броди, Гайтаниново и Просоченъ бъл. езикъ се увелъ отъ даскала Гьорги. Въ противоположность на п. Атанаса той работилъ тихо, тайно и искусно.

По инициативата на реченитѣ дѣйци прѣзъ 1871 година се основало учителско дружество съ едничка цѣль: да распространява матерния езикъ. Дружеството било проектирано въ къщата на Пждарева въ Гайтаниново. Изработениятъ уставъ се потвърдилъ отъ св. Екзархия. Членове на дружеството били всички български учители. Дѣдо Охридски станжалъ благотворителенъ членъ. Главниятъ центъръ билъ въ Просоченъ, дѣто живѣялъ и секретарътъ х. Гьорги. За прѣдсѣдателъ се избралъ х. п. Атанасъ. Доходитѣ на дружеството се набирали отъ $\frac{1}{10}$ частъ на заплатата на членоветѣ и отъ волнитѣ помощи, що събирали по селата свещеникъ Джостовъ, когото наричали тогава дѣловодителъ. Печатътъ на дружеството се пазилъ у секретаря и носилъ надписъ „Учителско дружество въ Невр. Мел. Сърска и Драм. епархии“. Пълни събрания ставали навсѣдъ, дѣто било угодно: въ Просоченъ, Гайтаниново, Съръ, Старчища. За текущи работи водителитѣ се споразумѣвали писмено. По рѣшение на това дружество се испратили Гологановъ въ Скрижово и Гоцановъ въ Кър-

чово да отворѣтъ български училища; тѣхъ подържало дружеството прѣзъ първата година. На Гологанова помагали съ 1000 гр., а на Гоцанова плащали 3000 хил. Жално ми е, че не ми бѣ възможно да приложѣ устава на дружеството. Къждѣто и да питахъ, той не уцѣлѣлъ. По тоя въпросъ има въ сѣврѣменното „Читалище“.

По цѣлата Мелничка епархия движението става явно на 1869 г.; до тогавъ то било глухо, подземено. Още прѣзъ 1865. срѣщаме българско училище въ Мелникъ. На чело били селата Калиманци и Орманито въ Мелничко; Кърчово, Крушово и Порой въ Демиръ-Хисарско и градецътъ Петричъ. Отъ тукъ прѣдставители въ Цариградъ отишли х. Мильо отъ Орманлие и х. п. Димитъръ отъ Черешница за Демиръ-Хисарската епископия.

Прѣзъ 1869. хаджи Димко отъ Броди донесълъ въ Крушово копия на благодарителни махзари и прошения до великия везиръ. Това било врѣмето, когато правителството издало послѣдния проектъ за рѣшението на църковния въпросъ. Съ махзаритѣ се искавала благодарностъ къмъ правителството и вѣрноподаностъ къмъ царя; а съ прошенията се търсило скорошното рѣшение на въпроса. Гологановъ, Гиздаковъ и Олановъ отъ Лехово подпечатали тия документи по цѣлата Демиръ-Хисарска каза. Същото станжло и въ Мелничко, дѣто работилъ даскалъ Костандинъ Калиманцалията. Владиката хванжлъ агитаторитѣ чрѣзъ правителството, но нищо немогълъ да имъ направѣ. Прѣзъ 1871 година се распърснжлъ циркуларътъ на Верковича, съ който се срѣщнахме още въ Сѣрско. Въ кратко врѣме се съставятъ български общини съ печати: въ Долни-Порой, прѣдседателъ п. Илия и отъ членоветѣ найразбудениятъ Бояджиевъ; въ Крушово — п. Димитъръ съ новидни членове Оланова и Гологанова; въ Мелникъ — даскалъ Костандинъ и х. Мильо; въ Петричъ — братия Вардеви.

Прѣзъ септемврий 1871. цѣлата Мелничка епархия отхвърля гърцкия владика. Опититѣ на владиката да се наложи оставатъ си безъ никаква сполука до 1885 г. Въ това врѣме епископътъ съ сила се опитва да събира владичнината и почнува отъ Крушово. Това накара водителитѣ да отиджтъ до Сѣръ, дѣто съ телеграми и прошения до Великия везиръ накарахъ епископа да бѣга бѣлъ въ

очитѣ. Въ сѣщото врѣме прѣминѣлъ прѣзъ тия страни дѣдо Цвѣтко отъ Елена, съ проповѣди срѣщу гърцкитѣ владици. Той ималъ за цѣль, види се, да даде сърдце на населението и да му покаже пѣтъ. Отъ друга страна и Патриаршията испратила извънреденъ екзархъ, бившия Врачански, Неофита. Въ Валовища нѣмало още нищо, а въ Крушово се отдѣлила гъркоманска партия отъ 20-тина къщи. Основайки се на тия гъркомане, Неофитъ силомъ иска да служи въ прѣкрасната Крушовска църква. Дохажда еднѣжъ, испжждатъ го; на втория пѣтъ строшва прозорцитѣ нощемъ и влиза. За да си отмѣстѣтъ, Гоцановъ съ нѣколцина вѣрни другари прѣсрѣщатъ екзарха въ Прѣсѣкъ и му обрѣснуватъ брадата. Слѣдствие; затварятъ се Гоцановъ, Кокондовъ, дѣдо Илия и мнозина други отъ Крушово и Кърчево. Кокондовъ умрѣ въ затвори. Тоя ударъ и тая буйность съсипа Демпръ-Хисарската община, която токо що бѣ се съставила. Прѣдседателъ билъ п. Ангелъ. членове Кочо Харизановъ, п. Ангеловъ отъ самата Валовища и отъ околията Хармановъ, Гидавковъ, Гологановъ и п. Кърестъо. На 1 юний 1871. Гоцановъ билъ условенъ вече за български учителъ въ Д-Хисаръ. Случката съ Неофита го вкарала въ тъмницата; тая случка потушила всичко въ града.

Прѣзъ борбата се отворили 8 бѣлг. училища по Дем-Хисарско: въ Кърчево и Крушово отъ Гоцанова, въ Лехово отъ Атанаса, въ Голѣмата-Махала отъ Харипова, сегашния епископъ на Мелничкия митрополитъ, въ Елешница, Тодорова и въ двата Пороя. Въ послѣднитѣ села, които сѣ играли пѣрва рола, найголѣмо влияние показали Кукушане, които редовно тукъ дохаждатъ на пазаръ.

Въ Дебряне българско училище отворилъ Гърневъ отъ Гайтаниново. Участиа му била изгнанието, което застигнало и другитѣ бѣлг. учители въ околнитѣ села.

Редомъ съ църковното движение се отварятъ пѣрвитѣ бѣлг. училища въ Мелникъ отъ Сарафова и въ Петричъ отъ Филипова. Колкото отиваме по на Ю., толковъ борбата става поожесточена. Много поучително и отъ голѣмъ интересъ е развитието на въпроса и борбата въ града Сѣръ.

Честта за почина на движението народно въ Сѣръ и околията навѣрно се пада на извѣстния филологъ и археологъ Стефана Верковичъ. Той е пѣрвиятъ, който е ра-

ботилъ за подигане народното съзнание и за разпространение българския езикъ. Стефанъ „Антикаджиата“ — както го наричали тогава и както е извѣстенъ до сега между народа — умѣлъ да свърже приятелски сношения съ повлиятелнитѣ въ околията и съ нѣкои въ града. Отъ помощницитѣ на Верковича подѣятелни били: х. Димко отъ Броди, Ив. Поголановъ отъ Крушово, Т. Олановъ отъ Лѣхово, п. Димитъръ отъ Черешница и даскалъ Константинъ отъ Калиманци.

За да събира свѣдения или да дава наставления Чомаковъ си дсписвалъ съ Верковича, а той пъкъ се отнасялъ до своитѣ приятели. Въ първото писмо, което по този пътъ се распратило въ околията (1869), давали се наставления, какъ да постъпи народътъ въ едно и сжщо врѣме и навсѣкждѣ, та да се откаже отъ Патриаршията. Това писмо произвело дълбоко впечатление върху заспалото население и подѣйствувало изеднжжъ. Инструкциитѣ станжли дѣло, и въ кратко врѣме отъ цѣлата Сърска каза подали се прошения: едно до мютесарифина, друго до Високата Порта. Благо то ни правителство съ участие погледнжло на тия законни искания на българското население и въ непродължително врѣме всичкитѣ речи български села отъ околията се отказали отъ гърцкия владика и прѣсѣкли съ него всѣко сношение.

Въ 1872 г. въ Съръ се испратилъ отъ цариградското читалище за учителъ Салганджиевъ, родомъ отъ Стара-Загора. Тоя скромень работникъ съ достопохвалното свое поведение, съ испечената опитность сполучилъ да сгрупира нѣколцина отъ повлиятелнитѣ въ града и четире мѣсеца слѣдъ своето дохождане отворилъ първото българско училище въ Съръ. Училището се помѣстяло въ махалата Долна-Каменица; отъ града и селата испърво се прибрали само 13 ученика; това число въ кжсо врѣме се въскачило до 30. Въ сжщата година съставила се и първата българска община въ града съ членове: Говедаровъ, Маленковъ, х. Мишаилъ и други.

Голѣми били мжчнотиитѣ, що посрѣщнжлъ първиятъ български учителъ въ Съръ, и не за надвиганье прѣчкитѣ, що му идѣли на всѣка стѣпка. Съ истинско самоотвържение Салганджиевъ водилъ неравната борба въ единъ градъ

кажи съвсѣмъ погърченъ. Въ самото начало гърцитѣ не се стрѣснѣли до тамъ при отварянието на българското училище: равнодушно донѣйдѣ погледнѣли на работата и неупотрѣбили голѣми усилия да го затворѣтъ. Споредъ тѣхъ хубаво би било да го нѣмаше това училище; но щомъ то се отворило и лесно не се затваря, гърцитѣ се примирили съ положението си. Съ тази барака, въ която е помѣстено българското училище, съ тѣзи ученици — раздърпани селячета — българското училище ще служи само за да пѣди дѣцата отъ тамъ и да отвращава бацитѣ. Обаче близкото бѣдѣще показало, че тука гърцитѣ наивно разсѣждавали и злѣ се измамили въ смѣткитѣ си.

Възврѣли умоветѣ; народътъ взелъ да шава. Борбата станѣла поожесточена. То било врѣмето, когато Патриархътъ — другъ Перунъ — сгрѣмолясвалъ своитѣ анатемѣ и проклетии срѣщу нечестивия български народъ. Единъ недѣленъ день въ катедралната църква и по всичкитѣ други се прочела схизмата. Ни наймалко неклепнѣло око на българетѣ. Тѣ почерпнѣли нови сили и съ мъжество се прѣдали тѣломъ и духомъ на отчаяна борба. Свещеникъ Петъръ, който до тогава билъ на служба въ митрополията и не взималъ участие съ нашитѣ, отказалъ се да прочете схизмата; заедно съ това оставилъ църквата срѣдъ служба; отказалъ се и отъ началството си, като го видѣлъ тѣй ниско да падне. Слѣдъ схизмата послѣдвали анатемѣ на отдѣлни лица — повиднитѣ граждани. Настанѣли врѣмена тежки за всѣкого, който смѣялъ да си исповѣда народността. Учителътъ, първенцитѣ несмѣяли да излезѣтъ изъ кѣщи: присмивали имъ се, ругаяли ги въ наймилото, хвърляли по тѣхъ съ камене; често се случвали дори сбивания, бой. Нашитѣ труженици — истински апостоли на идея — вмѣсто да паднѣтъ духомъ, да се отчаѣтъ, добивали сърдце и ревностно стѣпяли напрѣдъ.

Въ 1874 г. отворилъ се българскиятъ въ Сѣрѣ параклисъ съ правителствено позволение. Първиятъ български свещеникъ билъ п. Иванъ Маджаровъ отъ Негованъ. Енорията му испърво била отъ 30-тина кѣщи, които скоро нарастнѣли до 70. Въ сѣщото врѣме уредила се и българска община съ членове споменѣтитѣ дѣйци: х. Димко, Ив. Гологановъ, х. п. Димитъръ Божинъ, отъ с. Фрацане.

Прѣдседателъ билъ сегашниятъ Скопски владика, Теодосий. Не помалко живо участие въ работитѣ сѣ взели Илия Касъровъ отъ Копривщица и двама млади, Петъръ и Ламбро, които били въ служба у Хайдаръ-паша. Така вървѣло го-до 1876 година. Училището се повдигало отъ година на-дина. За опитъ въ оная подирната година прѣмѣстили го въ кѣщата на Говедарова, срѣдъ богатинката гърцка махала „Варошъ“.

Въ сѣщата година поради настанжлитѣ критически врѣ-мена заплатата на Салганджиева се прѣкъснѣла. Дошълъ до такъво положение, че за да си отнесе хлѣбецъ на че-лядъта, единъ день той продалъ часовника си. Духътъ на народа отпадналъ. Но нелипсали хора, които да подържатъ учителя; измежду тѣхъ особно Ив. Гологановъ направилъ възможното, та закрѣпилъ Салганджиева до края на 1877 г. Повататѣкъ, види се, било невъзможно. На 21 мартъ 1878. сѣрскиятъ учитель оставилъ града. На прощаванье той пла-калъ като малко дѣте. Жаль му било за челядъта си, която оставилъ на произвола на сѣдбата; жаль му било за учи-лището! Пѣшъ, безъ една ступена въ джеба, упжтилъ се Салганджиевъ за родината си.

Салганджиевъ учителувалъ въ Сѣръ всичко 6 години послѣдователно. Всѣкой признава, че той се трудилъ и че-стно изпълнилъ мисията си. Мѣстото е да се каже, че ако се подържаше учителятъ, или подобрь ако прѣтърпѣше той още малко нѣщо сравнително съ онова, що бѣ истеглилъ прѣзъ шестгодишната служба, дѣлото бѣше спасено въ Сѣръ.

Около това врѣме планинскитѣ села Ряховица, Баница, Мелникичъ, Ристосъ и Мартатово продължавали борбата срѣщу владиката. Въ *Мелникичъ* се отворило бѣлгарско училище съ 20 ученика и 1 учитель; въ Ристосъ учите-лувалъ п. Маджаровъ въ 1876. Отъ всичкитѣ обаче околни села найотчаяно, но и найнесполучно се борило Броди.

Тази паланка съ своитѣ остроумни жители, и като прѣ-дѣлна между Сѣрско и Неврокопско, прави исключение отъ всичкитѣ други сѣрски села. Тукъ гърцкото влияние било съ-вѣсъ слабо, та и постоянно ослабвало отъ народния духъ, който вѣялъ отъ Неврокопско. Ето защо Броди е издигнало испърво гласъ срѣщу гърцкия езикъ; ето защо то е било на челю срѣщу владиката.

1868-а е годината въ която даскалъ Гьорги Либяховецътъ увелъ българскитѣ наустници и буквари въ Бродското училище. Цѣлото село се отказва отъ владиката; останали му само 5-6 къщи върни, и тѣзи именно станжали причина за всичкитѣ бѣди, които подиръ сполѣтихъ Броди. Отказването отъ владиката станжло слѣдната година въ врѣмето на учителя Пждарева; водителътъ на народа билъ рѣдкиятъ патриотъ и труженикъ х. Димко. Учителътъ Пждаревъ билъ отъ онѣзи учители, които се отличавали съ пламенна обичъ къмъ отечеството и съ неуморима енергия; въ негово врѣме Бродското училище видѣло и тогавашенъ втори классъ. Духътъ на Пждарева и на неговитѣ ученици още не е изгаснжлъ.

Десетъ години прѣди това нѣкой си калугеринъ донесълъ църковни славенски книги за Бродската църква. Сегизъ-тогизъ по нѣкой почитвалъ по нѣщичко славенски. Тѣй силно било гонението срѣщу гъркоманитѣ, че изгонени отъ църквата, тѣ трѣбвало да тичатъ по околнитѣ села за да се причестятъ.

Около сжщата 1868 г. се почва движението въ Драмско отъ Просоченъ. Да се откажътъ отъ владиката, да си уведжтъ българския езикъ въ училището и тукъ, както навсждѣ, не било тѣй лесна работа. Това станжло слѣдъ непродължителна, но отчаяна борба, въ която се отличили като водители Божикъови и Кочоглу.

Първиятъ български учителъ въ Просоченъ билъ ученикъ отъ Гьорги Ивановъ, х. Гьорги отъ Волакъ, единъ отъ найдѣятелнитѣ работници за народното ни събуждание. Отъ Просоченъ движението се прострѣло и по околнитѣ села, та обихванжло Плѣвне, Волакъ и Кобалища. Всички тия села почти едноврѣменно, къмъ 1869 г. отхвърлятъ драмския владика и (естествено слѣдствие) — отварятъ си български училища. Най сполучили Пейчо и Алекси въ Плѣвне. Църквата прѣминжла въ ржцѣтъ на българетѣ; гъркоманетѣ се принудили да си направжтъ нова църква. Съ прѣданостъ и увлѣчение се трудилъ първиятъ български учителъ въ Плѣвне, синъ на Захариева отъ Татаръ-Пазарджикъ.

Не помалко работилъ и неговиятъ наслѣдникъ, учителъ Джансъзовъ (Стоянъ), и Гяуровъ. Въ Волакъ първи

български учител билъ Чолаковъ отъ самото село; водителъ билъ сегашниятъ свещеникъ п. Гьорги.

Зъхненско найкъсно се раздвижва. И естествено: забиколено съ гърцки села отъ Ю.-И. българското население въ тази околия наймного почувствувало пагубното влияние на гърцкото духовенство, на гърцкия езикъ. Потикътъ дожда отъ вѣнъ — по инициативата на учителското дружество, за което ще се расправи по́долу. Испраца се въ едно отъ главнитъ Зъхненски села, Скрижово, учителъ Н. Гологановъ. Той отначало се условилъ за гърцки учителъ; постъпено и тихо той изучилъ дѣцата да четжтъ български въ църквата. Вжтрѣ въ два мѣсеца отхвърлили си владиката и основали българско училище. Найдѣятелнитъ и най-неустрашимитъ водители отъ това село били Тодоръ и Петрушъ Стерьови. Съ двама-трима вѣрни селяне владиката иска силомъ да се наложи въ селото и да литургисва въ малката църква. Селянката Божия на чело на една тѣпна жени отива да го посрѣщне съ сопи; спиратъ го срѣдъ пѣтъ. Селянинътъ Колушъ го сгърмолясва въ снѣга и му ступя патерицата. И до днесъ това мѣсто се казва „владишко сѣдалище“. Поради повдигнѣта тѣжба отъ страна на владиката, трима скрижовци се наказватъ съ мѣсецъ затворъ; единъ умира въ тъмницата. Гологанова докарали въ Сѣръ, но не го запрѣли за дълго. Съ врѣме още гърцкиятъ владика бѣ наклеветилъ Стерьовци и учителя като размирници и имъ готвилъ заточение. Несполучилъ обаче. И така, нѣщо въ 3 мѣсеца българщината се увела и уякнѣла въ Скрижово: българетѣ си запазили голѣмата църква, а оставили малката св. Богородица на двамата гъркомане.

Клепоушна, Калапотъ и Карлуково послѣдватъ при мѣра на Скрижово. Спасъ Прокоповъ билъ назначенъ отъ дружеството да отвори българското училище въ Калапотъ. Въ 1871—2 г. той сполучливо извършилъ миссията си, като учителувалъ 4 г. непрѣкъснѣжто. Учителътъ, който се натоварилъ да отвори училище въ Клепоушна, Петко Авроновъ, показалъ се измѣнникъ. Слѣдъ два мѣсеца исключили го и на мѣстото му назначили Иванова, който установилъ училището.

б) Реанция.

Отъ 1876 г. почва гърцката реакция въ Македония; найсилно тя се проявява тази година до 1882. Строго взето

*

гърцката реакция въ църквата и въ училището ни въ Македония се протака и до днесъ.

Въ продължение на тѣзи 6 години гърцката патриаршия турп въ дѣйствиe и най-гнѣснитѣ и низки срѣдства, употребѣи всичкитѣ си сили за да унищожи и зародиша, ако е възможно, на народното самосъзнание по цѣла Македония. Но нийдѣ не е работила тѣй силно и не е успѣла фанариотската църква както тукъ, въ источна Македония. Клевети, интриги, насилия, и пакъ сжщото — тѣзи били срѣдствата, съ които си служили гърцкитѣ владици, хора, които би трѣбало да се свѣнѣжтъ отъ името християнинъ. Владикитѣ кавази обикаляли селата, забърквали тѣлпи отъ невинни работници, влѣчали ги по хукюматитѣ, тикали ги по затворитѣ, за да ги накаратъ да плащатъ на владиката, което било равносилно съ неговото припознаване. Първенци, свещеници, учители сж се клеветили като бунтовници и царски намѣнници. Онѣзи, които слаби духомъ признавали владиката, се прощавали; непоколебимитѣ и опаснитѣ намирали заточение.

Въ Неврокопско взаимното положение на двѣтѣ страни, що се борѣхъ, си останъ речи сжщото, съ малка загуба отъ наша страна. Въ селата Тарлисъ, Кара-къой, Тошово, Долно-Броди и Зърнево, които бѣхъ взели живо участие въ борбата, утвърдилъ 'се гърцизмътъ. Въ послѣдното село българското училище се прѣобърна на гърцко, което се подържа направо отъ Силогоса. Х. п. Атанасъ и даскалъ Гьорги, главнитѣ водители по цѣлата Неврокопска епархия, се опростаихъ, избѣгахъ. Пѣдаревъ, когото заварила реакцията въ Гайтаниново, прѣдрѣшенъ въ 1876 г. побѣгва въ Цариградъ. Затворили К. Сарафова и мнозина други. Когато ги попитали въ правителството, ще продължаватъ ли да се казватъ българе или сж вече гърци (урумъ), които признаватъ владиката, всички се испоплашили и се отказали. Само К. Сарафовъ отговорилъ: „българинъ съмъ и българинъ ще бѣджъ“. Единъ бей го потупкалъ по рамото и го освободилъ заедно съ другитѣ. Примѣрътъ на К. Сарафова е единъ отъ рѣдкитѣ прѣзъ цѣлата реакция.

Въ Старчища се приготвило заточение на първенцитѣ; тѣ осѣтили о врѣме и 2-ма отъ тѣхъ побѣгнали: Гавалиговъ и х. п. Атанасъ. Прѣзъ 1883 година гъркомане отро-

били Чарекчиева отъ Скребатно, единъ отъ найдобритѣ учители въ Неврокопъ. Неврокопскиятъ Иоаникий до тамъ силенъ се почувствувалъ, че прострѣлъ ржка до Разлогъ, дѣто не бѣ се чуло до тогазъ името гъркъ. На 1882 г. въ Мехомия пристигналъ владишки пратеникъ съ цѣлъ да подчини Разлогъ. Повикалъ първенцитѣ и съ всекакви застрашавания и обѣщания гледалъ да ги накара да припознажгъ гърцкия владика. Принудилъ се да се върне празенъ. На слѣдната година самиятъ мюдюринъ събралъ по единъ свещеникъ и единъ първенецъ отъ всеко село и имъ прочелъ владишкия ферманъ, уговаряйки ги да приемжтъ и тѣ владиката, понеже така гласѣлъ божемъ ферманътъ. Народътъ се опрѣлъ яко, и въ лицето на Лазарова, първенецъ отъ Банско, рѣшително заявилъ, че неще да си тури врата подъ ярема на гърцкото духовенство. По такъвъ начинъ опитътъ на гърцкия владика да се наложи надъ Разлогъ излѣзълъ несполучливъ. За това пѣкъ той си отмъстилъ по другъ начинъ. Наклеветили се българскитѣ свещеници и учители; станжло обискъ по всичкитѣ български училища и църкви, и възъ основа на една компрометираща пѣснопойка, която се хванжла, казватъ, у одного отъ учителитѣ, петима учители: Иванъ п. Арсеновъ и синъ му Илия, Ив. Арабаджиевъ отъ Банско, двама учители отъ Горна-Драглища и единъ книжаринъ се осждили на четире-годишно заточение.

Въ Джумалийско всичко се опропастило. Поголѣмата частъ отъ населението или погинжла прѣзъ катастрофата на 1877—78 г., или се изселила. Особно избѣгали до колко имало разбудени учители, свещеници и граждане. Цѣлата околия съ града, отъ който останжли само жалки остатъци. останжла на расположението на Мелничкия владика. На 1880. Джумалийската каза, която била частъ отъ Самоковската епархия, и една отъ найразбуденитѣ околии, безъ никакъвъ отпоръ се подчинила подъ Мелничкия гърцки владика. На 1884 трима учители. Дим. Стаменовъ, Гьорги Багашевъ и Сотиръ Николовъ, снабдени съ правителствено позволение и двамата, безъ никаква вина се осждили на 5 годишно заточение. И това благодарение на добрата прѣпорѣка. що далъ за тѣхъ Прокопий.

Прѣзъ разни фази прѣминѣла Мелничката епархия. Видѣхме, че тя била една отъ онѣзи епархии, що отхвърлили всецѣло гърцкия владика. Отъ 1870 до 1875 тая епархия си се управлявала направо отъ св. Екзархия. Ни едно село неприпознавало гърцкия владика. Въ послѣдната тая година за Мелнички се назначилъ дѣдо Прокопий, когото прѣмѣстили отъ Ерцеговина. Той е родомъ българинъ отъ Мелникъ (Сърско) и знае твърдѣ добръ славенски. Прокопий дошълъ въ фиктивна епархия, дѣто никой го неприпознавалъ, никой го нещѣлъ, съ исключение на гъркоманската партия въ Мелникъ, Валовица и Петричъ. Въ кѣсо врѣме обаче обстоятелствата чудесно му помогнали. Съ описанитѣ срѣдства въ една година вжтрѣ не само си възвѣрналъ изгубеното, но сполучилъ да си присѣдини още и Джумая съ 50 села. Врѣмена тежки настанили; селянетѣ сами тичали при Прокопия, падали на ноги, молили го да ги има пакъ за свои, да имъ прости минжлото, да забрави и да ги защити найподиръ. Таквизъ врѣмена и очаквалъ гърцкия владика. Отъ еднажъ наклеветилъ водителитѣ на борбата по Мелничко, Демиръ-Хисарско и Петричко като измѣнници на държавата, царски прѣдатели. Това ставало къмъ края на 1876 лѣто. Извѣстнитѣ вече дѣдо Илия, Гологановъ, Олановъ, х. п. Димитъръ, дѣдо Миле, даскалъ Константинъ Калиманцалията, п. Кърстю и п. Тодоръ отъ Крушово оковани се испращатъ въ Съръ и се турятъ въ тъмница. Докждъ се разглеждало дѣлото на тѣзи мѣченици, които прѣдъ очитѣ на гърцкото духовенство бѣхъ направили найголѣмото прѣстѣпление. — да си исповѣдатъ народността, — владишки мекерета забикалятъ селата по пространната Мелничка епархия. Като орли нападатъ на всичко българско: книги, одежди, изображения, всичко става тѣхна плячка. Награбеното натоварятъ на добитѣци и го опропастватъ безъ слѣда.

За да се издири дѣлото на обвиненитѣ отъ Демиръ-Хисарско, цѣлиятъ меджлисъ се прѣнесълъ отъ Съръ въ Д-Хисаръ. Издирияята били дълги, подробни и съ многотѣности. Гологанова испитвали за нѣкаквиси пѣсни, които той ужъ прибралъ на Верковича. Въ резултатъ блѣснѣла невинността на всички тѣзи жертви на фенерската

злоба. Всички обвинени се освободили слѣдъ 3-мѣсеченъ затворъ. Това било неочакванъ ударъ за коварния гъркоманинъ. Той горко се излѣгалъ, че е освободенъ отъ враговетъ си; интригитъ му нехванжли мѣсто. Съ това не се спрѣло систематическото гонение срѣщу всѣкиго, който бѣ се осмелилъ да отхвърли гърцкия владика. Отмъщението му незнаяло прѣдѣли.

Въ 1881 година Демиръ-Хисарскиятъ епископъ наклеветилъ 15 души отъ повиднитъ дѣйци като бунтовници и съучастници на разбойниците. Въсползувани отъ опита гърцкитъ агенти тоя пжтъ умѣли, какъ да поставжтъ примкитъ си за да не имъ избѣгне ни една жертва. Х. Алексовъ, Солаковъ и кметътъ отъ Кърчово, дѣдо Илия, Стоянъ Гологошевъ, Веселиновъ отъ Крушово и още 9 души отъ другитъ села се осждили на заточение. Първитъ петима тамъ оставили кости. Отъ останжлитъ малцина се върнжли: повечето умрѣли на чужда земя. Въ това врѣме се заточилъ и докторътъ-хирургъ Димитъръ отъ Порой, наклеветенъ, че лѣкувалъ разбойниците. Истинската причина била, че той останжлъ единъ отъ разбуденитъ българе въ Порой.

Казаното тукъ за Мелникъ и Валовища съ математическа точностъ се повторило въ Петричъ и околията му. Само че тукъ движението скоро се потушило, благодарение на хитрата политика, що водилъ Мелничкиятъ владика Прокопий. Тѣй че отъ тѣзи мѣста никой неотишгълъ на заточение.

Поучителна е тактиката, която водилъ Мелничкиятъ Прокопий въ врѣме на реакцията до сега. За да се закрѣпи въ богатата и обширна Мелничка епархия, той намѣрилъ за добръ да спре явното гонение на българската книга и училище за неопрѣдѣленъ срокъ. Сѣкашъ не билъ вече оня Прокопий, който отъ ново запопилъ схизматическия свещеникъ п. Тодора отъ Крушово. За сега доста му било, че го признаватъ, че му плащатъ. Съвършеното искореняване на българския езикъ отъ епархията му оставалъ второстепенъ въпросъ, въпросъ на врѣме. Съ подкупи, хитрости, застрашавания, работата ставала твърдѣ лесно, щомъ пожелаалъ Прокопий. Тази линия на поведение не се аресала никакъ на гърцкитъ силогоси въ Съръ и Мелникъ. На Мел-

ничкия погледнали като на българофилъ, измѣнникъ, по-опасенъ отколкото сѣщи български владика. Мелничкитѣ гърци нѣколко пѣти писали въ Патриаршията и поискали да го прѣмахне, като го прѣдставили съ найчерни краски. Благодарение на довѣрието, съ което се радва прѣдъ мѣстното и централно правителство, дѣдо Прокопий не се уплашилъ. Наопаки, раздразненъ той взелъ явно да закриля българскитѣ училища и славенското богослужение въ църквитѣ. Патриаршията се видѣла въ твърдѣ затруднително положение. Довѣрието на правителството отъ една страна, отъ друга привързаността на населението накарали Патриаршията да го търпи. Отъ страхъ на нова криза синодътъ въ Цариградъ дѣйствувалъ прѣдпазливо съ примамки, ласканья и съ заплашвания, когато ставало нужда, но никога не се взели радикални мѣрки срѣщу Поркопия, който на пълно съзнава положението си и постѣпя смѣло.

Отъ такова стечение на обстоятелствата българскитѣ училища и славенскитѣ книги въ църквитѣ се търрижтъ въ четири кази на Сѣрския санджакъ: Джумайска, Петричка, Мелничка и Демиръ-Хисарска. Гърцитѣ сами вкарали Прокопия въ този пѣтъ. Патриаршията съ нетърпение очаква деня, въ който 70-годишниятъ старецъ ще слѣзе въ гроба и ще остави прѣстола на нѣкой распаленъ и фанатикъ владика.

Назадъкътъ въ Сѣръ захваналъ слѣдъ отиваннето на учителя Салганджиева въ 1878. Вжтрѣ въ три години всичко се потушило, училището останжло безъ учителъ, църквичата безъ свещеникъ и общината безъ членове, безъ прѣдсѣдателъ. Гърцкниятъ владика, когото бѣхж отхвърлили повечето българскитѣ села въ Сѣрско, силомъ се налага пакъ. Къмъ 1881 г. всичко бѣ изгаснжло въ града и околията.

Тая година отъ Екзархията се назначилъ П. Сарафовъ отъ Гайтаниново за да поднови училището. Съ него дошълъ и Архим. Харитонъ, като ефимерий въ параклиса. За параклиса и училището, ако и да стояли три години, никакви прѣчки не се появили отъ страна на гърцитѣ. Тѣ почнали редовно да си въррижтъ длъжноститѣ, слѣдъ една междина врѣме, като нѣщо готово и обикновено. Училището се помѣстило въ сѣщото здание и числото на ученицитѣ се въскачило до 90. Управителъ билъ Сарафовъ и ималъ

неограничена власт не само въ града, но и въ околнята: той располагалъ и съ лица и съ количества. Въ първитѣ двѣ години успѣхътъ, що показалъ Сарафовъ, този неуморимъ работникъ, билъ невѣроятенъ. Никаква опасностъ не заплашвала училището; всичко прѣдричало бързъ напредѣкъ. Петъръ Сарафовъ стоялъ още 2 години управителъ на сѣрското III класно училище. Но въ послѣднитѣ тия години той мѣнилъ своето поведение.

Отъ ревностъ къмъ дѣлото той взелъ да работи явно безъ да го е страхъ отъ никого. Явно станжло, че съ подобно поведение той докачалъ националната гордостъ и на един, и на други. Тѣй или иначе, той трѣбало да се махне отъ Сѣръ; това било прѣдвидѣно, прѣдопрѣдѣлено отъ страна на гърцитѣ. Очаквалъ се само случай; ако би закъсѣлъ да се яви, създали би го. Дотамъ били работитѣ въ Сѣръ прѣзъ учебната 1884/85. година. Реакцията бѣ прѣминжала своята апогея. Гонението въ Сѣръ дава ми да мисля, че на това наймного спомогнала извънредната енергия и неустрашимостъ на учителя Петра.

Граждане, първенци, силогози, митрополия и консулато, — всички въ Сѣръ рѣшили да съсишѣтъ Сарафова. Прѣзъ мѣсецъ декемврий 1884. въ Сѣръ минавалъ воененъ ревизоръ по санджака, Асанъ-Паша. Прѣдъ него обвинили Сарафова като прѣстѣжникъ на царска измѣна. Хванжли му нѣ какво писмо до броджане, което имъ послужило като основа на обвинението. Самиятъ владика въ митрополията съ свѣщъ въ ръцѣ заклелъ надъ светото евангелие лъжесвидѣтелствѣ. Сарафовъ съ учителитѣ, побиднитѣ граждани отъ Сѣръ и Броди се прѣдали на воененъ съдъ. Ужасъ и трепетъ обхванжли цѣлото население. Всичко, що се подновило и подигнало въ послѣднитѣ четири години, слѣдъ дохожданѣто на Сарафова срухнало се, паднало заеднѣжъ, но до толкозъ долу паднало, че досега едва почва да се повдига. Слѣдъ дълги и тънки изслѣдвания, които се почувствуваха по цѣлата околия, всичкитѣ обвинявани на чело съ п. Харитона се осѣдили на заточение и се отправили да си изпълнятъ наказанието. Ето имената на изгнаницитѣ: П. Сарафовъ, Бухлевъ, Д. Мавродиевъ, учитель Атанасъ. Апостолиди.

Въ това врѣме училището си оставало отворено съ единъ отъ основнитѣ учители, Гърнева, и съ нѣколцина

ученици, които неиспобѣгали. Сарафовъ управлявалъ сѣрското училище 4 години и съ системата, що слѣдвалъ първитѣ двѣ години, направилъ много нѣщо; направилъ би много повече, ако да слѣдваше сѣщия пѣтъ. Погрѣшката, що направи той, ако е погрѣшка, това е, че работи буйно, безъ никаква прѣдпазливостъ. Както и да е, обаче съ своята енергия и неустрашимостъ П. Сарафовъ има си мѣсто въ първитѣ редове на народнитѣ ни работници.

Прѣзъ тѣзи смутни врѣмена найсамоотвержено се борилъ въ Сѣръ Стойче Павловъ, патриотъ съ горещо чувство и колеблива воля. При тѣзи условия, разбира се, неостая нищо да се каже за наредбата въ училището и панагона: тѣ били въ примитивната си форма. Въ 1882 г. ставяла първата опития за отваряние българско училище въ Баракли-Джумая. Слѣдъ една година учителитѣ Маламишевъ и Апостолиди отварятъ училището само за 3 мѣсеца. Това училище ту се отваряло, ту се затваряло прѣзъ нѣколко врѣме до 1886. г. Когато ставало сѣденето на бъл. учители въ Сѣръ, гърцитѣ намислили, че врѣме е съ сѣщия ударъ да смажѣтъ и Джумая. Пригответило се заточение на 3-ма отъ първенцитѣ. Случайно тѣ се избавили, но изгубили всекакъвъ куражъ и паднали въ бездѣйствие и отчаяние.

Найжестокѣ гонения прѣтърпѣло Броди. Въ 1880. затворило се българското училище и въ църквата се увелъ гърцкия езикъ. Х. Димо (съ сина си) и мнозина други, въ опасностъ на живота си, сполучили да испобѣгатъ. Отъ Сѣръ испратилъ се за учителъ единъ Влахъ, музевирийъ, Костадинъ, който единствена грижа ималъ да сѣе раздори да интригува и да клевети. Но броджане недалѣ дѣцата си на гръцко училище. Позаможнитѣ си ги испратили въ сѣрското българско училище, дѣто слѣдвали до 30 ученика отъ Броди; побѣднитѣ прѣдпочели да направѣтъ синоветѣ си зидари и овчари, нежели да ги пуснатъ въ чуждо училище.

На 1880. единъ отъ найразбуденитѣ хора въ Броди, селскитѣ кметъ Перуховъ, се наказалъ съ 10-годишно заточение, за дѣто изгорилъ нѣкои гърцки богослужбени книги; неговиятъ другаръ Халамбаковъ се осѣдилъ по сѣщата причина. Другъ, Трандафилъ, наклеветенъ билъ отъ

гърцката митрополия и осъденъ на 8-годишно изгнание. Защо? Защото далъ къщата си за българско училище. Заедно съ Сърския учител Сарафова на заточение отишли и тѣзи брождане: Бухлевъ и кметътъ. Въ сѣщото врѣме въ Съръ лежали 3 мѣсеца затворени около 90 души и х. Димковътъ братъ. Мжкитѣ и насилията надъ останжалитѣ нѣматъ край. Всичко въ врѣме на реакцията и борбата отъ Броди се заточили 8 лица и избѣгали 21. Докждъ билъ учителъ Гологановъ въ Скрижово до 1879. г., дѣлото върнѣло добръ въ Зѣхненско. Слѣдъ неговото оттегляне, нѣмѣсто него испратили Мавродиева; но той неможалъ да се закрѣпи повече отъ 15 деня. Драмскиятъ владика Германъ притисналъ селянетѣ и ги принудилъ да го припознажтъ. Българскиятъ езикъ по църквитѣ се замѣстилъ съ гърцкия и училищата се прѣобърнѣли на гърцки. Това станжалъ во Скрижово, Клѣпоушна, Калапотъ и Карлуково.

Прѣзъ тоя прѣвратъ 9 първенци отъ Скрижово и 3 отъ Клѣпоушна подъ конвой закарали въ Съръ. Правителството открило интригата, видѣло тѣхната невинностъ и слѣдъ два деня ги освободило. Учителя Спасъ Прокоповъ вързанъ докарали отъ Калапотъ. Додѣто се докаже невинността му, той лежалъ 2 мѣсеца затворъ въ Съръ. Освободилъ се, но неможалъ да се повърне вече въ Калапотъ. И това училище се прѣобърнѣло на гърцко.

Силенъ натискъ употребилъ прѣзъ това врѣме Драмскиятъ владика надъ селата Просоченъ и Плѣвне. Усилията му ударили о стѣна; интригитѣ и сплетнитѣ му нехванѣли мѣсто; распадали се прѣдъ съгласието и единодушието на народа. Тѣй че прѣзъ този периодъ българщината въ Драмско непострадала сериозно, но ненаправила ни стѣпка напредъ.

Като послѣдно ехо отъ реакцията може да се счита прѣвзиманието на голѣмата църква св. Богородица отъ страна на гъркоманитѣ власи въ Просоченъ. Църквата грабнѣли прѣзъ 1889, слѣдъ като стояла 20 години у българетѣ.

в) Сегашното състояние.

Благодарение на съсѣдитѣ ни и единовѣрци гърци и съ помощта и усилията на хора, които се казватъ Хри-

стови намѣстници, въ едно кратко врѣме 41 български училища се затварятъ; 2000 българчета остоятъ безъ свѣтлина (вж. таб. № 5), до 70 души, свещеници, първенци и учители, като оставимъ на страна още толкозъ, що неспоменяхъ, намиратъ заточение или испобѣгватъ; — тѣзи сж подвижитѣ на гърцката пропаганда прѣзъ реакцията въ 1876—1882 година, и то само въ источна Македония. Неприятелитѣ на народа повѣрвахъ, че той е вече мъртъвъ, и съ нетърпение чакахъ послѣдния му часъ.

Народъ обаче тъй лесно не се погребва. Тероризиранъ билъ, та и сега още е. Да си исповѣдашъ че си българинъ, казвали гърцкитѣ агенти, е все едно да си измѣнникъ на държавата. На оногояъ, който се съмнявалъ въ истиността на тоя принципъ, немедленно му доказвали осезателно и съ фактове го карали да се убѣди. Ужасъ и тренетъ обхванжли българското население на всѣкъдѣ. Българщината въ Македония ударила назадъ и сега далечъ отстои отъ оная точка, до която бѣ пристигнала прѣзъ 1875-та година. При все това народътъ незагинжалъ; съ бавни, но твърди крачки той отново почналъ да върви по пътя на наирѣдка.

Отъ 1882 годнна започва се постепеното ослабване на гърцката реакция; сега тя е съвършено слаба. Стига да има сега хора; повсѣдѣ безъ прѣчки се позволяватъ бъл. училища, доста е да има кой да ги поиска. Но страхътъ още непрѣминжалъ.

Прѣзъ тая година св. Екзархия взе надъ себе си върховния надзоръ на българскитѣ училища по Македония; същата година се отвори и Солунската Гимназия. 1882 година азъ считамъ кѣто начало на новъ периодъ, що проживяваме сега. Въ Разложко, Джумалийско, Мелничко, Петричко, Зѣхненско и Драмско черковноучилищнитѣ ни работи стожатъ въ същото положение, въ което ги остави реакцията. Екзархията припознаватъ: Разлогъ, цѣлата речн Неврокопска епархия съ изключение на селата: Тарлисъ, Кара-къой, Долно-Броди, Зърнево, Долянъ, Сатовче, Елестъ, Куманичъ, Ловча, Тишово, Лжки; Плѣвне и Просоченъ въ Драмско; Скрижово въ Зѣхненско; 20-тина къщи въ града Сѣръ; всичко 50.000 души, сир. 1 бъл. екзархистъ възъ 4-ма души население. Цѣлнятъ Драмски санджакъ и казитѣ Джумалийска, Петричка, Мелничка и Демиръ-Хисарска безъ ис-

включеніе признаватъ гърцката Патриаршия; всичко 206.000 души българе, гърци и власи. Отъ българетѣ само патриархисти сѣ по 75%. Цѣлата источна Македония въ църковно отношение распада се на 5 епархии:

Сѣрска, която съвпада съ Сѣрската каза;

Драмска, обнима Драмската и Зѣхненската кази; прѣди 20-тина години въ тази епархия влизало и Неврокопско. Слѣдъ испъжданіето на гър. владци отъ България, трѣбало да имъ се намѣри мѣсто: отцѣпили *Неврокопъ* и така се образувала още една епархия, *Неврокопска*, която обхваща само казата. Сѣдалището на Драмския владика е Алистратикъ.

Мелничка, найпространата, останѣла непожсана, обхваща Джумалийската, Петричка, Мелничка и Демиръ-Хисарка каза. Сѣдалището на владиката е въ Мелникъ; Демиръ-Хисаръ състави отдѣлна епископия. *Елевтериополска*, която била епископия отъ Драмската епархия, а сега си останѣла отдѣлна епархия — въ Правинската нахия; сѣдалище Правинца. Кавала съ казата влиза въ *Ксантійската* (*Кеческа*) епархия.

Въ повечето села, дѣто се търпи гърцкиятъ владика, той успѣва да се наложи, като незакача бълг. езикъ въ училището и въ църквата, — тактика, която първъ практикувалъ Мелничкиятъ. Прокопий; сѣстема която се оказала твърдѣ полезна за гърцкиятъ владци. Селянетѣ се страхуватъ отъ интригитѣ и клеветитѣ на владиката; този цѣкъ отъ своя страна страхува се отъ тѣхъ. Даваніе му не плащатъ, или наймного, кой колкото иска му дава; но да се откажатъ съвършено отъ него, не смѣятъ. Това е положеніето на гърцката църква; отъ тукъ произлизатъ и особень видъ църкви и училища, *смѣсенитѣ*. Въ тѣзи църкви признава се гърцкиятъ владика, но се чете или само български, или български и гърцки.

По българскитѣ села и въ двата санджака има 228 църкви; отъ тѣхъ 20-тина сѣ екзархийски, 208 подъ патриаршията. Отъ послѣднитѣ въ 123 се пѣе гърцки, въ 41 смѣсено и въ 30 български (вж. статист. № 3).

Смѣсенитѣ училища понѣкждѣ ги поискалъ самиятъ владика за да се задобри; другждѣ потърсилъ ги народътъ; тѣ били компромисъ, който понасялъ и на двѣтъ страни.

Прѣзъ тоя послѣденъ периодъ много малко нѣщо се направило за нашата църква и училище. Всичкото се заключава въ подновяването на джумалийското и бродско училище и въ подиганieto на сѣрското четворокласно училище и въ отварянieto на банското III-класно.

Слѣдъ заточението на бродскитѣ учители, училището ту се затваряло, ту се отваряло за по нѣколко мѣсеца. Най-подиръ прѣзъ 1887 г. учителитѣ Каминъ и Стамболиевъ, родомъ отъ самото село, отворихъ окончателно българското училище съ специална заповѣдъ отъ страна на Султанския валия.

За отварянъето на долно-джумалийското училище въ послѣднитѣ години наймного работилъ К. Маламовъ, гражданинъ отъ самата Джумая и ученикъ отъ Солунската Гимназия. Съ удоволствие се спирамъ надъ двамата млади Стамболиевъ и Маламовъ, защото само тѣхъ виждамъ отъ новитѣ учители. що исхвърля всѣка година Солунската машина. — само тѣхъ виждамъ да сж се трудили съ успѣхъ. Това имъ прави особна честь.

Отъ 1888 год. училището си работи безъ прѣчки; брой 50 ученика съ 2 учителя. Като съвѣтникъ и помощникъ на Маламова се явява единъ старъ анонименъ труженецъ по Поройско. До-щѣ день да стане извѣстенъ той и дѣлата му.

Новиятъ прѣдсѣдателъ въ Сѣръ Кърчовски сполучва да издигне училищното здание въ града прѣзъ 1886 год. Слѣдъ заминаванъето му враговетѣ ни намѣрили врѣме и съ клеветитѣ си запечатали българското училище, понеже нѣмало кой да се застъпи. Училището оставяло запечатано до 1888 г. При все това прѣподаванъето ставало надъ креветитѣ въ пансиона. Официалното отваряние на училището се дължи единичко не рѣдкия родолюбецъ Павловъ. Прѣзъ послѣднитѣ двѣ години Сѣрското училище направило значителенъ успѣхъ. То се допълнило съ IV кл., уравнило се съ другитѣ четворокласни училища по Македония; числото на ученицитѣ достигнало до 120, а на учители и учителки 9.

Сравнителната статистика № 5 нагледно показва, че по училищата и по числото на ученицитѣ ние сме назадъ съ 75%. Отъ тамъ се вижда още, че и слѣдъ 1882 година много нѣщо не се направило. Български училища има (вж. статистика № 4) 64 съ 3015 ученика, срѣщу 116 гърцки

съ 6363 ученика. Смѣсени училища има 21 съ 882 ученика. Ако притуримъ и тѣхъ, 1 бълг. ученикъ се пада на 60 души българе, а 1 гърци на 6 души гърци.

Между това, що иматъ гърцитѣ, и онова, що едва поддържае ние, никакво сравнение не се допуска. Навсѣдъ, дѣто има български и гърцки заведения, помежду е цѣла пропасть, защото не е възможно ние да имаме училище и тѣ да нѣматъ; — нашитѣ стожатъ подолу поне по наредба. по вънкашность.

По цѣла источна Македония има широко поле за работа, силенъ врагъ за събарянье. Въ Драмско, Зѣхненско и Сѣрско кажи нищо не е направено. По важностьта съ тѣзи страни могло би да се сравни само Костурско. Но и това сравнение не си има мѣстото сега, когато въ Костурско честното ни правителство не само непрѣчи, но и подпомага на българетѣ да си отварятъ училища и да се отказватъ отъ гърцкия владики. Та освѣнъ това тукъ гърцитѣ само насъ иматъ; татѣкъ имъ се отвори и нова рана, ромѣнската пропаганда и албанското движение, които значително ги ослабихъ.

Особна важность има дѣлото въ Сѣръ. Сѣрското българско училище е прѣдзначено не само за околнята, но за цѣла источна Македония. То ще хвърли сѣмена въ Драмско и Зѣхненско. Силата на гърцизма е въ центроветѣ; нашата е въ периферията, и отъ тамъ може да се прояви.

Таквизъ важни центрове, като Алистратикъ и Демиръ-Хисаръ, нѣматъ още български училища. Що прави Екзархията? Не казвамъ, че нищо не прави, не; но тя трѣба всичко да направи за да ѝ поолекне отъ тежката отговорность, що си нагърбила да води училищата ни по Македония, бждѣщето на тая земя българска.

Единъ погледъ назадъ ще ни доведе до тия заключения: а) Населението въ источна Македония — исключаватъ се Неврокопско и Разлогъ — твърдѣ кжсно се събудило; когато се подигнахъ въпросътъ, тукъ всичко спѣло; раздвижили се умоветѣ тогава, когато вече западна Македония си имала своитѣ български владици. Когато застигна гърцката реакция отъ 1876, българщината се намѣрила безъ защита, отстѣпила, ударила назадъ 20 години. Въ 1886 г. трѣбваше отново да се почне. в) Училищата

били рѣдкостъ, или ако ги имало, тѣ били само за да отнематъ най-прѣснитѣ сили отъ народа. Старитѣ пошеки училища въ Разлогъ и Джумалийско неоказали голѣмо влияние на югъ. Българскиятъ езикъ трѣбвало да се распространи отъ посѣбуденитѣ тогава българе; ето причината, да се явиатъ нѣкои учители чужденци отъ Тракия и западна Македония. Тукъ се повтори сѣщото, което се забѣлѣзва въ останжалата частъ на Македония: учителитѣ изникватъ отъ самия народъ и ръководятъ църковната борба; старитѣ гърцки учители ставатъ български.

Четире години слѣдъ рѣшението на църковния ни въпросъ — найблѣскавата страница отъ историята на цѣлия български народъ — бѣхъ периодъ на всеобщо обаяние, бързъ напредѣкъ. Испращанieto народни пастри въ Охридъ и Скопие бѣ вѣнецътъ на славната борба. Скоро слѣдъ това настаняхъ тежки врѣмена; събитията на 1877 — 1879 г., които потърсихъ цѣла Европа, коренно измѣнихъ работитѣ по цѣла Македония. Честното ни правителство, което до тогасъ ни симпатизираше и помагаше на народното движение срѣщу чуждото за насъ гърцко духовенство, сега застанъ на друга почва. Найсилниятъ ударъ надъ българщината бѣ нанесенъ съ отказа на правителството да признае официално българската църква. То бѣ сигналъ на обща назадѣкъ. Българетѣ навсѣдъ взехъ да губятъ почва; тѣ вече нѣматъ никаква възможностъ да продължатъ неравната борба. И днесъ работитѣ сѣ се кристализирали въ онова състояние, въ което ги завари този ударъ. За гърцкитѣ владици, които никога небѣхъ прѣстанжали да гонятъ и да клеветятъ българетѣ, настанжали найблагоприятни врѣмена. Влиянието имъ, което всѣкога е било голѣмо, сега още повече се усила.

Гърцката пропаганда съ свонѣ владици, консули, доктори, учители и учителки обхванжала като съ мрѣжа цѣла источна Македония. И до сега тя успѣла да одържи рѣшителенъ надрѣсъ. Съ подиганието на църковния въпросъ въ много градове и села отварятъ се български училища. Тѣзи училища били всички общински, и се плодили отъ день на день. Тѣ небили „по новата метода“; немало здания, повечето били бараки; учителъ съ 200 л. т. заплата се явявалъ като нѣкой баснословенъ богаташъ; но затуи пѣкъ тѣзи

училища искарали граждани, не учители, проникнати съ истински народенъ духъ. Така вървѣли нашитѣ училища до 1881 год. Въ тая година св. Екзархия взе върховния надзоръ надъ училищата. Тукъ се оказа обратното на онова, що видѣхме съ българската църква. Отъ тая година числото на българскитѣ училища взе да се подига. Отвори се и Солунската Гимназия. Твърдѣ мжно бѣ отваряньето, подновението да кажж на всичкитѣ речи училища въ Сѣрѣ, Броди, Джумая. Екзархията се принуди сума пари да пратоса по вѣтъра прѣди да си почнатъ учителитѣ работата. Сега отваряньето на българско училище кждѣ да-е по источна Македония става твърдѣ лесно: стига да има хора, които да поискатъ таквовъ училище. „Меарифъ-комисионъ“, учреждение, което испърво се прѣдстави като прѣчка по българскитѣ училища на нѣкои кжсогледи, направи имъ найголѣмото добро като ги узакони.

И въ училищно отношение найопасниятъ врагъ на българщината е вѣковниятъ гъркъ. Много и голѣми сж прѣдимствата на този неприятелъ. Гърцитѣ сж стари въ Македония. Тѣхнитѣ църкви и училища прѣдставятъ едно систематическо цѣло, влѣзло въ организма на държавата още прѣди петъ вѣка. Гърцкитѣ училища се радватъ съ високи правници и привилегии, що нѣматъ нашитѣ; и до сега владицитѣ настояватъ, че никой нѣма право да се мѣси въ тѣхнитѣ училища. Пожертвуванията на силогизитѣ, на отдѣлни патриоти далечъ прѣвншаватъ скромната екзархийска помощъ, която се отпуска на българскитѣ училища. Немалко прѣдимство е и тона, че гърцката пропаганда разполага съ опитно учителско тѣло. Влиянието на гърцкитѣ училища по источна Македония било е и още е грамадно; нѣма градъ, нѣма паланка, нѣма селце, въ което да нѣма гърцко училище. Тѣзи училища всѣка година поглъщатъ найпрѣснитѣ сили, прѣдаватъ ги на неприятелския лагерь, насочватъ ги срѣщу насъ; сума народъ се загубилъ и продължава да се губи.

Усилията, що правятъ гърцитѣ, сж неимовѣрни; количествата, що трошатъ, баснословни. Цѣлъ корпусъ отъ учители, който нѣкога билъ разпрѣснатъ по цѣлия полуостровъ, сега е прибранъ и усиленъ наймного по источна и южна Македония. Все пакъ задачата на гърцизма не е

тѣй лесна; мъчно цѣлъ народъ се покърства, а невъзможно е да се погребе; потрѣбни сѣ вѣкове, не години. Патриотизмътъ на гърцитѣ — ако може да се даде това име на безмѣрна жажда да се граби чуждото, — е чуденъ. Както и да е, всичко у тѣхъ е искусствено, врѣменно, понеже не е основано въ сърдцето на народа, чуждо за него остава. Гърцитѣ градятъ на пѣськъ.

При тѣзи условия положението на българското духовенство и на паството му е окаяно: непризнато официално, безъ глава, то незнае, къмъ кого да се обърне, нѣма кому да прѣдстави своитѣ нужди, нѣма кой да му излѣкува тѣлеснитѣ и духовни болки. Принуденъ да тича прѣдъ когото попадне, нещастниятъ българинъ прибѣгва при гърцкия владика, който му помогва може би въ нѣкоя ничтожна работа, въ замѣна, разбира се, на още по̀ничтожно нѣщо — продажбата на своята църковна независимостъ, слѣдователно и на своята народностъ.

Слѣдствията отъ таково положение на работитѣ отзввали се твърдѣ пагубно за православнето. Невѣжественото духовенство дошло до тамъ, че негледа по̀далечъ отъ носачи. Тъкмо таквозъ мътно врѣме търсѣтъ и разнитѣ пропаганди, които кръстосватъ Македония и дебнатъ за всѣкой благоприятенъ случай. Поприце за всевъзможни агенти, които искатъ да посегнатъ на завѣтното благо на българина — народността му — отваря се широко, пространо. Тѣзи агенти подъ видъ на религиозни проповѣдници, неканени принасятъ непризнанитѣ си заслуги. За сигурна сполука тѣзи пропаганди всѣкога прибѣгватъ на помощъ къмъ непогрѣшимия помощникъ златото. Простиятъ селянинъ често пропада въ многото стѣпници, що му се испрѣчватъ на всѣка стѣпка. Въ Македония златото се лѣе отъ четиретѣ страни буквално и прави чудеса: искарева гърци тамъ, дѣто името имъ не се чуло даже; ражда протестанти, унииати и каквото искашъ друго. Католическата пропаганда още не е успѣла да се тикне въ источна Македония; тя се ограничила въ Кукушко и тамъ се загниѣдила.

Протестантската пропаганда въ источна Македония установила се въ Разлогъ.

Появлението на протестанството въ Разложко се отнася къмъ 1860 год. Това добро принесълъ отъ Самоковъ

въ Банско испърво протестантскиятъ проповѣдникъ Тонджоровъ. Простодушното население въ своята набожностъ увлѣкло се отъ благитѣ и невинни въ началото проповѣди на Тонджорова. Той искусно повелъ работата; проповѣдвалъ въ църквата и незакачалъ въ наймалко православието, додѣто се осигурилъ отъ учителя Никола и п. Димитра. Народътъ се привързалъ и вече билъ готовъ за всичко; никой не осетилъ, що се крне подъ тѣзи проповѣди. Когато Тонджоровъ помислилъ, че настанжло врѣме за открито дѣйствие, появилъ се прѣдъ народа съ слово срѣщу кърста и иконитѣ. Народътъ се възвълнувалъ, та свалилъ отъ амвона проповѣдника, закаралъ се да го убие; избавили го поменжтитѣ съмишленици учительтъ Никола и п. Димитръ. Казватъ, че тѣ били подкупени, та когато народътъ се допиталъ до тѣхъ, що да правятъ, тѣ имъ отговорили, че неамиратъ нѣщо противно въ учението на този божичовѣкъ. Малцина останжли вѣрни на Тонджорова и се показали явни протестанти. Тѣхъ гонили съ камене по полето и пѣдили отъ църквата. Повечето скоро се обвърнжли и си останжли вѣрни на бащината религия; прѣобвърнжли се и самитѣ причинители за увожданието на протестанството и почнжли да го гонятъ. Малцина само, докачени отъ обидитѣ, що имъ нанесли тѣхнитѣ съграждане, останжли си вѣрни на Тонджорова. Учителтъ Никола отъ жалъ избѣгалъ въ България. Отъ Банско протестанството се распространило и въ околнитѣ села. Ето сегашното състояние на тази пропаганда.

Въ Банско има 30 кжци протестански, 2 учителя, учителка и 46 ученици момичета и момчета. Проповѣдникъ и началникъ на мисията е Сичановъ, който получава 120 л. т. годишнина. Найревностната проповѣдница е една жена „Харало“, на която се плаща 60 л. т. Протестанти има въ Елешница 30 кжци; Якоруда 3 к., Добриница 1, Баня 5 кжци и Банско 50; всичко 89 кжци.

Протестанскитѣ мисионери образуватъ обиколки по околията за да проповѣдватъ. Иматъ си и човѣкъ, нѣкого си Петканчинъ отъ Банско, който продава протестантски книги; плащатъ му 80 л. т. За успѣха на протестанската пропаганда въ Разложко, какъвъ и да е той, има нѣколко причини: протестантитѣ се явили защитници на народнитѣ

идеали; проповѣдвали на български нѣща, за които се борѣлъ народътъ, а отъ друга страна искусно правили нововедения. При все това успѣхътъ на протестантството сравнително съ гърцката пропаганда е нищоженъ. За да се бори съ толковъ много и тѣй силни неприятели, българщината въ Македония располага само съ тѣзи двѣ сръдства: църковна община и училище. Поставена въ най неблагоприятни условия, църковната ни община нищо не може да направи сръщу тѣзи неприятели. Липсува ѝ почва, надъ която да стъпи, липсuvat ѝ способни духовни лица и миряне общинари.

Хрониката на коя да е българска община въ послѣднитѣ години е прѣпълнена съ интриги, скандали, гонения на прѣседатели; сериознитѣ работи или съвсѣмъ липсuvat, или захващатъ наймалкото мѣсто.

Въ учебно отношение направено е нѣщо, но не е направено много. Отъ сравнителната статистика № 5 се вижда, че 34 стари училища не се отворили на ново; че числото на учители и ученици спроти 1875 се увеличило съ 1000 уч. Този успѣхъ сравнително е твърдѣ слабъ; надѣждата ни е въ училището, и къмъ тази точка трѣба да обърнемъ всичкото си внимание: много повече и подобрѣ уредени отъ нашитѣ сж гърцкитѣ училища. Голѣмъ недостатъкъ се чувствува у насъ отъ едно учителско тѣло, прѣдадено на призванието. Малцина сж учителитѣ, които умѣжтъ да се съобразжтъ съ мѣстото и да живѣжтъ съ хората; свѣстни управители, които да отговарятъ на важния си постъ, нѣмаме. Прѣобразуването на учителското тѣло не може другояче да стане, освѣнъ пакъ чрѣзъ училището. Важна стѣпка въ това отношение се направи съ откриванieto на Солунската Гимназия.

Солунската гимназия е майка на всичкитѣ Македонски училища, разсадница на българската интелигенция. Сжщото е вѣрно за сѣрската прогимназия само за источна Македония. Заслужава да се спреме малко върху тѣзи заведения и да ги сравнимъ съ гърцкитѣ. Въ послѣднитѣ цѣли 15 години се поглъщатъ за изучаване на гър. езикъ и История, петнайсетъ години прахосани въ самия цвѣтъ на възрастта. Незнажъ какъ, обаче между това гърцкото училище умѣе да вджхне въ сърдцата на ученицитѣ прѣданостъ и фанати-

зъмъ къмъ всичко, що е гърцко. Ученицитѣ отъ сѣрската и солунската гърцка гимназия речи всички българчета плизатъ върли гъркомане и гонители на всичко, що е българско, съ прѣдначѣртана и ясно опрѣдѣлена цѣль — погърчване на страната. Немогъ да похваля съ сѣшитѣ качества и нашитѣ ученици. Въ нашитѣ училища най-главно мѣсто се дава на физико-математиката въ врѣда на много поважни прѣдмети: историята, географията и българския езикъ. Поразителна е нашата небрѣжностъ къмъ своето, и тукъ сме много подолу отъ гърцитѣ. Страшно е да виждашъ четверокласници безъ никакво правописание и седмокласници, които да немогътъ да напишътъ нѣколко реда както трѣбва! Нужда за инженери у насъ не се чувствува още; потрѣбни сж хора съ горещъ патриотизъмъ, хора, които знаѣтъ нуждитѣ на татковината и работѣтъ за да ги излѣкуватъ; искатъ се хора готови и въоружени за борба срѣщу неприятелитѣ на народността ни и на езика ни. Учителитѣ ни сж и народни водители; за да излѣжътъ таквизъ хора необходимо е подиганието на хуманитарнитѣ науки: езиковнанието, историята, географията изобщо, а частно подиганието на бѣлг. езикъ, отечествената география и бѣлгар. история. Една реформа въ програмитѣ на нашитѣ училища е въпиюща необходимостъ, ако неискаме да видимъ единъ день нашитѣ въспитаници агенти на чуждитѣ пропаганди. Срамно е да се каже подобно нѣщо; но не е и невъзможно, толкозъ повече, че има вече и примѣри.

Гърцкитѣ гимназии въ Солунъ и Сѣръ сж класически; нашата гимназия въ Солунъ и прогимназията въ Сѣръ сж реални; пѣрвитѣ искараватъ философи; вторитѣ занаятчии. Но на философитѣ хлѣбъ трѣба: книги се неядѣтъ; а занаятчии нѣматъ достаточни сили за да бждѣтъ водители въ национална борба.

За македонскитѣ училища се изисква особна програма, която да отговаря на нуждитѣ на страната. Македония не е нито Франция, нито Германия, та да се копира коя да е програма отъ нѣкое европейско училище и да се приложи въ Сѣръ или Солунъ. Нашитѣ училища трѣбва да носѣтъ печата на врѣмето и страната, за които сж създадени. Въ българскитѣ училища липсува духъ, който всичко съжи-

вѣва; трѣба този духъ да се въдвори и да царува въ всичко и на всѣкждѣ. При това изучаването на турски и френски езикъ би трѣбало да заема мѣстата, които имъ се падатъ. Особно на първия езикъ твърдѣ малко внимание се е обръщало, когато — менѣ поне тъй се струва — той е отъ първа важностъ. Държавнитѣ служби у насъ сж отворени за всѣки поданикъ отъ каквато и да билъ народностъ или вѣра, стига само той да знае официалния езикъ. Колко сж обаче българчетата, които заематъ нѣкоя длъжностъ? Нѣкои претендиратъ, но какъ забравятъ, че нѣма държава въ свѣта, дѣто да има чиновникъ, който да не познава правителствения езикъ! Независимо отъ това, малка ли е ползата, която народното ни дѣло може да извлѣче, ако да има работници, които знаейки турски, да ни държатъ въ течението на работитѣ? Маловажно ли е това? Немалка е ползата и отъ френския езикъ; да оставимъ настрана богатата френска литература и ползитѣ отъ неж: съ френски ученицитѣ могатъ да си пробиѣтъ пѣтъ въ живота си и да влѣзатъ въ нѣкоя кариера. За изучаването на тѣзи два прѣдмета у насъ нищо речи не се е направило; тѣ сж фигурирали и фигуриратъ само за луксъ!

Основнитѣ училища, и тѣхъ не ги бива. Скърбно е да гледашъ ученици отъ IV отдѣление да ти мърморѣтъ за магнетизма и електричеството, а да неумѣятъ да напишѣтъ една дума. Между програмата и учителя има цѣла пропасть. Нѣмаме учителъ, който да приспособи програмата на основнитѣ училища. Ще видимъ какви реформи ще направѣтъ новитѣ курсети. При все това нашитѣ основни училища, дѣто се прѣподава на майчинъ езикъ, много повече напрѣдватъ отколкото гърцкитѣ. Българскитѣ дѣвически училища навсждѣ, дѣто ги има, рѣшително стоѣтъ много пѣдолу отъ гърцкитѣ.

Това е общото впечатление, което прави нашата църква и нашето училище. Не е никакъ отъ добритѣ, разбира се. Хора, които слѣдѣтъ за нашитѣ народни работи въ Македония, често съмъ слушалъ да казватъ, или съмъ челъ, по вѣстницитѣ, че за всичко виновна е Екзархията; че екзархийскитѣ чиновници не се грижатъ за напрѣдка на дѣлото, и др. т. Че не върви, фактъ е; но че всичката вина, пада на Негово Блаженство, е голѣмо прѣувеличение. Опѣзи

които твърдятъ подобно нѣщо, или незнайтъ труднитъ условия, въ които е поставено нашето духовно началство, или пъкъ нарочно ги испущатъ.

Гърцката Патриаршия се е борила и ще се бори съ честното ни правителство за запазване своитъ политически и църковни права докѣдъ даде душа. Тя се е противила и ще се противи съ всички сили при всеко подиганне въпроса за бившитъ бълг. владци въ Македония. За да не се испратѣтъ тѣ, Фенеръ ще турн въ движение всичкитъ пружини и лостове, съ които располага; ще подигне и каменитъ отъ улицитъ. Патриаршията води борба ожесточена, отчаяна. Тя твърдѣ добръ разбира, че при сполука на българетѣ, тя си остава мъртва незакопана. Въпросътъ на българскитъ владци въ Македония е въпросъ на животъ или смъртъ на Патриаршията. Но найголемитъ прѣчки недохождатъ отъ тамъ! Да непомисли нѣкой, че плетѣ хвалбенъ на Негово Блаженство и на чиновницитъ му; първъ съмъ да забѣлѣжж кусури, найглавния отъ които е, че въ Екзархията нѣма хора, взети отъ самата страна и израснжли въ самата борба, хора, които необходимо трѣбва да се намиратъ въ Екзархията. Свикванъето на смѣсення съвѣтъ при св. Екзархия не трѣбва да се отлага вече ни день.

Азъ мислѣхъ, прѣди да обвиняваме Екзархията, трѣба себе си да обвинимъ първо. Малко това: трѣба да се чудимъ дори, какъ при толковъ мѣчнотин св. Екзархия не само държи това, що се намѣрило, но е и направила нѣщо повече. Да седнешъ тамъ нѣйдѣ и да дращешъ по вѣстницитъ е лесна работа, — минувашъ за патриотъ; но де да видимъ на дѣло!

Съ тѣзи думи неискамъ пъкъ да кажж, че Екзархията трѣба да си кръстоса рѣцѣтъ и прѣспокойно да очаква естественото развитие на събитията. На Екзархията, едничко ней, лежи тежката отговорностъ прѣдъ историята за бъдѣщето на Македония. Негово Блаженство трѣба да направи венчко, що може да му отнеме каква и да е малка частъ отъ товара. Ето защо свикванъето на мирския съвѣтъ отъ македонски прѣдставители ми се вижда една отъ нуждитъ на деня.

Македония е въ рѣцѣтъ на св. Екзархия. Тя трѣба да изпълни високата си и благородна мисия.

VII.

Езикъ, обичаи и нѣрави на българското население.

Народътъ въ повечето градове подъ влиянието на всѣ-какви пропаганди за вѣра и народностъ е покваренъ. Българскиятъ народъ какъвто си е, съ своя български езикъ, съ своитѣ нѣрави и обичаи, живѣе по селата. Забѣлжителна е вродената живостъ и остроумие на българския селянинъ. По умственното си развитие той стои погорѣ отъ мужика и непада, струва ми се, подолѣ отъ кой да е другъ европейски селянинъ. По Сѣрско и Драмско мнозина говорятъ турски и гърцки, необикновенъ раскошъ за единъ селянинъ.

Въ градоветѣ обаче поголѣмата частъ отъ народа е развалена. При критическото икономическо положение на страната на това наймного помага златото, което съ отворени ржцѣ се прѣска отъ пропагандитѣ. Напразно обаче нѣкои нашенци лекомислено обвиняватъ Македонския българинъ като подкупенъ въ народнитѣ си и религиозни убѣждения. За жалость, фактътъ за отдѣлни личности съществува; но той никакъ не е общъ. Изучи мжчнитѣ условия, въ които е поставенъ народътъ, и азъ мисля ти ще бѣдешъ принуденъ намѣсто да го хулишъ, да се очудвашъ на неговото търпение, на неговия куражъ.

Кратковрѣменото ми прѣстояване въ страната ме докара до убѣждение, че источно-македонското нарѣчие, отъ Срума насамъ, е тракийското. По акцента и въ малки нѣкои подробности отдѣля се Разложкиятъ говоръ, сходенъ съ говора на Бабечанетѣ и Рупаланитѣ (помаци). Въ края на тая статия сж помѣстени пѣсни и приказки, вѣрно исписани на мѣстото. Възъ основа на тѣзи народни умотворения нашитѣ филолози нѣка изучатъ и изслѣдуватъ источно-Македонското нарѣчие¹⁾.

Народенъ костюмъ. Мървацитѣ (тѣй се казватъ жителитѣ по Бродската и Сингеловска планина) носѣтъ *шалвари*, *долама* (горна дрѣха) до кърста. Женитѣ — *кюрдия* отъ грижъ (аба), *ченберъ* на главата. Намѣсто ченберъ момитѣ носѣтъ особенъ видъ фесъ. По Неврокопско, отсамъ Места,

¹⁾ Тукъ се съдържа богатъ материалъ за г-да Сречковичъ, Банъ, Ястребовъ и Новаковичъ. Азъ печухъ нийдѣ никого да говори сѣрбски, или да се казва Сѣрбинъ. Тѣзи учени възможно е въ своитѣ издирвания да ги намѣрѣтъ.

мѣжетъ се обличатъ съ *понури* и *долама*; невѣстинскитѣ дрѣхы се казватъ *пърчеле*, *рошме*, *кърпа* на главата (въ Осиново). Невѣстата се реди още съ сребърни *нафти* на пояса и съ *герданъ* жълтици на гърло. Интересно е по тѣзи страни въ Родопитѣ, че момѣтъ, който иска невѣста, трѣба да приготви всичкото вѣно и възъ това отгорѣ да плати въ брой, наймалко 12 жълтици, на бащата. Види се момитѣ едва отговарятъ на момчетата; па освѣнъ туй, това си е право, понеже зетѣтъ се сдобива съ работна сила. Въ неврокопско, отвѣдъ Места, мѣжетъ носѣтъ *шалвари*, бѣли, и *долама*; облѣклото на жената (въ Старчища) се състои отъ *кюрдия* отъ грижъ, *ченберъ* на глава (сѣщо, както мървацитѣ). *Фесъ* на момитѣ у богатитѣ е накитенъ съ сѣрма или жълтици.

Въ Порой (Валовишко) мѣжетъ се обличатъ съ *шалвари* и *копаранъ*; а женитѣ съ *фустанъ*.

По Зѣхненско и Драмско (Скрижово и Плѣвне) лѣтѣ селянетѣ носѣтъ широки сини *гащи*; зимѣ сѣщия крой *гащи*, само направени отъ грижъ.

Въ Петричко женитѣ носѣтъ *шкорте* и *либаде*.

Въ Мелничко една млада невѣста се облича въ този костюмъ: *сая*, *аладжа* до колѣнѣ, *кене* (клашникъ) безъ ржави, *шамия*, накитена съ бѣли пари, и *огърлица*. Мѣжетъ се отличаватъ по това, че си обвиватъ *феса* съ рида (кърпа) и си оставатъ кошулата надъ *гащитѣ*.

Въ *Кърѣсна* и *Джумалийско* българинѣтъ носѣ: *чакшири* или *бечви* тѣсни, *елекъ*, *дулама* и *празенъ силѣхъ*, на пояса; отзадъ висѣтъ *паласки*, (кутийка за барутъ и куршуми). Невѣстата наредждатъ съ тѣзи дрѣхы и накити: *косакъ* (горна дрѣха), дългъ до земята и поставенъ съ агнешка кожа; *прѣдскутникъ* (фута); на грѣдитѣ крѣглесто *конче*, *фесъ*, навезанъ съ коприна; на челото три реда *бѣли пари*; на върхъ *феса* има *конче*, за да си закачватъ *шамии*тѣ.

По *Джумалийско* и *Кърѣсенско* мѣжетъ на всѣкъдѣ си носѣтъ бѣ гарската *гула*; сѣщо така и нѣколко други села по *Мелничко* и *Петричко*. Въ *Разлогъ* *гулата* се запазила само у овчаретѣ; обаче не е отколѣ, когато всички сѣ носили шапки.

Обичаи азъ съмъ записалъ само нѣкои, които сѣ характерни; а то да се напишѣтъ подробно всичкитѣ обичаи, изискватъ се години.

Обичаятъ да отиватъ момитѣ по къщи, на *Лазаровъ день*, да пѣятъ, има го въ Валовишко (Порой) и въ Неврокопско (Кара-къой). Въ Разлогъ и Кръсна нѣкога сжществувалъ; сега го нѣма никакъ.

Божие име. Прѣзъ празниците *Петровъ-день* и *Илинъ-день*, въ селата Парилъ, Тешово и Гайтаниново (Неврокопско) правятъ *панайръ* (съборъ) на селскитѣ църкви, по този случай имъ идятъ и много гости.

Тогавъ отъ църквата, или отъ побогатитѣ нѣкои закалватъ крава, или волъ и раздаватъ на всѣкого отъ *жертвата*. Туй се казва *Божие-име*. На *Илинъ-день* е панайрътъ на църквата въ Кърчово; и тамъ става „*Божие-име*“. Всѣкой трѣба да си вземе помалко отъ църковното теле, или крава.

Когато е именниятъ день на домакиня, на жена му, или на нѣкое дѣте, попътъ дохажда слѣдъ църковния отпущкъ и дига *ипсому*: турятъ варена пшеница, надъ нея просфора; попътъ чете молитви, а на около стоятъ домашнитѣ съ запалени свѣщи въ ржка. Този обичай е общъ на всѣкъдѣ.

Гергьовъ-день е любимиятъ празникъ на българина. Въ града Неврокопъ единъ день прѣди празника купуватъ си ягне; солжатъ трицитѣ, които ще дажатъ на ягнето. прѣдварително ги отнасятъ у попа да ги благослови; на рогата му турятъ свѣщи и го кадятъ съ темянь. Така пригответно занасятъ ягнето нѣйдѣ вѣнь, закалатъ го и го пекятъ. Въ това врѣме момитѣ си вършатъ своята работа. Вечерята надъ празника момитѣ взиматъ едно гърне съ вода, въ което си туря всѣка по една китка и пари. Като прѣстон нощта, сутрината рано взиматъ малко дѣте и го каратъ да имъ вади по една китка отъ гърнето, когато тѣ пѣятъ и означаватъ кого ще вземе оназъ мома, чиято китка изважда момчето. Жени и мъжие мижатъ се за *здравие* съ вода, въ която турили още прѣзъ нощта здравецъ и други цвѣтя; още прѣпасватъ се съ пояси отъ зеленина и се теглятъ кой, колко оки ще дойдѣ. Теглейки се, жулятъ се съ коприва; къпятъ се подъ нѣкое дърво; съ една дума Гергьовъ-день празнуватъ въ Неврокопъ найвесело цѣлия день вѣнь отъ града, по полето.

Въ сжщия день въ Кара-къой забиватъ *ипсому* въ нѣкое дърво.

Въ Порой още надъ вечеръ, когато отиватъ момитѣ да набиратъ цвѣта, момчетата ги придружаватъ съ гайди и пѣсни; отивайки пушкатъ. Този тържественъ исходъ се казва *Лѣтница* — твърдѣ важно название. Въ Мелничко, Разложко и Драмско Гергьовденъ се празнува сѣщо тъй съ малки нѣкои вариации.

Прѣлки и седѣнки ставатъ въ Неврокопско (Кара-къой, Броди), въ Валовишко (Порой) и въ Разлогъ. Въ Крѣсна нѣма този обичай. По нѣкои мѣста когато *се роди дѣте*, валятъ го въ пепелъ.

Бабугери. На Водици (тукъ го казватъ Кърстовденъ) въ Драмско (Просоченъ, Плѣвне и Волакъ) нѣколко мжжѣе и момчета се прѣобличатъ и се маскиратъ всѣкакъ: едни ставатъ арапи, други хайдутъ, трети мечки съ звѣнци и т. н. Отиватъ по къщитѣ и събиратъ пари за църквата. Тѣхъ ги казватъ *бабугери*. Утрѣшния день на Ивановъ-день, съ тѣпани и даули минаватъ още еднижъ по селото; отъ паритѣ що ги събиратъ него день, устрояватъ си веселба. Въ обичая на бабугеритѣ азъ виждамъ много нѣщо общо съ русалитѣ.

Дудулъ (Ойлюле) правятъ въ Кара-къой и го казватъ *Пеперуда*.

Хоро отъ моми и ергени става на всѣкъждѣ въ празникъ.

Баяние и магия. Въ Порой когато боли корема на нѣкое дѣте, отнасятъ го до една баба да му бае. Бабата прѣвръзва пояса на дѣтето и говори: „Кръстно, кръстниче и ти младо юначе; и ти младо и майкати, и майкати и таткоти, майкати кажѣ да йме на Шаръ-планина, тамъ да яйте, тамъ да пийте, тамъ кости да фърлите“. Баянието за коремъ се казва *кръстникъ*.

Въ Броди за змия ухапено бажатъ съ особна пѣсень.

Въ Крѣсна живѣе прочутата магесница Илинка; тя гледа на късметъ, прѣдсказва далечното бѣдѣще и сваля луната съ игли. Гледа на плѣшка отъ животни и лѣкува всѣкакви болѣсти съ билки. Въ сѣщото село живѣе и дѣдо Ангелъ, специалистъ иманяръ: да се съвѣтватъ съ него, дохождатъ иманяри отъ всѣкъждѣ¹⁾.

¹⁾ Таблицитѣ и статистикитѣ, за които се говори до тука въ статията, сѣ помѣстени въ края на книжката. — *Ред.*

Притурни

№ 1.

Статистина на населението по градоветъ и селата споредъ мойтъ данни.

Бр. по редъ	Сѣрска каза	Бжши	Турци	Помаци	Българе	Гърци	Власи	Цигане
1	Сѣръ	3500	9000	—	4200	9350	450	2000
2	Мертатово	80	—	—	480	—	—	—
3	Горно-Фрацани	60	—	—	360	—	—	—
4	Долно-Фрацани	70	—	—	420	—	—	—
5	Орѣховица	80	—	—	480	—	—	—
6	Дутлия	60	—	—	360	—	—	—
7	Баница	110	—	—	660	—	—	—
8	Горно-Броди	1020	—	—	6120	—	—	—
9	Митохъ	30	—	—	180	—	—	—
10	Вишанъ	30	—	—	130	—	—	25
11	Христосъ	30	—	—	180	—	—	—
12	Мелникичъ	80	—	—	480	—	—	—
13	Каваклия	50	—	—	400	—	—	—
14	Календра	45	—	—	290	—	—	—
15	Просеникъ	70	—	—	420	—	—	—
16	Кула	80	—	—	480	—	—	—
17	Кюрия	60	100	—	200	—	—	—
18	Баракли-Джумая	950	125	—	4650	—	250	—
19	Елшанъ	70	—	—	420	—	—	—
20	Чучулигово	50	—	—	300	—	—	—
21	Неволинъ	30	—	—	180	—	—	—
22	Омондосъ	40	—	—	240	—	—	—
23	Ени-Кьой	45	150	—	90	—	—	—
24	Камила	25	—	—	150	—	—	—
25	Агова-Махала	30	—	—	180	—	—	—
26	Адата	20	—	—	120	—	—	—
27	Караджа-Кьой	35	—	—	210	—	—	—
28	Кумаря	60	300	—	—	—	—	—
29	Фетохъ	40	—	—	240	—	—	—
30	Суша-бана	130	500	—	—	100	—	—
31	Чирпица	80	—	—	—	400	—	—
32	Нигрита	350	—	—	—	1400	—	—
33	Сжриа	120	—	—	—	500	—	—
34	Негославъ	60	—	—	—	300	—	—
35	Ксилотро	60	—	—	—	280	—	—
36	Гудели	50	—	—	300	—	—	—
37	Авидия	50	—	—	—	250	—	—
38	Апдамалъ	70	—	—	—	350	—	—
39	Копачъ	70	—	—	—	300	—	—
40	Мергенъ	45	—	—	220	—	—	—
41	Димитричъ	110	100	—	240	250	—	—
42	Мекешъ	30	—	—	180	—	—	—
43	Сѣкавче	40	—	—	240	—	—	—
44	Орлякъ	70	—	—	420	—	—	—
45	Турбешъ	30	—	—	180	—	—	—
		8215	10275	—	24500	13480	700	2025

Бр. по редъ	Сѣрска каза	Къщи	Турци	Помаци	Българи	Гърци	Власи	Цигани
	Прѣиностъ	8265	10275	—	24500	13480	700	2025
46	Драгошъ	25	—	—	150	—	—	—
47	Торице	25	—	—	150	—	—	—
48	Коприва	40	150	—	60	—	—	50
49	Равна	125	375	—	300	—	—	—
50	Еди-дерменъ	25	—	—	150	—	—	—
51	Дервешани	25	—	—	150	—	—	—
52	Субашъ-къой	130	—	—	—	650	—	—
53	Карай-къой	50	—	—	300	—	—	—
54	Лакостъ	35	—	—	210	—	—	—
55	Дрѣново	45	—	—	270	—	—	—
56	Везникъ	110	—	—	—	550	—	—
57	Довища	230	—	—	—	900	—	—
58	Нуска	45	—	—	—	180	—	—
59	Тополани	110	—	—	—	550	—	—
60	Сарумсакли	120	—	—	—	600	—	—
61	Тумба	30	—	—	—	150	—	—
62	Верваръ	35	—	—	—	—	—	150
63	Къль-пикеси	80	—	—	375	—	—	25
64	Милентъ	35	—	—	210	—	—	—
65	Али-бей-къой	25	50	—	40	—	—	30
66	Ени-чифликъ	20	—	—	120	—	—	—
67	Виржини	30	—	—	180	—	—	—
68	Какараска	30	—	—	180	—	—	—
69	Бейлъкъ	30	—	—	180	—	—	—
70	Ени-махале	10	—	—	28	—	—	—
71	Салъ-махала	25	—	—	150	—	—	—
72	Джамп-махала	20	75	—	30	—	—	—
73	Долно-Караджово	45	—	—	270	—	—	—
74	Абдула-махала	30	—	—	180	—	—	150
75	Байрактаръ-махала	40	—	—	60	—	—	—
76	Хунюсъ	120	—	—	—	600	—	—
77	Жервохори	20	—	—	—	100	—	—
78	Сайта	40	—	—	—	200	—	—
79	Стефания	50	—	—	—	270	—	—
80	Масларъ	40	—	—	—	200	—	—
81	Враста	60	—	—	—	240	—	—
82	Долно-Крушово	30	50	—	—	100	—	—
83	Горно-Крушово	40	25	—	—	185	—	—
84	Кастри	30	—	—	—	150	—	—
85	Кучосъ	80	—	—	100	300	—	—
86	Стара-Баня	30	—	—	—	150	—	—
87	Тахиносъ	120	—	—	—	600	—	—
88	Джинджосъ	60	—	—	—	360	—	—
89	Амуръ-бегъ	30	—	—	—	150	—	—
90	Еджова	120	—	—	300	300	—	—
91	Ниверо (Зверо)	15	—	—	30	50	—	25
92	Ариаутъ-махала	20	—	—	120	—	—	—
93	Османли-камила	150	150	—	650	—	—	—
94	Мрьсю	80	—	—	480	—	—	—
		10975	11140	—	30063	20995	700	2455

Бр. по редъ	Сѣрека каза	Къщи	Турци	Помаци	Българи	Гърци	Власи	Цигани
	Прѣносъ	10975	16275	—	24500	13480	700	2025
95	Порлида	30	—	—	240	—	—	—
96	Кумли	80	—	—	480	—	—	—
97	Али-Паша	40	—	—	240	—	—	—
98	Баракли	50	100	—	100	—	—	50
99	Орманли	110	400	—	60	—	—	60
100	Бутково	60	150	—	150	—	—	—
101	Бахтиаро	120	—	—	720	—	—	—
102	Хазнатаръ-махала	25	—	—	150	—	—	—
103	Буреукъ	90	—	—	540	—	—	50
104	Тузчели	07	350	—	—	—	—	—
105	Старошово	70	—	—	420	—	—	—
106	Дели-Асанъ-махала	60	100	—	150	—	—	50
107	Джума-махала	100	300	—	200	—	—	—
108	Чаиръ-махала	40	200	—	—	—	—	—
109	Мраморъ	70	350	—	—	—	—	—
110	Джумали	40	200	—	—	—	—	—
111	Чешмели	35	160	—	—	—	—	—
112	Грозанли	40	200	—	—	—	—	—
113	Махмутли	50	250	—	—	—	—	—
114	Басели	72	360	—	—	—	—	—
115	Джума-махала	60	300	—	—	—	—	—
116	Ъни-махале	30	150	—	—	—	—	—
117	Орманли	40	200	—	—	—	—	—
118	Чалъкъ	35	165	—	—	—	—	—
119	Шабанъ	40	200	—	—	—	—	—
120	Чекерли	15	65	—	—	—	—	—
121	Ирни-къой	165	325	—	600	—	—	—
122	Топалъ ова	40	150	—	60	—	—	—
123	Долна ова	20	—	—	120	—	—	—
124	Джелепъ	30	150	—	—	—	—	—
125	Доланъ	40	200	—	—	—	—	—
126	Айдонохоръ	120	40	—	540	—	—	—
127	Феризъ	65	325	—	—	—	—	—
128	Гьоргула	18	40	—	60	—	—	—
129	Ново село	15	—	—	70	—	—	—
130	Патрикъ	10	—	—	—	50	—	—
131	Ложица	50	250	—	—	—	—	—
132	Чалъ махала	15	75	—	—	—	—	—
133	Кранъ	20	120	—	—	—	—	—
134	Кюренли	24	142	—	—	—	—	—
135	Кюлахли	20	100	—	—	—	—	—
136	Рахманли	74	370	—	—	—	—	—
137	Кула-чифликъ	22	—	—	132	—	—	—
138	Соколъ	75	200	—	—	165	—	—
139	Мантаръ	65	—	—	390	—	—	—
140	Зили	20	20	—	—	96	—	—
141	Фадие	130	50	—	—	—	—	600
		13485	17897	—	35245	21306	700	3265
142	Паясали	Турски села и махали						
143	Азизие							

Сърска каза		Къщи	Турци	Помаци	Българи	Гърци	Власи	Цигани
44	Алма	13485	17897	—	35245	21306	700	3235
45	Алмударъ							
46	Арпаджикъ							
47	Бештурли							
48	Брандаджикъ							
49	Дубра Шабанъ							
50	Доксанъ							
51	Демиръ-ханъ							
52	Демиръ-чифликъ							
53	Деде							
54	Гюзелдже							
55	Дере-махала							
56	Исмайли							
57	Калчово							
58	Кадърба	Турски, юручски села и махали						
59	Кростачъ							
60	Коджаларъ							
61	Каскава							
62	Чавдаръ-чифликъ							
63	Карасуле							
64	Мерджанъ							
65	Манафъ							
66	Кля							
67	Къзли							
68	Кулакъ							
69	Кърджали							
70	Овалъ							
71	Орта-ной							
	Въ всичкитъ тѣзи села	1508	7540	—	—	—	—	—
	А Всичко	14,993	25,437	—	35,245	21306	700	3265
Демиръ-Хисарска каза.								
72	Демиръ-Хисаръ	1100	3000	—	2500	—	250	280
73	Германъ	60	—	—	360	—	—	—
74	Радово	50	—	—	300	—	—	—
75	Пулово	15	—	—	90	—	—	15
76	Елешница	45	—	—	270	—	—	—
77	Кара-танъ-махале	25	125	—	—	—	—	—
78	Букъ-махале	40	200	—	—	—	—	—
79	Умарли-махале	9	45	—	—	—	—	—
80	Църница	100	250	—	360	—	50	30
81	Крушово	425	40	—	2402	—	—	—
82	Кърчово	180	—	—	1080	—	—	—
83	Голешово	170	—	—	1020	—	—	—
84	Бълво	120	—	—	720	—	—	—
85	Храсна	110	—	—	660	—	—	—
86	Пиринъ	90	—	—	540	—	—	—
87	Спанчово	60	—	—	360	—	—	—
		2599	3660	—	10662	—	300	325

Бр. по редъ	Демиръ-Хисарска каза	Къщи	Турци	Помаци	Българи	Гърци	Власи	Цигани
	Прѣвност	2599	3660	—	10662	—	300	325
17	Ковачово	80	—	—	480	—	—	—
18	Кашина	30	—	—	180	—	—	—
19	Черешница	70	—	—	420	—	—	—
20	Петрово	170	400	—	450	—	50	—
21	Яново	40	—	—	—	—	—	—
22	Пиперица	25	—	—	—	—	—	—
23	Лѣхово	160	—	—	900	—	45	75
24	Сингелово	175	350	—	480	—	40	—
25	Ходжа-Чифликъ	25	—	—	150	—	—	—
26	Вранковъ чифликъ	12	—	—	27	—	—	—
27	Манджиковъ чифликъ	8	—	—	48	—	—	—
28	Трънковъ чифликъ	25	—	—	150	—	—	—
29	Чавдарли (4 махли)	40	200	—	—	—	—	—
30	Спанча	60	255	—	100	—	—	—
31	Марикостеново	70	—	—	420	—	—	—
32	Кромидово	50	100	—	150	—	—	—
33	Кула	20	—	—	100	—	—	—
34	Марино-поле	9	—	—	54	—	—	—
35	Дервентъ-чифликъ	16	—	—	96	—	—	—
36	Рупелъ	60	—	—	360	—	—	—
37	Райковецъ	52	—	—	312	—	—	—
38	Чифлиджикъ	20	—	—	120	—	—	—
39	Вѣтрина	285	800	—	125	—	—	100
40	Тополица	50	150	—	125	—	—	—
41	Хаджи-бегликъ	60	—	—	360	—	—	—
42	Юрукъ-махалеси	44	220	—	—	—	—	—
43	Горни-Порой	600	250	—	1750	—	1000	—
44	Долни-Порой	260	600	—	550	—	—	—
45	Матница	250	1000	—	250	—	—	—
46	Липошъ	60	50	—	250	—	—	—
47	Шугово	90	150	—	300	—	—	—
48	Тудоричъ	40	150	—	50	—	—	—
49	Св. Петка	80	250	—	150	—	—	—
50	Инанли	42	210	—	—	—	—	—
51	Еринли	60	300	—	—	—	—	—
52	Новъ-чифликъ	28	—	—	968	—	—	—
53	Савекъ	290	—	—	1740	—	—	—
54	Камаретово	25	—	—	150	—	—	—
55	Латрово	110	—	—	660	—	—	—
56	Кюпри	80	150	—	150	—	—	—
57	Кумли	130	50	—	780	—	—	—
58	Катунци	22	15	—	—	—	—	100
59	Чингене-махале	50	300	—	—	—	—	—
60	Спатово	120	—	—	720	—	—	—
61	Палмишъ	200	—	—	—	—	—	—
62	Кесиджи	30	—	—	150	—	—	—
63	Чифликъ	35	165	—	—	—	—	—
64	Дели-асанъ-махале	60	1000	—	150	—	—	50
65	Горна ова	18	—	—	108	—	—	—
		7926	10776	—	25085	—	1445	650

Бр. по редъ	Демир-Хисарска каза						Бълзи	Турци	Помаци	Българи	Гърци	Власи	Цигане
			Прѣносъ	7926	10775	—	25085	—	—	1445	650		
66	Баракли			100	250	—	250	—	—	—	100		
67	Равна			60	—	—	—	—	—	300	75		
68	Тувчели			70	250	—	—	—	—	—	—		
70	Мандраджикъ			45	150	—	—	—	—	—	—		
71	Джаферли			60	—	—	300	—	—	—	—		
72	Мишили			35	175	—	—	—	—	—	—		
73	Махмүтли			70	350	—	—	—	—	—	—		
74	Враня			120	720	—	—	—	—	—	—		
75	Сари-каа			28	160	—	—	—	—	—	—		
76	Мутавли			55	275	—	—	—	—	—	—		
77	Мусаки			48	240	—	—	—	—	—	—		
78	Кючукъ-узунъ			32	160	—	—	—	—	—	—		
79	Кумли			60	150	—	180	—	—	—	—		
80	Кешили			40	200	—	—	—	—	—	—		
			Всичко	8749	12900	1000	25220	—	—	1745	825		
Мелничка каза.													
1	Батъкъ			18	—	—	129	—	—	—	—		
2	Божово			70	—	—	240	—	—	200	—		
3	Будилце			70	—	—	420	—	—	—	—		
4	Бръзница			115	400	—	210	—	—	—	—		
5	Бъзливчево			60	—	—	360	—	—	—	—		
6	Бълица			120	500	—	120	—	—	—	—		
7	Вакифъ чифликъ			42	—	—	252	—	—	—	—		
8	Влахи			300	—	—	1800	—	—	—	—		
9	Врѣнци			50	—	—	400	—	—	—	—		
10	Градешница			160	—	900	—	—	—	—	—		
11	Грънчаръ			55	275	—	—	—	—	—	—		
12	Дебрене			84	—	—	504	—	—	—	—		
13	Дере чифликъ			40	—	—	120	—	—	—	—		
14	Джигорово			90	250	—	240	—	—	—	—		
15	Долянъ			70	—	—	420	—	—	—	—		
16	Държане			30	—	—	240	—	—	—	—		
17	Елешница			130	200	—	540	—	—	—	—		
18	Зевгелия			95	175	—	420	—	—	—	—		
19	Златково			25	—	—	150	—	—	—	—		
20	Канатово			60	—	—	360	—	—	—	—		
21	Калиманци			190	—	—	1140	—	—	—	—		
22	Клисе махле			70	—	—	420	—	—	—	—		
23	Кръсна			85	—	—	510	—	—	—	—		
24	Крушица			60	—	—	360	—	—	—	—		
25	Ладарево			60	—	—	360	—	—	—	—		
26	Ласкарево			30	—	—	180	—	—	—	—		
27	Лябовица			33	50	—	258	—	—	—	—		
28	Ливадичъ			25	65	—	112	—	—	—	—		
29	Ливуново			80	250	—	180	—	—	—	—		
30	Лиланово			85	—	—	510	—	—	—	—		
31	Любовка			65	—	—	390	—	—	—	—		
				2477	2165	900	11445	—	—	200	—		

Бр. по редъ	Мелничка каза	Къщи	Турци	Помаки	Българи	Гърци	Власи	Цигани
	Прѣнось	2477	2165	900	11445	—	200	—
32	Лѣшница	10	25	—	30	—	—	—
33	Ляски	40	—	—	240	—	—	—
34	Манджово	40	—	—	240	—	—	—
35	Махала	18	—	—	108	—	—	—
36	Мечкуль	80	—	—	480	—	—	—
37	Мураска	50	100	—	240	—	—	—
38	Никрово	69	—	95	320	—	—	—
39	Ново-село (Ени-кѡй)	70	70	—	300	—	—	25
40	Обалникъ	48	—	—	288	—	—	—
41	Плоска	150	450	—	360	—	—	—
42	Поленица	100	275	—	270	—	—	—
43	Прѣпечень	56	80	—	240	—	—	—
44	Рожна	48	—	—	288	—	—	—
45	Свети Врачъ	160	400	—	480	—	—	—
46	Сѣнокося	90	—	—	540	—	—	—
47	Славие	126	175	—	600	—	—	—
48	Смилево	40	—	—	240	—	—	—
49	Спаково	46	—	—	276	—	—	—
50	Стоя	40	—	—	240	—	—	—
51	Сушица Долна	40	—	—	240	—	—	—
52	Сушица Горна	45	—	—	270	—	—	—
53	Сугарево	52	—	—	312	—	—	—
54	Сѣски	30	—	—	180	—	—	—
55	Туджаръ чифликъ	65	325	—	—	—	—	—
56	Хотово	45	—	—	270	—	—	—
57	Хощава	180	—	—	1080	—	—	—
58	Хърсово	110	—	—	660	—	—	—
59	Цалимъ Горни	30	—	—	180	—	—	—
60	Цалимъ Долни	45	—	—	270	—	—	—
61	Чифлици	50	—	—	300	—	—	—
62	Йолска	38	—	—	228	—	—	—
63	Мѣлникъ	850	1000	—	2100	1800	—	—
	Всичко	5358	5070	995	25274	1800	200	25
	Петричка каза.							
1	Петричь	1150	3250	—	360	—	—	—
2	Богородица	115	125	—	540	—	—	—
3	Баделень	120	—	—	720	—	—	—
4	Байково	40	—	—	240	—	—	—
5	Боровица	35	—	—	210	—	—	—
6	Велонъ	75	—	—	450	—	—	—
7	Вишна	80	400	—	—	—	—	—
8	Врайковче	45	—	—	270	—	—	—
9	Вуксаль	52	200	—	72	—	—	—
10	Вѣтрове	60	—	—	360	—	—	—
11	Габрина	70	—	—	420	—	—	—
12	Гьоргево	35	175	—	—	—	—	—
13	Гореме	49	—	—	240	—	—	—
		1936	4150	—	3882	—	—	—

Бр. по редъ	Петричка каза	Къщи	Турци	Помаци	Българи	Гърци	Власи	Цигани
	Прѣнось	1936	4150	—	3882	—	—	—
14	Дабали	30	—	—	180	—	—	—
15	Демидово	70	350	—	—	—	—	—
16	Добраджка	20	—	—	120	—	—	—
17	Долени	120	—	—	120	—	—	—
18	Драхово	60	—	—	360	—	—	—
19	Дрѣново	65	—	—	210	—	—	—
20	Дрѣновче	50	—	—	300	—	—	—
21	Драгошево	40	—	—	240	—	—	—
22	Елешница	40	200	—	—	—	—	—
23	Елешница долна	140	150	—	660	—	—	—
24	Занота	15	—	—	90	—	—	—
25	Зарадалъ	20	—	—	120	—	—	—
26	Зинополь	35	—	—	210	—	—	—
27	Зайчанъ	40	—	—	240	—	—	—
28	Иваново	30	—	—	180	—	—	—
29	Игналице	57	—	—	342	—	—	—
30	Игумеиць	427	100	—	2400	—	—	—
31	Камене	40	60	—	170	—	—	—
32	Караджикъ	45	225	—	—	—	—	—
33	Кѣпново	40	—	—	240	—	—	—
34	Ключъ	84	350	—	84	—	—	—
35	Колби	46	—	—	280	—	—	—
36	Козарево	20	—	—	120	—	—	—
37	Костици	80	—	—	440	—	—	—
38	Крижилици	20	—	—	120	—	—	—
39	Кърналево	50	—	—	300	—	—	—
40	Кърволъ	40	—	—	240	—	—	—
41	Либница	8	—	—	48	—	—	—
42	Ляшница	60	—	—	360	—	—	—
43	Масларъ	30	150	—	—	—	—	—
44	Мандово	80	—	—	480	—	—	—
45	Мяново	60	—	—	360	—	—	—
46	Митинъ	45	—	—	270	—	—	—
47	Никодимъ	50	—	—	300	—	—	—
48	Опрадово	15	—	—	90	—	—	—
49	Орманъ	70	—	—	350	—	—	—
50	Пазалъ	115	—	—	690	—	—	—
51	Правобърдо	15	—	—	90	—	—	—
52	Селяне	14	—	—	84	—	—	—
53	Свъртъ	60	200	—	120	—	—	—
54	Смоляри	110	—	—	660	—	—	—
55	Старчево	130	—	—	780	—	—	—
56	Стѣникъ	90	—	—	540	—	—	—
57	Стлпекъ	95	—	—	590	—	—	—
58	Райковче	40	—	—	240	—	—	—
59	Рашково	75	—	—	450	—	—	—
60	Рибница	120	—	—	720	—	—	—
61	Топлица	30	—	—	180	—	—	—
62	Тополиница	25	—	—	150	—	—	—
		4926	5935	—	22740	—	—	—

Бр. по редъ	Петричка каза	Къщи	Турци	Помаки	Българи	Гърци	Власи	Цигани
	Прѣносъ	4926	5935	—	22740	—	—	—
63	Трошково	25	—	—	180	—	—	—
64	Троянъ	40	—	—	240	—	—	—
65	Тунаска	—	—	—	—	—	—	—
66	Чаиръ	30	50	—	100	—	—	—
67	Черново	48	150	—	150	—	—	—
68	Чуричени	100	—	—	600	—	—	—
69	Шербаново	60	—	—	360	—	—	—
70	Яворовица	50	150	—	120	—	—	—
71	Яково	55	—	—	330	—	—	—
	Всичко	5359	6285	—	24940	—	—	—
	Неврокопска каза							
	Рупчосъ и Доспатъ							
1	Неврокопъ	1229	1000	—	1800	—	250	430
2	Гърлицъ	380	500	—	1400	—	—	—
3	Баницанъ	100	—	—	660	—	—	—
4	Обидумъ	200	—	—	1200	—	—	—
5	Кременъ	160	—	—	960	—	—	—
6	Орта-Орманъ	20	—	—	120	—	—	—
7	Яни чифликъ	40	—	—	240	—	—	—
8	Учъ-дурукъ	90	—	—	540	—	—	—
9	Дагъ чифликъ	40	—	—	240	—	—	—
10	Займъ чифликъ	18	—	—	360	—	—	—
11	Ляски	115	—	—	690	—	—	—
12	Мосомища	80	50	—	480	—	—	—
13	Копривелиъ	50	250	—	—	—	—	—
14	Долна Сингартія	70	50	—	360	—	—	—
15	Горна Сингартія	65	80	—	300	—	—	—
16	Садово	64	100	—	230	—	—	—
17	Либъхово	260	—	—	1560	—	—	—
18	Лъка	86	90	—	420	—	—	—
19	Тештово	230	150	—	1200	—	—	—
20	Парилъ	50	—	—	300	—	—	—
21	Гайтаниново	200	—	—	1200	—	—	—
22	Лофча	120	—	—	720	—	—	—
23	Кара-къой	320	—	—	1920	—	—	—
24	Куманичъ	60	—	—	360	—	—	—
25	Старчища	320	800	—	960	—	—	—
26	Долно-Броди	350	600	—	1350	—	—	—
27	Лисе	130	450	—	240	—	—	—
28	Зърново	340	—	—	2040	—	—	—
29	Ливадища	75	—	—	450	—	—	—
30	Бутимъ	70	—	—	420	—	—	—
31	Бълбренца	300	—	—	1800	—	—	—
32	Въземъ	130	300	—	420	—	—	—
33	Петралатъ	82	350	—	72	—	—	—
34	Черешово	180	—	75	900	—	—	—
		6024	7770	75	25912	—	250	430

Неврокопска каза Рупчосъ и Доспатъ		Къщи	Турци	Помаки	Българи	Гърци	Макед.	Цигани
35	Сатофче	130	450	—	300	—	—	—
36	Долянъ	250	250	—	1080	—	—	—
37	Гарбленъ	90	—	—	540	—	—	—
38	Исприликъ	90	—	—	540	—	—	—
39	Балдево	50	—	—	300	—	—	—
40	Фотовица	100	—	150	420	—	—	—
41	Сърбатно	140	—	500	240	—	—	—
42	Ляцинь	56	—	—	336	—	—	—
43	Осиково	55	—	—	330	—	—	—
44	Ковачовица	250	—	—	1500	—	—	—
45	Филипово	40	—	150	—	—	—	—
46	Осѣново	65	—	—	390	—	—	—
47	Гостунъ	80	—	—	480	—	—	—
48	Елешница	290	—	—	1740	—	—	—
49	Глумъ	—	—	—	—	—	—	—
50	Израдилъ	—	—	—	—	—	—	—
51	Владикосъ	—	—	—	—	—	—	—
52	Диланъ	—	—	—	—	—	—	—
53	Ловчице	—	—	—	—	—	—	—
54	Панасъ-кѡй	—	—	—	—	—	—	—
55	Долна Лакавица	—	—	—	—	—	—	—
56	Дображенъ	—	—	—	—	—	—	—
57	Устица	—	—	—	—	—	—	—
58	Диранъ	—	—	—	—	—	—	—
59	Малюшица	—	—	—	—	—	—	—
60	Дабленъ	—	—	—	—	—	—	—
61	Витово	—	—	—	—	—	—	—
62	Илбица	—	—	—	—	—	—	—
63	Бархово	—	—	—	—	—	—	—
64	Гудешово	—	—	—	—	—	—	—
65	Туховица	—	—	—	—	—	—	—
66	Слащенъ	—	—	—	—	—	—	—
67	Валкоселъ	—	—	—	—	—	—	—
68	Фустане	50	250	—	—	—	—	—
69	Блацка	30	150	—	—	—	—	—
70	Дабница	—	—	—	—	—	—	—
71	Абланица	—	—	—	—	—	—	—
72	Боболина	—	—	—	—	—	—	—
73	Фъргово	—	—	—	—	—	—	—
74	Крабулъ	—	—	—	—	—	—	—
75	Плетена	—	—	—	—	—	—	—
76	Долно Дръново	—	—	—	—	—	—	—
77	Оръше	—	—	—	—	—	—	—
78	Крушово	—	—	—	—	—	—	—
79	Дебренъ	—	—	—	—	—	—	—
80	Горно Дръново	—	—	—	—	—	—	—
81	Царополе	—	—	—	—	—	—	—
82	Рябно	—	—	—	—	—	—	—
		7990	8870	875	34108	—	250	430

Бр. по редъ	Неврокопска каза Рупчосъ и Доспатъ	Къщи	Турци	Помаки	Българи	Гръци	Власи	Цигани
	Прънось	7990	8870	875	34108	—	250	43
83	Корнида	—	—	—	—	—	—	—
84	Пепица	—	—	—	—	—	—	—
85	Буково	—	—	—	—	—	—	—
86	Бръзница	—	—	—	—	—	—	—
87	Лозница	—	—	—	—	—	—	—
88	Лялово	90	—	—	—	450	—	—
89	Вълково	100	500	—	—	—	—	—
90	Тепленъ	—	—	—	—	—	—	—
91	Гесленъ	—	—	—	—	—	—	—
92	Гущерекъ	—	—	—	—	—	—	—
93	Ракишенъ	90	450	—	—	—	—	—
94	Дебренджикъ	—	—	—	—	—	—	—
95	Глаченъ	26	—	—	—	—	—	—
96	Лозна	—	—	—	—	—	—	—
97	Горна Лакавица	120	600	—	—	—	—	—
98	Страненъ	—	—	—	—	—	—	—
99	Перухъ	40	—	—	240	—	—	—
100	Вършенъ	—	—	—	—	—	—	—
101	Марулево	—	—	—	—	—	—	—
102	Дражелъ	—	—	—	—	—	—	—
103	Ущица	—	—	—	—	—	—	—
104	Сарченъ	—	—	—	—	—	—	—
105	Кочанъ	—	—	—	—	—	—	—
106	Дръзница	—	—	—	—	—	—	—
107	Старенъ	—	—	—	—	—	—	—
108	Коларба	—	—	—	—	—	—	—
109	Миджилово	—	—	—	—	—	—	—
110	Барченъ	—	—	—	—	—	—	—
111	Боренъ	—	—	—	—	—	—	—
112	Боженъ	—	—	—	—	—	—	—
113	Манастиръ	—	—	—	—	—	—	—
114	Тисово	—	—	—	—	—	—	—
115	Шурдилово	—	—	—	—	—	—	—
116	Кашица	—	—	—	—	—	—	—
117	Даржилово	—	—	—	—	—	—	—
118	Калчово	—	—	—	—	—	—	—
119	Рашово	—	—	—	—	—	—	—
120	Орекезъ	—	—	—	—	—	—	—
121	Прибойно	—	—	—	—	—	—	—
122	Либанъ	—	—	—	—	—	—	—
123	Русково	—	—	—	—	—	—	—
124	Сейзъ Колюшъ	—	—	—	—	—	—	—
125	Колюшъ	—	—	—	—	—	—	—
126	Джами Колюшъ	—	—	—	—	—	—	—
127	Баничанъ	—	—	—	—	—	—	—
128	Барутина	—	—	—	—	—	—	—
129	Биредже	—	—	—	—	—	—	—
130	Бирере	—	—	—	—	—	—	—
		8456	10420	875	34348	450	250	43

Невроконска каза Рупчосъ и Доспатъ		Къщи	Турци	Помаки	Българи	Гърци	Власи	Цигани
	Прѣносъ .	8456	10420	875	34348	450	250	430
131	Бѣденъ	—	—	—	—	—	—	—
132	Баянца	—	—	—	—	—	—	—
133	Босленъ	—	—	—	—	—	—	—
134	Бурджоза	—	—	—	—	—	—	—
135	Бугленъ	—	—	—	—	—	—	—
136	Буранджикъ	—	—	—	—	—	—	—
137	Бърдо	—	—	—	—	—	—	—
138	Бършенъ	—	—	—	—	—	—	—
139	Головъ	—	—	—	—	—	—	—
140	Граждевъ	—	—	—	—	—	—	—
141	Гръмлянъ	—	—	—	—	—	—	—
142	Далково	—	—	—	—	—	—	—
143	Духовища	—	—	—	—	—	—	—
144	Илиново	—	—	—	—	—	—	—
145	Иланджи	—	—	—	—	—	—	—
146	Карабулакъ	—	—	—	—	—	—	—
147	Касъка	—	—	—	—	—	—	—
148	Кестенджикъ	—	—	—	—	—	—	—
149	Кебиръ Колюшь	—	—	—	—	—	—	—
150	Крушово	—	—	—	—	—	—	—
151	Кайориланъ	—	—	—	—	—	—	—
152	Къщица	—	—	—	—	—	—	—
153	Кочукъ	—	—	—	—	—	—	—
154	Кудже	—	—	—	—	—	—	—
155	Луковче горно	—	—	—	—	—	—	—
156	Луковче долно	—	—	—	—	—	—	—
157	Махаледжикъ	—	—	—	—	—	—	—
158	Месбулъ	—	—	—	—	—	—	—
159	Местанъ	—	—	—	—	—	—	—
160	Мешрулъ	—	—	—	—	—	—	—
161	Молзница	—	—	—	—	—	—	—
162	Мустанджа	—	—	—	—	—	—	—
163	Мугла	—	—	—	—	—	—	—
164	Найпли	—	—	—	—	—	—	—
165	Настанъ	—	—	—	—	—	—	—
166	Нашево	—	—	—	—	—	—	—
167	Остъново	—	—	—	—	—	—	—
168	Остъяче	—	—	—	—	—	—	—
169	Старанджикъ	—	—	—	—	—	—	—
170	Щепелянъ	—	—	—	—	—	—	—
171	Рѣка	—	—	—	—	—	—	—
172	Фелъ	—	—	—	—	—	—	—
173	Шурдилово	—	—	—	—	—	—	—
174	Червагово	—	—	—	—	—	—	—
175	Терсинце	—	—	—	—	—	—	—
176	Хисарлъкъ	—	—	—	—	—	—	—
	Всичко	8456	10420	875	34348	450	250	430

Бр. по редъ	Неврокопска каза Рупчосъ и Доспатъ	Къщи	Турци	Помаци	Българи	Гърци	Власи	Цигани
	Селата при, които не сж отбѣ- лзвани къщи и жители, съста- вятъ нахитъ Рупчосъ, Доспатъ и Неврокоп. Оджлъкъ							
	Въ Рупчосъ	—	—	7619	61	—	—	117
	Въ Доспатска нахия	—	—	3072	—	—	—	40
	А Всичко	—	11026	11566	35059	450	250	601
	Разложка каза.							
1	Мехомия	700	—	1500	2400	—	—	—
2	Банско	1200	—	—	7200	—	—	—
3	Бѣлица	500	—	550	2346	—	—	—
4	Баня	300	—	750	750	—	—	—
5	Добриница	300	—	500	1100	—	—	—
6	Горно-Драглици	250	—	—	1500	—	—	—
7	Долно-Драглици	80	—	—	480	—	—	—
8	Добърско	190	—	—	1140	—	—	—
9	Годлево	160	—	—	960	—	—	—
10	Бачево	200	—	500	500	—	—	—
11	Куру-дере	10	—	50	—	—	—	—
12	Якоруда	500	—	1250	1150	—	—	—
13	Бабекъ	1000	—	5000	—	—	—	—
	Всичко	5390	—	10100	19620	—	—	—
	Джумалиска каза.							
1	Горне-Джумая	1200	500	—	5800	—	250	—
2	Байрларъ	46	—	240	—	—	—	—
3	Бараково	90	—	—	540	—	—	—
4	Бачиново	15	—	—	75	—	—	—
5	Телкиево	29	—	—	174	—	—	—
6	Бласка	36	—	—	216	—	—	—
7	Бистрица	160	—	—	960	—	—	—
8	Бучино	75	375	—	—	—	—	—
9	Бѣлополе	72	—	—	432	—	—	—
10	Габрово	80	—	—	480	—	—	—
11	Градево	280	—	—	2080	—	—	—
12	Грамада	29	—	—	174	—	—	—
13	Делвино	20	—	—	120	—	—	—
14	Дели хамза	35	—	—	210	—	—	—
15	Джерово	20	—	—	120	—	—	—
16	Доброжице	48	—	—	288	—	—	—
17	Докотичево	15	—	—	65	—	—	—
18	Дрѣново	160	—	—	960	—	—	—
19	Дубичица	80	—	—	480	—	—	—
		2490	875	240	13174	—	250	—

Бр. по редъ	Джумалиска каза	Къщи	Турци	Помаци	Българи	Гърци	Власи	Цигани
	Прѣнось	2490	875	240	13174	—	250	—
20	Дубрава	80	—	—	480	—	—	—
21	Еленово	18	—	—	108	—	—	—
22	Желѣзница	200	—	—	1200	—	—	—
23	Зелениче	90	—	—	540	—	—	—
24	Кърджово	60	—	—	480	—	—	—
25	Караджина	70	—	350	—	—	—	—
26	Крупникъ	120	—	600	—	—	—	—
27	Клисура	40	—	—	240	—	—	—
28	Лисия	180	—	—	1080	—	—	—
29	Лѣшко	300	—	—	1800	—	—	—
30	Лагодашъ	200	—	—	1200	—	—	—
31	Мангалъ	40	—	200	—	—	—	—
32	Марлево	55	—	—	275	—	—	—
33	Монзалець	35	—	—	210	—	—	—
34	Осъново	245	—	1200	30	—	—	—
35	Падешъ	290	—	—	1740	—	—	—
36	Семница	130	—	—	780	—	—	—
37	Симитлия	230	—	1150	—	—	—	—
38	Сушица	120	—	—	720	—	—	—
39	Струма чифликъ	45	—	—	270	—	—	—
40	Сърбиново	180	—	—	1080	—	—	—
41	Оълище	100	—	200	360	—	—	—
42	Тросково	140	—	—	—	—	—	—
43	Ураново	200	—	—	—	—	—	—
44	Хърсово	36	—	—	—	—	—	—
45	Цѣрово	60	—	300	—	—	—	—
46	Хисърликъ	60	—	—	—	—	—	—
	Всичко въ Джума	5814	875	4240	28323	—	250	—
	Зъхненска каза.							
1	Зияихово	600	1000	—	—	2000	—	—
2	Алистратикъ	500	500	—	2100	—	250	—
3	Кѣлноушна	160	—	—	960	—	—	—
4	Ери-дере	170	—	—	960	—	50	—
5	Горенце	150	—	—	900	—	—	—
6	Скрижово	200	—	—	1200	—	—	—
7	Нуска	60	100	—	300	—	—	—
8	Грачанъ	60	—	—	360	—	—	—
9	Мандилъ	130	—	—	780	—	—	—
10	Трестеникъ	100	—	—	600	—	—	—
11	Калапотъ	420	—	—	2520	—	—	—
12	Драчево	40	—	—	240	—	—	—
13	Карлуково	200	—	—	1200	—	—	—
14	Анастасия	28	—	—	120	40	—	—
15	Граменце	30	—	—	180	—	—	—
16	Росилово	140	450	—	300	—	—	—
17	Витачиста	240	200	—	300	700	—	—
18	Шелинось	110	—	—	—	550	—	—
		3338	2250	—	13020	3290	300	—

*

Бр. по редъ	Зжхненска каза	Къщи	Турци	Помаки	Българи	Гърци	Власи	Цигани
	Прѣзносъ	3338	2250	—	13020	3290	300	—
19	Петелинскъ	60	—	—	—	300	—	—
20	Радоливскъ	400	—	—	—	2000	—	—
21	Анджиста	150	300	—	—	450	—	—
22	Кюпъ-кюй	240	200	—	—	1000	—	—
23	Черепанъ	70	150	—	—	200	—	—
24	Вълчица	65	65	—	—	300	—	—
25	Шемолто	200	—	—	—	1000	—	—
26	Здравикъ	58	—	—	—	290	—	—
27	Коцакъ	65	—	—	—	315	—	—
28	Порно	130	450	—	—	260	—	—
29	Ряхово	180	400	—	—	600	—	—
30	Раменце	30	—	—	120	50	—	—
31	Кормица	145	165	—	—	660	—	—
32	Ени-кюй	40	—	—	—	200	—	—
33	Прѣвница	190	250	—	—	700	—	—
34	Зжхна	40	—	—	—	200	—	—
35	Гозниче	30	—	—	—	150	—	—
36	Кюпъ-кюй	210	300	—	—	1150	—	—
37	Загущъ	30	150	—	—	—	—	—
38	Чепелдже	25	125	—	—	—	—	—
39	Долу-иси	20	100	—	—	—	—	—
40	Доксантъ-юзъ	44	—	—	—	220	—	—
41	Къочекъ	70	—	—	—	350	—	—
42	Луковикъ	230	—	—	—	1150	—	—
43	Мърбайкъ	40	—	—	—	200	—	—
44	Поршево	35	165	—	—	—	—	—
45	Вакъфъ чифликъ	30	50	—	220	—	—	—
46	Старъ Съръ	28	140	—	—	—	—	—
47	Хурвица	45	—	—	—	65	150	—
48	Чаносъ	70	—	—	—	350	—	—
	Всичко	6148	5260	—	13260	15450	450	—
	Драмска каза							
	Джечка и Правишка нахии.							
1	Драма	900	300	—	340	480	—	—
2	Али	—	—	—	—	—	—	—
3	Арапли	—	—	—	—	—	—	—
4	Ахачелеби	—	—	—	—	—	—	—
5	Ахдларъ	—	—	—	—	—	—	—
6	Балабанъ	—	—	—	—	—	—	—
7	Баница	—	—	—	—	—	—	—
8	Баханово	—	—	—	—	—	—	—
9	Берчица	—	—	—	—	—	—	—
10	Билианъ	—	—	—	—	—	—	—
11	Бичово	—	—	—	—	—	—	—
12	Бобличъ	—	—	156	156	—	—	—
13	Бойранъ	—	—	—	—	—	—	—
14	Бойни казъле	—	—	—	—	—	—	—
		—	—	—	496	—	—	—

Драмска каза Джечка и Правишка нахи		Къщи	Турци	Помаци	Гългари	Гърци	Власи	Цигане
	Прѣнось	—	—	—	496	—	—	—
15	Бостанджи	—	—	—	—	—	—	—
16	Ботнуръ	—	—	—	—	—	—	—
17	Булбанъ	—	—	—	—	—	—	—
18	Буджакъ	—	—	—	—	—	—	—
19	Бунаръ баши	—	—	—	—	—	—	—
20	Бургаръ	—	—	—	—	—	—	—
21	Букново	—	—	—	—	—	—	—
22	Буюкъ Ладжиста	—	—	—	—	—	—	—
23	Буюкъ яа	—	—	—	—	—	—	—
24	Бѣленъ	60	150	150	—	—	—	—
25	Бѣзелець	—	—	—	—	—	—	—
26	Велиджилеръ	—	—	—	—	—	—	—
27	Височень	200	250	—	900	—	—	—
28	Волакъ	170	—	—	1080	—	—	—
29	Горунново	—	—	—	—	—	—	—
30	Горанъ	—	—	—	—	—	—	—
31	Гърнево	—	—	—	—	—	—	—
32	Гюреджикъ	70	—	—	420	—	—	—
33	Гюрекчиалеръ	—	—	—	—	—	—	—
34	Демирли	—	—	—	—	—	—	—
35	Дибекли	—	—	—	—	—	—	—
36	Дизмакли	—	—	—	—	—	—	—
37	Джами	—	—	—	—	—	—	—
38	Джедидъ	—	—	—	—	—	—	—
39	Джедидъ сундуракъ	—	—	—	—	—	—	—
40	Джесте	—	—	—	—	—	—	—
41	Добросадъ	—	—	—	—	—	—	—
42	Доспакъ	—	—	—	—	—	—	—
43	Доксатъ	—	—	—	—	—	—	—
44	Драчища	—	—	—	—	—	—	—
45	Дрѣзна	—	—	—	—	—	—	—
46	Дрѣново	90	200	—	300	—	—	—
47	Дуракли	—	—	—	—	—	—	—
48	Дурмашли	—	—	—	—	—	—	—
49	Дразна	—	—	—	—	—	—	—
50	Даракли	—	—	—	—	—	—	—
51	Дарначъ	—	—	—	—	—	—	—
52	Едренеджикъ	—	—	—	—	—	—	—
53	Еледжикъ	—	—	—	—	—	—	—
54	Евидже	—	—	—	—	—	—	—
55	Есперникъ	—	—	—	—	—	—	—
56	Ефтиле	—	—	—	—	—	—	—
57	Заграчъ	—	—	—	—	—	—	—
58	Жура	—	—	—	—	—	—	—
59	Исабаларъ	—	—	—	—	—	—	—
60	Исиоранъ	—	—	—	—	—	—	—
61	Кавакли	—	—	—	—	—	—	—
62	Казлата	—	—	—	—	—	—	—
63	Калово	—	—	—	—	—	—	—
		—	—	—	3196	—	—	—

Бр. по редъ	Драмска каза Джечка и Правишка нахии	Къщи	Турци	Помаци	Българи	Гърци	Власи	Цигани
	Прѣносъ	—	—	—	3196	—	—	—
64	Кале	—	—	—	—	—	—	—
65	Калпуджаръ	—	—	—	—	—	—	—
66	Кайнчанъ	—	—	—	—	—	—	—
67	Каляникаъ	—	—	—	—	—	—	—
68	Канали	—	—	—	—	—	—	—
69	Карабуджакъ	—	—	—	—	—	—	—
70	Караджа	30	—	—	180	—	—	—
71	Кара-гъюзъ	—	—	—	—	—	—	—
72	Кара-кавакъ	—	—	—	—	—	—	—
73	Касапли	—	—	—	—	—	—	—
74	Касрунъ	—	—	—	—	—	—	—
75	Катунъ	—	—	—	—	—	—	—
76	Кобалища	100	150	—	420	—	—	—
77	Конища	—	—	—	—	—	—	—
78	Кончанъ	—	—	—	—	—	—	—
79	Коплище	—	—	—	—	—	—	—
80	Коприва	—	—	—	—	—	—	—
81	Кочанъ	—	—	—	—	—	—	—
82	Крапенце	—	—	—	—	—	—	—
83	Кръчмали	—	—	—	—	—	—	—
84	Кузли	—	—	—	—	—	—	—
85	Кузюксь	—	—	—	—	—	—	—
86	Курбанъ	—	—	—	—	—	—	—
87	Куртларъ	—	—	—	—	—	—	—
88	Кучкаръ	—	—	—	—	—	—	—
89	Кърларъ	—	—	—	—	—	—	—
90	Кючукъ	15	—	—	70	—	—	—
91	Кючукъ-кьой	—	—	—	—	—	—	—
92	Ладжимъ бей	—	—	—	—	—	—	—
93	Ладжиста голѣмо	—	—	—	—	—	—	—
94	Ладжиста малко	—	—	—	—	—	—	—
95	Леилилеръ	—	—	—	—	—	—	—
96	Лефтеро	—	—	—	—	—	—	—
97	Лишанъ	—	—	—	—	—	—	—
98	Лящунъ	—	—	—	—	—	—	—
99	Любатинъ	—	—	—	—	—	—	—
100	Лѣже	—	—	—	—	—	—	—
101	Манолтозъ	—	—	—	—	—	—	—
102	Меджаръ	—	—	—	—	—	—	—
103	Мефтушъ	—	—	—	—	—	—	—
104	Минаре	—	—	—	—	—	—	—
105	Минтанли	—	—	—	—	—	—	—
106	Мисели	—	—	—	—	—	—	—
107	Мищанъ	—	—	—	—	—	—	—
108	Мокрошъ	—	—	—	—	—	—	—
109	Мърсали	—	—	—	—	—	—	—
110	Насранли	—	—	—	—	—	—	—
111	Някша	—	—	—	—	—	—	—
112	Нузларъ	—	—	—	—	—	—	—
		—	—	—	3866	—	—	—

Драмска каза Джека и Правишка нахи		Къщи	Турци	Помаци	Българи	Гърци	Власи	Цигани
	Прѣносъ . . .	—	—	—	3866	—	—	—
113	Нътенъ . . .	40	—	—	240	—	—	—
114	Одзалище . . .	—	—	—	—	—	—	—
115	Олабекташъ . . .	—	—	—	—	—	—	—
116	Отликушъ . . .	—	—	—	—	—	—	—
117	Орлякъ . . .	—	—	—	—	—	—	—
118	Орманли . . .	—	—	—	—	—	—	—
119	Орта-махале . . .	—	—	—	—	—	—	—
120	Олиичъ . . .	—	—	—	—	—	—	—
121	Османли . . .	—	—	—	—	—	—	—
122	Османче . . .	—	—	—	—	—	—	—
123	Пазарли . . .	—	—	—	—	—	—	—
124	Палихори . . .	—	—	—	—	—	—	—
125	Петрово . . .	—	—	—	—	—	—	—
126	Петхоръ . . .	—	—	—	—	—	—	—
127	Пецелякъ . . .	—	—	—	—	—	—	—
128	Плъвне . . .	400	—	—	2400	—	—	—
129	Портосъ . . .	—	—	—	—	—	—	—
130	Правища . . .	500	1300	—	1440	—	—	—
131	Просочень . . .	—	—	—	—	—	—	—
132	Работъ . . .	—	—	—	—	—	—	—
133	Радябошъ . . .	—	—	—	—	—	—	—
134	Раджоливень . . .	—	—	—	—	—	—	—
135	Раходияка . . .	—	—	—	—	—	—	—
136	Рачникъ . . .	—	—	—	—	—	—	—
137	Рахманли . . .	—	—	—	—	—	—	—
138	Ревана . . .	—	—	—	—	—	—	—
139	Самокозъ . . .	—	—	—	—	—	—	—
140	Сарили . . .	—	—	—	—	—	—	—
141	Сандрово . . .	—	—	—	—	—	—	—
142	Сачивель . . .	25	—	—	150	—	—	—
143	Скарново . . .	—	—	—	—	—	—	—
144	Спренча . . .	—	—	—	—	—	—	—
145	Султанче . . .	—	—	—	—	—	—	—
146	Съдъкъ . . .	8	—	—	48	—	—	—
147	Тахута . . .	—	—	—	—	—	—	—
148	Текливо . . .	—	—	—	—	—	—	—
149	Тевривершли . . .	—	—	—	—	—	—	—
150	Теркохоръ . . .	20	—	—	120	—	—	—
151	Тимурджи-оранъ . . .	—	—	—	—	—	—	—
152	Туджалъ . . .	—	—	—	—	—	—	—
153	Тузли . . .	—	—	—	—	—	—	—
154	Туйли . . .	—	—	—	—	—	—	—
155	Узунъ-Али . . .	—	—	—	—	—	—	—
156	Учуружъ . . .	—	—	—	—	—	—	—
157	Хавли . . .	—	—	—	—	—	—	—
158	Хавланъ . . .	—	—	—	—	—	—	—
159	Хаджаларъ . . .	—	—	—	—	—	—	—
160	Хазаръ . . .	—	—	—	—	—	—	—
161	Чай . . .	40	—	—	240	—	—	—
162	Чай-анакъ . . .	—	—	—	—	—	—	—
		—	—	—	8504	—	—	—

Бр. по редъ	Драмиска каза Джечка и Прависка нахии	Каци	Турци	Цомаци	Българи	Гърци	Власи	Цигани
	Прѣносъ	—	—	—	8504	—	—	—
163	Чайли	—	—	—	—	—	—	—
164	Чалъ	—	—	—	—	—	—	—
165	Чалибаши	—	—	—	—	—	—	—
166	Чатакли	—	—	—	—	—	—	—
167	Чеджъ	—	—	—	—	—	—	—
168	Черешево	—	—	—	—	—	—	—
169	Чернякъ	—	—	—	—	—	—	—
170	Черквица	—	—	—	—	—	—	—
171	Чиста	—	—	—	—	—	—	—
172	Чифликъ	—	—	—	—	—	—	—
173	Шемширли	—	—	—	—	—	—	—
174	Шейндже	—	—	—	—	—	—	—
175	Ширъ-Ахмедъ	—	—	—	—	—	—	—
176	Яворъ	—	—	—	—	—	—	—
177	Юкъ	—	—	—	—	—	—	—
178	Ъди пере	—	—	—	—	—	—	—
179	Ъни чифликъ	50	—	—	300	—	—	—
1)	Всичко въ Драмска каза Прависката и Джечката нахии.	—	12620	55193	8804	7264	—	5690
	Кавалска каза.							
1	Кавала	3120	—	—	—	—	—	—
2	Байракли	—	—	—	—	—	—	—
3	Балчина	—	—	—	—	—	—	—
4	Баракли	—	—	—	—	—	—	—
5	Беново	—	—	—	—	—	—	—
6	Василинъ	—	—	—	—	—	—	—
7	Газиларъ	—	—	—	—	—	—	—
8	Джари	—	—	—	—	—	—	—
9	Джуванли	—	—	—	—	—	—	—
10	Дибели-ташъ	—	—	—	—	—	—	—
11	Ески-Кавала	—	—	—	—	—	—	—
12	Ески-къой	—	—	—	—	—	—	—
13	Зигошъ	—	—	—	—	—	—	—
14	Каяхиса	—	—	—	—	—	—	—
15	Канали	—	—	—	—	—	—	—
16	Карамонъ	—	—	—	—	—	—	—
17	Корито	—	—	—	—	—	—	—
18	Кокале	—	—	—	—	—	—	—
19	Куридже	—	—	—	—	—	—	—
20	Куртели	—	—	—	—	—	—	—
21	Къзчигъзъ	—	—	—	—	—	—	—
22	Къойсе-Илиасъ	—	—	—	—	—	—	—
23	Мухалъ	—	—	—	—	—	—	—
24	Наишли	—	—	—	—	—	—	—
25	Пиринчево	—	—	—	—	—	—	—
26	Перкишли	—	—	—	—	—	—	—

1) По нѣмание подробни свѣденія, числата за турцитѣ, гърцитѣ и циганитѣ сѣ заети отъ официалната статистика.

Вр. по редъ	Кавалска каза	Къщи	Турци	Помаци	Българи	Гърци	Власи	Цигани
27	Рахадче	—	—	—	—	—	—	—
28	Силиванъ	—	—	—	—	—	—	—
29	Сукутче	—	—	—	—	—	—	—
30	Фелядъ	—	—	—	—	—	—	—
31	Хорса	—	—	—	—	—	—	—
32	Чапрънтли	—	—	—	—	—	—	—
33	Чинаръ	—	—	—	—	—	—	—
39	Йокари-къоселеръ	—	—	—	—	—	—	—
35	Ъни	—	—	—	—	—	—	—
1)	Всичко въ Кавалска каза . .	—	12075	—	—	1699	—	1078
Сари-Шабанска каза.								
1	Сари-Шабанъ	—	—	—	—	—	—	—
2	Алманли	—	—	—	—	—	—	—
3	Ахметли	—	—	—	—	—	—	—
4	Ашикларъ	—	—	—	—	—	—	—
5	Байрамъ	—	—	—	—	—	—	—
6	Бейлишиъ	—	—	—	—	—	—	—
7	Бекме-ташъ	—	—	—	—	—	—	—
8	Бекчиово	—	—	—	—	—	—	—
9	Бойнукузъ	—	—	—	—	—	—	—
10	Дари-ова	—	—	—	—	—	—	—
11	Деде-баши	—	—	—	—	—	—	—
12	Диранова	—	—	—	—	—	—	—
13	Домашли	—	—	—	—	—	—	—
14	Дойранли	—	—	—	—	—	—	—
15	Дорено	—	—	—	—	—	—	—
16	Дръново	—	—	—	—	—	—	—
17	Елефти	—	—	—	—	—	—	—
18	Емранли	—	—	—	—	—	—	—
19	Ендрегизъ	—	—	—	—	—	—	—
20	Ески-Сари-Шабанъ	—	—	—	—	—	—	—
21	Инджелъ	—	—	—	—	—	—	—
22	Каваджикъ	—	—	—	—	—	—	—
23	Каза-оваси	—	—	—	—	—	—	—
24	Кая-бунаръ	—	—	—	—	—	—	—
25	Караджа-ова	—	—	—	—	—	—	—
26	Кара-коюкъ	—	—	—	—	—	—	—
27	Кара-къяларъ	—	—	—	—	—	—	—
28	Караманли	—	—	—	—	—	—	—
29	Каяберъ-йолъ	—	—	—	—	—	—	—
30	Кенезъ	—	—	—	—	—	—	—
31	Кетизъ	—	—	—	—	—	—	—
32	Каменичани	—	—	—	—	—	—	—
33	Каздеръ	—	—	—	—	—	—	—
34	Коджаларъ	—	—	—	—	—	—	—
35	Кочъ-олари	—	—	—	—	—	—	—
36	Кочелеръ	—	—	—	—	—	—	—

1) Тѣзи числа, по нѣмание свѣденія сж заети отъ официалната статистика.

Бр. по редъ	Сари-Шабанска каза	Българи	Турци	Поляци	Българи	Гърци	Власи	Цигани
37	Коменчели	—	—	—	—	—	—	—
38	Куладжикъ	—	—	—	—	—	—	—
39	Кури-дере	—	—	—	—	—	—	—
40	Кури-йолъ	—	—	—	—	—	—	—
41	Кьоселеръ	—	—	—	—	—	—	—
42	Кюпри-баши	—	—	—	—	—	—	—
43	Мунджостъ	—	—	—	—	—	—	—
44	Мураджикъ	—	—	—	—	—	—	—
45	Мурат-и	—	—	—	—	—	—	—
46	Мустафа-олари	—	—	—	—	—	—	—
47	Надарли	—	—	—	—	—	—	—
48	Нарстанли	—	—	—	—	—	—	—
49	Органджияръ	—	—	—	—	—	—	—
50	Олуджакъ	—	—	—	—	—	—	—
51	Сепетчилеръ	—	—	—	—	—	—	—
52	Сусаджи	—	—	—	—	—	—	—
53	Топларъ	—	—	—	—	—	—	—
54	Узунъ-кану	—	—	—	—	—	—	—
55	Халепъ	—	—	—	—	—	—	—
56	Ханларъ	—	—	—	—	—	—	—
57	Чайлъкъ	—	—	—	—	—	—	—
58	Чиплакъ	—	—	—	—	—	—	—
59	Чобанли	—	—	—	—	—	—	—
60	Чунъ-кодъ	—	—	—	—	—	—	—
61	Ъни-къой	—	—	—	—	—	—	—
62	Ърлетли	—	—	—	—	—	—	—
1)	Всичко въ Сари-Шабанската каза	—	—	15944	—	118	—	548

1) Тѣзи числа, по вѣманіе други свѣденія, сѣ заети отъ официалната статистика.

№ 2.

**Обща статистика на населението споредъ събранитѣ
отъ менъ свѣденія.**

К а з и	Турци	Помаки	Наедно	Българе	Гърци	Власи	Цигане	Всичко
Сърска	25437	—	25437	35245	21306	700	3265	85323
Демир-Хисарска	12900	1000	13900	25220	—	1745	825	41690
Зехненска	5260	—	5260	13260	15450	450	—	34610
Неврокопска	11026	11566	22592	35059	450	250	601	58952
Разложка	—	10100	10100	19620	—	—	—	29720
Джумалиска	875	4240	5015	28323	—	250	—	33680
Мѣлничка	5070	995	6065	25274	1800	200	25	33364
Петричка	6285	—	6285	24940	—	—	—	31225
Всичко въ Сърски Санджакъ .	66853	27901	94754	206941	39006	2965	4716	348552
Въ Драмска	12620	55193	67813	8804	7264	—	5690	89571
„ Кавалска	12075	—	12075	—	1699	—	1078	14852
„ Сари-Шарибанска	—	15944	15944	—	118	—	548	16610
Всичко въ Драмски Санджакъ .	24695	71137	95832	8804	9081	—	7316	121033
А въ двата	91548	99038	190586	215745	48087	2965	12032	469585

№ 3.

Статистика на църквите и училищата по градовете и българските села.

Бр. по редъ	Сѣрска каза	Ц ѣ р к в и			У ч и л и щ а					
		Чете се гър.	Български	Смѣсено	Гърци	Ученици	Смѣсени	Ученици	Български	Ученици
1	Сѣръ	23	1	—	7	1700	—	—	2	120
2	Броди	1	—	1	1	70	—	—	1	129
3	Ваница	1	—	—	1	40	—	—	—	—
4	Фрацани	1	—	1	1	25	—	—	—	—
5	Баракли-Джумая	2	—	—	4	545	—	—	1	60
6	Елшанъ	1	—	—	1	55	—	—	—	—
7	Хазнатаръ махле	1	—	—	1	35	—	—	—	—
8	Баракли	1	—	—	1	12	—	—	—	—
9	Орлякъ	1	—	—	1	52	—	—	—	—
10	Просеникъ	1	—	—	1	45	—	—	—	—
11	Ерни-къой	1	—	—	1	20	—	—	—	—
12	Аджи-бейликъ	1	—	—	1	19	—	—	—	—
13	Чучулигово	1	—	—	1	15	—	—	—	—
14	Мартатово	1	—	—	—	—	—	—	—	—
15	Метохъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
16	Ряховица	1	—	—	—	—	—	—	—	—
17	Дутли	1	—	—	—	—	—	—	—	—
18	Дервешани	1	—	—	—	—	—	—	—	—
19	Карли-къой	1	—	—	—	—	—	—	—	—
20	Дрѣново	1	—	—	—	—	—	—	—	—
21	Бейлъкъ-махле	1	—	—	—	—	—	—	—	—
22	Ени-махла	1	—	—	—	—	—	—	—	—
23	Салъ-махла	1	—	—	—	—	—	—	—	—
24	Ново-село	1	—	—	—	—	—	—	—	—
25	Вишенъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
26	Ристосъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
27	Мелникитъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
28	Кула	1	—	—	—	—	—	—	—	—
29	Чучулигово	1	—	—	—	—	—	—	—	—
30	Календра	1	—	—	—	—	—	—	—	—
31	Камила	1	—	—	—	—	—	—	—	—
32	Караджа-къой	1	—	—	—	—	—	—	—	—
33	Копачъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
34	Мерянъ	1	—	—	1	10	—	—	—	—
35	Турбешъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
36	Коприва	1	—	—	—	—	—	—	—	—
37	Сѣкафче	1	—	—	—	—	—	—	—	—
38	Бахтиаръ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
39	Голѣма-махала	1	—	—	—	—	—	—	—	—
40	Старошово	—	—	1	—	—	—	—	—	—
	Всичко	62	1	3	23	2643	—	—	4	309

Вр. по редъ	Демиръ-Хисарска каза	Църкви			Училища					
		Гърци	Сръбски	Български	Гърци	Ученици	Сръбски	Ученици	Български	Ученици
1	Дем. хисаръ	1	—	—	3	184	—	—	—	—
2	Германъ	—	1	—	—	—	1	40	—	—
3	Радово	1	—	—	—	—	1	20	—	—
4	Елешница	—	1	—	—	—	—	—	—	—
5	Цървица	—	1	—	—	—	1	10	—	—
6	Крушово	—	—	3	—	—	1	80	—	—
7	Кърчово	—	—	1	—	—	—	—	1	50
8	Голешово	—	1	—	—	—	1	60	—	—
9	Бѣдово	—	—	1	—	—	1	40	—	—
10	Храсна	—	1	—	—	—	1	18	—	—
11	Пиринъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
12	Сланчово	1	—	—	—	—	1	32	—	—
13	Ковачево	1	—	—	—	—	—	—	—	—
14	Черешница	—	—	1	—	—	—	—	—	—
15	Петрово	—	1	—	—	—	1	40	—	—
16	Яново	1	—	—	—	—	1	14	—	—
17	Пеперица	1	—	—	—	—	—	—	—	—
18	Лѣхово	1	—	—	—	—	1	45	—	—
19	Сенгелово	—	1	—	—	—	1	40	—	—
20	Вранковъ уч.	—	1	—	—	—	1	20	—	—
21	Сланча	1	—	—	—	—	—	—	—	—
22	Марикостеново	1	—	—	1	55	—	—	—	—
23	Кромидово	1	—	—	1	40	—	—	—	—
24	Рупелъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
25	Райковецъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
26	Вѣтрина	1	—	—	—	—	—	—	—	—
27	Хаджи-бегликъ	1	—	—	—	—	—	—	1	30
28	Савекъ	1	—	—	1	60	—	—	—	—
29	Камаретово	1	—	—	—	—	—	—	—	—
30	Латрово	1	—	—	—	—	—	—	—	—
31	Кюпри	1	—	—	1	24	—	—	—	—
32	Кумли	1	—	—	1	30	—	—	—	—
33	Хърсово	1	—	—	1	14	—	—	—	—
34	Слатово	1	—	—	1	25	—	—	—	—
35	Равна	1	—	—	—	—	—	—	—	—
36	Липошъ	1	—	—	1	15	—	—	—	—
37	Тодоричъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
38	Матница	1	—	—	1	28	—	—	—	—
39	Шугово	1	—	—	1	20	—	—	—	—
40	Горни порой	2	—	2	2	70	—	—	1	56
41	Долни порой	—	—	1	—	—	—	—	1	40
Всичко . .		29	8	9	15	583	13	487	4	176

Бр. по ред.	Неврокопска каза	Църкви			Училища					
		Гърки	Смѣсени	Български	Гърки	Ученици	Смѣсени	Ученици	Български	Ученици
1	Неврокопъ	1	—	1	1	30	—	—	1	80
2	Старчица	—	—	1	1	30	—	—	1	80
3	Зърнево	1	—	—	1	70	—	—	—	—
4	Търлисъ	—	1	—	—	—	1	40	—	—
5	Кара-кьой	—	1	—	—	—	1	65	—	—
6	Учъ-дурукъ	—	1	—	1	30	—	—	—	—
7	Лѣски	—	1	—	—	—	—	—	—	—
8	Мосомища	—	1	—	—	—	—	—	—	—
9	Хисарлъкъ	1	—	—	—	—	—	—	1	22
10	Горно-сингарт.	—	1	—	—	—	—	—	—	—
11	Долно-синг.	1	—	—	—	—	—	—	—	—
12	Лъки	—	—	1	—	—	—	—	—	—
13	Тешево	—	—	1	—	—	—	—	1	45
14	Садово	—	1	—	—	—	—	—	—	—
15	Гайтаниново	—	—	1	—	—	—	—	1	25
16	Ловча	1	—	—	1	20	—	—	—	—
17	Осиково	—	—	1	—	—	—	—	1	30
18	Осъново	—	—	1	—	—	—	—	—	—
19	Илиново	—	—	1	—	—	—	—	—	—
20	Ковачовица	—	—	1	—	—	—	—	1	50
21	Скребатно	—	—	1	—	—	—	—	1	50
22	Фотовица	—	—	1	—	—	—	—	1	30
23	Балдево	—	—	1	—	—	—	—	1	—
24	Доленъ	—	1	—	—	—	1	50	—	—
25	Сатовче	—	1	—	—	—	—	—	—	—
26	Гръмленъ	—	—	1	—	—	—	—	1	25
27	Кремленъ	—	—	1	—	—	—	—	1	50
28	Обидумъ	—	—	1	—	—	—	—	1	47
29	Баничанъ	—	—	1	—	—	—	—	—	—
30	Черешово	—	1	—	—	—	1	30	—	—
31	Бутимъ	—	—	1	—	—	—	—	1	15
32	Бѣлотици	—	—	1	—	—	—	—	1	45
33	Ливадица	—	1	—	—	—	—	—	1	20
34	Либяхово	—	—	1	—	—	—	—	1	45
35	Долно-броди	—	1	—	—	—	1	30	—	—
36	Елешница	—	—	1	—	—	—	—	1	40
Всичко . .		5	12	20	5	180	5	215	18	699
Разложка каза.										
1	Мехомия	—	—	1	—	—	—	—	1	180
2	Банско	—	—	2	—	—	—	—	2	450
3	Бѣлица	—	—	1	—	—	—	—	1	150
4	Якоруда	—	—	1	—	—	—	—	1	120
5	Добриница	—	—	1	—	—	—	—	1	65
6	Горно-Драглица	—	—	1	—	—	—	—	1	80
7	Добтерско	—	—	2	—	—	—	—	1	60
8	Годлево	—	—	1	—	—	—	—	1	50
9	Бачево	—	—	1	—	—	—	—	1	35
Всичко . .		—	—	11	—	—	—	—	10	1190

Бр. по редъ	Джумалиска каза	Църкви			Училища					
		Гърци	Смѣсени	Български	Гърци	Ученици	Смѣсени	Ученици	Български	Ученици
1	Горна-джумая	—	—	1	—	—	—	—	1	70
2	Лешко	—	—	1	—	—	—	—	1	35
3	Сърбиново	—	—	1	—	—	—	—	1	25
4	Селища	—	—	1	—	—	—	—	1	20
5	Марлово	—	—	1	—	—	—	—	1	15
6	Градево	—	—	1	—	—	—	—	1	25
									6	190
7	Логодашъ	—	—	1	—	—	—	—	—	—
8	Тросково	—	—	1	—	—	—	—	—	—
9	Сушица	—	—	1	—	—	—	—	—	—
10	Желѣзница	—	—	1	—	—	—	—	1	13
11	Докотичево	—	—	1	—	—	—	—	1	10
12	Вучино	—	—	1	—	—	—	—	—	—
13	Ураново	—	—	1	—	—	—	—	—	—
	Всичко	—	—	13	—	—	—	—	8	213
	Мелничка каза.									
1	Мелникъ	7	—	—	3	245	—	—	1	45
2	Кресна	—	—	4	—	—	—	—	4	140
3	Влахи	—	—	1	—	—	—	—	1	30
4	Бождово	1	—	—	1	40	—	—	—	—
5	Дебрене	—	1	—	—	—	—	—	—	—
6	Калиманца	—	1	—	—	—	—	—	1	30
7	Каватово	1	—	—	—	—	—	—	—	—
8	Спакйово	1	—	—	—	—	—	—	—	—
9	Манджово	1	—	—	—	—	—	—	—	—
10	Ливуново	—	1	—	—	—	—	—	—	—
11	Суха-сушица	1	—	—	—	—	—	—	—	—
12	Батъкъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
13	Хотово	1	—	—	—	—	—	—	—	—
14	Св. Врачъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
15	Пелъница	1	—	—	—	—	—	—	—	—
16	Роженъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
17	Орманъ	—	1	—	—	—	—	—	—	—
18	Любовка	—	1	—	—	—	—	—	—	—
19	Горни-цалимъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
20	Долни-цалимъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
21	Бѣлица	1	—	—	—	—	—	—	—	—
22	Градешница	1	—	—	—	—	—	—	—	—
23	Хърсово	1	—	—	1	30	—	—	—	—
	Всичко	22	5	5	5	305	—	—	7	245

Бр. по редъ	Петричка каза	Ц ѣ р к в и			У ч н и л и щ а					
		Г ѣ р ц и	С ѣ с с и	Б ѣ л г а р с к и	Г ѣ р ц и	У ч е н и ц и	С ѣ с с и	У ч е н и ц и	Б ѣ л г а р с к и	У ч е н и ц и
1	Петричъ	—	—	2	1	47	—	—	3	139
2	Старчево	1	—	—	1	23	—	—	—	—
3	Елешница	—	1	—	—	—	—	—	1	18
4	Смоларе	—	1	—	—	—	—	—	1	21
5	Баделенъ	—	—	1	—	—	—	—	1	15
6	Игуменецъ	—	—	1	—	—	—	—	1	28
7	Палатъ	—	—	1	—	—	—	—	1	22
8	Рибница	—	—	1	—	—	—	—	1	19
9	Цапарево	—	—	1	—	—	—	—	1	20
10	Крушица	—	—	1	—	—	—	—	1	14
	Всичко	1	2	8	3	70	—	—	11	296
	З х н е н с к а к а з а .									
1	Зилихово	1	—	—	2	80	—	—	—	—
2	Алистратикъ	1	—	—	3	140	—	—	—	—
3	Клѣпоушна	—	—	1	—	—	—	—	1	40
4	Ери-дере	2	—	—	1	30	—	—	—	—
5	Горенце	1	—	—	—	—	—	—	—	—
6	Скрижово	—	—	1	—	—	—	—	1	50
7	Нуска	1	—	—	—	—	—	—	—	—
8	Драчево	1	—	—	1	15	—	—	—	—
9	Грачанъ	1	—	—	1	25	—	—	—	—
10	Мандилъ	1	—	—	1	30	—	—	—	—
11	Трестеникъ	1	—	—	—	—	—	—	—	—
12	Калапотъ	—	—	1	—	—	—	—	2	90
13	Карлуково	—	—	1	1	35	—	—	—	—
	Всичко	10	—	4	10	255	—	—	5	180
	Д р а м с к а к а з а .									
1	Просоченъ	1	1	—	1	65	—	—	2	70
2	Плѣвне	1	1	—	—	—	—	—	2	70
3	Волакъ	—	—	1	—	—	1	30	—	—
4	Кобалица	—	1	—	—	—	—	—	—	—
5	Гюрджикъ	1	—	—	1	20	—	—	—	—
6	Височенъ	1	—	—	1	50	—	—	—	—
7	Бѣбалецъ	—	—	1	—	—	—	—	—	—
	Всичко	4	3	2	8	135	1	30	4	140

Сравнителна статистика на тур., гър. и българ. училища въ Сърския и Драмския санджаки.

К а з и	Т у р с к и				Г ъ р ц к и				С ѡ б с е н и		Б љ а г а р с к и					
	Училища	Училища	Училища	Училища	Училища	Училища	Училища	Училища	Училища	Училища	Дъщерски	Също	Училища	Училища	Училища	Училища
Сърска	44	44	1125	624	1749	59	83	2450	846	3296	—	—	—	309	309	309
Демир-Хисарска	34	34	327	334	661	15	18	583	—	583	13	487	—	176	176	176
Неврокопска	123	161	3685	2864	6549	5	7	180	—	180	5	215	—	599	599	599
Разложка	8	9	261	111	372	—	—	—	—	—	—	—	—	180	180	1190
Джумалинска	11	11	305	223	528	4	7	285	—	285	—	—	—	190	190	190
Мелничка	18	18	560	291	751	3	5	70	—	70	—	—	—	215	215	215
Петричка	19	19	390	251	641	8	8	770	231	1051	3	180	—	296	296	296
Звхненска	257	296	6653	4698	11351	104	138	4338	1127	5465	21	882	—	150	2975	2975
Сърски сандж.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Драмска	86	91	1166	709	1875	11	14	308	309	617	—	—	—	140	140	140
Чеджъ	38	38	523	604	1127	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Правинка нах.	28	28	513	272	785	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Кавалска	29	33	1328	216	1544	1	3	201	80	281	—	—	—	—	—	—
Сари-Шабанска	75	75	1681	854	2535	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Драмски сандж.	256	265	5211	2655	7866	12	17	509	389	898	—	—	—	140	140	140
Също	513	561	11864	7353	19217	116	155	1847	1516	6303	21	882	—	150	2965	3015

Забѣлки: Числата за Турските училища сж засти отъ Салнасто. Тѣмъ училища сж старитъ при джамитъ, дѣто се приполага само прочитъ. Не можешъ да процѣдишъ броя на ученицитъ, данахъ ги, както сж въ официалната статистика юмъ totius totius. Въ повечето жѣта дѣто сж забѣлвани джамитски български училища, тѣ сж забѣлвани и ученицитъ сж сѣбѣ съ ученицитъ.

Църкви въ българскитѣ села.

К а з и	Гръцки	Български	Смѣсени	Гръцки	Ученици	Смѣсени	Ученици	Български	Ученици
Сѣрска	52	3	1	—	—	—	—	—	—
Демиръ Хисарска	29	8	9	—	—	—	—	—	—
Зжхненска	10	4	—	—	—	—	—	—	—
Неврокопска	5	11	20	—	—	—	—	—	—
Джумалиска	—	—	13	—	—	—	—	—	—
Мѣлничка	22	5	5	—	—	—	—	—	—
Петричка	1	8	2	—	—	—	—	—	—
Разложка	—	—	11	—	—	—	—	—	—
Драмска	4	2	3	—	—	—	—	—	—
Всичко	123	41	46	—	—	—	—	—	—

№ 5.

Приблизителна статистина на българските училища презъ
годинитъ 1875, 1881 и 1890.

Бр. по редъ	К а з и	1875 год.			1881 год.			1890 год.		
		Училища	Учители	Ученици	Училища	Учители	Ученици	Училища	Учители	Ученици
Сърско.										
1	Съръ	1	2	42	—	—	—	2	9	120
2	Христосъ	1	1	15	—	—	—	—	—	—
3	Вишенъ	1	1	12	—	—	—	—	—	—
4	Броди	1	2	80	—	—	—	1	2	129
5	Джумая	—	—	—	—	—	—	1	2	60
Сичко		4	6	149	—	—	—	4	13	309
Демир-Хисарско.										
1	Крушево	1	1	50	—	—	—	—	—	—
2	Кърчово	1	1	90	1	1	70	1	1	50
3	Елешница	1	1	15	—	—	—	—	—	—
4	Лъхово	1	1	40	—	—	—	—	—	—
5	Черешница	1	1	30	—	—	—	—	—	—
6	Голѣма-махала	1	1	35	—	—	—	—	—	—
7	Горни порои	1	1	48	—	—	—	1	2	56
8	Долни порои	1	1	30	1	1	30	1	2	40
9	Тодорово	1	1	10	—	—	—	—	—	—
10	Хаджибейлъкъ	—	—	—	—	—	—	1	1	30
Сичко		9	9	348	2	2	100	4	6	176
Мѣлничко.										
1	Мѣлникъ	1	1	60	—	—	—	1	1	45
2	Калиманци	1	1	40	—	—	—	—	—	—
3	Орманъ	1	1	24	—	—	—	—	—	—
4	Дебреи	1	1	20	—	—	—	—	—	—
5	Влахи	1	1	40	—	—	—	1	1	30
6	Кръсна	2	2	90	—	—	—	4	4	140
Сичко		7	7	274	—	—	—	6	6	215
Петричко.										
1	Гр. Петричъ	1	1	80	—	—	—	3	3	139
2	Елешница	1	1	30	—	—	—	1	1	18
3	Смолари	—	—	—	—	—	—	1	1	21
4	Игуменецъ	1	1	35	—	—	—	1	1	28
5	Палатъ	—	—	—	—	—	—	1	1	22
6	Цапарево	—	—	—	—	—	—	1	1	20
7	Крушица	—	—	—	—	—	—	1	1	14
8	Бадаленъ	—	—	—	—	—	—	1	1	15
9	Рибница	—	—	—	—	—	—	1	1	19
Сичко		3	3	145	—	—	—	11	11	296

Бр. по редъ	К а з и	1875 год.			1881 год.			1890 год.		
		Училища	Учители	Ученици	Училища	Учители	Ученици	Училища	Учители	Ученици
Зжженско.										
1	Калапотъ	1	2	150	—	—	—	1	2	90
2	Карлуково	1	1	40	—	—	—	—	—	—
3	Скрижово	1	2	150	1	1	90	1	2	50
4	Клѣпоушна	1	1	60	—	—	—	1	1	40
	Сичко . . .	4	6	400	1	1	90	3	5	180
Драмско.										
1	Плѣвне	1	2	140	1	1	110	2	3	70
2	Просочень	1	1	70	1	1	60	2	3	70
3	Кобалища	1	1	30	—	—	—	—	—	—
4	Волакъ	1	1	40	—	—	—	—	—	—
5	Гюреджекъ	1	1	35	—	—	—	—	—	—
	Сичко . . .	5	6	315	2	2	170	4	6	140
Неврокопско.										
1	Старчища	1	1	100	1	1	100	1	1	80
2	Тарлисъ	1	1	120	—	—	—	—	—	—
3	Зърнево	1	1	130	—	—	—	—	—	—
4	Куманичъ	1	1	30	—	—	—	—	—	—
5	Елестъ	1	1	20	—	—	—	—	—	—
6	Долно-броди	1	1	60	—	—	—	—	—	—
7	Бѣлотинци	1	1	80	1	1	80	1	1	45
8	Сингартя	1	1	40	—	—	—	—	—	—
9	Ливадища	1	1	—	—	—	—	1	1	20
10	Бутинъ	1	1	—	—	—	—	1	1	15
11	Черешово	1	1	80	—	—	—	—	—	—
12	Лофча	1	1	20	—	—	—	—	—	—
13	Тешово	1	1	60	—	—	—	1	1	45
14	Лжки	1	1	30	—	—	—	—	—	—
15	Гайтаниново	1	2	100	1	1	100	1	1	25
16	Либахово	1	1	80	1	1	80	1	1	45
17	Мосомища	1	1	20	—	—	—	—	—	—
18	Неврокопъ	1	2	120	—	—	—	2	3	80
19	Хисърлъкъ	—	—	—	—	—	—	1	1	22
20	Фотофища	—	—	—	—	—	—	1	1	30
	Сичко . . .	18	20	1090	4	4	360	11	12	407

Приблизителна таблица на открититѣ до 1885-та год. Бъл. училища; тѣхното състояние прѣзъ 1881-та и 1890-та години.

К а з и	1875 год.			1881 год.			1890 год.		
	Училища	Учители	Ученици	Училища	Учители	Ученици	Училища	Учители	Ученици
Оърско	4	6	149	—	—	—	4	13	309
Демир-хисарско	9	9	348	2	2	100	4	6	176
Захненско	4	6	400	1	1	90	3	5	180
Неврокопско	18	20	1090	4	4	360	11	12	407
Мѣлничко	7	7	274	—	—	—	6	6	215
Петричко	3	3	145	—	—	—	11	11	296
Драмско	5	6	315	2	2	170	4	6	140
Всичко	50	57	2721	9	9	720	43	59	1723

Официална статистика на населението споредъ броежа отъ (1300 г. египа 1881 г.).

К а з и	Т у р ц и			И о м а к и			Б ъ л г а р е			Г ъ р ц и			Е в р е и			И н г л и з и			С ѹ м м ѹ	
	м.	ж.	срѣко	м.	ж.	срѣко	м.	ж.	срѣко	м.	ж.	срѣко	м.	ж.	срѣч.	м.	ж.	срѣко		
Чарска	18218	13722	31940	—	—	—	11112	11672	22786	13432	12722	36145	455	552	1007	2270	2085	4355	86232	
Дем.-Хисарска .	7000	6810	13810	—	—	—	13012	7946	20958	—	—	—	—	—	—	780	760	1540	30414	
Неврокопска .	18848	18714	37557	—	—	—	15650	14232	29882	450	422	872	20	20	40	848	795	1638	71990	
Радичевъ нахи .	—	—	—	3819	3800	7619	31	30	61	—	—	—	—	—	—	57	60	117	43777	
Лоснатска нах. .	—	—	—	1572	1500	3072	—	—	—	—	—	—	—	—	—	24	30	54	31266	
Разложка	—	—	—	4164	4164	8264	4131	4200	8331	—	—	—	—	—	—	290	280	570	17252	
Захненска	1192	3607	4799	—	—	—	—	—	9500	—	—	—	—	—	—	496	458	954	36419	
Петричска	5708	5534	11242	—	—	—	8513	7802	16817	—	—	—	—	—	—	604	568	1172	28729	
Джумадиска . . .	—	—	—	2648	2676	5324	8098	7992	16085	109	7	116	18	13	31	329	305	634	22374	
Мелничка	2437	2288	4725	—	—	—	5892	5201	11093	1190	1030	2220	—	—	—	1308	1254	2557	19424	
Сѣр. санджакъ .	50961	48387	99358	12203	12076	24279	56064	59175	135512	15091	14181	46037	505	598	1103	6996	6595	13591	320837	
Драмска	21169	19024	40193	—	—	—	1645	1606	3251	3327	3300	6627	26	30	56	1828	1200	3028	53167	
Правдица нах. .	5120	7500	12620	—	—	—	—	—	—	2630	3500	6190	—	—	—	2630	3000	5690	24512	
Джечъ нахи . . .	—	—	—	—	—	15000	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15000	
Кавалска	6860	5715	12075	—	—	—	—	—	—	1081	618	1699	100	112	212	564	514	1078	15099	
Сар-Палавска . .	8035	7909	15944	—	—	—	—	—	—	60	58	118	—	—	—	280	268	548	17169	
Трам. санджакъ .	40684	40148	80832	—	—	—	—	—	3251	7158	7476	14634	126	142	268	4362	4982	10344	124937	
Сѣко	91645	88535	180190	—	—	—	39279	67709	60781	138760	22249	21657	60671	631	740	1371	6996	6595	23935	445274

№ 7.

Статистика на ражданията, смъртността и браковете
споредъ оф. данни.

К а з и	Р а ж д а т ъ с е			У м и р а т ъ			Н а р а с т ъ . на %		Ж е н и т ъ б . на %	
	м.ж.	жени	сичко	м.ж.	жени	сичко				
Стрска	607	680	1287	450	490	940	347	—	2229	—
Демир-Хисарска . .	2713	1362	4075	200	207	407	1668	—	105	—
Неврокопска	560	455	1015	700	644	1344	329	—	202	—
Захненска	90	86	179	91	38	149	30	—	11	—
Петричка	липсватъ свѣдѣния			—	—	—	—	—	—	—
Мелничка	"	"	"	—	—	—	—	—	—	—
Джумалишка	198	220	418	45	31	76	342	—	79	—
Драмска	314	285	599	288	112	400	199	—	323	—
Прависка	120	100	220	93	35	128	92	—	255	—
Джечка	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Кавалска	146	156	302	57	41	98	204	—	121	—
Сари-Шабанска . . .	244	245	489	200	160	360	129	—	414	—
Сичко . .	4992	3593	8585	2144	1758	3902	2682	06%	3739	09%

Сравнителна таблица на населението във источна Македонија, споредъ официалната статистика, споредъ Верновича и споредъ Ethnographie de la Macédonie.

К а з и	Т у р ц и			П о м а к и			Б ъ л г а р и			Г ъ р ц и			В а л а х и			Г љ о п ц и			С и н ц к о		
	Офц. статисти-ка	Верковича	Ethnographie de la Macédonie	Офц. статисти-ка	Верковича	Ethnographie de la Macédonie	Офц. статисти-ка	Верковича	Ethnographie de la Macédonie	Офц. статисти-ка	Верковича	Ethnographie de la Macédonie	Офц. статисти-ка	Верковича	Ethnographie de la Macédonie	Офц. статисти-ка	Верковича	Ethnographie de la Macédonie	Офц. статисти-ка	Верковича	Ethnographie de la Macédonie
Сърма . . .	31440	24402	90094	—	—	—	22785	46763	20155	26145	30662	9837	—	—	—	4355	—	708	86232	103527	39904
А. Хисарец .	13810	8390	6220	—	—	—	20058	16853	27227	—	—	—	—	2311	865	1540	—	—	30414	58018	34312
Зажичеца .	4793	2230	1958	—	—	—	9500	10560	10071	16684	13123	5039	—	—	—	954	—	225	36419	25915	17691
Неврокомеца .	37557	11860	20832	10691	25310	—	29943	34013	34416	872	—	—	—	317	150	1809	—	—	79499	77100	55398
Разложка . .	—	5426	—	8264	11540	—	8331	26991	—	—	—	—	—	—	—	570	—	—	17259	35531	—
Джузмановца .	—	—	—	5324	—	—	16085	—	—	116	—	—	—	—	—	634	—	—	22374	—	—
Петричца . .	11242	4165	2884	—	—	—	6815	19158	12226	—	—	—	—	—	—	1172	—	—	28729	28944	15110
Малешевца .	4725	66.0	3083	—	—	—	11095	35845	15261	2220	—	560	—	—	—	2.57	—	—	19424	44779	18904
Велч. вг. Ганд.	90838	63263	44076	21279	38850	—	155612	212182	119456	46037	4785	16430	—	2628	1518	135.1	—	—	330437	376814	171316
Арамоска . .	58813	20108	—	15000	8730	—	3251	8832	—	6627	11940	—	—	—	—	8718	1156	—	79179	51764	—
Камалевца . .	12075	—	—	—	—	—	—	—	—	1081	—	—	—	—	—	1078	—	—	15099	—	—
Саре-Шабац .	—	—	—	15944	15438	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	548	—	—	17169	15438	—
Велч. вг. Драг.	65988	20408	—	30944	21463	—	3257	8832	—	7158	11940	—	—	—	—	10344	1156	—	124337	67392	—
И вг. Ахата .	165246	83371	—	55220	39018	—	138760	221015	—	60671	55725	—	—	2628	—	23.33	1156	—	445274	444016	—

Орна земя Статистика.

К а з и	Пченица	Ражь	Овесь	Кънякъ	Просо	Пченика (Мясъ)	Лютюнь	Памукъ	Сусамъ	Лени	Оризъ	Лозя	Афюнь	Сичко дугъми
Сърска	47000	28400	2500	51000	1600	30500	1600	20000	6500	малко	малко	25000	3000	163000
Демир-Хисарска	16000	10000	8650	10000	800	13000	1000	3500	8200	550	1000	6500	—	71800
Неврокопска	28040	84580	18800	7700	636	50000	6836	—	—	650	—	8400	—	200000
Звхненска	30000	7500	650	12000	—	4800	2620	40000	3500	—	—	6800	100	100000
Петричка	3987	15100	1500	—	5200	22000	200	3120	5500	—	500	1200	—	125000
Меленичка	15000	5600	5200	11900	80	11100	1050	2500	340	—	2000	13600	70	55000
Джумалиска	25000	15000	1300	1600	1100	19000	2280	13000	—	1530	1410	90200	—	100000
Драмска	9944	8860	1570	7440	170	22380	12500	4500	2200	—	2500	4200	слабо	65000
Прависка	10000	3000	200	12000	50	12000	5000	8000	1000	500	—	1600	—	50000
Кавалска	11000	8000	7000	10000	5000	8000	5000	—	6000	—	—	800	—	103200
Сари-Шабанска	4582	5800	60	6300	140	13065	15000	—	—	—	—	—	—	183000
Сичко дугъми	200553	191840	47430	129940	14776	205845	53086	94120	33240	3230	7410	157400	3170	1216000

Нолко нила се сѣе и нолко дава сръдно число на дулюмъ въно произведеение.

К а з и	Пченица			Р ж ж ъ			Овесъ			Ечемикъ			П р о с о			Пшен.		Ты- тоуъ		Па- мукъ		Сусамъ		Д е н ъ		Оризъ			Лозя	Афи- онъ		
	Колко сѣме се сѣе	Колко дава	Колко слама	Сѣме кил.	Дава кил.	Слама оки	Сѣме кил.	Дава кил.	Слама оки	Сѣме кил.	Дава кил.	Слама оки	Сѣме кил.	Дава кил.	Слама оки	Фидане на дулюмъ	Дава оки	Сѣме оки	Дава оки			Сѣе се	Дава драм.	Струва	Сѣме оки	Дава оки	Цѣна гроша	Дава оки	Дава оки	Цѣна		
Сърска	1½	6	4	1	6	5	1	8	4	2	12	—	4	12	6	4	14	400	80	825	—	—	—	—	—	—	—	—	500	100	2	
Демир-Хисарска.	1	5	5	1	5½	4	1	8	4	1	8	6	2	10	5	4	10	400	50	1030	—	—	—	200	5	15	100	2	450	—	—	
Неврокопска . .	1	5	3	1	5	3	1	7	3	1	6	3	4	7	3	4	8	400	80	—	—	—	—	250	5	—	—	—	—	—	—	
Замхенска	1	4	3	1	5	4	1	4	3	1	5	4	—	—	—	4	7	400	100	1050	—	—	—	—	—	—	—	—	400	—	—	
Петричка	1	5	3	1	6	4	1	7	3	—	—	—	2	8	4	4	7	400	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	800	—	—	
Мединичка	¾	4	3	½	4	4½	½	4	3	1	8	3	2	5	—	½	8	400	90	525	—	—	—	—	—	15	100	2	400	—	—	
Джумайска	1	5	3	¾	5	4	¾	6	3	1	6	3	2	8	4	½	7	400	40	1050	—	—	—	5	200	16	15	100	1	600	—	—
Драмска	1	5	3	1	6	4	1	7	3	1	7	3	2	8	3	4	8	400	40	1035	—	—	—	—	—	16	200	2	600	—	—	
Правинска	1	5	4	1	5	4	½	2	5	1	5	3	4	3½	4	1	5	320	50	1020	—	—	—	160	—	—	—	—	500	—	—	
Кавалска	¾	5	4	½	4	4	½	4	3	1	6	3	2	4	—	½	10	400	60	1050	—	—	—	—	—	—	—	—	600	—	—	
Сари-Шабанска .	½	2	4	½	2	3	½	1	1	1	2½	2½	½	1½	1	½	2	500	45	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100	—	—	
Сръдно число . .	1	4½	3½	½	4½	4	¾	3¼	3	1	6½	3½	1¼	6¾	3¼	½	7¼	400	65	935	—	—	—	205	—	15	125	2	500	—	—	

С Л А Б О

у к ъ	С у с а м ъ			Лѣтъikoнoпъ			О р и з ъ			В и н о			А ф и о н ъ		
Гр.	—	Цѣна	—	Оки	Цѣна	Гр.	Оки	Цѣна	Гр.	Оки хил.	Цѣна	—	Оки	Цѣна	Гр.
2500000	—	7½	—	—	—	—	—	—	—	600	1¼	—	6000	200	1200000
2430000	—	5	—	3250	2	6500	100000	2	200000	700	1¼	—	—	—	—
—	—	—	—	925	5	4625	—	—	—	680	—	—	—	—	—
10000000	—	6½	—	—	—	—	—	—	—	600	—	—	200	200	40000
2790000	—	—	—	—	—	—	50000	2	100000	825	¾	—	—	—	—
365000	—	6	—	—	—	—	200000	2	400000	1000	1	—	70	200	14000
2110000	—	—	—	765	10	7550	141000	1	141000	950	1½	—	—	—	—
1102500	—	8	—	—	—	—	500000	2	1000000	300	1½	—	—	—	—
800000	—	—	—	18	1	18	—	—	—	350	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	250	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
22097500	1828200	6	—	4958	4	18793	1341000	1¼	941000	6255	1¼	—	6270	200	1254000
							срѣдно				срѣдно				

Нолко нила се сѣе и нолко дава сръдно число на дуломъ въно произведеение.

К а з и	Пченица			Р ж ж з			Овесъ			Ечменъ			П р о с о			Пшен.		Ты- тонъ		Па- муть		Сусамъ		Л е н з		Оризъ		Лозя	Афи- онъ			
	Колко сѣме се сѣе	Колко дава	Колко слама	Сѣме кил.	Дава кил.	Слама оки	Сѣме кил.	Дава кил.	Слама оки	Сѣме кил.	Дава кил.	Слама оки	Сѣме кил.	Дава кил.	Слама оки	Фидане на дулюмъ	Дава оки	Сѣме оки	Дава оки	Сѣе се	Дава драм.	Струва	Сѣме оки	Дава оки	Цѣна гроша	Дава оки	Дава оки	Цѣна				
Сърска	1½	6	4	1	6	5	1	8	4	2	12	—	1	12	6	14	400	80	825	—	—	—	—	—	—	—	500	100	2			
Демир-Хисарска.	1	5	5	1	5½	4	1	8	4	1	8	6	2	10	5	10	400	50	1030	—	—	—	—	—	—	—	200	5	15			
Неврокопска . .	1	5	3	1	5	3	1	7	3	1	6	3	4	7	3	8	400	80	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
Закхненска . . .	1	4	3	1	5	4	1	4	3	1	5	4	—	—	—	7	400	100	1050	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—			
Петричъ	1	5	3	1	6	4	1	7	3	—	—	—	2	8	4	7	400	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	800	—			
Мелничъ	¾	4	3	½	4	4½	½	4	3	1	8	3	2	5	—	8	400	90	525	—	—	—	—	—	—	—	—	15	100			
Джулайска . . .	1	5	3	¾	5	4	¾	6	3	1	6	3	2	8	4	7	400	40	1050	—	—	—	—	—	—	—	200	16	15			
Драмска	1	5	3	1	6	4	1	7	3	1	7	3	2	8	3	8	400	40	1035	—	—	—	—	—	—	—	—	16	200			
Правинска . . .	1	5	4	1	5	4	½	2	5	1	5	3	1	3½	4	5	320	50	1020	—	—	—	—	—	—	—	—	—	500	—		
Кавалска	¾	5	4	½	4	4	½	4	3	1	6	3	2	4	—	10	400	60	1050	—	—	—	—	—	—	—	—	—	600	—		
Сари-Шабанска .	½	2	4	½	2	3	½	1	1	1	2½	2½	½	1½	1	2	500	45	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100	—		
Сръдно число . .	1	4½	3½	½	4¾	4	¾	3½	3	1	6½	3½	1½	6¼	3¾	7¾	400	65	935	—	—	—	—	—	—	—	—	15	125	2	500	—

С Л А Б О

у к ъ	С у с а м ъ			Л ѣ н ѣ и к о н о п ѣ			О р и з ъ			В и н о			А ф и о н ъ		
Гр.	—	Цѣна	—	Оки	Цѣна	Гр.	Оки	Цѣна	Гр.	Оки хил.	Цѣна	—	Оки	Цѣна	Гр.
2500000	—	7 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	—	—	—	600	1 $\frac{1}{4}$	—	6000	200	1200000
2430000	—	5	—	3250	2	6500	100000	2	200000	700	1 $\frac{1}{4}$	—	—	—	—
—	—	—	—	925	5	4625	—	—	—	680	—	—	—	—	—
10000000	—	6 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	—	—	—	600	—	—	200	200	40000
2790000	—	—	—	—	—	—	50000	2	100000	825	$\frac{3}{4}$	—	—	—	—
365000	—	6	—	—	—	—	200000	2	400000	1000	1	—	70	200	14000
2110000	—	—	—	765	10	7550	141000	1	141000	950	1 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—
1102500	—	8	—	—	—	—	500000	2	1000000	300	1 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—
800000	—	—	—	18	1	18	—	—	—	350	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	250	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
22097500	1828200	6	—	4958	4	18793	1341000	1 $\frac{3}{4}$	941000	6255	1 $\frac{1}{4}$	—	6270	200	1254000
								срѣдно			срѣдно				

Пчеларство, вълна и козина.

К а з и	Кошове	По овни жълъ	Всичко	Оката струва	Всичко стр.	Даване вощакъ	По грошана ома	Вълна	Цѣна	Всичко	Козина	Цѣна	Всичко	Всичко
Сърска	3000	6	18000	4	72000	200	20	15000	6	90000	30000	5	150000	240000
Демиръ Хисарска	1700	5	8500	3 1/2	30250	250	20	55000	7	385000	17100	6	102600	487600
Неврокопска и	13000	8	104000	3	312000	300	20	76000	7 1/2	570000	37000	4	148000	618000
Разложка	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Зххненска	4200	10	42000	3 1/2	147000	300	20	44700	6	268200	7600	6 1/2	49400	317600
Петричка	6650	5	33250	4	133000	300	20	49000	6	294000	5500	5	27500	321500
Мелничка	2350	7	16450	3	49350	300	20	30000	6	180000	7000	5	35000	215000
Джумалиска	2500	7	17500	3 1/2	61250	300	20	33000	6	198000	12000	7	84000	282000
Въ Сърски санджакъ	33400	срѣд. 7	239700	3 1/2	671850	срѣд. 278	20	302700	6 2/3	1985200	116200	5 1/2	461500	2481700
Драмска	8680	8	69440	4	259760	200	20	25000	6	150000	12000	5	60000	210000
Прависка	1500	3	4500	3	13500	100	20	14000	5	70000	8000	6	48000	118000
Кавалска	—	—	—	—	—	—	—	25000	6	150000	15000	7	105000	255000
Сари-Шабанска	425	7	2975	5	14875	100	20	30000	8	240000	45000	5	225000	465000
Въ Драмски санджакъ	10505	срѣд. 6	76915	4	288135	срѣд. 133	20	94000	6 1/4	610000	80000	5 3/4	438000	1048000
Всичко	43905	срѣд. 6 1/2	316615	3 3/4	959985	срѣд. 205	20	336700	6 3/10	2595200	196200	5 3/5	899500	3529700

№ 13.

Нопринарство.

Б а з и	Храни се сѣме оки	1 др. сѣме костува гр.	1 др. с. дава кожури ок.	Всичко излиза ко- журица оки	ок. кожурица костува гр.	Сичко струвати
Сѣрска	13	1	4	20800	12	249600
Демирѣ Хисарска	5	1	4	8000	9	72000
Неврокопска	4	2	4	6400	12	76800
Зжхненска	слабо ; нѣ напредва			—	—	—
Петричка	" "	"		—	—	—
Джумалиско	$\frac{3}{4}$	1	4	1200	7	8400
Драмска	4	$1\frac{1}{2}$	7	11200	15	168000
Правишка нахия	1	2	8	3200	$7\frac{1}{2}$	24000
Кавалска	—	—	—	—	—	—
Сари-Шабанска	—	—	—	—	—	—
Всичко . .	оки оки $27\frac{3}{4}$	$1\frac{3}{8}$	срѣдно $5\frac{1}{4}$	50800	ср. цѣна $10\frac{3}{8}$	598800

К а з и	Р о с т а н њ њ о с њ и њ њ њ њ								О в ц и,				
	Б и в о л и			В о л о в е					С и ч к о	О в ц и			
	Ч и ф њ	Д а м а з њ њ њ	С и ч к о	Ч и ф њ	Д а м а з њ њ њ	К р а в и	Т е л е т а	С и ч к о		О в њ и	О в њ и	А г њ е т а	С и ч к о
С њ р е к њ	6540	2320	8860	21200	1350	6800	17800	47150	56010	6590	145000	95000	241500
Д а м . Х и с а р с к њ . .	400	970	1370	1500	600	450	2150	4700	6070	6100	68000	22000	96100
Н е в р о к о п с к о . . .	20	81	101	3500	590	2700	1540	8330	8431	5000	80000	74000	159000
З њ њ и с к њ	69	58	127	4900	42	1222	750	6914	8041	4000	56090	40000	100090
П е т р и ч к њ	1500	2550	4050	6000	250	3000	3500	12750	10800	4000	56000	20000	80000
М е л и н и ч к њ	30	130	160	4000	50	500	430	4 80	5140	3410	27000	12500	43010
Д ж у м а л и с к њ . . .	1200	3195	4395	7700	150	8200	4100	20150	24495	8400	29200	80750	118350
	9699	9304	19063	48800	3032	22872	30270	104984	124987	37410	461290	324250	837850
Д р а м с к њ	1000	2800	3800	6500	1000	8500	4900	20900	24700	1500	21500	25000	48000
П р а в њ и с к њ	20	153	173	2000	100	4000	1500	7600	7873	1000	12000	5000	18000
К а в а л с к њ	53	50	93	3900	750	3900	500	9050	9143	1800	6990	4000	12700
С а р и ш а б а н с к њ . .	50	320	820	8000	60	4000	680	14740	15560	5900	6000	20000	31500
	1563	3323	4886	20400	1910	20400	9630	52290	57276	10200	50490	54000	110690
С и ч к о	11262	12627	23949	69200	4942	4327	39600	157274	182263	47610	511780	378250	948600

14.

В О Д С Т В О .

К о з и н о в и н и к ъ								Т о в а р е н ъ д о с и т љ к љ									
К о з и							С и ч к о	К о н и				З а р а б о т а	М у л е т а	М а г а р е т а	К а м е л и	С и ч к о	
Снопци	Пъртоне	Кози	Ярета	Снопчачи	С и ч к о	Д а м а з љ к љ											
						Хатове		Кобили	Пършета	С и ч к о							
12000	3000	72500	40000	5600	133160	5000	138100	560	1500	4000	6060	9700	4050	6000	180	25990	
3170	3090	66210	18000	3900	94370	3590	97960	100	150	410	2010	1100	500	1400	—	4010	
11800	6000	11000	31000	6080	65880	8600	74480	50	260	600	910	1300	875	1200	—	4285	
8000	2500	6300	15000	1550	33350	540	33890	26	350	160	536	745	2400	1470	—	2151	
4000	2000	15500	5500	4500	21500	5300	26800	150	1500	200	1850	1000	200	5000	—	8050	
3500	2800	22995	11000	2500	42795	2200	44995	50	120	10	210	400	250	2000	—	2860	
5690	13800	39000	12300	5200	75990	4650	80640	56	100	150	1106	4200	2035	1321	—	8652	
48160	33190	233505	132800	29330	466985	28880	496865	982	4780	5580	11342	18445	10310	18391	180	55998	
7000	1500	41900	28000	7500	86200	500	86700	160	800	420	1380	1800	4050	1200	—	8130	
2000	22020	15000	7000	—	46000	200	46200	10	100	50	160	200	3000	1000	—	4360	
7000	25000	22700	2700	5000	62400	—	62400	280	180	120	180	1200	2350	4700	—	8830	
12000	3500	40000	15000	10500	71000	—	71000	250	500	500	1250	2500	3000	2000	—	8750	
28300	52100	109600	52700	23300	265600	700	266300	700	1580	1090	3370	1400	12400	8900	—	30070	
76160	85290	343105	183500	52630	732585	30580	763165	1682	6360	6670	16052	23845	22710	27291	180	86068	

Азбученъ списъкъ на градоветъ, паданнитъ, селата, чифлицитъ и махалитъ по Сърския и Драмския санджаџи.

Сърска каза съ Нигритска нахия.

Абдула махала	Ежово	Метохъ
Адата	Елшанъ	Мраморъ
Азизие	Зверо	Мрьсю
Азединъ	Зили	Мъгленъ
Аго-махла	Жерпохоръ	Неолинъ
Айдонохори	Ирни-къой	Неославъ
Али-паша	Исмайли	Неохоръ
Алибей-къой	Кавакли	Ново-село
Алма	Календра	Нова-махла
Алмадаръ	Калчово	Овая
Амуръ-бей	Кадърба	Орлякъ
Апдамалъ	Караджово	Орманли
Апидия	Карасуле	Орта-къой
Арпаджикъ	Карга-къой	Орумалъ
Арнаутъ махала	Карли-къой	Патрикъ
Баница	Кастри	Паясали
Басели	Касжка	Палиутра
Баракли джума	Камила	Палзуръ
Байрактаръ махала	Какараска	Порлида
Бахтиаръ	Копачъ	Просеникъ
Бейликъ махала	Коприва	Рамна
Бештукли	Кочанъ	Рахманли
Борсукъ	Коджаларъ	Ряховица
Брандражикъ	Крастачъ	Санта
Бутково	Крушово горно	Салъ-махла
Буюкъ махала	Крушово долно	Сармусакли
Гьоргуля	Кранъ	Соколъ
Горно броди	Кумли	Сѣкафче
Грозани	Кула (Тополничка)	Сѣрпа
Гудели	Кула чифликъ	Субашъ-къой
Гюзелдже	Курепли	Суджали
Деде	Куцосъ	Сука-баня
Дели-Хасанъ	Кърджали	Старошово
Демиръ-ханъ	Кулакъ	Сѣръ
Демиръ-чифликъ	Кумарлия	Тахиносъ
Дервешани	Кѣзли	Топалъ-ова
Дере-махала	Кѣспикеси	Тополянъ
Джами-махала	Кюрепли	Тройца
Джелешъ	Кюлахли	Тузчели
Джинджосъ	Кѣн	Тумбица
Джумали	Лакосъ	Тундже
Джума-махала	Ложица	Турбешъ
Димитричъ	Макешъ	Фадие черкези
Довица	Мантаръ	Феризъ
Долапъ-чифликъ	Манафъ	Фетокъ
Долна ова	Масларъ	Фрашанъ
Доксанъ	Мартатово	Хазнатаръ-махла
Драгошъ	Махмутли	Христосъ
Дръново	Мелникичъ	Хумондосъ
Дубра-шабанъ	Мексенъ	Хункосъ
Дутли	Мерджанъ	Чадаръ махала

Чавдаръ чифликъ
Чакли
Чайри
Чалъ махала
Чали
Чалъкъ махала
Чакъръ
Чекерли

Черепища
Черища
Чешмели
Чучулигово
Шабанъ
Ъйне
Ъни-къой
Ъни-махале

Ъни-махале
Ъни-чифликъ
Ънидже
Ъни-дерменъ
Всичко въ Сърската каза
172 села.

Демиръ-Хисарска каза.

Аркъ махала
Баракли
Буюкъ османъ
Бѣло
Враня
Вранковъ чифликъ
Вѣтриня
Германъ
Голешово
Горна ова
Гюджели
Дервентъ чифликъ
Джаферли
Драготинъ
Елешница
Елясъ
Ескиджи
Еринли
Инамли
Кула
Капаретово
Катуница
Караташъ
Кашива
Беседжи
Бешинлъкъ
Бовачево
Кюли

Кромидово
Крушово
Кърчово
Кучли
Кюпри
Кючукъ-узунъ
Латрово
Липошъ
Луково
Лѣхово
Манджиковъ чифликъ
Мандраджикъ
Марино
Марикостеново
Матница
Махмутли
Мисели
Мусачли
Мутавли
Пазнешъ
Петрово
Пиперница
Пиринъ
Порой горни
Порой долни
Пулюво
Новъ чифликъ
Омарли махла

Радово
Рамна
Райковци
Рупель
Савекъ
Сари калъ
Сенгел-Йово
Спанчо горно
Спанчо долно
Спатово
Тодоричъ
Тополиница
Трънковъ чифликъ
Хаджи бейл.
Ходжа чифликъ
Храсна
Чавдарли
Ченга
Черешница
Чингене махала
Чифликъ махла
Чифлиджикъ
Цървища
Шугово
Яново
Юрукъ махле
Всичко въ Дем.-Хисарската
(Валовишка) каза 80 села.

Зѣхненска каза.

Алистратикъ
Анджиста
Анастасия
Витачища
Въчвища
Гозинче
Граменче
Грачанъ
Горенце
Глъ-къой
Доксанъ-юзъ
Долу-иси
Драчево
Ери-дере
Загумъ
Здравикъ
Зилихово

Зѣхна
Калапотъ
Карлуково
Кѣпоушна
Кормища
Коцакъ
Кьочекъ
Кюль-къой
Луковикъ
Лѣкотинче
Мандилъ
Мърбайкъ
Нуска
Петелинотъ
Порно
Поршево
Прѣвища

Родоливотъ
Росилово
Рахово
Скрижово
Старо едрене
Старъ сѣръ
Трестеникъ
Хурвища
Чанотъ
Черепанъ
Чепелдже
Шелинотъ
Шемолто
Ъни-къой
Всичко въ Зѣхненската каза
48 села.

Неврокопска каза.

Абланица
Балдево
Баболина
Баничанъ
Барутина
Барщанъ
Биредже
Бирере
Беденъ
Блацка
Блачанъ
Бесленъ
Баница
Борова
Босленъ
Боджанъ
Бурджоза
Буглинъ
Бутинъ
Буранджикъ
Бръзница
Бѣлотинци
Бърдо
Вземъ
Витово
Владикосъ
Вълково
Вълкоселъ
Вършенъ
Върла Лакавица
Гайтаниново
Гьовренъ
Глумъ
Голонъ
Горна Лакавица
Гостунъ
Гражделъ
Гръмлянъ
Гудешово
Гущерекъ
Дагъ-къой
Далково
Даржилово
Дебренджикъ
Дилинъ
Диранъ
Дображенъ
Долно-Броди
Долна Лакавица
Дебренъ
Довленъ
Доленъ
Джами-колюшъ
Дражелъ
Дръзница
Дръново-горно

Дръново-долно
Духовища
Джбница
Елешница
Есирлъкъ
Занимъ чифликъ
Зърново
Избяща
Илипово
Израдиле
Иланджи
Карабулакъ
Кара-къой
Калчово
Касъка
Кашица
Кестенджикъ
Креметъ
Кебиръ колюшъ
Колария
Ковачовица
Колюшъ
Корница
Конпривленъ
Кошунъ
Крушово
Ктманичъ
Кайбориланъ
Крабулъ
Кжщица
Лакавица
Либихово
Лиспадъ
Либянъ
Ливадища
Лисе
Лозница
Лозно
Лойно
Лофча
Лофчица
Луидже
Луковче горно
Луковче долно
Ляцинъ
Лялово
Ляска
Лжки
Марулево
Махаледжикъ
Месбулъ
Местанъ
Мешрулъ
Молзница
Месомища
Мустанджа

Мугла
Найпли
Неврокопъ
Настанъ
Нишево
Обидумъ
Орекесъ
Орманъ чифликъ
Осиково
Осѣново
Осѣнче
Оръше
Садово
Сатовче
Сингартия горна
Сингартия долна
Слащани
Скребатно
Странджикъ
Старчища
Страненъ
Сарчанъ
Папастъ-къой
Парилъ чифликъ
Пахидово
Пепеляшъ
Перухъ
Петралите
Плѣтена
Прибойно
Тешово
Тепленъ
Терзинце
Тухудища
Търлисъ
Рашево
Ракичанъ
Рибно
Русково
Рѣки
Усеница
Устие
Ущица
Учъ-дорукъ
Фелизъ
Фотовища
Фустане
Фъргово
Хисарлъкъ
Цирополе
Черешово
Чернагово
Шурдилово
Ъни-чифликъ

Всичо въ Неврокопско 176 села.

Джумалиска каза.

Байраръ
Баракново
Бачново
Баска
Бистрица
Бучино
Бъло-поле
Габрово
Градево
Грамада
Делвино
Дели-хамза
Доброжице
Докотичево
Дръново
Дубуница

Дубрава
Дуканитъ
Еленово
Желъзница
Зелениче
Кърджово
Караджина махала
Крупникъ
Клисура
Лисия
Лъшко
Лагодашъ
Мангалъ-дерменъ
Марлево
Мензанецъ
Осъново

Падешъ
Симитлия
Сушица
Струма чифликъ
Сърбиново
Сълище
Телкиево
Тросково
Ураново
Хърсово
Хисарлъкъ
Цѣрово

Всичко въ Джумалиска каза
47 села.

Мѣлничка каза.

Батъкъ
Бождово
Будилще
Бръзница
Бългешчево
Бъница
Вагъфъ чифликъ
Влахи
Вранци
Градемница
Гръчаръ
Дебрене
Дере-чифликъ
Джигурово
Далинъ
Еленица
Зевгелия
Златково
Калатово
Калиманци
Клисе-махла
Кръсна

Крушица
Ладарево
Ласкарево
Либовица
Ливадичъ
Ливуново
Лилиново
Любовка
Лъшница
Ляски
Манджово
Махала
Мечково
Мечкулъ
Мураска
Мѣлникъ
Нова-махала
Обалникъ
Плоска
Поленица
Прѣпечень
Рожна

Свети-Врачъ
Синакосъ
Склавъе
Смильовче
Спакъово
Стоя
Сушица долна
Сушица горна
Сугарево
Съски
Туджаръ чифликъ
Хотово
Хощава
Хърсово
Цалимъ-горно
Цалимъ-долно
Чифлици
Йолска

Всичко въ Мелничката каза
63 села.

Петричка каза.

Богородица
Баделенъ
Байково
Боровица
Велюшъ
Вина
Врайковче
Вуксанъ
Вѣтрове
Габрица
Гюргеве
Гореме
Дабали

Демидово
Добралжа
Долени
Драхово
Дръново
Дръновче
Драгошево
Еленица долна
Еленица горна
Заного
Зарадолъ
Зинополъ
Зойчинъ

Иваново
Игралище
Игуменецъ
Камене
Караджикъ
Клъново
Ключъ
Колиби
Колярево
Костилци
Крижилица
Кърналево
Кърполъ

Либница	Селяне	Троянъ
Лъщница	Скъртъ	Тунаска
Масларъ	Смолари	Чаиръ
Мендово	Старчево	Черново
Миново	Стѣникъ	Чуричени
Митинъ	Стипекъ	Шербаново
Никодимъ	Райковче	Явровица
Опрадово	Рашково	Яково
Орманъ	Рибница	Всичко въ Петричката каза
Палатъ	Топлица	71 села.
Петричъ	Тополица	
Правобърдо	Трошково	

Драмска съ Правишко и Джечъ.

Али	Дръзна	Кучкаръ
Арапли	Дръново	Кърларъ
Аха-челеби	Дуракли	Кючукъ
Ахдларъ	Дурмашли	Кючукъ-кьой
Балабанъ	Дразна	Ладжимъ-бей
Баница	Джракли	Ладжиста-голъма
Баханово	Дарначъ	Ладжиста-малка
Берчища	Едренедликъ	Лейлиеръ
Биланъ	Еледжикъ	Лефтеро
Бичово	Елидже	Лишанъ
Бобличъ	Есперликъ	Лицанъ
Бойранъ	Ефтиле	Любатинъ
Бойни-казлъ	Заграчъ	Лже
Бостанджи	Жура	Манолтозъ
Бошнуръ	Исабларъ	Меджаръ
Бубланъ	Исиоранъ	Мефтушъ
Буджакъ	Кавакли	Минаре
Бунаръ-баши	Казлата	Миянтанли
Бургларъ	Калово	Мишели
Буково	Кале	Мищанъ
Буюкъ-Ладжиста	Калпуджаръ	Мокрошъ
Буюкъ-яа	Кайнчанъ	Мърсали
Бѣленъ	Калянакъ	Насранли
Белиджилеръ	Канази	Никшаръ
Височенъ	Карабуджакъ	Нузла
Волакъ	Караджа-кьой	Нунгуръ
Горуново	Кара-гьозъ	Одалище
Горинъ	Кара-кавакъ	Олабекташъ
Гърнево	Касапли	Отли-кушъ
Гюреджикъ	Касрунъ	Орлякъ
Гюрекчилеръ	Катунъ	Орманли
Демирли	Кобалища	Орта-махале
Дибекли	Конища	Опличъ
Дизмакли	Кончанъ	Османли
Джами махла	Коплище	Османче
Джедидъ	Коприва	Пазарли
Джедидъ сунгдурекъ	Кочанъ	Палихоръ
Джесте	Крапенце	Петрово
Добъръсадъ	Кръчмали	Петхоръ
Доснакъ	Кузли	Пепелянъ
Доксатъ	Кузикосъ	Плѣвне
Драма	Курбанъ	Портосъ
Драчища	Куртларъ	Правяща

Просочень
Рабонъ
Радибошъ
Раждоливенъ
Раходика
Рачникъ
Рахманли
Ревана
Самоколъ
Сарили
Сендорово
Сачивелъ
Скарново
Спренча
Султанне
Съндъкъ
Тахута

Текливо
Теңриверишли
Телевхоръ
Тимурджи-оранъ
Туджалъ
Тузли
Туйли
Узунъ-Али
Учурумъ
Хавли
Хавланъ
Ходжаларъ
Хазаръ
Чай
Чай-анжкъ
Чайли
Чалъ

Чали-баш
Чатакли
Чеджъ
Черешово
Чернякъ
Черкевица
Чиста
Чифликъ
Шемширли
Шейндже
Ширъ-Ахмедъ
Яворъ
Юкъ
Вдипере
Ъни
Всичко въ Драмско 178 села

Кавалска каза.

Байрамли
Балчиа
Барали
Беново
Василианъ
Газиларъ
Джари
Джуванли
Дикели-ташъ
Ески-кавала
Ески-къой
Зиготъ
Кавала

Калхиса
Канали
Карамонъ
Корито
Кокала
Куридже
Куртели
Къзчигъзъ
Кюсе-инасъ
Мухалъ
Нанли
Парингево
Перкинли

Рахадче
Силпанъ
Сукутчекъ
Фелябъ
Хорса
Чапржанти
Чинаръ
Йокари-кюселеръ
Ъни
Всичко въ Кавалската каза
35 села.

Сари-Шабанска каза.

Алиманли
Ахметли
Ашикларъ
Байрамъ-къой
Бейлиниъ
Бекме-ташъ
Бектилово
Бойнукузъ
Дари-ова
Дедебаш
Дранъ-ова
Дошанли
Дойранли
Дорено
Дръново
Елефти
Емранли
Ендрегизъ
Ески-Саришabanъ
Инджелъ
Каваджикъ
Каза-оваси

Кая-бунаръ
Караджа-ова
Караджа-коюкъ
Караджаларъ
Караманли
Канберъ-болъ
Кнезъ
Кетизъ
Каманчени
Кадзеръ
Коджаларъ
Коожа-орманъ
Кочъ-олари
Колчелеръ
Команчели
Куладжикъ
Кури-дере
Куру-болъ
Кюселеръ
Кюпри-баш
Мунджосъ
Мураджикъ

Муратли
Мустафа-алари
Надарли
Нарстанли
Органджларъ
Олуджакъ
Сари-Шабанъ
Селетчиеръ
Сусажи
Топларъ
Узунъ-капу
Халепъ
Ханларъ
Чайлъкъ
Чиплакъ
Чобанли
Чунъ-колу
Ъни-къой
Ърлетли
Всичко въ Сари-Шабан-
ската каза 64 села.

Разложка каза.

Бабекъ
Баня
Банско
Бачево
Бълица

Годлево
Горно-драглица
Долно-драглица
Добърско
Добриница

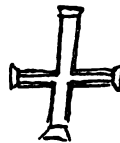
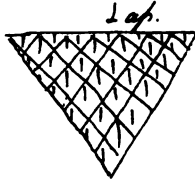
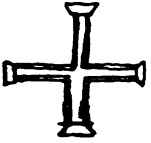
Мехомия
Язуруда и Куру-дере
Всячко въ Разложка каза
12 села.

№ 15

Надписътъ на кулата въ Съръ.

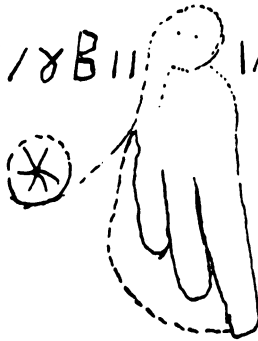

1. 11 X Δ A ≈ / A И

+ П П Р П С С Ж К / 8 В И И Л Е И А О Л Е К И С Е

Н Р С Е Ч И

№ 2.

Надписъ при църквата Ов. Атанасъ (Нърчово).

+ А З Δ В Р Δ Δ Д П У К А В Е Δ Н К

С З Т Δ В Е Н Г Р А Δ Δ К Р Н Ч У Н К

Н Р Б Г И Δ С З Ч А Δ О З А М О З Н Т Δ

В Δ К А Δ О Т Р У У 5 Δ 6